

İMAM-I GAZÂLÎ

ÂBİDLER YOLU

Andolsun, biz Musa'ya ve Harun'a, takva sahipleri için bir aydınlık
ve bir öğüt (zikir) olarak, hak ile batılı birbirinden ayıran (furkan)ı verdik.
(Enbiya / 48)

Çelik
YAYINEVİ

MİNHÂCÜ'L ÂBİDÎN

ABİDLER YOLU

İMAM-I GAZÂLÎ

Mütercimler

Ali Bayram – M. Sadi Çöğenli

Çelik
YAYINLARI

© İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti, 2019

Sertifika No: 33723

© Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Minhâcü'l Âbidîn
ABİDLER YOLU
İMAM-I GAZÂLÎ

İstanbul
Şubat, 2019

ISBN
978-605-5457-31-0

Yayın Yönetmeni
Serdar Çelik

Mizanpaj
Adem Şenel

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı-Cilt
İmak Ofset
Merkez Mh. Atatürk Cad. Göl Sk. No:1
34192 Yenibosna/İSTANBUL
Tel: 0 212 656 49 97 Sertifika No: 12531

Genel Dağıtım:
ÇELİK YAYINEVİ
Sertifika No: 14710
İkitelli O.S.B. Mh. Milas Cd. İş Batı İş Merkezi
No:29/12-A Başakşehir - İstanbul

Tel: +90 (212) 511 28 11 Faks: +90 (212) 511 28 12
celikyayinevi.com.tr info@celikyayinevi.com

Çelik Yayınevi, İlkharf Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin markasıdır.

MÜTERCİMLERİN ÖNSÖZÜ

Sayısız hamd ü sena Zât-ı Zülcelâl'e, salât ve selâm Hz. Peygamber Efendimiz'e ve haklarında: «Ashabım **yıldızlar** gibidir. Hangisine **uyarsanız** hidâyete **erersiniz**» buyurduğu âl ve ashabına olsun.

Habîb-i Edîb'in bile sana karşı hamd ü senayı lâıyk olduğu gibi yerine getiremediğini itiraf ederken, birçok velîlerin: “Seni hakkıyla bilip sana ibâdet edemedik» sözleriyle sana hamd ü senayı yerine getirmekten âciz olduklarını âleme ilân ederken, kusur ve günahlarımızın çokluğu ile beraber, takdir edilen hamd ü senalar arasında bizimkini de kabul buyurmakla lûtfunu esirgeme Allah'ım! Çünkü sen, lütuf ve kerem sahibisin.

Allah'ın yardımıyla tercümesine muvaffak olduğumuz elinizdeki bu kitap, İmânı Gazâlî'nin «Minhâcü'l-Âbidîn» isimli kıymetli eseridir. İsminden de anlaşılacağı gibi, kulun ibâdetinin hangi şartlarla ve nasıl yapılacağını, dünya ve âhiret saadetine nasıl erişileceğini muhtasar bir şekilde anlatmıştır.

Eser, dikkatlice okunduğu zaman, ondaki ince mânalar, derin tefekkürler ve insanı adım adım Allah'ın rızâsına yaklaştıracak hikmetler kendini gösterecektir.

Gazali gibi büyük bir âlim ve mutasavvıfın kaleminden çıkan bu kitap her türlü tavsifin üstünde ve müslümanın müstağni kalamayacağı nadide bir eserdir.

Tercümeyi yaparken hiç atlamadan ve kendimizden bir şey ilâve etmeden metne sadık kalmaya ve bunu da günümüz Türkçe'siyle ifade etmeye çalıştık. (...) işareti içerisine aldığımız kelime ve cümleler, tercüme esnasında takip ettiğimiz Minhâcü'l-Âbidîn'in şerhi «Sirâcü't-Tâlibîn» isimli eserden alınmıştır. Âyetlerin mealleri de merhum Hasan Basri Çantay'ın mealinden verilmiştir.

Kitabın müellifi İmâm Gazâlî Hazretleri, İslâm âleminde olduğu gibi memleketimizde de yeteri kadar tanındığından dolayı ayrıca hakkında malûmat vermeyi zâid görüyoruz.

Okuyuculardan, kitabı okurken dikkatlice okumalarını ve okudukları meseleleri imkânları nispetinde hayatlarına tatbik etmelerini, faydalanma

bakımından zaruri görüyoruz. Aksi halde, bir gazete ve roman gibi okunursa hiçbir fayda temin edilmez.

Tevfik ve hidâyet Allah'tandır.

ERZURUM, 1977
Mütercimler

GİRİŞ

Şeyh, fakîh, sâlih ve zâhid olan **Abdûlmelik bin Abdullah** - Allah onu mağfiret etsin - dedi ki:

— Şeyhim, büyük imâm, zâhid, ezeli saadete ermiş ve tevfiât-ı sübhâniyyeye mazhar olmuş, Hücetü'l-İslâm. (te'lifâtiyle) dini bezeyen, ümmetin şereflişi **Ebû Hamid Muhammed bin Muhammedi bin Muhammedü'l-Gazâlî et-Tûsî** - Allah ruhunu mukaddes ve cennette derecesini âlî etsin - şu muhtasar kitabı bana imlâ ettirdi. Bu kitap, tasnif ettiği son kitabıdır. Bu kitabı ondan ancak seçkin arkadaşları (talebeleri) yazdı. İşte o kitap (şudur):

Sayırsız hamd, Melik ü Hakîm, Cevvâd ü Kerîm ve Azîz ü Rahîm olan Allah'a mahsustur.

Öyle Allah ki, insanı en güzel surette yarattı. Gökleri ve yeri kudretiyle yoktan var etti. Her iki dünyada hikmetiyle bütün umûru icat etti. Cin ve insi ancak kendisine ibâdet etsinler diye yarattı.

Onu arayan ve kasd edenler için ona gidecek yol açık, ibretle bakanlar için vahdaniyetini bildiren deliller âşikârdır.

Ancak Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidâyete erdirir. Hidâyete erecekleri en iyi bilen O'dur.

Salât ve selâm resullerin efendisine, tayyib, temiz ve takva sahibi âl ve ashâbına olsun. Kıyamet gününe kadar ona salât ve selâm getir ve ona ta'zîmde bulun.

Ey kardeşlerim, - Allah, rızasıyla bize saadet versin -biliniz ki; ibâdet, ilmin semeresi; ömrün faydası; kuvvetli olan kulların çalışmalarının mahsûlü; velîlerin sermayesi; müttakîlerin yolu; azizlerin kısmeti; himmet sahihlerinin maksadı; kerem sahiplerinin şiarı; erkeklerin san'atı ve basiret sahiplerinin seçeceği yoldur. İbâdet, saadet ve cennet yoludur.

Allah Teâlâ : «**Ben de sizin Rabbinizim. O halde (başkasına değil) bana kulluk edin.**»^[1]. Yine: «**(Bütün) bu (ni'metler) şübhe yok kî, sizin için bir mükâfattır. Sa'yiniz meşkûr olmuştur**»^[2] buyurmuştur.

Sonra biz ibâdete bakıp, başlangıcından sonuna kadar onun yollarını - ki ona sülûk eden eminlik içindedir -düşündüğümüz zaman, o yolun zor, çetin ve geçitlerinin çok olduğunu, meşakkatlerinin şiddetli, mesafesinin uzun,

âfetlerinin büyük, manialarının çok, düşmanlarının ve yolunu kesmek isteyenlerin fazla, ona tâbi olanların ise az olduğunu görürüz. Bunun zaten böyle olması da haktır (vâcibdir). Çünkü ibâdet cennetin yoludur...

Bunun böyle (çetin) olması Peygamber Efendimiz'in söylediği şu (mübarek) sözü tasdiktir:

«Uyanık olunuz! Cennet kerih görülen şeylerle, cehennem de şehvetlerle ihata edilmiştir.»

Yine Peygamberimiz (s.a.v.):

«Uyanık olunuz! Cennet (çıkılması) güç olan yüksek bir yer; yine uyanık olunuz! Cehennem (yumuşak toprak gibi) kolayca gidilebilecek bir yerdir» buyurmuştur.

Sonra bütün bunlarla beraber kul zayıf, zaman çetin, din işleri bu (noksan ve zafiyete) aittir. İşlerden kurtuluş az, meşguliyet çoktur. Ömür kısa, amel noksan, murakabe eden görücü, ecel yakın, yolculuk uzaktır. O yolculuk için zaruri olan azık, ibâdettir. İbâdet(in zamanı) geçicidir, tekrar ona dönülmez.

Kim dünyada ibâdetle zafere ererse, kurtuluşa ve ebedî olarak saadete ermiş olanlardan olur. Kim (ibâdeti) kaçırırsa, hüsrana uğrayıp helak olanlarla beraber hüsrana ve helâk da kalır.

Bu iş o takdirde vallahi müşkül ve tehlikesi de çok büyüktür. Bunun için şu (ibâdet) yolu(nu) kastedenler, yolu kastedenlerden ona sülûk edenler, sonra o yola sülûk edip de maksadına erişerek talebinde zafere kavuşanlar çok nadir ve azdırlar.

O (maksada) vâsıl olanlar öyle aziz kimselerdir ki, Allah (c.c.) onları kendisini bilmeleri ve Ona muhabbet etmeleri için seçmiş, tevfik ve hidâyetiyle onları doğru yola ulaştırmıştır. Sonra da onları fazlıyla rızâsına ve cennetine vâsıl etmiştir. Biz de şâni yüce olan Allah'tan sizi ve bizi rahmetiyle kurtuluşa erenlerden kılmasını isteyelim.

Evet, (ibâdet) yolu(nu) şu (çetin) vasıflarla görünce biz baktık ve (ibâdet yolundaki çetinlikleri) kaldırmak hususunda ve kulun, ilim ve amelden muhtaç olduğu istidad, hile vs. gibi şeyleri uzun uzadıya düşündük. Umulur ki, Allah hüsn-i tevfikıyla (ibâdete mâni olacak) yollardan selâmete erdire. Yoksa - Allah'a sığınırız - helak edici maniaları kaldırmayıp bizi de onlarla beraber helak eder.

(İbâdete) mâni olan şeyleri defedip ona sülûk etmek için **İhyâu Ulûmi'd-Dîn, el-Kurbetü İlâllah** vs. gibi, ilimden ince mânaları ihtiva eden, umum halkın anlamada güçlük çekip anlamadıkları ve ta'n ettikleri meselelerde

birçok kitaplar teklif ettim. Onlar bilmedikleri ve ihata edemedikleri şeylerde (konuşmaya) daldılar. Hangi söz Allah'ın sözünden daha fasîhdir? Böyle olmakla beraber, onlar bu sözler hakkında bile: «**Onlar geçmişlerin esâtirindendir**» dediler.

Zeynel'âbidîn Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Talibin (r.a.) sözünü işitmedin mi? :

«Ben ilmimin cevherlerini gizlerim. Cahil onu görmesin ki, bize fitne çıkarır.

Bu hususta Ebû Hasan Hüseyin'i geçerek ondan evvel Hasan'a bunu vasiyet etti: (Ey halk) ilimden öyle cevherler var ki, eğer onu açıklasam bana «putlara ibâdet ediyorsun» denilir. Elbette müslümanlar kanımı helâl görür ve yaptıkları (i'tikad ettikleri) bu çirkin şeyi güzel görürler.»

Allah Teâlâ'nın en şerefli mahlûkatı olan din sahihlerinin, Allah'ın bütün mahlûkatına rahmet nazariyle bakıp onlarla mücadeleyi terk etmeleri iktiza eder.

Yaratma ve tasarruf elinde olan zâtın, (basiret sahipleri tarafından) hakkında ittifak edilen ve okunmasıyla fayda hâsıl olacak olan kitabı tasnif etmede beni muvaffak etmesi için tazarru' ettim.

Duâ ettiği zaman mundarların duasına icabet eden zât, benim bu husustaki duama da icabet etti. Fazlıyla bu işin sırrına beni muttali' etti. «Muâmelât-ı dîn»in sırları hakkında önceden tasnif edilen kitaplarda hatırıma getiremediğim acâib bir tertibi bu hususta bana ilham etti.

Vasıflarını (böylece) saydığım kitap işte budur. Allah'ın tevîkîyla söze başlıyorum.

KİTABIN BAŞLANGICI

Allah'ın kendine has tevîkîyla kulu ibâdet etmek için uyanan ve ibâdet yoluna sülûk ettirmeye yönelten ilk âmil, Cenâb-ı Hakk'ın:

«**Öyle ya, Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse, ki o, Rabbinden bir nûr üzerindedir**» ^[3] buyurmasıdır.

Sâhib-i Şeriat (s.a.v.) bana işaret ederek şöyle buyurmuştur :

«**Nûr kalbe girdiği zaman onu genişletir.**»

Denildi ki -.

«Yâ Resûlâllah, bunu bildirecek bir alâmet var mıdır?»

«**Aldatıcı dünyadan uzak olup ebedi olan âhirete yönelmek, ölüm gelmeden evvel ölüme hazırlanmaktır**» şeklinde buyurdu.

Her şeyin evvelinde, kulun kalbine «hayat, kudret, akıl, nutuk vs. gibi güzel mânalar, lezzetlerle beraber zarar ve âfetleri kendisinden defettiği» geldiği zaman (bilmelidir ki) şu ni'metleri bir ihsan eden vardır; ki, kendisinden şükür ve hizmet talep etmektedir.

Bundan gaflet edersenim nimetlerini benden giderir, azâb ve ikabına atar. Beşerin kudreti dışında harikulâde mucizelerle te'yid ettiği resulünü bana gönderdi. Ve bana şânı yüce, Kaadir, Âlim, Mürîd, Hayy ve Mütakellim olan bir Rabbimin olduğunu haber verdi.

(O), emreder ve nehyeder. Ona isyan ettiğim zaman azâb vermeye, itaat ettiğim zaman sevap vermeye kaadirdir. Sırlarımı ve fikrimde dolaşan şeyleri bilir. (îman edip amel-i sâlih işleyenlere) va'di, (küfredenlere) va'di vardır.

Şer'î kanunlara uymayı emreden O (c.c.) olduğunu bildiğin zaman kalbine gelir ki. bu (Rabbin, nimetine şükretmeyi talep etmesi) mümkündür. Evvel'emirde bu işin muhal olmadığı anlaşılır.

(Kalbinde imkânın vâki olması yanında) nefsinden korkar. Şu husus öyle bir korkuyu hatırlatır ki, kulu (gaflet uykusundan) uyandırır. Üzerlerine katî olarak delil kararlaşır ve ondan mazeret kesilir. Onu düşünmeye ve delilden hüküm çıkarmaya iter. Kul, o anda (feryat etmeyi) hatırladığı zaman heyecanlanır ve sıkıntı çeker. Düşmüş olduğu bu sıkıntıdan kurtulma ve kalbinde olan veya kulağıyla işittiği şeylerden emin olmanın yollarına bakar. Fakat burada aklıyla delillere bakmadan ve san'atla sani'a delil getirmeye başka delil bulamaz ki, kendisi için gaib olana ilm-i yakîn hâsıl olsun da bilsin ki. o onun için Rab'dır, emir ve yasaklarıyla onu mükellef kılmıştır.

İLİM VE MA'RİFETİN EHEMMİYETİ

İbâdet hususunda karşılaşacağın ve bu yolu kat etmede kula basiret verecek olan akabelerin ilki, bu «İLİM VE MA'RİFET» akabesidir. Öyle ise bunu elde etmek için fasıla vermeden delillere iyi bakmalı, çokça tefekkür ve teemmülde bulunmalı, bir de âhiret âlimlerinden sorup öğrenmek suretiyle bu ilmi elde etmeye çalışmalıdır.

Bu ilmi kazanmada başvurulacak meşhur âlimler, hak yolunun rehberleri, ümmetin güneşleri, imamların reisleri mesabesindedir. Hedefe ulaşmada Cenabı Hakkın yardım ve inâyetiyle muvaffak olmak için onların ayrıca duaları da talep edilmelidir.

Bu iki akabe aşılp gerekli ilim ve ma'rifet kazanılınca gaybî hususlara ilm-i yakîn hâsıl olur. Böylece anlar ki, kendisinin şeriki olmayan tek bir ilâhı vardır. Kendisini yaratan, bütün ihtiyaçlarını görüp nimetleri veren O'dur. Yine anlar ki, bu nimetlere karşı şükretmekle mükelleftir; Rabbi ona zahiri ve bâtınıyla hizmet ve tâati emretmiş, küfür ve her çeşit isyandan men' etmiştir. İtaat ettiği takdirde ebedî mükâfat, isyan edip ondan yüz çevirdiği vakit de ebedî ceza vardır.

İşte gayb hususunda kazanılan bu ma'rifet ve yakîn onu, arayarak bulduğu, bilmezken öğrendiği bu in'am ve ikram edici Rabbine ibâdet ve hizmete sevk eder.

Fakat o, Rabbine nasıl ibâdet edeceğini, ona zahiri ve bâtınıyla hizmette neler terettüp edeceğini bilemez.

Ancak, Allah Teâlâ hakkında kazandığı ma'rifetin onda husule getirdiği korkunun şevkiyle, gayret eder, şeriâtın zahirî ve bâtını farzlarından kendisine lâzım olanları öğrenir.

Farzlara müteallik bilgileri tamamlayınca, ibâdeti bedenlen yapmaya, tâatle meşgul olmaya başlayınca anlar ki bir kısım cinayetler ve günahlar içerisinde. - Ki aslında insanların çoğunun durumu böyledir.- Günahlarını idrâk edince kendi kendine şu muhasebede bulunur:

«Ben günah işlemede ısrar edip dururken nasıl olur da ibâdette muvaffak olurum? Bana önce tevbe gerekir; tâ ki, Rabbim günahlarımı affetsin; ve beni onların esaretinden kurtarsın, pisliklerinden temizlesin. Ancak bundan sonradır ki, hizmete ve Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmaya lâayık olabilirim.»

İşte bu tefekkürü yapacak seviyeye ulaşan kimseyi «TEVBE AKABESİ» karşılar.

Gayeye ulaşmak için şüphesiz bu akabeyi de aşmak zorundadır. Bu maksatla bütün şartlarına riayet ederek ve hakkını vererek nasıl yapmak lazımsa öylece tevbeye başlar ve akabeyi kat'edinceye kadar devam eder.

Hakiki tevbe hâsıl olup bu akabeyi de aştıktan sonra ibâdete başlamak üzere kendine iştiaak gelir, tefekkür eder.

Görür ki, kendini ibâdetten alıkoyan bir yığın mânilerle sarılmıştır. Bunlardan her biri çeşitli bahanelerle onu arzu ettiği ibâdeti yapmaktan alıkoymaktadır.

Düşünecek olursan bunların dört tane olduğunu görürsün :

1) Dünya.

2) Halk.

3) Şeytan.

4) Nefis.

Hak yolcusu şüphesiz bunları da aşmak ve yolundan kaldırmak mecburiyetindedir. Aksi takdirde murat etmekte olduğu ibâdet ona müyesser olmaz.

Şu halde, bu safhada karşısına, «**MÂNİLER AKABE-Sİ**» çıkmış oluyor.

İnsan bu akabeyi dört şeyle katetmek zorundadır:

1 — **Dünyadan tecerrüt etmek**

2 — **Halktan uzaklaşmak**

3 — **Şeytanla muharebe etmek.**

4 — **Nefsi kahretmek.**

Bunların en tehlikelisi nefistir. Zira ne ondan tecerrüt, ne de şeytanda olduğu gibi bir defada onu kahredip tezlîl etmek mümkündür. Çünkü nefis rûh için bir binek, bir âlettir. Kulun ibâdet etme, burada muvaffak olma vs. gibi kastettiği şeylerde nefsin ona katılıp yardımcı olacağı ümidi de yoktur. Zira o, yaratılışı icabı lehviyât gibi hayrın zıddı olan şeylere ittibâ edip uymaya meyyaldir.

Öyle ise nefsin isyan ederek ibâdetine set çekmesini önlemek, mutî kalmasını temin edebilmek için sahibinin onu takva gemiyle gemlemesi gerekir. Bunu başardığı takdirde onu hayırlı ve sâlih işlerde kullanabilir, tehlikeli ve kötü şeylere düşmekten koruyabilir.

İşte ancak böylece bu akabeyi kat etmeye ve Cenâb-ı Hak'dan burada kendisine yardım etmesini talep etmeye başlar. Akabeyi tam aştıktan sonra esas gayesi olan ibâdete rûku eder. Fakat kendisine musallat olup meşgul eden ve ibâdet hususundaki arzularını gerçekleştirmesine fırsat bırakmayan, gereği gibi buna kendisini vermesine engel olan yeni mânilerle karşılaşır.

Düşünecek olursan bu yeni mânilerin de dört olduğunu görürsün:

1 — **Rızık:** Nefis bunun peşinden koşmaktadır ve gayet aldatıcı bir üslupla: «Ben rızka ve hayatımı idâme ettirmeye muhtacım. Dünyadan tecerrüd ettim, insanları da terk ettim; şimdi nasıl idâme-i hayat eder, rızkımı kazanırım?» der.

2 — **Korktuğu, ümit ettiği, veya nefret ettiği, fakat bu meselede kendine faydalı mı zararlı mı olacağını bilemediği şeylerden gelen tehlikelerdir.** Zira dünyevî işlerin neticeleri dâima mübhemdir. Bunlarla meşgul olan kalb her an bir fesada ve bir tehlikeye düşebilir.

3 — **Her cihetten karşısına dikilen çeşitli musibetler ve belâlardır;** ki, bilhassa halka muhalefet etmenin, şeytanla harbe girmenin ve nefisle zıtlaşmanın sonucu ortaya çıkarlar. Bu yolda büyük acılar çeker, çok musibetlere mâruz kalır, sıkıntı ve kederlerle bunalır.

4 — **Cenâb-ı Hakkın meşîetinden her an gelen acı ve tatlı kaza ve kaderlerdir.** Nefis, bunlardan hoş gitmeyenlere kızmada acele davranır ve fitnelere düşer.

İşte bu safhada kulu bekleyen dört tane «**ARIZALAR AKABESİ**» vardır ki, bunu da aşmak mecburiyetindedir.

Bu arızaları kat’etmede dört şeye muhtaçtır:

1 — **Rızık meselesinde Allah Teâlâ’ya tevekkül.**

2 — **Tehlikeli hususlarda O’na teslim ve tefviz.**

3 — **Belâ ve musibetlerde sabır.**

4 — **Kazaya mâruz kalınca takdire rızâ göstermek.**

Allah’ın izni ve yardımıyla bu arızayı da aşmaya başlar. Burada tamamen muvaffak olup esas gayesi olan ibâdete dönünce bir de bakar ki, nefis bu işte isteksiz, ağırdan almakta ve tembellik göstermektedir.

Hayır yolunda göstermesi gereken gayret ve faaliyetten çok uzaktır.

Nefis daima gaflet, rahatlık, tembellik, belki şer, musibet, cehalet vs. gibi şeylere meyleder.

Şu halde böylece bir kul, nefisini hayır ve ibâdete sevk edecek, bunları işlemeye gayrete getirecek, sevk edici, şer ve mâsiyetten mâni olacak, bunları işlemekten zayıf bırakacak bir âmile muhtaçtır. İşte bu âmil “**havf**” ve “**recâ**”dır.

«**Recâ**» : Allah’ın büyük olan sevabını ve va’detmiş olduğu çeşitli hayır ve mükâfatlarını ümit etmektir. Bunları düşünmek nefsi tâate sevk eden çok müessir bir âmildir. Nefis bu ümitle hareket ve gayrete geçer.

“**Havf**”e gelince.. Bu, Allah’ın âhirette vereceği cezanın eleminden, haber vermiş olduğu çeşitli ukubetin zorluğundan ve insanı alçaltıcı oluşundan duyulan korkudur. Bu korku, nefis için tam bir yasaklayıcı, mütemayil olduğu düşüklüklere karşı cesaretini kırıp kötülüklerden alıkoyacak yegâne âmildir.

Kul, bu noktada kendini bekleyen «**BEVÂİS AKABESİ**»ni de bu iki âminin yardımıyla kat’etmek zorundadır. Bu işe başlar ve Allah’ın yardımıyla bunda da muvaffak olur.

Bu sonuncu akabede de zafere ulaşıp asıl maksadını teşkil eden ibâdete dönünce, artık önünde hiçbir engel, hiçbir mâni, hiçbir meşguliyet göremez.

Karşısına çıkan her şey onu ibâdete davet ve teşvik eder. Böylece ibâdetde gayrete gelir, onu tam bir şevk ve rağbetle yapar ve bunda devam eder.

Ancak yine de ahvâlini düşününce, bu kadar müşkilât ve mücâhede sonunda ulaşabildiği bu büyük ibâdet vazifesine iki büyük âfetin musallat olduğunu görür. Bunlar «**riya**» ve «**ucüb**» dür.

Bâzen ibadetiyle insanlara karşı mürâilik eder ve ibâdetini ifsâd edip bozar. Bâzen bundan kaçınıp nefsinin levm eder. Fakat bu sefer de ucbe düşüp kendini beğenmeye kalkar. Halbuki bu ucüb ve nefsi beğenme de amelinin sevabını kaybettirir, emeğini boşa çıkartır.

Şu halde kul, bu safhada da aşması gereken yeni bir akabeyle baş başadır ki, biz buna «**KAVÂDİH AKABESİ**» diyoruz. Bu akabenin de kat'edilmesi gerekmektedir ki, bunun yegâne yolu ihlastır, Allah'ın, üzerindeki nimetlerini vs.yi hatırlamaktır. İşte bunu yaptığı takdirdedir ki, hayır nev'inden işlediği bütün amelleri kusurdan salim olabilir.

Bu akabeyi de ciddiyeti, ihtiyatı, uyanıklığı ve Allah Teâlâ'nın hıfzı ve takviyesi ile (inşâallah) kat'etmeye başlar ve muvaffak olur.

Bütün bunlardan muzaffer olarak çıkınca lâıyıkı vech ile ibâdet yapar ve her çeşit âfetten salim olur. Fakat o yine bakar ve görür ki, Cenâb-ı Hakk'ın nimetleri kendini her taraftan sarmış, ikramlar içerisinde yüzmektedir:

Bunca muvaffakiyet ve himayeler, çeşitli takviye, koruma vs. gibi şeylerdir. Kul, bu nimetler karşısında gaflet edip şükrünü eda edemeyerek, küfrân-ı nimete düşer. Bu suretle Allah'a hâlis ibâdet ve hizmetten mahrum olarak şu yüksek mertebeden düşer. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın çeşitli nimet ve lütufları ondan zail olur.

İşte bu durumda onu «**HAMD VE ŞÜKÜR AKABESİ**» karşılar. Bunu da Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerine çokça hamd ve şükürde bulunmak suretiyle kat'etmeye çalışır.

Bu akabeyi kat'ettikten sonra kul, maksad ve gayesini, uğrunda bunca gayret sarf ettiği matlubunu önünde bulur. Azıcık bir yürüyüşten sonra kendini Cenâb-ı Hakk'ın fazilet ve kerem (deryasının) sahilinde, şevk sahrasında ve muhabbet meydanında bulur.

Artık, Allah'ın rızâ ve hoşnutluk bahçelerine, ünsiyyet-i ilâhî bostanlarına ve Cenâb-ı Hakk'ın çeşitli nimetlerine nail olmak suretiyle münâcaat meclisine girmekle Allah'a yaklaşmış olur.

Bu kimse, ömrünün geri kalan müddetini bu haller içerisinde nimetlenerek ve onun havasını teneffüs ederek geçirir. O, cesediyle dünyada, kalbiyle ukbâdadır. Her gün, ruhunu almak üzere elçinin

gelmesini bekler. İnsanlardan nefretle alâkasını keser, dünyayı kazurat telâkki etmeye başlar. Ölüme karşı iştîyak duyar, mele-i a'lâya (yâni büyük ruhların teşkil ettiği cemâate) şevki artar, kemâl derecesine ulaşır.

Bu esnada Rabbü'l-Âlemîn'in elçileri (yâni ölüm melekleri) ona cennet kokuları, Allah'ın rahmet ve genişliği, müjde ve hoşnutluğuyla gelirler. Onu kendi arzusu ve gönül hoşluğu ve yüz açıklığı ile bu fânî ve fitneli dünyadan ilâhî huzura, cennet bahçelerinin bulunduğu yere götürürler. Orada zayıf olan nefsi için hazırlanmış hadsiz nimetler, büyük mülkler görür, şânı yüce, Rahîm, Kerîm ve Fâzıl olan Rabbinin kendine verdiği lütufları, esirgemediği sevgi, genişlik ve yakınlığı, in'am ve ikramları bulur; ki, bunları hiçbir dil vasf edemez, hiçbir akıl ihata edemez.

Artık o, ebede kadar her gün artan nimetler içerisinde. Böyle büyük bir saadete kavuştuğu, böyle yüksek bir devlete konduğu için ne mutlu ona! Böyle mes'ud bir kula, böyle gıbtaya değer bir kimseye ne mutlu! Cennetin tûbâsı da ona, en iyi akıbet de ona!

İhsan sahibi ve Rahîm olan Allah Teâlâ'dan, bize ve size bu büyük lütuf ve cesîm nimetinden vermesini talep ederiz. Bunu yapmak Allah'a zor bir iş değildir.

Yine O'ndan bizi, bu saadetin sadece vasfını duyup işiten, bilip temenni eden, fakat hiçbir istifade ve nasibi olmayan kimselerden kılmamasını, öğrendiğimiz ilmi, kıyamet günü aleyhimize delil yapmamasını, ilmimizle, sevdiği ve razı olduğu amelde muvaffak kılmasını dileriz. Zira O, erhamü'r-râhımîn ve ekremü'l-ekremîndir.

Salât ve selâm, seyyidimiz ve efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve onun âl ve ashabının üzerine olsun.

Bu söylediklerim, Mevlâmın, ibâdet yolu hususunda bana ilham ettiği tertibdir.

Şimdi, Allah'ın yardımıyla bil ki, bütün söylediklerimizden ulaştığımız sonuca göre, aşılması gereken akabeler yedidir.

1) İlim akabesi.

2) Tевbe akabesi.

1) Avaik (dünya, halk, şeytan ve nefis mânilerini aşma) akabesi.

2) Arızalar (rızk, tehlike, musibet ve kaza endişelerini aşma) akabesi.

3) Bevâis (riya ve ucübden kurtulma) akabesi.

4) Kavâdih akabesi.

5) Hamd ve şükür akabesi.

Bu akabelerin bitmesiyle, insanları cennete sokacak olun «**Minhâcü'l-Âbidîn**» kitabımda böylece tamamlanmış olacaktır.

Şimdi biz bu akabeleri veciz bir şekilde Peygamberimizden ve diğer büyüklerden menkul, konumuzu ilgilendiren bâzı nüktelere de yer vererek şerh edeceğiz. Bu akabelerden her birini (inşâallah) müstakil bir bâbda ele alacağız.

Allah Teâlâ, nimetleriyle, her çeşit yardım ve isabette muvaffakiyetin sahibidir. Dünyevî ve uhrevî işlerde muhtaç olunan güç ve kuvvet de ondandır.

[1] Sûre-i Enbiyâ, âyet: 92

[2] Sûre-i İnsan, âyet: 22

[3] 3 Sûre-i Zümer, âyet: 22

Allah Teâlâ : «**Ben de sizin Rabbinizim. O halde (başkasına değil) bana kulluk edin.**». Yine: «**(Bütün) bu (ni'metler) şübhe yok kî, sizin için bir mükâfattır. Sa'yiniz meşkûr olmuştur**» buyurmuştur.

«Öyle ya, Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse, ki o, Rabbinden bir nûr üzerindedir» buyurmasıdır.

Allah Teâlâ : «**Ben de sizin Rabbinizim. O halde (başkasına değil) bana kulluk edin.**». Yine: «**(Bütün) bu (ni'metler) şübhe yok kî, sizin için bir mükâfattır. Sa'yiniz meşkûr olmuştur**» buyurmuştur.

Sûre-i Enbiyâ, âyet: 92

Sûre-i İnsan, âyet: 22

3 Sûre-i Zümer, âyet: 22

BİRİNCİ AKABE

İLİM AKABESİ

Tevfik ancak Allah'tandır, derim.

Ey kurtuluş ve ibâdet talep eden kişi! (Allah seni muvaffak etsin.) Evvelâ ilim talep etmen lâzımdır. Çünkü ilim ibâdetin aslı ve medarıdır.

Bil ki, **ilim ve ibâdet** öyle iki cevherdir ki, mütefekkirlerin fikrinden, vaizlerin vaazından, öğretmenlerin öğrettiklerinden, musanniflerin tasnif ettikleri şeyden görüp duyduğün şeylerin hepsi onlar içindir.

Hattâ ilim ve ibâdet için kitaplar indirilmiş, peygamberler gönderilmiş, gökler ve yer ve onlarda olan mahlûkat da onlar için yaratılmıştır.

Allah'ın (c.c.) kitabında olan şu iki âyeti düşün. Onlardan birisi şudur:

«Allah yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr(i) bütün bunların arasında durmadan iner. Allah'ın (bunları yaratması, onun) hakikaten her şeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakikaten her şeyi kaplamış bulunduğunu bilmeniz içindir.» [4]

Bu âyet ilmin - özellikle ilm-i tevhidin - şerefine delil olarak kifayet eder.

İkinci âyet ise: **«Ben cinleri de insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım»** [5] kavl-i celîlidir. Bu âyet de, ibâdet etmeye çalışmanın ve ona yönelmenin lüzumuna delil olarak kifayet eder.

Öyleyse her iki dünyanın yaratılışının gayesi olan ilim ve ibâdetin sânnını yücelt!

Kul için vâcib olan, bunlardan başka şeyle meşgul olmaması, sıkıntı çekmemesi ve başka şeye bakmaması-dır. Bil ki, ilim ve ibâdetten başka (dünyevî) işler bâtıldır, (onlarda) hayır yoktur ve (onlar) fayda te'min edilmeyen boş bir şeydir.

İLMİN FAZİLETİ

Bunu bildikten sonra, yine bil ki, **«ilim»** iki cevherin en şerefli ve faziletlisidir. Bunun için Peygamberimiz: **«Âlimin âbid üzerine fazileti, benim, ümmetimden en küçük birisi üzerine faziletim gibidir»** buyurmuştur.

Yine Peygamberimiz : «**Âlim** kimsenin (**yüzüne muhabbetle**) **bir kere bakmak, oruç ve kıyâmıyla bir sene ibâdet etmekten bana daha sevimlidir**» buyurmuştur.

Yine Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«**Cennet ehlinin şereflilerini size haber vereyim mi?**»

Sahabe: «Evet yâ Resûlâllah!» dediler. Bunun üzerine:

«**Onlar, ümmetimin âlimleridir**» buyurdu.

Öyleyse senin için anlaşılmış oldu ki, ilim asıl olarak ibâdetten daha şereflidir. Fakat kulun ibâdetinin ilimle beraber olması lâzımdır. Eğer böyle olmazsa ilmi «hebâen mensura» olmuş olur. Çünkü ilim ağaç, ibâdet ise o ağacın meyvesi gibidir. Şeref, ağacıdır. Çünkü o asıldır. Ancak faydalanmak ağacın meyvesiyle hâsıl olur. Bu takdirce kul için ilim ve ibâdetten her ikisi için nasib vardır. Bundan dolayı **Hasan-ı Basrî (r.a.):**

«**İlmi öyle bir şekilde isteyiniz ki, ibâdete mâni olmaya ve ibâdeti de öyle isteyiniz ki, ilme mâni olmaya!**» demiştir.

Bu böyle olunca kula her ikisi de beraber lâzımdır.

Şüphesiz ilim, başka şeylere tekaddüm etmede daha efdaldır. Çünkü o (ilim) asıl ve rehberdir. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«**İlim amelin imâmı, amel ise ilmin tâbîi (cemâati) dır.**»

Böylece ilim, kendisine uyulan asıl oldu.

İki şeyden dolayı da onu (ilmi) ibâdete takdim etmen lâzımdır.

Birincisi: Senin için ibâdetin sağlam ve noksansız yapılmasıdır. Muhakkak, önce mabûdunu bilip sonra ibâdet etmen sana Vacibdir. O'nu (c.c.) isimleriyle, sıfât-ı zâtîyesiyle, kendisine vâcib ve muhal olan sıfatlarıyla bilmeyen kimse nasıl ibâdet yapabilir? Bâzen - Allah'a sığınırız - O'na, muhalif sıfatlarla i'tikad edersin. Bu sıra ibâdetin boşuna gitmiş olur. Biz bunu, «**İhyâu Ulûmi'd-Dîn**»'in «**Kitâbü'l-Havf**» bölümünde sû-i hatimeyi beyân ederken bu (bozuk) itikadın büyük tehlikesini anlattık.

Emredildiğin şer'î vecîbeleri (farzları) yapman için onların yapılması hususunda lâzım gelen şeyleri de öğrenmen, üzerine Vacibdir.

Nehy edildiğin şeyleri de terk edebilmen için onları da yine bilmen vâcibdir. Yoksa mahiyetini bilmediğin bir tâati nasıl yaparsın?

O nasıl yapılır? Onun nasıl yapılması lâzım gelir? Yahut günah olduğunu bilmediğin günahlardan nasıl kaçınabilirsin? Tâ ki, o günaha düşmeyesin.

Şer'î ibâdetleri - temizlik, namaz, oruç vs. gibi - ahkâm ve şartlarıyla bilmen vâcibdir; ki bunlarla o ibâdeti yapasın.

Çok kere temizliğini, namazını ifsâd eden ve bunları sünnete muvafık olan hâlimden çıkaran bir işi senelerdir yapmış olur, fakat bunun farkında olmayabilirsin.

Çok kere de sana müşkil bir iş arz edilir, onu soracak kimse bulamazsın; sen de onu (bilmediğin İçin) öğretemezsin.

Sonra, bu işin aslını-geçen (şer’î ibâdetlerde olduğu gibi - kalbî ve bâtını amellerde tevekkülü, teslimiyeti, (hayır ve şerre) razı olmayı, sabrı, ihlâsı ve yakında (inşâallah) bahsedeceğimiz şeyleri bilmen lâzımdır.

Gazab, bitmeyen arzu, riya ve kibir gibi şu işlerin zıddı olan nehyedilmiş şeyleri de terk etmen için bilmen lâzımdır.

Bunlar birtakım farzlardır ki, (yüce Allah) Peygamberinin lisanıyla azîz kitabında bunları emretmek ve zıtlarını nehyetmekle şer’î delil vaz’etmiştir.

Nitekim Allah Teâlâ: **«Artık ancak Allah’a güvenip dayanın (gerçekten) îman etmiş kimselerseniz.»** [6].

«Allah’a şükredin, eğer ona kulluk ediyorsanız.» [7]

«Sabret! Senin sabrın Allah(ın tevfikına istinâd)dan başka (bir şey) değildir.» [8]

«Yalnız O’na yönel!» (Yâni O’na yalnız ihlâs ile yönel!) [9] buyurmuştur.

TEVEKKÜL VE SABRIN EHEMMİYETİ

Namaz ve oruç üzerine şer’î nass (hüküm) olduğu gibi, buna benzer şeyler hakkında da âyetler vâridir. Sana ne oluyor ki, namaz veya oruca yöneliyorsun da şu farzları (tevekkül ve sabır gibi) terk ediyorsun? Halbuki her ikisini de aynı kitapta, bir olan Rabbin emretmektedir.

Sen bunu terk ediyor ve bundan bir şey bilmiyorsun. Dünya muhabbetiyle kalbi dolan ve dünya nasibi eri için acele eden kimsenin fetvasıyla sen bunları terk ediyor ve bundan bir şey bilmiyorsun da bununla kötülüğü iyiliğe, iyiliği de kötülüğe çevirmiş oluyorsun.

Bir kimse, Allah’ın, kitabında **«nur»**, **«hikmet»** ve **«doğru yol gösterici»** diye isimlendirdiği ilmi ihmâl eder ve öyle bir şeye yönelir ki, bununla haramı kazanır ve bu da onun için cehenneme sevk eden bir tuzak olur.

Ey doğru yolu arayan kişi! Şu farzların ekserisini veya bir kısmını terk edip nafile namaz ve nafile oruçla meşgul olmadan korkmuyor musun da bu önemsiz şeylerle uğraşıyorsun?

Çok kere seni cehenneme götürmeye sebep olacak şu günahlardan birinde ısrar ediyor ve Allah’a yaklaşmayı arzu ederek mubah olan yemeyi, içmeyi ve yatmayı terk ederek yine lüzumsuz iş yapmış oluyorsun!

Bunların hepsinden daha önemli olan, arzularını esir etmendir. «**Uzun amel**» sırf ma'siyyettir.

Sen onu (arzuyu), bazı yönlerden aralarındaki yakınlık ve farklılıktan dolayı cehaletinle hayırlı niyet olarak zannediyorsun. Böylece (arzularını esir etmene hayırlı niyet işlediğini zannetmenle) sabırsızlanıp rızâyı terk ediyorsun. Bununla da Allah'a niyazda bulunduğunu zannedip bu sıra sırf riya içerisine düşmüş oluyorsun. Bu hâlinle de Allah'a hamd ü sena veya halkı hayra davet ettiğini zannediyorsun ve ma'siyyetleri Allah Teâlâ'ya tâat olarak sayıyorsun. Bundan dolayı azâb olunacak yerlerde büyük sevab bekleyip büyük bir gurur ve çirkin bir gaflet içerisinde bulunuyorsun. Bu hâl - Allah'a yemin ederim ki -" ilimsiz amin! edenler için şiddetli bir musibettir.

İLMİN EHEMMİYETİ

Bütün bundan sonra, zahirî ameller için onları ıslah veya ifsâd edecek bâtınî amellerle birtakım alâkalar vardır, ihlâs, riya, kendini beğenmek, başa kakmak vs. gibi.

Bir kimse şu bâtınî amelleri, bunların zahirî ibâdetlere te'sirinin şekillerini, zahirî ibâdetleri muhafaza etmenin nasıl olacağını ve bâtınî amelleri muhafaza etmeyi bilmezse, onun için zahirî amelleri çok az olarak sahîh olur.

O, zahirî ve bâtınî ibâdetlerini fevt eder, şekavet ve sıkıntıdan başka elinde bir şey kalmaz. Bu da büyük hüsrandır. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.) ilmin sıfatı hakkında : «**İlimle beraber uyku, cehaletle beraber namazdan hayırlıdır. İlimsiz amel eden, ıslah etmeden çok, bozar**» buyurmuştur.

Yine Peygamberimiz: «**İlim mes'ud kişilere verilir (ilham edilir). Âsîler ise bundan mahrum olurlar**» buyurmuştur.

Yâni, ilim Allah'ın indindedir. Onun (insanın) bedbahtlıklarından birisi, ilmi öğrenmeyip sonra bedbaht olmasıdır. Bu, hata ederek ibâdetle meşakkat çeker; fakat çektiği meşakkatten başkası yanına kalmaz. (Faydasız ilim ve amelden Allah'a sığınırız.)

Bunun için, zühd ve takva sahibi, ilmiyle amel eden âlimlerin, - himmetleri ve diğer insanlar arasında hassaten ilme iltimam göstermeleriyle - şanları yüce oldu. Allah onlardan razı olsun.

Muhakkak kulluk ve ibâdetin devamı ve Allah Teâlâ'ya itaat, ancak ilimle olur. Böylece ilme olan ihtimam, basiret ve tevfik sahihlerinin baktıkları şey

olur.

Bu cümleden sana, ilimsiz ibâdetin sahîh olmayacağı zahir olunca, o zaman ilmin şânını ibâdete takdim etmek lâzım gelir.

İkincisi: İlmi ibâdet üzerine takdim eden şey. Allah'tan korkmayı ve titremeyi tevlid eden faydalı ilimdir. Bundan dolayı Allah Teâlâ: «**Allah'tan, kulları içinde en çok âlimler korkar**» ^[10] buyurmuştur.

Kim Allah'ı lâıykıyla bilmezse ondan lâıykıyla korkmaz ve ona lâıykıyla hürmet ve ta'zîm etmez.

Allah'ı bilmek, ona ta'zîm etmek ve ondan korkmak ilimle olur.

Öyleyse ilim, Allah'ın tevîkıyla bütün günahlardan men edici ve bütün tâatin semeresi oldu.

Kul için Allah Teâlâ'ya ibâdetde şu iki maksadın dışında başka bir şey yoktur.

Ey âhiret yolcusu! (Allah seni doğru yola irşâd etsin.) Her şeyin başı olan ilmi öğrenmen lâzımdır.

Allah fazl ve rahmetiyle tevîk sahibidir. Umulur ki; «şerîat sahibinden (Resûl-i Ekrem Efendimiz'den) (Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun): «**İlim öğrenmek her müslüman erkek ve kadına farzdır**» şeklinde vârid olan hadîsle farz olan hangi ilimlerdir ve ibâdet için bunu tahsil etmenin haddi ne kadardır?» dersin :

Bil ki; öğrenilmesi farz olan ilimler, bütün halk için, üçtür:

1) Tevhîd ilmi. (Allah'ın birliğini öğreten ilim).

2) Sırr ilmi. (Bununla kalbi ve kalbe ait ibâdetlere taallûk eden ilimleri kastediyorum.)

3) Şariat (din) ilmi.

Bu ilimlerden her biri için farz olan son miktara gelince..

1 — TEVHİD İLMİ

Tevhid ilminden farz olan miktar, onunla dinin esaslarını (îman esaslarını) bilmendir. O da, ma'bûdü hakikin olan Allah'ın **Âlim**, **Kaadir** (her şeye gücü yeten), **Mürîd** (her şey kendisinin dilemesiyle olan), **Hayy** (hayat sahibi), **Mütekellim** (zâtına mahsûs, fakat keyfiyeti bizim için bilinmeyen bir konuşmanın sahibi), **Semi'** ve **Basîr** (görüp işiten) ve Tek olduğunu bilmendir.

Hiçbir şekilde ortağının olmadığını, noksan ve zeval sıfatlardan münezzeh, hudûsa (sonradan var olmaya) delâlet eden sıfatlardan mukaddes

ve kemâl sıfatlarla muttasıf olduğunu, sonradan var olan her şeyden kıdemiyle (başlangıcının olmamasıyla) tek olduğunu bilmendir.

Yine bilmelisin ki, Hz. Muhammed (s.a.v.) onun kulu ve Allah Teâlâ tarafından getirdiği şeylerde ve lisanından meydana gelen (dünya ve) âhirete ait verdiği haberlerde O'nun sâdık elçisidir.

Sonra, nübüvvet yolunun şiarı olan meseleleri de bilmen lâzımdır.

Kitap ve sünnette olmayan bir şeyle Allah'ın dininde bid'at icad etmenden de sakın. Yoksa Allah katında büyük bir hataya düşmüş olursun.

Tevhidin bütün delilleri Allah'ın kitabında mevcûddur. Büyük üstâdlarımız (Allah onlardan razı olsun) dinin aslını teşkil eden meseleler hakkında yazdıkları kitaplarda bunları (tevhidin delillerini) anlattılar.

Velhâsıl, bilmemekle tehlikeden emin olunmayan her şeyin ilmini öğrenmek farzdır. Senin için onu terk etmen caiz değildir. Bu cümleler ne büyük sözlerdir. Tevfîk Allah'tandır.

2 — KALBE AİT İLİMLER

Kalbe ait ibâdetlere taallûk eden ilimden farz olan miktar ise, onun (ibâdetin) vâciblerini ve yasaklarını bilmektir; ki, bununla Allah Teâlâ'ya ta'zîm, ihlâs, niyyet ve sağlam amel yapmış olasın. Bunların hepsi (inşâallah) şu kitabımızda anlatılacaktır.

3 — ŞERİ (DİNÎ) İLİMLER

Şer'î ilimler için muayyen olan (miktar) ise şudur: Yapılması üzerine farz olarak tâyin edilen her amelin ilmini - onu yerine getirebilmen için - öğrenmen farzdır. Temizlik, namaz ve oruç gibi. (Hac, zekât ve cihâd ibâdetleri de farz oldukları zaman, onların ilimlerini de yerine getirmen için öğrenmen farzdır. Eğer bu ibâdetler farz olmazsa, ilmini öğrenmek de farz değildir.)

Şu, kulun tahsil etmesi gereken ilmin asgarîsidir; ki bunda asla değişme yoktur. Bu öyle tâyin edilmiştir ki, senin için mutlaka lâzımdır.

Eğer sen: «İnanmayan bütün milletlerin (fikirlerini) ibtâl edip İslâm için delil getirerek onları ikna etmem, bütün bid'atleri ibtâl edip (ehl-i) sünnetin delillerini getirmek için Tevhîd ilmini öğrenmem farz mıdır?» dersen...

Bil ki; bu, farz-ı kifâyedir.

Fakat i'tikadını düzeltecek miktarda dinin esaslarını öğrenmen, üzerine lâzım (farz)dır. Başkası değil. Tevhîd ilminin teferruatını, inceliklerini ve bütün mes'elelerini bilmen de farz değildir.

Evet! Eğer îman esaslarında şüpheye düşersen, (bu durumun) i'tikadına zarar vereceğinden korkulur. Bundan dolayı bu şüpheyi halletmen için, ikna edici ilm-i kelâmdan imkân miktarı öğrenmen lâzımdır.

Muâraza ve mücadeleden sakın. Çünkü bunlar sadece ilâcı olmayan hastalıktır. Gücün yettiğı miktar bundan kaçın. Kim bunları yaparsa - Allah rahmet ve lûtfuna daldırmadığı müddetçe - kurtuluş yoktur...

Sonra, yine bil ki; her yerde ehl-i sünnetin dâvetçileri olursa, şüpheleri hail ve bid'at sahihlerini de defeder. Şu ilim (ilm-i kelâm) müstakilen ehl-i hakkın kalplerini bid'at sahihlerinin vesveselerinden temizler. Bu suretle farz diğerlerinden sakıt olur.

Yine (kalbe ait) sır ilminin inceliklerini ve kalbe ait acâib şeylerin açıklamasını bilmen lâzım değildir. Ancak, sakınabilmen için, ibâdetini bozan şeyleri öğrenmen yine lâzımdır. Kalbe ait şeylerden yapılması gereken ihlâs, hamd, şükür, tevekkül vs. gibi ibâdetleri de yapabilmen için öğrenmen lâzımdır. Bunun dışındakiler hariç. Alış -veriş, ticaret, nikâh, talâk, cinayet gibi fıkhnın diğer bâblarını öğrenmen de lâzım değildir. Ancak bunlar farz-ı kifâyedir.

TEVHÎD İLMİ HOCASIZ ÖĞRENİLİR Mİ?

«Tevhîd ilminden bahsettiğın şu miktar, hocasız olarak elde edilir mi?» dersin...

Bil ki, üstâd (öğretmen), yol gösteren ve kolaylaştırandır. Onunla beraber öğrenmek daha kolay ve daha rahattır. Bunu (hocasız öğrenmeyi) Allah Teâlâ fazlıyla dilediğı kuluna ihsan eder. Onların muallimi de Allah Teâlâ'dır.

Sonra bil ki, şu ilim akabesi öyle bir akabedir ki, bununla arzu edilen ve istenilen şeye nail olunur. Faydası çok, tehlikesi büyüktür. Ondandır nice dönenler helak olmuş, niceleri o yola giderken kaymış, nice sapıklıkta olanlar onda şaşkınlığa düşmüş, nice cesaretliler maksadına erişememiş ve nice bu yolda gidenler de (Allah'ın tevfkıyla) az bir müddette ona vâsıl olmuşlardır. Diğerleri ise yetmiş senelik (ömür)de (ilim akabesinde) tereddüt içinde kalmışlardır. Bunların hepsi Azîz ve sânu yüce Allah'ın kudretindedir.

İlmin faydası ise, kulun şiddetli ihtiyâcı olan meselelerden ve bütün ibâdetini üzerine te'sis ettiğı şeylerden - özellikle tevhîd ve sır ilmi - bizim zikrettiğimiz üzeredir.

Rivayet edilir ki, Allah Teâlâ **Hz. Davud'a (A.s.)** vahyederek: «**Ey Dâvud! Faydalı ilmi öğren!**» buyurdu.

(Hz. Davud): «**Allah'ım! Faydalı İlim nedir?**» dedi.

(Allah): **Celalimi, azamet ve kibriyâmı ve kudretim her şeyin üstünde olduğunu bilmendir. İşte bu, serti bana yaklaştıran şeydir**» buyurdu.

Hz. Ali'den (K.V.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: «**Eğer ben, büyüüp rabbimi tanımadan, çocuk olarak ölüp ve cennete gitmiş olsaydım buna sevinmezdim. Zira Allah'ı en iyi bilenler, O'ndan en çok korkanlar, (ona) en Çok ibâdet edenler ve Allah için en güzel nasihatte bulunanlardır.**»

İHLASIN EHEMMİYETİ

İlim akabesinin tehlike ve şiddetini söylemeden ilim öğrenmede ihlâs üzere olmaya gayret et. İlim öğrenmen ma'rifet cihetiyle olsun; rivayet cihetiyle olmasın. Bil ki, (ilim talebinde) tehlike büyüktür.

Bir kimse halkın teveccühünü, âmirlerin onunla oturup kalkmasını te'min ve bununla kendisine müsavi olanlara ıftihar etmek ve dünyalık elde etmek için ilim talep ederse, onun kazancında hayır yoktur ve bu alış-verişi de hüsrandır.

Peygamberimiz (s.a.v.): «**Bir kimse ilmiyle ıftihar etmek veya akılsızlarla münakaşa etmek ya da halkın teveccühünü kazanmak için ilim talep ederse Allah onu cehenneme sokar**» buyurmuştur.

Bayezid-i Bestâmî (r.a.) şöyle demiştir:

«**Otuz sene cihâd yaptım. İlim ve ilmin tehlikesinden daha şiddetli bir şey görmedim.**»

Şeytanın süsleyerek sana söyleyeceği şu sözden sakın:

«(Madem ki) ilim bu kadar tehlikelidir. O halde onu terk etmek daha iyidir!»

Bu söz sana ilmin terk edileceğinin daha iyi olduğunu zannettirmesin. Kat'î olarak Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

«**Mi'râc gecesinde cehenneme muttali' edildim ve cehennem ehlinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm.**»

Sahabeler: «Yâ Resûlâllah, maldan mı fakir olanlar?» dediklerinde. Efendimiz (s.a.v.):

«**Hayır, ilimden!**» buyurdu.

Bir kimse ilim öğrenmezse ibâdetini güzel yapıp lâayık olduğu gibi hakkını yerine getiremez.

Bir insan ilimsiz olarak Allah Teâlâ'ya gökteki meleklerin ibâdeti gibi ibâdet etse (bile) yine zarardadır. O halde araştırmakla, telkin ve tedrisle ilim talebinde gayret sarf et ve tembellikten sakın. Yoksa - Allah'a sığınırız - sapıklığın büyük tehlikesinde olursunuz.

ALLAH'IN SIFATLARI

Hulâsa, Allah Teâlâ'nın yarattıklarında (onun birliğine) delil olan şeylere bakıp uzun boylu tefekkür ettiğın zaman bileceksin ki, senin ve bizim, Kaadir, Âlim, Hayy, Mürîd, Semî' Basîr, Mütakellim; kelâm, ilim ve iradenin hadis' (sonradan var) olmasından münezze, sonradan var olanların sıfatlarıyla vasıflanmadan ve bütün noksan sıfatlardan mukaddes olan bir Allah'ımız vardır. Öyle Allah ki, mahlûkatı için caiz olan şeyler O'nun için caiz değildir. Halktan hiç birisine benzemez. Halk da ona benzemez. Mekân ve cihetler onu ihata edemez. Hiçbir değışme ve hakkında lâayık olmayan sıfatlar onda vâki değildir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) mucizelerine, âyetlerine ve nübüvvet alâmetlerine baktığın zaman bilirsin ki, o, Allah'ın resulü ve vahyi üzerine emindir.

Yine selefin âhirette Allah Teâlâ'nın kulları tarafından görüleceğine i'tikadlarının olduğunu bilirsin.

Yine bilirsin ki, o (Allah) vardır; fakat mahdud bir tarafta değildir.

Kurân'ın Allah kelâmı olduğunu, mahlûk ve müteferrik harfler ve sesler olmadığını da bilirsin. Çünkü, eğer böyle olsaydı, elbette mahlûkatın cümlelerinden olurdu.

Yine bilirsin ki, mülkde (âlemi süflî) ve melekûtta (âlem-i ulvî) bir şeyin ansızın hâtıra gelmesi ve gözün kıpırdaması bile ancak Allah Teâlâ'nın kazasıyla, kudretiyle, irade ve dilemesiyle mümkün olur. Hayır, şer, fayda, zarar, îman ve küfür yine Allah'tandır. Ve bilmelisin ki, mahlûkatta hiçbirine karşı o mükellef değildir. Birisine sevab verirse, bu, fazlından; azâb ederse, adaletindendir.

Peygamberimiz'den (s.a.v.) haşır, neşir, kabir azabı, Münker ve Nekir'in sualleri, mîzan, sırat ve âhîret işlerine dair gelen haberleri de bilmen lâzımdır.

İşte şu (i'tikadlar) birtakım asıllardır ki, selef-i sâlihîn (R. Anhüm) i'tikadlarına bunları almış ve bunlara yapışmıştır. Bid'atler çıkmadan,

sapıklıklar yayılmadan ehl-i sünnet bu i'tikadda toplanmıştır. Delilsiz olarak dine bid'atlerin zuhur etmesinden ve nefse tâbi olmadan Allah'a sığınırız.

Sonra kalbe ait amellere, bâtinî farzlara ve şu kitapta gelen (anlatılan) yasaklara bakmalısın ki, onun ilmi senin için hâsıl olsun.

Sonra yine temizlik, namaz, oruç vs. gibi (şer'i ibâdetler yapman) için muhtâç olduğun şeylerin hepsini bilesin. Farzları eda ettiğin zaman, ilimden mükellef olduğun şeyleri öğrenmen de üzerine lâzımdır. O zaman ilimde rüsûh (sabit) bulmuş ümmet-i Muhammed âlimlerinden olmuş olursun.

İlimle amel edip âhiretini mâmur etmeye yöneldiğin zaman, cehaletten, taklitten ve gafletten uzak, şuurlu olarak âlim ve Allah için amel eden bir kul olursun; ki, senin için büyük şeref vardır. İlmin kıymeti büyük, sevabı da çoktur.

Sen şu (ilim) akabesini (okuyup) bitirdin ve arkada bıraktın. Allah'ın izniyle hakkını ödedin. Allah Teâlâ senin ve bizim imdadımıza tevfk ve inâyetiyle yetişecektir. O (c.c.), merhametlilerin en merhametlisidir. Dünyevî ve uhrevî işlerde muhtaç olunan güç ve kuvvet Allah'tandır.

[4] Sûre-i Talâk, âyet: 12.

[5] Süre-i Zâriyât, âyet: 56

[6] Sûre-i Mâide, âyet: 23.

[7] Sûre-i Bakara, âyet: 172.

[8] Sûre-i Nahl. âyet: 127.

[9] Sûre-i Müzzemmil. âyet: 8

[10] Sûre-i Fâtır, âyet: 28

Nitekim Allah Teâlâ: **«Artık ancak Allah'a güvenip dayanın (gerçekten) îman etmiş kimselerseniz.»** .

Sûre-i Talâk, âyet: 12.

Süre-i Zâriyât, âyet: 56

Sûre-i Mâide, âyet: 23.

Sûre-i Bakara, âyet: 172.

Sûre-i Nahl. âyet: 127.

Sûre-i Müzzemmil. âyet: 8

Sûre-i Fâtır, âyet: 28

İkinci âyet ise: **«Ben cinleri de insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım»** kavl-i celîlidir. Bu âyet de, ibâdet etmeye çalışmanın ve ona yönelmenin lüzumuna delil olarak kifayet eder.

«Sabret! Senin sabrın Allah(ın tevîkına istinâd)dan başka (bir şey) değildir.»

«Allah yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr(i) bütün bunların arasında durmadan iner. Allah'ın (bunları yaratması, onun) hakikaten her şeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakikaten her şeyi kaplamış bulunduğunu bilmeniz içindir.»

«Yalnız O'na yönel!» (Yâni O'na yalnız ihlâs ile yönel!) buyurmuştur.

İkincisi: İlmi ibâdet üzerine takdim eden şey. Allah'tan korkmayı ve titremeyi tevlid eden faydalı ilimdir. Bundan dolayı Allah Teâlâ: **«Allah'tan, kulları içinde en çok âlimler korkar»** buyurmuştur.

«Allah'a şükredin, eğer ona kulluk ediyorsanız.»

İKİNCİ AKABE

TEVBE AKABESİ

Ey ibâdeti isteyen kimse! - Allah seni muvaffak etsin - iki sebepten dolayı tevbe etmen lâzımdır.

Birincisi: İbâdet işlemeye muvaffak olman içindir. Çünkü günahın kötülüğü, hayır işlemeye mâni olmakla rüsvalığı meydana getirir. Günah bağları Allah'a (c.c.) ibâdet ve kulluk yolunda yürümeden kulu men'eder. Çünkü günahların ağırlığı hayrata koşmayı ve ibâdetten zevk almayı men'eder.

Günahları işlemeye devam etmek, kalpleri karartır. Böylece sen kalpleri katı ve kararmış olarak bulunursun; ki, artık o kalplerde ihlâs, safiyet, lezzet ve halâvet göremezsin.

Eğer Allah merhamet etmezse (bu günahlar) işleyen kimseyi küfür ve sapıklığa götürür.

Acaba kötülük ve kalbi katılıkta olan bir kimse nasıl ibâdete muvaffak olur? Gûnahta ısrar edip kötülüğe devam eden nasıl hizmete davet edilir? Pislik ve necasetlerle pislenmiş birisi nasıl münâcaata yaklaşabilir?

Doğru söyleyen ve vahiy ile de doğruluğu tasdik edilmiş olan Resûlullah'dan (s.a.v.) gelen bir haberde şöyle buyurulmuştur:

«Kul yalan söylediği zaman yalanla beraber ağzından çıkan kokudan dolayı (yanında bulunan) iki melek (Kıramen Kâtibin) ondan uzaklaşır.»

Bu lisan Allah'ı zikretmeye nasıl uygun olur? Gerçekten, gûnahta ısrar eden kimse ibâdete muvaffak olamaz. Azaları bile Allah Teâlâ'ya ibâdete koşmaz. Şayet ibâdet yaparsa -güçlkle yaptığından- onda halâvet ve sofîlik yoktur. Bunların hepsi günahın kötülüğünden ve tevbeyi terk etmeden dolayıdır.

Şu sözü söyleyen ne kadar doğru söylemiştir: **«Eğer geceleri ibâdet edip gündüzleri oruç tutamıyorsan, bil ki, sen bağılsın. Seni hataların bağlamıştır.»** Bunlar ne büyük sözlerdir.

İkincisi: İbâdetin kabul olması için tevbe lâzımdır. Çünkü borç sahibi hediye kabul etmez. İşte bu(nun lüzumu) günahlardan tevbe etmek ve hasımları razı etmek farzdır ve lâzımdır. (Yapmayı) kastettiğin diğer

ibâdetlerin hepsi nafiledir. Üzerinde ödemediğin nakdî borcun olduğu halde bağışın nasıl kabul edilir? Mahzurlu ve haram işlere devam ettiğin halde, onun için helâl ve mubah olan şeyleri nasıl terk edersin? Ve nasıl ondan (borç sahibinden) kurtulabilirsin? - Allah'a sığınınız! - O sana kızdığı halde sen onu çağırıp ve medh ediyorsun. İşte şu durum Allah Teâlâ'ya günah işlemede devam edenlerin açık hâlidir.

TEVBE-İ NASÛH NE DEMEKTİR?

Eğer sen : «**Tevbe-i nasûhun mânası nedir? Kulun onu yapmasıyla günahlarının hepsinden çıkması lâzım gelir mi?**» dersen...

Ben de derim ki; tevbe(-i nasûh) kalb amellerinden biridir. Âlimlerin dediklerine göre, **tevbe-i nasûh, kalbi günahlardan temizlemektir.**

Şeyhimiz (Ebû Bekir et-Tartûsî) tevbe-i nasûhun tarifinde şöyle derdi:

«Allah Teâlâ'ya ta'zîm ve gazabından kaçınarak önceden yapmış olduğu günahın, görünüşte değil, mertebe yönünden benzerini isteği ile terk etmesidir.»

Tevbe-i nasûhun dört şartı vardır:

Birincisi: Günah yapmayı terk etmektir. Bu terk etmek, kalbinde kararlaştırmak ve bir daha o günaha dönmemeye ihlâslı bir şekilde azmetmektir. Eğer günahı terkeder fakat kalbinde o günaha dönme niyyeti olursa, yahut bunu kastetmez de fakat o günaha dönüp dönmeyeceğine tereddüt ederse, o kimse günahı uzaklaşmış, fakat tevbe etmemiştir.

İkincisi: Önceden geçmiş böyle bir günah sâdır olmamış ise tevbe etmeksizin bu günahı kaçınmış olur. Sen görmez misin ki, «**Peygamberimiz küfürden ittika ederdi**» sözü doğru olmakla beraber, «**O, küfürden tevbe etti**» sözü doğru olmaz. Çünkü ondan (Peygamberimiz'den) hiçbir şekilde küfür sâdır olmamıştır. «**Hz. Ömer ibni Hattab (r.a.) küfürden tevbe ederdi**» sözü ise doğrudur. Çünkü (İslâmdan önce) Hz. Ömer'den küfür sâdır olmuştur.

Üçüncüsü: Şahsın önce yapmış olduğu, fakat isteğiyle o günahın benzerini - şekil yönünden değil, derece yönünden - terk etmesidir.

Görmez misin ki, yaşlı ve ihtiyar birisi önceden zina yapmış ve yol kesmiş ve bundan da tevbe etmeyi istiyorsa, onun için kat'î olarak tevbe etme imkânı vardır. Zira henüz ondan tevbe kapısı kapanmamıştır. Fakat bu yaşlının isteğiyle zina ve yol kesiciliği fiilinden tevbesi ise mümkün değildir. Çünkü o ihtiyar artık bu haliyle bu fiilleri yapmaya muktedir olamaz. O halde isteğiyle bunları terk etmeye muktedir olmaz.

İhtiyar şahsın bunları isteğiyle terk ettiği ve bir daha yapmayacağı şeklinde vafedilmesi doğru değildir. İhtiyar bunları yapmadan âciz ve kudretsizdir. Ancak ihtiyarın zina ve yol kesiciliğine benzeyen fiilleri (derece yönünden yalan, iftira, gıybet ve koğuculuk gibi şeyleri) yapmaya iktidarı vardır. Çünkü bunların hepsi isyandır.

Ancak fer'î günahların hepsi aynı seviyededir. Bunlar derece bakımından bid'atten aşağı, bid'at ise küfürden daha aşağı bir seviyededir. Bunun için onun zina ve yol kesicilikten ve bizzat yapmaktan âciz olduğu diğer geçmiş günahlardan tevbe etmesi sahîh olur.

Dördüncüsü: Kulun, günahı isteği ile terk etmesi. Allah Teâlâ'ya ta'zîm, sadece gazab ve azabının eleminden sakınmak için olur. Yoksa dünyaya rağbetten, halktan korkmaktan, iyi isimle anılmaktan, rütbeden, nefsindeki za'fiyetten, fakirlik ve diğer şeylerden dolayı değildir.

İşte bunlar tevbenin şart ve rükünlerindendir. Bunları tahsil edip tamamladığın zaman o tevben hakiki ve sâdık tevbedir.

TEVBE YAPMADAN ÖNCE YAPILMASI GEREKENHUSUSLAR

Tevbenin mukaddimesi ise üçtür:

Birincisi: Günahın gayet çirkin olduğunu hatırlamaktır.

İkincisi: Allah Teâlâ'nın, takat getiremeyeceğin derecede şiddetli azâb ve gazabını hatırlamaktır.

Üçüncüsü : (Allah'ın şiddetli azabına karşı) zayıf ve kuvvetsiz olduğunu hatırlamaktır. Güneşin hararetine, polisin vurmasına ve karıncanın ısırmasına tahammül edemeyen kimse, cehennemın hararetine, zebanilerin demir kamçılarla vurmasına - gazabından Allah'a sığınırız - cehennemde ateşten halk edilen katır gibi akreplerin ve deve boynu gibi yılanların sokmasına nasıl tahammül edebilir?

Şu zikredilenlere devam eder ve (tekrar tekrar) gece gündüz ona müracaat edersen, bunlar (üç hatırlatma) seni günahlarından tevbe-i nasûh ile tevbe etmeye götürür. Allah fazlıyla muvaffak edicidir.

PİŞMANLIK TEVBE SAYILIR MI?

Eğer: «Peygamberimiz (s.a.v.): «**Pişmanlık tevbedir**» dememiş midir? Sizin zikrettiğiniz şartları ve çetinleştirdiğiniz şeyleri halbuki o zikretmemiştir!» denilirse, cevaben şöyle denilir:

— Pişmanlık, kulun kudretinde değildir. Görmez misin ki, pişmanlık bâzı emirlerden dolayı kulun kalbine girer. Halbuki kul kalbine bu pişmanlığı

sokmak istemez. Fakat tevbe kulun kudretindedir ve onunla da emredilmiştir.

Sonra, biz biliyoruz ki, kul günahları işlemekle halk arasındaki rütbesinin yahut (Allah yolunda) infak etmekle malının gideceğinden korkarak pişman olursa, şüphesiz bu pişmanlık tevbe değildir. Sen biliyorsun ki, zikredilen hadîsde öyle bir mâna vardır ki, onun zahirinden bu mânayı anlayamazsın.

Hadîsdeki pişmanlığın mânası, Allah’a ta’zîmden ve azabından korkmadan dolaydır. İşte bu, insanı tevbe-i nasûha götürür. Bu durum ise tevbe edenlerin sıfatı ve hallerindendir.

Günahkâr kul, tevbenin başlangıcındaki üç şartı hatırlayıp pişman olursa, bu pişmanlık, isteği ile günahları terk etmeye götürür. Gelecekte de kalbinde pişmanlığı baki kalır. Bu pişmanlık kulu tazarrûya sevk eder. Bu (pişmanlık) tevbenin sebeplerinden ve tevbe edenin sıfatlarından olunca, Hz. Peygamber (s.a.v.) bunu tevbe olarak isimlendirdi. Sen bunu iyice anla; inşâallah muvaffak olursun.

Eğer sen: «İnsan için küçük veya büyük günaha kat’î olarak düşmemeye sabretmek nasıl mümkün olur? Mahlûkatın en şereflipleri oldukları halde peygamberlerin bile bu dereceye nail olup olmadıkları hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir?» dersen...

Bil ki, bu husus mümkündür, sonra kolaydır. Allah dilediğine merhamet eder.

Ayrıca, günaha dönmemeyi kast etmek de tevbenin şartlarındandır. Eğer o günaha, hata ile ve unutarak düşerse, Allah’ın fazlıyla bu affedilir. Allah’ın muvaffak ettiği kimse için bu durum kolaydır.

Eğer sen: «Beni tevbeden men’eden şey, tevbemde sabit olamayacağımı ve tekrar o günahı işleyeceğimi bilmemdir. O zaman bunun faydası yoktur!?» dersen...

Bil ki, bu, şeytanın hilelerindendir. Tevbe ettikten sonra o günaha dönmeden evvel ölmeyeceğini nereden biliyorsun?

Günaha dönme korkusuna gelince.. Senin için azim ve sadakat lâzımdır. Allah Teâlâ da onu fazlıyla tamamlar. Eğer bu maksadını tamamlarsa, fazlındandır. Eğer tamamlamazsa, geçmiş günahların hepsi mağfiret edilir. Bunlardan temizlenir ve halâs olursun. Şu anda (tevbeden sonra) yaptığın günahlardan başka üzerinde bir şey kalmaz. Bu da büyük kazanç ve büyük faydadır. Günaha tekrar dönme korkusu seni tevbeden men’etmesin. Sen tevbede iki güzel şeyin arasındasın. Allah tevfi̋k ve hidâyet sahibidir. Bunlar ne büyük sözlerdir.

GÜNAHLARIN KISIMLARI

Günahlardan çıkıp onlardan halâs olmaya gelince... Bil ki, **günahlar umumiyetle üç kısımdır.**

Birincisi: Namaz, oruç, zekat, keffâret vs. gibi, üzerinde olan Allah'ın farzlarını terk etmektir. İmkânın olduğu kadar bunları kaza etmen lâzımdır.

İkincisi: İçki içmek, çalgı âletleri çalmak, faiz yemek vs. gibi, seninle Allah Teâlâ arasında olan günahlardır. Bundan pişman olur ve ebediyen bu gibi günahlara dönmemeyi kalbine yerleştirirsin.

Üçüncüsü: Seninle kullar arasında olan günahtır. İşte en müşkil ve en çetini de budur.

Bunun birkaç kısmı vardır: Malda, nefisde, ırzda, zarar ve ziyan vermesi haram olan şeylerde ve din hakkında olur.

Malda yaptığın günahda, imkânın olduğu nisbette onu sahibine vermen, üzerine lâzımdır. Eğer yokluktan veya fakirlikten bunu yapmaya muktedir olamazsan, ondan helâllik al. Adamın yokluğundan veya ölümünden dolayı bunu da yapamazsan, onun (hak sahibi) için sadaka verme imkânın varsa onu yap. Eğer bunu da yapmaya imkânın yoksa çokça iyilik yap. Gizli ve aşikârede Allah'a niyazda bulun;ki, üzerinde hakkı olan kimseyi kıyamet günü senden razı etsin.

Nefisle (öldürme ve iftira gibi) ilgili günaha gelince.. (Bizâtihi) veya vârislerinden kısasa (veya hadde) imkân vermeli ki, senden kısas yapılsın, yahut an edilsin. Eğer bundan âciz olursan Allah Teâlâ'ya dön ve âhirette onu senden razı etmesi için niyazda bulun.

Irz hakkındaki günah ise; eğer onu gıybet etmişsen, yahut ona bühtan etmiş, ya da sövmüşsen, sana lâzım olan şey, bu günahlara hedef olan kimsenin huzurunda (bunları itiraf ederek) nefsini yalanlaman ve ondan helâllik almandır. Şayet bu hareketinle buğzu ziyadeleştirip fitneyi uyandıracığından ve bunu yenileyeceğinden korkmazsan! Eğer bundan korkarsan, yine (yapacağın iş), Allah'a dönüp o şahsı senden razı etmesini dilemen ve yaptığın günah mukabilinde o şahsa çok hayır vermesini istemendir. (Eğer böyle de yapmazsan) onun için çok istiğfar dilemelisin.

Hürmetle ilgili günahlara gelince... Birisinin ailesi, çocuğu vs. gibileri hakkında işlenilen bu günah için helâllik almak ve onu aşikâreye vurmak doğru değildir. Çünkü bunu yapmak fitne ve düşmanlığı doğurur. Ancak bundan dolayı Allah'a (o kulu kendisinden razı etmesi için) niyazda bulunmalı ve işlediği günah karşılığında onun için çok hayır yapılmalıdır.

Eğer fitnenin uyanmasından emin olursa -ki bu da nadirdir- ondan (hak sahibinden) helâllik alırsın.

Küfür, bid'at, yahut sapıklık gibi din hakkında işlenen günahlar ise en çetin işlerdendir. Eğer imkânın varsa bu günahları işlediğin kimsenin huzurunda kendini yalanlaman ve ondan helâllik alman lâzımdır. Eğer bunu yapmazsan çok ciddî bir pişmanlık içerisinde Allah Teâlâ'ya niyazda bulun; ki, onu (hak sahibini) senden razı etsin.

Velhâsıl, üzerinde hakkı olan muhasımlarını razı edecek imkânın varsa bunu yaparsın; yoksa, Allah Teâlâ'ya yalvarış, niyaz ve sadaka ile rücû eder, onu senden razı etmesini dilersin. Kıyamet günü bu razı etme işi Allah'ın dilemesindedir. Ümid, büyük fazileti ve umûmî insanıyla ondandır. O, kulun kalbindeki sadakati bildi mi. kendi lûtfu ve fazlıyla düşmanlarını razı eder. Burada hüküm yoktur.

Bil ki, (kulun haklarını eda etmede) doğru ve isabetli olan budur. Sen vasfettiğimiz şeylerle amel edip, gelecekte bu günahların mislini tercih etmeden kalbini temizledin mi, günahların hepsinden çıkmış olursun. Kalbini bunlardan temizleyip (ibâdetlerden) fevt ettiğin şeyleri kaza etmeyip üzerinde hakkı olan muhasımlarını da razı etmedi isen, kul haklarını ödemen lâzımdır. Diğerleri ise (Allah'ın izniyle) mağfiret edilmiştir.

Şu bahsi anlatmak uzuncadır. Bu muhtasar risalede buna imkân yoktur. Önce **İhyâu Ulûmi'd-Dîn'in «Kitâbü't-Tevbe»**, ikinci olarak **«Kitâbü'l-Kurbeti İlâllah»**, üçüncü olarak da **«Kitâbü'l-Ğâyeti'l-Gusvâ»** bahislerine bak. Orada zikrettiğimiz şeyler, mutlaka lâzım olan esaslardır. Tevfîk Allah'tandır.

TEVBE AKABESİNİN ZORLUĞU

Sonra, şüphesiz bu akabenin çetin, işinin mühim ve tehlikesinin çok büyük olduğunu bil. İlmiyle amel edip ilminde sabit olan üstadımız **Ebû İshak el - İsfērâînî**'den bize şöyle dediği ulaşmıştır:

— Otuz sene Allah'a tevbe ettim. Tâ ki beni tevbe-i nasûh ile rızıklandırırsın. Sonra kendi kendime taaccüb ettim ve: «Sübhânellah, (bu benim) ihtiyâcım» dedim. (İsteğimi yerine getirmesi için) otuz sene Allah'a duâ ettim; fakat şu ana kadar isteğim yerine getirilmedi.

Rü'yâmda gördüm ki, güya birisi bana şöyle dedi:

«Bundan (isteğinin yerine getirilmemesinden) taaccüb mü ediyorsun? Allah'dan neyi istediğini biliyor musun?

Allah Teâlâ senden kendisini sevmeni istiyor. Allah'ın (c.c.) şu sözünü işitmedin mi? :

«Allah hem çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever.»
[11]

Bu (muhabbet), kolay bir istek midir? Şu imamlara ve onların, kalplerini ıslah etmede ve âhiretleri için yaptıkları hazırlıklarındaki ihtimam ve devamı bak! Tevbenin te'hirinden korkulan zarar, günahın evvelinin kalbi karartması, sonunun da - Allah'a sığınırız - çirkin ve azgınlık olmasıdır. İblis'in ve Bel'am bin Bâûrâ'nın durumlarını unutma. Çünkü bunların durumlarının başlangıcı günah, sonu küfürdür. Ebedî helak olanlarla beraber onlar helak oldular.»

Uyanık bulunman ve çalışman lâzım. - Allah merhamet etsin! - İhtimal ki, günahıta ısrar eden damarlarını kalbinden çıkarasın ve boynunu bu günahlardan halâs edesin. Kalb kararmasının günahlardan gelmediğine emin olma, hâlini düşün. Salih kullardan bâzısı şöyle demiştir: «**Kalb kararması günahlardandır.**»

KALB KARARMASININ ALÂMETLERİ

Kalb kararmasının alâmeti, günah işlemede bir korku, itaat için kıymet, vaaz için te'sir, günahlardan hiçbir şeyi hakir görmemendir.

Tevbe ettiğini zannedersin! Halbuki günahıta da ısrar ediyorsun! **Kehmes bin Hasan**'dan bize şöyle dediği ulaşmıştır:

«Bir günah işledim ki, kırk seneden beri ona ağlıyorum.»

Ona : «Ey Ebâ Abdillâh, o (günah) nedir?» denilince : «Allah için beni bir dostum ziyaret etti. Ben ona balık aldım ve onu yedi. Sonra komşumun duvarından bir parça çamur aldım, onunla (dostum) elini yıkadı» dedi.

(Şu kıssayı) gönlüne nakşet ve nefsini hesaba çek. Tevbeye koş, ona çalış. Çünkü ecel gizlidir, dünya aldattıcıdır. Nefisle şeytan iki düşmandır.

Allah Teâlâ'ya kalb ve lisanınla tazarru' ve niyazda bulun ve babamız Âdem'i (A.s.) Allah'ın bizzat yaratıp ona ruhundan nefhettiğini ve onu meleklerin omzunda cennetine koyduğunu hatırla; ki, o (Hz. Âdem), ancak bir tek günah işlemişti. Bu günahla ineceği yere indi.

Hattâ rivayet edilir ki, Allah Teâlâ ona: «**Yâ Âdem, ben sana nasıl bir komşuydum?**» dedi.

Âdem (A.s.): «**Ne güzel komşu, yârabbi!**» dedi.

(Allah): «**Ey Âdem, çık benim civarımdan. Keramet tâcını da çıkar başından. Zira bana isyan eden benimle komşu olamaz!**» buyurdu.

Rivayet edilir ki, günahına iki yüz sene ağladı da Allah tevbesini kabul etti ve bir tek günahını affetti.

İşte nebîsi ve safîsi ile bir tek günahdaki hâli böyle olursa, ya sayılmayacak kadar günahları olanların hâli nasıl olur?

Şu durum tevbe edenin zahirî ve bâtını yalvarışıdır. Ya yoldan çıkmış olanın hâli nasıldır?

«Tevbe eden kimse nefsinden korkuyor. Tevbe etmeyenin hâlini nasıl görürsün?» diyen şair ne güzel demiştir.

Eğer tevbe eder, sonra tevbeni bozarak ikinci kez günaha dönersen, çabukça yine tevbeye dön ve nefsine: «Umulur ki, bu sefer şu günaha tekrar dönmeden evvel ölürüm» de. Yine üçüncü ve dördüncü kez olan da böyledir.

Nitekim günah işlemeyi ve tekrar ona dönmeyi san'at hâline getirdiğin gibi tevbeyi ve tevbeye dönmeyi de san'at hâline getir. Günah işlemeye acizlik göstermediğin gibi tevbe etmede de acizlik gösterme.

Ümitsizliğe düşme. Bu sebepten dolayı (tevbeni bozduğun için) şeytan seni tevbeden alıkoymasın. Çünkü tevbe hayra delâlettir. Peygamberimiz'in şu sözünü işitmedin mi?:

«Sizin hayırlınız, günahı çok olduğu halde çok tevbe edeninizdir.» (Yâni, günaha çok mübtelâ olmuş ve o günahından pişmanlık duyarak çok tevbe edip Allah'a dönen kimse, demektir.)

Allah Teâlâ'nın şu sözünü de hatırla :

«Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'dan mağfiret isterse, o, Allah'ı “çok bağışlayıcı, çok esirgeyici bulur.» ^[12]

İşte bunu böylece bil. Tefîk Allah'tandır.

TEVBEDEN SONRA TEKRAR GÜNAHA DÖNMEMEK GEREKİR

Hâsılı kelâm, tevbeye başlayıp günahların hepsinden kalbini temizlediğin zaman, tekrar o günaha dönmemeye azmet. (Allah'ın ilminde senin kafi olarak hâlis bir kalble terk etmeye azmettiğinin doğruluğunu Allah bilir. Bu günahı kasıtsız olarak bilmeden yapman müstesnadır.) Bunu kat'î olarak kalbine yerleştir. İmkânın nisbetinde üzerinde hakkı olan kimseleri razı et. Muktedir olduğun kadar kazaya bıraktığın ibâdetlerini kaza et, geri kalanları hakkında Allah'a yönel, lisan ve kalbinle niyazda bulun; ki, bunlar için seni bağışlasın.

TEVBE NASIL YAPILIR?

Sonra git, yıkan. Elbiselerini yıka ve farz namazı gibi dört rek'at namaz kıl. Hiç kimsenin görmediği, yalnız Allah'ın gördüğü yerde yüzünü yere koy. Sonra toprağı başına dök ve azaların en azîzi olan yüzünü gözyaşları, mahzun kalb ve ağlamalarıyla toprakla ovala.

Mümkün olduğu kadar günahlarını teker teker hatırla. İsyana devam eden nefsini zemmet ve kötüleyerek ona şöyle de:

«Ey nefs! Utanmıyor musun? Tевbe edeceğin zaman gelmedi mi? Allah'ın azabına takatin var mı? Allah'ın gazabından seni koruyacak bir şeyin var mı?»

Ve Allah'ın bu azâblarını hatırlayarak çok ağla! Sonra başını kaldır ve Rabb-i Rahîm'inden şöyle niyazda bulun:

«Ey benim Allah'ım! Kaçan kölen senin kapına rücû etti. Âsî kulun sulha yöneldi. Mücrim kulun özrü ile sana geldi. Cömertliğinle beni affet, fazlınla beni kabul et, rahmet nazarınla bana bak!

Ey benim Allah'ım! Geçmiş günahlarımı mağfiret et. Geri kalan ömrümde günah işlemede beni muhafaza et. Çünkü bütün hayırlar senin elindedir. Sen bize raûf ve rahimsin.»

Sonra şu müthiş duâ ile duâ et:

«Ey büyük işleri açan, keşfeden! Ey üzüntülülerin ve mahzunların son melcei! Ey bir şeyin olmasını murad ettiği zaman «ol!» demekle var eden Allah'ım! Günahlarımız bizi çepeçevre sardı. Sen o günahları affetmede ihtiyar sahibisin.

Ey her sıkıntıyı gidermeyi ihtiyar eden Allah'ım! Şu şiddet ve sıkıntılardan sana yönelip tevbe ediyorum. Tevbemi kabul et. Ey tevbeleri kabul eden merhametlilerin en merhametlisi!»

Sonra çok ağla, tazarru' ve niyazda bulun ve şu duâyı yap :

«Ey bir hâli diğer hâlini işgâl etmeyen! Ey bir işitmesi diğer işitmesine mâni olmayan! Ey isteyenlerin çok olmasıyla yanılmayan! Ey yönelenlerin yönelmesiyle rahatsız (muzdarip) olmayan Allah'ım! Affın rahatı ve mağfiretinin halâvetiyle bizi zevklendir! Ey merhametlilerin en merhametlisi, senin her şeye gücün yeter!»

Sonra Peygamberimiz'e (s.a.v.) ve âline salât ü selâm getir. Daha sonra da bütün mü'min ve mü'minâta istiğfarda bulun.

Allah'a itaat ve ibâdete de yönelirsen, işte o zaman tevbe-i nasûh ile tevbe etmiş ve anandan doğduğun gün gibi günahlarından temizlenmiş olursun. Allah seni sever ve çok sevab ihsan eder. Vasıflandırıcıların ihata

edemeyeceği kadar rahmet ve berekete sahip olursun. Senin için emniyet ve halâs hâsıl olur. Allah'ın gazabından, günahların sıkıntısından, dünya ve âhiretin belâlarından kurtulursun.

Allah Teâlâ'nın izniyle şu akabeyi de,bitirmiş oldun. Allah ihsan ve fazlıyla hidâyet sahibidir.

[11] Sûre-i Bakara, âyet: 222

[12] Sûre-i Nisa, âyet: 110.

Sûre-i Bakara, âyet: 222

Sûre-i Nisa, âyet: 110.

«Kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'dan mağfiret isterse, o, Allah'ı “çok bağışlayıcı, çok esirgeyici bulur.»

«Allah hem çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever.»

ÜÇÜNCÜ AKABE

MÂNİLER AKABESİ

Ey ibâdet yapmayı talep eden kişi! - Allah seni muvaffak etsin-. İbâdetlerinin sağlam olması için mânileri aşman lâzımdır. (İbâdetten meşgul eden) mânilerin dört olduğunu (önceden) zikretmiştik.

BİRİNCİ MÂNİ: DÜNYA VE DÜNYADA OLAN ŞEYLERDİR.

Bunu defetmek, dünyadan ve dünya sevgisinden uzaklaşmakla olur.

Dünyadan uzak olmak ve zühd ü takvada bulunmak iki şeyden dolayı sana lâzımdır.

a) İbâdetinin doğru olması ve çok ibâdet yapman içindir.

Dünyaya rağbet seni meşgul eder. Zahirin dünyayı talep eder, bâtının ise ona yönelmeyi arzu eder. Bunların her ikisi de ibâdete mâni olur. Çünkü nefis de kalb de bir tanedir. Bir şeyle meşgul olursa diğerinden kesilir.

Dünya ile âhiret iki kuma gibidir. Birini razı ettiğinde diğerini kızdırmış olursun.

Yine dünya ile âhiret şarkla garb gibidir. Birisine meylettin mi diğerinden dönmüş olursun.

Dünyanın ibâdetten meşgul etmesi ise **Ebû Derdâ**'dan (r.a.) rivayet ettiğimiz şu sözle anlatılmıştır. O, şöyle dedi:

«Ben, ibâdetle ticareti birleştirmek istedim. Fakat birleşmediler. Bunun üzerine ibâdete yöneldim ve ticareti terk ettim.»

Hazret-i Ömer'den (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir :

«Eğer dünya ile âhireti benden başka birisinin birleştirmesi mümkün olsaydı, elbette onlar benim için birleşirdi. Çünkü Allah Teâlâ bana hem kuvvet hem de yumuşaklık vermiştir.»

Hz. Ömer'in sözü böyle olunca, fâni dünya hayatını atıp daimî olan âhireti tercih et.

Dünyanın kalbi meşgul etmesi ise Peygamberimiz'den rivayet edilen şu hadiste anlatılmıştır. Peygamberimiz şöyle buyurdu:

«Kim dünyasını severse âhiretine zarar verir. Kim âhiretini severse dünyasına zarar verir. O halde baki olanı fâni olana tercih ediniz.»

Senin için aşikâr oldu ki, zahirin dünya ile meşgul olur, için de dünyayı arzu ederse, hakkıyla ibâdet etmek sana kolay olmaz. Fakat dünyada zühd ü takvada bulunup iç ve dışınla dünyadan fariğ oldun mu, artık hakkıyla ibâdet yapabilirsin. Belki bütün arzuların ibâdet için sana yardımcı olur.

Selmân-ı Fârisî'den (r.a.) şöyle dediği rivayet edilir: «**Kul dünyada zâhid olursa kalbi hikmetle parlar ve ibâdet etmede azaları ona yardımcı olur.**»

(Bunlar ne büyük sözlerdir!)

b) Zühd, amelin kıymetini çoğaltır. Kadir ve şerefini de yüceltir. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur :

«**Kalbi hayır dolu, zâhid ve âlim bir kişinin iki rek'at namazı, Allah Teâlâ'ya, uzun boylu ve devamlı ibadet edenlerin ibâdetlerinden daha sevgilidir.**»

ZÜHDÜN MÂNA VE KISIMLARI

İbâdet «**zühd ve takva**» ile şereflenip çoğaldığına göre, ibâdet yapmayı arzu eden kimseye lâzımdır ki, dünyada zühd ü takvada buluna ve ondan (dünyadan ve içindekilerden) uzak dura.

Eğer sen: «Dünyada zühdün mânası ve hakikati nedir?» dersen...

Bil ki; «**zühd**», bizim âlimlerimize göre **iki türlüdür**:

Birisi: Kulun elinde olan zühd.

Diğeri: Kulun elinde olmayan zühd.

Kulun elinde olan zühd de **üç türlüdür**.

Birincisi, dünyayı taleb etmeyi terk etmektir.

İkincisi, onda biriken şeyleri dağıtmaktır.

Üçüncüsü, dünyayı istemeyi ve tercih etmeyi terk etmektir.

Kulun elinde olmayan zühd ise, zahidin kalbine eşyanın muhabbetinin girmemesidir. Kulun elindeki zühd, elinde olmayan zühd için bir mukaddimedir. Dünyadan yanında olmayan şeyi arzu etmemekle, yanında olandan feragat etmekle, Allah rızâsı ve sevabının çokluğundan dolayı kalben dünyayı arzu etmemek ve dünyanın âfetlerini hatırlamakla kul, elinde olan zühdü yerine getirirse, o zaman bu (üç şey) kalbindeki dünya sevgisine soğukluk getirir. İşte bana göre hakiki zühd budur.

Sonra bil ki, bu üç şeyin en çetini dünyayı kalbden istememektir. Nice dünya muhabbetini zahiren terk edip içten onu arzu eden kimse vardır ki,

şiddetli istek ve zahmet içerisinde. Zâhidliğin bütün işi budur. (Dünyayı kalben terk etmektir.)

Allah Teâlâ'nın şu sözünü işitmedin mi?:

«İşte âhiret yurdu! Biz onu yer (yüzün)de ne teğallüb, ne fesad arzusuna düşmeyeceklere verimiz!» [13]

Allah, fiili murad ve talep etmeksizin, iradeyi nefyetmekle hükme bağlamıştır. Yine Allah :

«Kim âhiret ekimi dilerse onun ekinini artırırız. Kim de (sade) dünya ekimini isterse ona da (yalnız) bundan verimiz; âhirette ise onun hiçbir nasibi yoktur.» [14]

«Kim de mü'min olarak âhireti diler, onun için (ona gereken) bir sa'y ile çalışırsa, işte onların (bu) çalışmaları meşkûr (ve makbul) olur» [15] buyurmuştur.

Görmüyor musunuz, bu âyetlerin hepsinde isteğe işaret vardır? Bu isteme işi önemli bir iştir. O zaman kul devam edip evvelkilere - dünyadan yanında olan şeylerden ayrılmayı ve onu terk etmeyi kastediyorum - yönelirse, Allah'ın fazlından umulur ki, kalbinde olan istek ve arzuyu ondan defeder. Çünkü Allah kuluna iyilik ve ihsan edicidir.

Dünyanın âfet ve ayıplarını hatırlaman, dünyayı talep etmeni ve biriktirdiğin şeyleri dağıtmanı kolaylaştırır. Bu husûsda âlimler çok şeyler söylemişlerdir. Onlardan bâzılarının sözü şöyledir:

«Dünyayı faydası az, meşakkati çok, geçici ve ona uyanlar alçak oldukları için terk ettim.»

Şeyhim «İmâm» (Ebû Bekir el-Verrak) dedi ki:

«Fakat bu sözden dünyaya rağbet etme kokusu anlaşılmaktadır. Çünkü birisiyle ayrılıktan şikâyetçi olan kimse, ona kavuşmayı sevdiğinden dolayı (şikâyetçi)dir. Bir kimse ortaklık yeri için bir şeyi terk etmeyi seviyorsa, tek bile kalsa bunu yapar.»

Bu husûsda en mükemmel sözü şeyhimiz (Ebû Bekir et-Tûsî) söylemiştir:

«Dünya Allah'ın düşmanıdır. Halbuki sen onu (dünyayı) seviyorsun. Bir kimse birini severse düşmanına buğz eder.»

Yine şeyhimiz şöyle demiştir:

«Dünya aslında kir ve ciyfedir. Onun sonu pislik, fesad, helak, zeval ve yokluktur. Ancak bu ciyfe temizle bulaşmış ve ziynetle gizlenmiştir. Zahiriyle gafilleri aldatır. Akıllılar ise o dünyadan el-etek çekerler.»

ZÜHDÜN FARZ VE NAFİLE OLDUĞU YERLER

Eğer: «Dünyada zühdün hükmü nedir? Farz mıdır, nafile midir?» denilirse...

Bil ki, zühd bize göre haram ve helâlde vâki olur. Haramda olan zühd farz, helâlde olan da nafiledir. Sonra, tâate yönelenler için Haram, pis olan ölmüş hayvan leşi gibidir. Ona gidilmez, ancak zaruret anında zararı defedecek miktarda yaklaşılır.

Helâlde olan zühd ise, bu ancak ebdallar menzilesindedir. Onlara göre, helâl da ölmüş hayvan leşi gibidir. Ondan ancak mutlak ihtiyaç miktarı istifade ederler.

Onlara göre, haram ateş gibidir. Hiçbir halde ondan almayı hatırlarından bile geçirmezler.

İşte şu, kalben dünyadan soğumanın ve ondan tamamen alâkayı kesip onu cidden habis görüp terk etmenin mânâsıdır. O zaman kalbinde dünyaya karşı arzu ve istek kalmamış olur.

«Hilkatımız aynı hilkat, tabiatımız aynı tabiat olduğu halde, insan tarafından arzu edilen acaib lezzetleri ve şehvetleriyle dünyanın ateş gibi olması, yahut kötü görülen değişmiş ciyfe hükmünde görülmesi nasıl mümkün olur?» dersin...

Bil ki, Allah'ın has tevfikına mazhar olup onun âfetlerini ve asıldan pis olduğunu bilen kimse için dünya işte böyle olur. Bundan zahirî ziynet ve alâyişine aldananlarla, dünyanın ayıp ve âfetlerini görmeyerek ona rağbet edenler (dünyanın ateş ve ciyfe olmasından) taaccüb edeceklerdir. Bu husûsda sana bir misâl vereceğim.

Bil ki, (dünyanın bu hâli), şeker vs. gibi şeylerle tatlı yapıp içine öldürücü zehir koyan bir kimse gibidir. Bu tatlı yapılırken bir adam bunu görse, diğer bir adam da görmese, (tatlıyı yapan insan) tatlıyı süslü ve bezekli olarak onların önüne koysa, zehirin tatlı içerisine konulduğunu gören kimse bu tatlıdan uzak olacak, ondan yemeyi hiçbir zaman hatırlarından bile geçirmeyecektir. Bu tatlı o kimse için ateş gibidir. Bunun âfetini bildiği için tatlının zahirî güzelliğine aldanmaz.

Tatlının yapılışını görmeyen kimseye gelince.. Tatlının zahirî süsüne aldanarak ona son derece düşkünlük gösterir ve onu yemede sabırsızlık ederek, nefsinin yemekten men'eden arkadaşının bu durumuna taaccüb eder. Çok kere de bu durumdan (arkadaşının yememesinden) arkadaşını akılsızlıkla itham eder. İşte bu husus, dünyadan kaçınan basiretli kimselerle dünyaya rağbet eden kimselerin durumu gibidir.

Tatlının içine zehir katmamış olsa da, ancak içine tükürse, yahut sümürse, sonra onu karıştırıp süslese de bunu da birisi görse, o tatlıyı kötü görerek ondan kaçır ve ona asla daha yakın olmaz. Ancak şiddetli ihtiyaç ve zarureten dolayı belki yaklaşabilir. Fakat tatlı yapılırken onu görmeyen kimse tatlı içerisinde olan şeyleri bilmez. Bundan dolayı da onun zahirine aldanır, ona haris olur, ona yönelir ve onu sever.

Şu (misâl) iki fırka ile beraber dünyanın helâl oluşunun misâlidir: (Bu iki fırka) basiret ve istikamet sahibi kimseler ile dünyaya rağbet edip (onun sonundan) gaflet eden kimselerdir. Yaratılış ve bünyeleri müsavi olduğu halde birinde olan basiret ve hilminden, diğerinde olan cehalet ve katılıktan dolayı iki adamın halleri değişik oldu.

Eğer dünyaya rağbet eden kimse zahidin bildiğini görse mutlaka zâhid gibi zâhid olur. Zâhid, dünyaya rağbet eden gibi cahil ve kör olsa mutlaka o da onun gibi olurdu.

O halde bundan anlıyorum ki, şu ayırım yaratılışlarından olmayıp basiret sahipleri içindir. Akıl ve insaf sahibi bunun (misâlin) doğru ve sevab olduğunu itiraf eder. Allah fazlıyla tevfi̋k ve hidâyet sahibidir.

Eğer: «Bize kuvvet olsun diye dünyadan bir miktar elbette lâzımdır; bu nasıl terk edilir?» denilirse...

Bil ki, dünyayı terk etmek, bünyenin kuvvetlenmesi için zaruri ihtiyâcın dışında olmalıdır. Bünyenin kuvvetlenmesinden maksad, Allah Teâlâ'ya ibâdet etmen içindir. Yoksa yiyip içmen ve dünyadan zevk alman için değildir. Allah Teâlâ dilerse (yemek, içmek vs.) gibi sebeplerle bünyeni kuvvetlendirir, dilerse melekler gibi sebepsiz olarak kuvvetlendirir.

Sonra, (Allah Teâlâ) o hayatı bir şeyle devam ettirirse, dilerse o şeyi kendi yanında olan şeyden, veya (senin) talep ve kazancından yapar. Eğer dilerse, (senin) talep ve kesbin olmadan, seni, senden kazanç ve talep olmaksızın, hesap etmediğin yerden rızıklandırır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder.» [\[16\]](#)

Bu takdirde hiçbir halde dünyayı talep etme ve istemeye ihtiyâcın yoktur.

Eğer bu şekilde takva sahibi olmaz, dünyayı talep ve murad edersen, bununla hazırlığı ve Allah Teâlâ'ya ibâdet etmek için kuvvetli olmayı niyyet et, şehvet ve lezzetleri niyyet etme!

Eğer böyle (ibâdet ve kuvvet için) niyyet edersen, arzu ve isteğin hayır olur. Hakikatte ise âhireti talep etmiş olursun, dünyayı değil. O halde bu,

senin zühdüne ve dünyadan arınmana mâni olmaz. Bil ki, şu (anlattığım) cümle sevaba götürür. Tevfîk Allah'dandır.

İKİNCİ MÂNİ: HALKTIR

Allah seni de bizi de kendisine tâat yapmaya muvaffak etsin. Halktan uzak olmaya gayret et.

İki şeyden dolayı halktan uzak olmak lâzımdır:

Birincisi: Halk, Allah Teâlâ'ya ibâdetten seni meşgul eder.

Bâzılarından şöyle bir şey hikâye edilmiştir. (Onlardan birisi) dedi:

— Bir cemâatin yanına gittim. Birbirlerine ok atıyorlar ve birisi de onlardan uzakta oturuyordu. Onu konuşturmak istedim.

«Allah'ı zikretmek senin sözünden bana daha sevimlidir» dedi. Ben ona :

«Sen teksin» deyince :

«Benimle rabbim ve hafaza melekleri vardır» dedi.

Ben:

«Hangisi geçti?» deyince:

«Allah'ın mağfiret ettiği» dedi. Ben:

«Yol nerededir?» dedim.

Eliyle göge doğru işaret etti. Kalktı ve beni terk etti ve şunu söyledi:

«Halkın ekserisi senden meşgul ediyor» dedi.

Halk o zaman ibâdetten seni meşgul ederler, ibâdetten alıkoyarlar. Belki de şer ve helake seni atarlar.

Hâtemü'l-Esâmm (r.a.) buyurdu ki:

«Şu halktan ben beş şey talep ettim de hiç birini bulamadım :

Onlardan «tâat ve zühd»ü istedim, yapmadılar.

«Eğer onları yaparsam bari beni men'etmeyin!» dedim, aksine men'ettiler.

«Allah'ın razı olmadığı şeylere beni çağırmayınız! Eğer ben size uymazsam bana düşmanlık etmeyiniz!» dedim. Fakat yine yapmadılar.

O zaman onları terk ettim ve özellikle nefsimle uğraştım.»

Ey din kardeşim! Bil ki, peygamberin Hz. Muhammedi (s.a.v.) uzlet zamanını vafetti. Uzleti ve uzlette olanların hâlini beyân da etti. Bununla da uzlette kalmayı emretti. Hz. Peygamber (SAV.) şüphesiz din ve dünya işlerimizi bizden daha iyi bilir, nefsimize bizden daha iyi nasihat eder.

ZAMAN BOZULDUĞU ZAMAN YAPILMASI GEREKEN HUSUSLAR

Eğer zamanını peygamberimizin vasıflandırdığı ve beyân ettiği şekilde bulursan, O'nun emrine imtisal et ve nasihatini kabul et! Zamanının senin için iyi olmasını senden daha iyi bildiğinde asla şüphe etme! Yalancı bahanelerle nefsini aldatma! Yoksa helak olursun ve ömrün kabul edilmez.

Bu husûsda (uzlet hususunda) zikrettiğimiz şeyler Abdullah bin Amr bin Âs'dan (r.a.) rivayet edilen haber-i meşhurdandır. O, şöyle dedi:

— Biz Hz. Peygamber'in (s.a.v.) etrafında idik. Fitneden bahsedildi. (Peygamberimiz şöyle) dedi:

«Sîz, insanların ahidlerinin bozulduğunu, emanetlerinin azaldığını gördüğünüz zaman - parmaklarını birbirine geçirerek - onlar böyledir.»

Ben dedim ki:

«Allah beni sana feda etsin (yâ Resûlâllah), o zaman ne yapalım?»

Şöyle buyurdu :

«Evine kapan ve lisanını muhafaza et. İyi şeyleri yap, kötü şeyleri terk et. Kendi işinle meşgul ol, halkın işine karışma!»

Diğer bir haberde de şöyle buyurdu :

«Bu (fitneli günler), karmakarışık günlerdedir.»

Denildi ki : «Karmakarışık günler nasıldır?» Buyurdu ki :

«Kişinin oturduğu yerden emin olmadığı zamandır.»

İbn-i Mes'ud başka bir haberde Haris bin Âmire'den şunu zikretti. Peygamberimiz (s.a.v.) ona şöyle dedi:

«Eğer ömrün uzun olursa yakında öyle bir zaman gelir ki, hatibleri çoktur, âlimleri az; dilencileri çok, verenleri azdır. İlim, hevâ ve hevese tâbidir.»

(İbn-i Âmire) dedi ki:

«O zaman ne zamandır?»

«Namazların terk edildiği, rüşvetlerin kabûl edildiği, dünyanın az bir metâi ile dinin satıldığı zamandır. Kurtuluşa yapış, kurtuluşa yapış! Allah sana rahmet etsin, kurtuluşa yapış!»

Ben de derim ki: Bütün bu anlatılanları ve bunları yapanları zamanında gözünle görüyorsun. Nefsin için düşün.

Sonra, selef-i sâlihîn (R.Anhüm) kendi zamanlarında halktan kaçınmakta ittifak ve uzleti ihtiyar ettiler. Bununla emir ve tavsiyede bulundular. Şüphesiz onlar daha basiretli ve daha hayrı isteyen kimselerdi. Zaman onlardan sonra daha hayırlı olmayıp aksine daha şerli ve bozuk olmuştur. ;

Yusuf bin Esbat şu şerli zamanı zikrederek şöyle demiştir :

— Sevrî'den şöyle dediğini işittim :«Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, şu zamanda uzlet helâldir!» dedi.

Ben de derim ki: Onların zamanında helâl olursa, bizim zamanımızda farz ve vâcibdir.

Yine **Süfyân-ı Sevrî**'den rivayet edilmiştir ki, o, has kullara şöyle yazardı:

— Bundan sonra, sen öyle bir zamandasın ki, Hz. Mu-hammed'in (s.a.v.) sahabeleri o zamana yetişmemekten Allah'a sığınarlardı. Onlarda olan ilmin bizde olmadığı haberi bize kadar gelmiştir. Ya bizim hâlimiz nasıl olur?

İlmin azlığı, sabrın azlığı, hayırda yardımlaşmanın azlığı, dünyadaki kaideler ve halkın bozulmasıyla o zamana ulaştık. **Hız. Ömer ibni Hattab** (r.a.) demiştir ki:

«**Kötülere karışmaktansa uzlette rahatlık vardır.**»

Bu mânada şöyle denilmiştir:

«Şu, öyle bir zamandır ki. kaçınırsız ondan. Nakledildi bu söz **Kâ'b'la İbn-i Mes'ud'dan**. Öyle bir zaman ki, tamamen hak merdûd. Zulümle azgınlık, onda pek mahmûd. Körle sağır o zamanda mültebis. Yükselir, tasvib görür onda İblis. Devam ederse şayet, değişmezse bu zaman, Ne ağlatır ölenler, ne sevindirir doğan.»

Süfyân bin Uyeyne şöyle anlatır:

— Sevrî'ye: «**Bana vasiyet et!**» dedim.«**Halkla az uğraş!**» dedi.

«**Allah sana merhamet versin! Haberde: «Halkla tanışmayı çok yapın. Çünkü her mü'min için şefaât vardır» gelmedi mi?**» dedim.

«**Tanıdığınızdan başka kimseden kötü bir şey göreceğini zannetmiyorum!**» dedi.

Ben de «**evet**» dedim.

Sonra, (Allah rahmet etsin) vefat etti ve onu ölümünden seneler sonra rü'yâda gördüm. Ona :

«**Yâ Ebâ Abdillâh, bana vasiyet et!**» dedim.

Şöyle dedi:

«**Elinden geldiği kadar halktan uzak ol! Onlardan halâs olmak çok zordur. Şu haber hakkında çok şey söylenmiştir:**

«**Şu halkı saçım ağarıncaaya kadar teftiş ettim ve hallerini keşfettim. Tanıdığım herkesi kötüledim. Tanımadığım herkese Allah hayırlı mükâfat versin. İnsafsız kimselere muhabbetten başka hakkettiğim kötü bir günahım yoktur.**»

(Uyeyne):

— Sevrî'nin kapısının üzerine: **«Bizi tanımayana Allah hayırlı mükâfat versin. Bu hayırla Allah dostlarımızı mükâfatlandırmasın. Biz onlardan başka asla kimseden eziyet çekmedik»** yazılı olduğu söylenmiştir, dedi.

Yine bu husûsda şairler şöyle demişlerdir:

«Aramızla arasında muhabbet olmayan ve tanışmadığımız kimselere Allah hayırlı mükâfat versin. Aramızda dostluk, ve tanışlık olan kimselerden başka insanlardan bize ne üzüntü ve ne de eziyet isabet etmedi.»

Fudayl (r.a.) de şöyle demiştir:

«Şu zaman öyle bir zamandır ki, onda lisanını muhafaza et! Yerini gizle, kalbini tedavi et, iyiliği yap, kötülüğü terk et!»

Süfyân-ı Sevrî de.

«Şu zaman susma, ölene kadar az rızka kanaat etme ve eve çekilme zamanıdır» dedi.

Dâvud et-Tâî'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

«Dünyadan oruçlu ol, iftarını âhirette yap ve aslandan kaçtığın gibi insanlardan kaç!»

Ebû Ubeyde'den: «Hiçbir hikmet sahibi görmedim ki, sözünün peşinden **«tanınmamayı seversen, bil ki, sen Allah'ın kurtuluşundasın»** demiş olmasın!» dediği rivayet edilmiştir.

Şu bâbda olan haberler, bu kitabın tahammül edemeyeceği kadar çoktur. Bu mevzuda müstakil bir kitab tasnif ettik ve **«Kitâbü Ahlâki'l-Ebrâr ve'n-Necâti mine'l-Eşrâr»** olarak isimlendirdik! O kitaba bak, acâib şeyler görürsün. Akıllı kimseye işaret kifayet eder. Allah tevîk ve fazlıyla hidâyet sahibidir.

Şu mevzuda **halktan uzaklaştırmayı icab ettiren ikinci haslet** ise şudur.

Halkın ekserisi, ibâdetten kazandığını - Allah muhafaza etmezse - onlar tarafından arız olacak riya ve gösteriş sebebiyle ifsâd ederler.

Yahya bin Muâz er-Râzî (r.a.) :

«Halkın görmesi riyanın temelidir. İşte zâhidler riya ve gösterişten korkarlardı da toplantı ve ziyaretleri terk ederlerdi!»

Demekle ne güzel söylemiştir!

Anlatılır ki, **Harem bin Hayyân, Üveys el-Karenî'ye** (r.a.): **«Yâ Üveys! Bize gelmek ve bizi ziyaret etmekle sı-la-i rahimde bulun»** dedi.

Üveys : «Onlardan sana daha faydalı olan şeylerle sı-la-i rahimde bulundum. O da (faydalı olan da) arkamızda olan duadır. Çünkü

ziyaret ve görüşmede gösteriş ve riya olabilir» dedi.

İbrahim bin Edhem geldiği zaman, Süleyman el-Havvas'a (r.a.):

«İbrahim Edhem'i görmeye gidecek misiniz?» denilince:

«Kovulmuş şeytanla karşılaşmam, onunla karşılaşmamdan daha iyidir» dedi.

(Yanında bulunanlar) bu sözden hoşlanmadılar. O :

«Onunla görüşürsem gösteriş ve riya olacağından korkarım. Halbuki şeytana mülâki olduğum vakit ondan kaçırım» dedi.

Şeyhim **«İmâm» (Ebû Bekir el-Verrak)** bazı ariflere mülâki oldu da uzun zaman müzâkere ettiler. Sonra sözlerini (şöyle) bitirdiler. Şeyhim **İmâm**, arife :

«Şu meclisimden daha çok (şey) umduğum bir mecliste oturduğumu zannetmiyorum» dedi.

Arif ona :

«Lâkin ben şu meclisten daha çok korktuğum bir mecliste oturduğumu zannetmiyorum. Konuştuğum sözün ve ilmin güzelliğini benim yanımda izhâr etmekle sen benim yanımda ilminin ve sözünün güzelliğini kastettin; ben de öyle yaptım. Haliyle riya vâki oldu.»

Şeyhim **İmâm (Ebû Bekir)** uzun zaman ağladı ve üzerine baygınlık geldi. O (şeyhim) şu beyitleri okurdu:

«Yazıklar olsun, hâkimin hakkında adalet edeceği kimsenin (durumundan) daha korkulu olan bu meclise! İsyanımla Allah'a karşı geliyorum. Halbuki bana ondan başka merhametli olan yoktur. Ey benim Rabbim! Çok günahkâr olan kulun pişman olmuş ve gece karanlığında günahlarından «âh!» ederek Allah'tan (günahlarını) setr etmesini istiyor.»

Şu durum, birbirleriyle karşılaşan bâzı zâhid ve riyazet sahihlerinin durumudur. Dünyaya meyledip ibâdetde tembellik edenlerin, hattâ şerli ve câhillerin hâli nasıl olur?

Bil ki, şu zaman büyük fesad zamanıdır. Halk da çok zararlı bir durumdadır. Bundan dolayı onlar Allah Teâlâ'ya ibâdet etmekten seni meşgul ederler. İbâdetten senin için bir şey hâsıl olmaz. Hâsıl olanı da ifsâd ederler. İbâdetten sağlam bir şey de elde edemezsin. O halde halktan uzaklaşman, tek başına yaşaman, şu zaman ve halkının şerrinden Allah'a sığınman lâzımdır. Allah Teâlâ rahmet ve fazlıyla koruyucudur.

HALKTAN UZAK YAŞAMANIN HÜKMÜ

Eğer: «Uzletin ve halktan uzak olarak yaşamamanın hükmü nedir? Halkın bu husûsdaki tabakalarını ve bu mevzuda vâcib olan şeyin haddini bize açıkla!» denilirse...

Bil ki, -Allah sana ve bize merhamet etsin- halk bu bâbda iki kişi gibidir.

1) İlimde ve hükümde halkın kendisine muhtâç olmadığı kimsedir.

Ki, bunlar için evlâ olan, Cum'a, cemâat, bayram, hac, sünneti öğrenme meclisi ve kendisi için zaruri olan ihtiyaçlar dışında halka karışmamasıdır.

Kendisini ve evini gizlemelidir; ki, ne (kimseyi) tanıya, ne de tanına!

Kendi maslahatı ve ibâdeti için, din ve dünya işleri, cemâat, Cum'a vs. gibi yerlerde dahi halka karışmamayı kat'î olarak seven kimsenin bunu ancak iki şeyden birisiyle yapması caiz olur:

a) Dağ başları, vadi içleri vs. gibi (Cum'a vs.) ibâdetlerin farz olmadığı yerlere gitmesi lâzımdır.

Belki de âbidlerin halktan uzak olarak buralara çekilmelerine sebep olan şeylerin birisi budur.

b) Hakikaten bilir ki, şu farzları işlemek için halka karışmasında göreceği zarar, ibâdeti terk etmesindeki zarardan daha büyük olacaktır. Bunun için bu farzları terk-etmek onun için özür olur.

Mekke'de ilim ehlinde bâzı şeyhler gördüm. -Allah onları muhafaza etsin - halleri müsait ve (yerleri) yakın olduğu halde Mescid-i Haram'a cemâate gelmiyorlardı.

Bir gün bu durumdan - tereddüdümü gidermek için -(onlardan) bâzılarına sordum. Bizim işaret ettiğimiz şeylerle özrünü beyân etti.

Anlattığımız şeyler (şudur ki) onun camiye giderken halka karışarak yapacağı günah ve kul hakkı, kazanacağı sevabı karşılamaz.

Derim ki, hâsıl-ı kelâm, bu mazeret kötülenmez. Allah Teâlâ özürleri ve kalblerde saklı olanı en iyi bilendir.

Ancak bu mazerette olan doğru yol. evvelkisidir; ki, Cum'ada, cemâatte ve çeşitli hayır işlerinde halkla beraber ola ve bunun dışında olan şeylerde onlardan ayrıla.

İkinci yolu severse (ki, bu da halktan tamamen uzak olmasıdır) o zaman, üzerine bu (yukarda sayılan) farzların lâzım olmadığı yere gitmelidir.

Çünkü üçüncü yol, hem bir şehirde halkla beraber olması, hem de Cum'a ve cemâatte hâzır bulunmamasıdır. Ki, kendisinde günah bulunduğunu gördüğü için onu özür kabul eder. Bu yol, inceden inceye düşünmeye muhtaçtır. (Tâ ki, bu farzlar ondan düşmüş ola!)

Bu yolda yanılma tehlikesi vardır! Birinci ve ikinci yol onun için daha selim ve daha muhafaza edicidir. Allah fazlıyla hidâyet sahibidir.

2) İkinci adam ise, bu da ilimde kendisine uyulan, hakkı beyân etmesi, bid'atçıları reddetmesi, fiil ve kavliyle hayra davet etmesi vs. gibi hususlarda, halkın dinî işlerinde kendisine muhtaç oldukları kimsedir.

Ki, bu gibilerin halktan uzaklaşması câiz olmaz. Onların arasında durup Allah'ın kullarına nasihat etmeli ve Allah'ın hükümlerini beyân ederek dininden bâtil şeyleri menetmelidir.

Peygamberimiz'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Bîd'atler zuhur ettiği zaman ilim sahipleri susarsa Allah'ın laneti üzerlerine olsun!»

Bu durum o âlimin halkın arasında devamlı yaşadığı zamandır. Aralarından çıktığı zaman, onun için ayrılmak - geçende olduğu gibi - caiz olmaz.

Rivayet edilir ki, Üstâd **Ebû Bekir bin Fevrek** (r.a.) halktan uzak olarak tek başına ibâdet yapmayı kastetti. O zaman o, dağlardan birinde idi. O esnada şöyle bir ses işitti:

«Yâ Ebâ Bekri Sen Allah'ın mahlûkatına rehber oldun. Fakat Allah'ın kullarını terk ettin!»

O, hemen döndü. Halkla sohbeti de bu sebepten dolayı idi.

Me'mûn bin **Ahmed** - Allah rahmet etsin - şöyle anlattı :

— Üstâd **Ebû İshak** (r.a.) Cebel-i Lübnan'daki âbidlere şöyle dedi:

«Ey ot yiyenler! Ümmet-i Muhammedi bid'atçıların eline terk ettiniz de burada ot yemekle meşgul oluyorsunuz!»

Onlar ona :

«Bizim halkla sohbet etmeye kudretimiz yetmez! Allah bu kuvveti şarta vermiştir! Bunu sizin yapmanız lâzım!» Üstâd bundan sonra «**el-Câmi li'l-Celiyyi ve'l-Hafî**»

isimli eserini tasnif etti. İlimlerinin çokluğu ile beraber âhiret yoluna gitmede çok amelleri, ince tefekkür ve bakışları da vardı. Allah onlardan razı olsun.

Bil ki, din için halkın arasında bulunan ve halkın sohbetlerine ihtiyaç duyduğu kimselerde **iki hususiyet** olmalıdır :

1) Uzun sabır, büyük ilim, ince düşünüş, Allah'tan daima yardım istemek.

2) Sohbet için halkla beraber olmalı, - şahsı onlarla beraber olmakla - kalben onlardan ayrı olmalı. Onlar onunla konuşunca o da onlarla

konuşmalı. Onu ziyaret ettikleri zaman - mertebelerine göre - onlara ikramda bulunmalı ve teşekkür etmeli, halk kendisiyle ilgilenmek istemezse bunu bir ganimet bilip değerlendirmeli; eğer onlar doğru yolda iseler buna yardım etmeli, eğer boş şeyler ve serlerle uğraşıyorlarsa onlara muhalefet etmeli ve onlarla sohbeti terk etmelidir. Hattâ, - kabul edeceklerini ümit ederse -onları yaptıkları bu kötülüklerden alıkoymalıdır.

Sonra, kendilerini ve hastalarını ziyaret etmek ve ona arz edildiği zaman mümkün olduğu kadar ihtiyaçlarını gidermek gibi bütün haklarını yerine getirmeli ve bundan bir mükâfat istememen ve bir ecir de beklememelidir.

Yaptığından dolayı halka kötü yüz göstermeye kudreti yettiği kadar onlara bolca ihsanda buluna. - Eğer bir şey verilirse - onlardan almada acele etmeye. Onların eziyetlerine tahammül ede. Onlara karşı güler yüz göstere ve dışını onlara karşı süslü tuta. İhtiyaçlarını halktan gizli tuta ve kendisi bunu halletmeye çalışa. Sonra yine muhtaç olursa, has ve hâlis olan ibâdetlerden nefsi için bir nasib araya. Nitekim **Hz. Ömer bin Hattab (r.a.)** :

«Eğer gece uyursam nefsimi, gündüz uyursam tebeamı zayi ederim. Benim için bu iki şey arasında uyku nasıl olur?» buyurmuştur.

Bu mânada kalbime kendi hâlimi tasvir eden şu beyitler geldi:

[Eğer imamların yolunda gitmek istiyorsan kötü vak'ıaları vakarla ve sabırla karşıla.

Kalb uygunsuz şeyleri yapmağa mânidir. Dilin muhafaza altında, gözün ise (haramdan) bağlıdır.

Kalbindeki sırlar (insanlardan) gizli, rabbinin yanında ise aşikârdır.

Zikrin örtülü, kapı kapalı, yüzün güleç, karnın açıtır.

Kalbin yaralı, alışverişin durgundur.

Faziletin görülmez ve ufacık bir ayıbın ise etrafa yayılır.

Her gün hâdis ve insanların tutumuna karşı üzüntü ve keder içindesin. Kalbin ise itaatkârdır.

Gündüzleri - karşılık almadan - insanları ıslah etmekle meşgulsün. Gecelerin ise (Allah'a) iştîyak ve muhabbet doludur.

O halde bu gecelerin kıymetini bil. Vesilelerin ender bulunduğu şiddetli gün için bunları vesile yap.]

Evet, nefis onlarla beraber olur, fakat kalb onlardan ne kadar uzaktır. Bu benim hayatım için şiddetli bir iş ve sıkıntılı bir maişettir. Bu hususta şeyhim vasiyyetinde şöyle buyurur:

«Ey benim oğullarım, (hakka uygun olarak) zamanın ehli ile yaşa. Fakat onlara uyma. Sonra (hakka uymadıklarından dolayı) dirilerle yaşayıp ölümlere uymak ne kadar çetin şeydir?»

Ibn-i Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, o, şöyle buyurmuştur:

«(Alış-veriş ve muamelelerde) halkla beraber ol, sonra onlardan ayrıl; ki, dinine halel gelmeye.» İşte bu, ikna edici bir delildir.

Sonra derim ki; fitne dalga dalga yayıldığı, din zayıflamaya başladığı, halk dinin emirlerinden yüz çevirdiği zaman, onlar mü'min hakkında ne bir yemin ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar, âlim de aramazlar ve din hususunda ondan istifade etmezler. Onlar kat'î olarak dinlerinin emirlerine ehemmiyet vermezler. Fitne umûmîleşir ve havassa (seçkin kimselere) de sıçar. O zaman âlim için uzlete çekilip tek başına yaşaması ve ilmini gizlemesi kendisi için özür olur. Ben korkuyorum ki, bu anlattıklarım, sıkıntılı ve şiddetli olan şu zamandır. Yardım ve itimad ancak Allah'tandır.

Şu anlattıklarım, uzlet ve halktan ayrı olarak yaşamamanın hükmüdür. Bunu böylece anla. Yoksa bunda yanlışlık büyük ve tehlike çoktur. Tevfîk Allah'tandır.

CEMAATLEŞME HUSUSUNDA...

Eğer denilse ki; «Peygamberimiz (s.a.v.): **«Cemâate devam edin. Çünkü Allah'ın kudreti cemâat üzerindedir. Şeytan insanın kurdudur. Tek başına dağınık ve ayrı yaşayanları yakalar»** buyurmamış mıdır? Yine Peygamberimiz : **«Şeytan bir kişi ile beraberdir. O, iki kişiden uzaktır»** buyurdu?»

Bil ki, şu zikredilen hadîsler Peygamberimizden vârid olmuştur. Fakat Peygamberimizden şu da vârid olmuştur:

«Evine dön ve kendi hususî işlerinle meşgul ol. Halkın işini terk et!»

Kötü zamanda uzlet ve tek başına yaşamadaki emir peygamberimizin sözüne zıt gelmez. -Allah'ın tevîk ve kudretiyle - Peygamberimizin bu iki hadîsinin arasını cem'-etmek lâzımdır.

Derim ki; Peygamberimizin : **«Cemâate devam edin...»** sözü üç türlü izah edilebilir:

1) Peygamberimiz bu sözüyle dinî ve şer'î hükmü kastetmiştir. Çünkü bu ümmet dalâlette ittifak etmez.

Cemâati ve (dinî) hükmü parçalamak, ümmetin ittifak ettiği şeye muhalefet etmek ve aksine davranışta bulunmak, bâtil ve sapıklıktır.

Cemâatten ayrılmadaki (maksadı) dinini ıslah etmek ise bunda bir beis yoktur.

2) Bundan murad, onların cum'alarını, cemâatlerini vs. gibi topluluklarını kesmektir. Çünkü toplulukta dinin kuvveti, İslâm'ın kemâli, kâfir ve dinsizlerin gayzı vardır. Allah (c.c.) cemâate rahmet ve bereket nazariyle bakar.

Bunun için, biz deriz ki; tek yaşayan kimseye lâzım olan, hayırlı olan şeyde insanlara karışsınlar, sohbet, kalabalık vs. gibi yerlerden âfet gelecek diye kaçsınlar.

3) Yukarıdaki durum, fitne olmadığı zaman din hususunda zayıf olanlar içindir. Dinî emirlerde basireti kuvvetli kimseler. Peygamberimizin ümmetini sakındırdığı fitne zamanını gördüklerinde, onlar için o zaman uzleti emretmiştir.

Halka karışıp fesad ve âfete girmeden, uzlet daha evlâdır.

(Basiretli) kul için lâzım olan, İslâm cemâatini ve umumî hayrı terk etmeye. Eğer halktan tamamen ayrılmayı isterse ve bunu dini için daha iyi görüyorsa, dağ başlarında ve sahra içlerinde yaşasın.

Sonra derim ki, bunlar nerede olurlarsa olsunlar, Allah onlara da cum'alarda, cemâatlerde ve diğer İslâm topluluklarında bulunmalarını emretmiştir; ki, (buralarda) hâzır bulunsunlar ve İslâm topluluğunun nasip ve faziletini kaçırmassınlar. Çünkü, her ne kadar halk bozuldu ve ifsâd edildiyse de yine cemâatin yeri Allah indinde yücedir.

Yine ebdalların hallerini işitiriz ki, nerede olurlarsa olsunlar İslâm cemâatinde hâzır bulunurlar. Yeryüzünde istedikleri gibi gezerler ve yeryüzü onlar için bir tek adımdır.

Haberde vârid olmuştur ki, yer, velîler için dürülür ve onlar da birbirleriyle selâmlaşır, iyilik ve kerametten bir kısım şeyler gösterirler. Muvaffak oldukları bu şeylerden dolayı ne mutlu onlara!

Nefsinin kurtuluşunu aramadan gafil olanlara Allah sabır ve bizim gibi talep edip de maksûduna ulaşamayanlara yardım etsin. Hâlimi vafeden şu beyitler bana arz edildi:

«Talep edenler zafere ulaştı. Ahbab ahabıyla kurtuluşa erdi.

Bizler hayret içerisinde Allah'a kavuşmakla uzaklaşmak arasında tereddütte kaldık.

Uzak olmakla beraber Allah'a yaklaşmayı umuyoruz; fakat bu ümit akıl sahipleri için mümkün olmayan bir şeydir.

Yârab, bize bir şerbet içir ki, üzüntüleri gidersin, doğru yola hidâyet etsin. Ey hastalıkların tabibi, ey yaraların ilâcı ve ey hastalıklardan halâs eden!

Hastalığımı ne ile tedavi edeceğimi, yahut ne ile hesap gününde kurtuluşa ereceğimi bilemiyorum.»

Bu husûsda söylenecek sözleri burada sona erdirdik. Uzlet hakkındaki maksadımıza dönelim. (Ki, bunları uzlet babının şartları olarak çıkarmıştık.)

Eğer, «Peygamberimiz'in (s.a.v.): «**Ümmetimin inzivası mescidlerde bulunmaktır**» buyurması inzivaya çekilmeyi menetmiyor mu?» dersen...

Bil ki, bu, anlattığımız gibi fitne zamanının dışındadır. Çünkü (ibâdete devam eden) kul, mescidde oturur, halka karışmaz ve onlara müdahalede bulunmaz. Zahirde onlarla beraber, kalben onlardan ayırdır.

Anlatmaya çalıştığımız uzlet ve teklikten murad, kulun böyle (zahiren onlarla beraber, kalben tek) olmasıdır. Yoksa şahsının ve yerinin tek olması değildir. Allah sana merhamet etsin, bunu iyi anla. Bu husûsda **İbrahim bin Edhem: «Tek ve câmiyyetli ol. Rabbine yakın ve dost, insanlardan uzak ol!»** demiştir.

Eğer denilse ki: «Âhiret âlimlerinin medreseleri, âhiret yoluna sülûk eden sûfîlerin tekkeleri ve oralarda yaşayanlar hakkında ne dersiniz?»

Bil ki, medreseler ve tekkeler gibi faziletli yerler, uzlet hususunda ilim ve ibâdet ehlinin umûmu içindir. Bu yolun fazileti iki faydalı mânâyı topladığından dolaydır.

Birincisi: Halktan ayrılıp tek başına yaşamak,işlerinde onlara karışmamak.

İkincisi: Cum'alarda, cemâatlerde, İslâm alâmetlerinin çoğaltılması gibi şeylerde onlarla beraber olmak. Bu zaman ferd için olan selâmet ve kurtuluş, bütün müslümanları içine almaktadır. O zaman orada (medrese ve tekkelerde) yaşamak, en âdil yol, en iyi hâl, en sağlam geçit olmuş olur.

Bunun için ariflerin ekserisi, din hususunda Allah'ın kullarına faydalı olmaları, onlara az zahmet vermeleri, ahlâklarının ve âdetlerinin güzelliğini halkın müşahade etmeleri ve kendilerine uymaları için halk arasında ikamet ederler! Çünkü hâl ile yaşamak, söz söylemekten daha te'sirlidir. Ariflerin böyle yapması, dinî emirlerde ilim ve bid'at için tedbirlerin en güzeli ve görüşlerin en sağlamıdır.

Eğer denilse ki: «İbâdet için çalışan ve Allah'ın emirlerine bağlı olanlarla beraber müridin hâli nasıldır? Onlarla beraber mi olsun, yoksa onlardan ayrılırsın mı?»

Bil ki; onlar seleflerinin yol ve âdetleri üzerinde sabit oldukları zaman, Allah için (birbirleriyle) en büyük kardeş, arkadaş ve Allah’a ibâdetle birbirlerine yardımcıdırlar. Bu halde senin için ayrılık ve uzlet caiz değildir.

Bunlar senin işittiğin Lübnan vs. gibi (dağlarda olan) zâhidler gibidir. Ki, onlardan (zâhidlerden) bir cemâat vardır ki, iyilik ve takva üzerine yardımlaşır, hakkı ve sabrı tavsiye ederler.

Eğer (o ibâdete çalışanlar), onların (selef-i salihînin) yolunu ve gidişatını bozar, tağayyür eder ve selef-i salihînden gelen yollarını terk ederlerse, o müridin ve bid’ate çalışan ve nefsiyle mücadele edenlerin hükmü, diğer halkla elan hükmü gibidir: Onun evine kapanması, lisanını muhafaza etmesi ve hayır işlerde onlarla beraber, diğer hallerde ayrı olması lâzımdır; ki, uzlet ehlinden biri gibi uzlette ve tek yaşayanlardan biri gibi tek olsun.

Eğer: «O ibâdete çalışan ve nefsiyle mücadele eden kimse onların (medrese ve zaviyede yaşayanların) arasından çıkıp, nefsinin ıslah edebileceğini ve onlarla konuşmadan mütevellid düşebileceği âfetlerden kendini koruyabileceğini düşündüğü bir yeri tercih ederse, buna ne dersiniz?» dersin...

Bil ki; o medreseler ve zaviyeler kuvvetli kale hükmündedir; ki, onunla ibâdete çalışanlar yol kesici ve hırsızlardan korunurlar. Dışarı ise sahra hükmündedir. Oralarda şeytanın atlıları bölük bölük dolaşırlar. Onu soyar ve esir ederler. Sahraya çıkan müridin hâli nasıl olur? Düşmanlar orada her taraftan onun için hâzırdır ve istediklerini de yapabilirler. Bu takdirce, zayıf olan mürid için kalede durmadan başka çıkar yol yoktur.

Kuvvetli, basiretli ve düşmanın galib gelemeyeceği birisi için kale ve sahra müsavidir. Onun için dışarı çıkmada herhangi bir korku yoktur. Fakat her ihtimale karşı kalede durması, daha ihtiyatlı olmaktır. Çünkü âni yakalanmalardan ve kötü arkadaşlarla ittifak etmekten emin olunur.

İş bu merkezde olunca, Allah’ın dostlarıyla beraber olmak, sohbetlerindeki meşakkatlerine katlanmak, hayr isteyen ve nefsiyle mücadele edenler için daha iyidir. «Tam istikamete ulaşmış, kuvvetli kimse» için onlardan ayrılmada bir mâni yoktur.

Bu cümleleri iyi düşün ve bil; inşâallah kazanır ve selâmete erersin.

MÜSLÜMANLARIN BİRBİRLERİNİ ZİYARET ETMELERİNİN EHEMMİYETİ

Eğer: «Allah için (müslüman) kardeşleri ziyaret etmek, arkadaşlarla sohbet ve müzakerede bulunmak hususunda ne dersiniz?» denilirse...

Bil ki; Allah rızâsı için din kardeşlerini ziyaret etmek ibâdetin tâ kendisidir. O, kendisinde bulunan birçok faydalardan dolayı Allah’a yaklaşıma en büyük vesiledir. Fakat bu iki şartla mümkündür:

Birincisi: Ziyaretleri sık sık olmamalı ve haddi tecâvüz etmemeli.

Hız. Peygamber (s.a.v.) **Ebû Hüreyre’ye** şöyle buyurmuşlardır :

«**Zaman zaman ziyaret et; ki, muhabbetin artsın.**»

İkincisi: Ziyaret şartlarını gözetmeli.

Bu da riya, gösteriş, lüzumsuz söz, gıybet vs. gibi şeylerden kaçınmakla mümkündür. Yoksa sen ve din kardeşlerin vebal altına girmiş olursunuz.

Anlatıldığına göre, **Fudayl ve Süfyân(-ı Sevrî)** (R. Anhümâ) bir müddet konuştuğundan sonra ağlamağa başladılar. Süfyân (Sevrî):

«**Yâ Ebû Ali! Öyle zannediyorum ki, ben bundan daha güzel bir mecliste bulunmadım**» dedi. Fudayl de:

«**Ben de bundan daha korkulu bir mecliste bulunmadım**» dedi.

Bunun üzerine (Süfyân): «**Nasıl böyle (korkulu) olur?**» deyince, **Fudayl:**

«**Sen bana karşı en güzel sözü söylemek istedin; bende sana karşı en güzel sözü söylemek istedim. Böylece(konuştuğun sözleri) benim için süslemiş, ben de senin için süslemiş oldum**» dedi. Bunun üzerine Süfyân ağlamaya başladı.

O halde din kardeşlerinle oturman ve onlarla karşılaşp konuşman mu’tedil, ihtiyatlı ve düşünerek olmalıdır. O zaman bu hareket senin insanlardan ayrılmana vesile olan bir ayıp teşkil etmeyecektir.

HALKTAN UZAK YAŞAMAYI KOLAYLAŞTIRAN SEBEBLER

Eğer: «Halktan uzak yaşayıp onlardan ayrılmama vesile olan ve bunları yapmayı bana kolaylaştıran sebepler nedir?» dersin...

Bil ki; üç şey bunları yapmanı kolaylaştırır:

1) Bütün vakitlerini ibâdetle geçirmektir.

Çünkü ibâdet insanlarla görüşmeğe mâni olur. İnsanlarla ülfet etmek ise iflâs etmenin alâmetlerindendir. Eğer, - zaruret olmadan - nefsinin insanlarla karşılaşmayı ve onlarla konuşmayı arzu ettiğini görürsen, bil ki, bu lüzumsuz bir şeydir. Meşguliyetsizlik ve şımarıklık bunu yapmağa sevk etmiştir. Bununla ilgili olarak şair ne kadar doğru söylemiştir:

«Meşguliyetsizlik beni sana selâm yollamağa sevketti. Zaten çok kere lüzumsuz şeyleri meşguliyetsiz insanlar yapar.»

Şayet sen ibâdeti hakkıyla yerine getirirsen, (Allah’a) münâcaatın tadını tadar, Kur’ân’a ünsiyet eder ve onlarla (insanlarla) konuşup sohbet etmekten vahşet duyarsın.

Rivayete göre, Musa (A.s.) (Allah’a) münâcaattan döndükten sonra insanlardan vahşet duyar ve onların konuşmalarını duymamak için parmak uçlarını kulaklarına tıkardı. O anda halkın konuşmaları ona eşeğin anırması gibi çirkin gelirdi.

Şeyhimizin (Ebû Bekir el-Verrak) şu sözlerine çokça dikkat etmen gerekir:

«(İbâdet etmek ve günahlardan kaçınmak suretiyle) Allah’ı kendine dost edin. İnsanları bir yana bırak. Onlarla olduğun müddetçe zahiren ve bâtinen dostluğuna sâdık kal. İnsanları dilediğin gibi (ne tarafa çevirirsen) çevir, onları akrep bulursun.»

2) Tamamen halktan ümidini kesmektir.

O zaman onlarla ilgili işler senin için kolaylaşmış olur. Çünkü halkın faydasını ümid etmeyen ve zararından korkmayan kimseye, onların (fayda ve zararın) bulunup bulunmaması müsavidir.

3) İnsanlarla konuşmanın zararlarını görür, hatırlar ve bunu (hatırlamay) kalben tekrar edersin.

Eğer bu üç esası yapmağa devam edersen, bunlar seni halktan uzaklaştırarak Allah’ın rahmetine ve ona ibâdet yapmağa yaklaştırır. Yine bu üç esas, Allah’ı sevmeye ve onun rahmet kapısına yönelmeye vesile olur. Tevfik Allah’tandır.

ÜÇÜNCÜ MÂNİ: ŞEYTAN

Ey kardeşim! İki sebebdendir dolayı şeytanla harb etmen ve onu kahretmen lâzımdır.

Birinci sebep: Şeytan insanları dalâlete sevkeden apaçık bir düşmandır. Onunla sulh yapma ümidi yoktur. Helak olmadan başka hiçbir şey onu memnun etmez. O halde böyle bir düşmana emniyet etmek ve ondan gaflet göstermek doğru değildir. Allah’ın kitabındaki şu iki âyeti düşün :

1) «Ey Âdem oğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o, sizin için (Rabbinizden) ayıran bir düşmandır diye emretmedim mi?» [\[17\]](#)

2) «Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır. Onun için sizde onu düşman tutun.» [\[18\]](#)

Şu iki âyet şeytana itaat etmeden kaçındıran ikazın en son noktasıdır.

İkinci sebep : Şeytan yaratılış itibariyle sana düşmanlık edecek ve ebedî olarak seninle savaşıacaktır. O, gece ve gündüz sana ok atmaktadır. Sen ise bunlardan gafilisin. Hâlin nasıl olacak?

Sonra burada ikinci bir nükte daha vardır ki, o da şudur:

Sen söz ve hareketlerinle Allah’a ibâdet etme ve halkı Allah’a (c.c.) davet yolundasın. Bu ise şeytanın yaptığı şeylere, onun arzusuna, maksadına ve san’atına zıt şeylerdir. Sanki sen ona karşı koymak için kuşanmış, o da sana karşı koymak için kuşanmıştır. Tâ ki, - Allah korusun -durumunu ifsâd hattâ seni tamamen helak etsin. Çünkü senden henüz emin değil.

Gerçekten o, kendisine zıt ve muhalif olmayanları bile helak etmek istiyor. Belki o çıkarı için küffâr ve ehl-i dalâl ile dostluk bile kurar. Artık ona kızan ve onun için cephe alanlara karşı durumu nasıl olur?

O halde onun diğer insanlara umumî düşmanlığı, - ey ibâdet ve ilme çalışmak isteyen kimse- sana ise husûsî bir düşmanlığı vardır.

Gerçekten senin şeytanla ilgili olan durumun çok mühimdir. Ayrıca onun senin üzerinde «**nefis**» ve «**hevâ**» gibi şiddetli avâneleri, keza senin gafil bulunduğun nice sebep ve yolları vardır.

Yahya bin Muazü’r-Râzi şu sözüyle ne kadar doğru söylemiştir:

«Şeytan boş, sen meşgulsün. O seni görüyor, sen onu görmüyorsun. Sen onu unutuyorsun. O ise seni unutmuyor. Seni ifsâd etmek için nefsinden şeytan için yardımcıları var.»

O halde onunla harb etmek ve onu kahretmek gerekir. Yoksa fesâd ve helakinden emin olamazsın.

ŞEYTANI KAHRETMENİN YOLLARI

Eğer: «Şeytanla nasıl muharebe edeyim ve ne ile onu kahr ve defedeyim?» dersen...

Bil ki; bunu yapmak isteyenler için bu husûsda **iki yol** vardır:

Birincisi: Bâzılarının dediği gibi, şeytanı def etmede tedbir sadece Allah Teâlâ’ya sığınmaktır.

Çünkü şeytan köpektir. Allah Teâlâ onu senin üzerine saldı. Onunla muharebe etmeye ve onu def etmeye uğraşırsan vaktin zayi olur. Şeytan sana galib gelir ve seni yaralar. Senden uzaklaştırması için köpeğin sahibine dönmen daha uygundur.

İkincisi: Diğerlerinin dediği gibi, şeytanı def etmenin yolu, onunla mücadele etmek, onu reddetmek, def etmek ve muhalefet etmek, bu hususta

kararlı ve sebatlı olmaktır.

Ben de derim ki; bana göre şeytanı def etmede en doğru yol, bu iki şıkkı cem' etmendir. Evvelâ onun şerrini def etmeye kudretli olan Allah'a emrettiği gibi sığınman ve şerrini senden def etmesini istemenle olur. Sonra, şeytanın bize galip geldiğini görürsek, biliriz ki bu, Allah tarafından onunla mücadelemizdeki doğruluğu ve emirlerine karşı kuvvetimizi ve sabrımızı görmesi için bir imtihandır. Nitekim kâfirleri ve serlerini defetmeye kudreti yettiği halde onları bizim üzerimize musallat etmesi, bizim için cihâddan bir nasib, sabır ve günahlardan halâs olmak ve şehidlik içindir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur :

«Allah'ın (ezeldeki) ilmini iman edenlere açıklaması, içinizden şehidler edinmesi içindir.» [\[19\]](#)

«Yoksa siz -Allah içinizden savaşanlarda savaşma-yanları belli etmeden, sebat edenlerle etmeyenleri belli etmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?» [\[20\]](#)

ŞEYTANLA NASIL SAVAŞILIR?

Cenâb-ı Hak kâfiri musallat ettiği gibi şeytanı da musallat eder. Âlimlerimizin söylediğine göre şeytanla savaşmak üç şekilde olur:

Birincisi: Onun desise ve hilelerini iyice öğrenmen lâzımdır. O zaman bunları sana yapmaya cesaret edemez. O, ev sahibinin farkına vardığını anladığı anda kaçan bir hırsıza benzer.

İkincisi: Onun davetini hakir görür, kalbini ona vermez ve ona uymazsın. Çünkü şeytan havlayan bir köpek mesabesindedir. Üzerine gidersen daha fazla yüklenir ve devam eder. Geri çekilirsen sükût eder.

Üçüncüsü : Dil ve kalbinle dâima Allah'ı zikretmelisin. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Şeytanın nazarında Allah'ı (c.c.) zikretmek, insanların nazarında öldürücü bir hastalık gibidir.»

Eğer: «Şeytanın hilelerini nasıl bilebilir ve nasıl öğrenebiliriz?» dersen...

Bil ki; şeytanın ok gibi attığı çeşitli vesveseleri vardır. Bunları ancak iki yolla anlayabilirsin.

1) Kalbe gelen şeyleri ve onun kısımlarını bilmekle.

2) Şeytanın tuzak mesabesinde olan çeşitli hileleri vardır ki, onları ancak, hileleri, hilelerin vasıflarını ve yöneldiği noktaları bilmekle anlayabilirsin.

Âlimlerimiz kalbe gelen şeyleri çeşitli bölümlerde anlattılar. Biz de bu husûsda bir kitap yazarak «**Telbîs ü İblîs**» ismini verdik. Bu kitabımız ise

bunları uzunca anlatmaya müsait değildir. Fakat biz sana bunların her birisi hakkında kifayet edecek temel şeyleri anlatacağız.

İLHAM VE VESVESE NE DEMEKTİR?

Kalbe gelen şeylerin aslına gelince...

Bil ki, Allah (c.c.) insanın kalbine, onu daima hayra davet eden bir melek koydu. O meleğe «**mülhim**», onun dâvetine de «**ilham**» denir.

Buna karşılık, insanı daima şerre davet eden şeytanı bıraktı. Ona «**vesvâs**», onun dâvetine ise «**vesvese**» denir.

Âlimlerimizin ekserisine göre «mülhim» insanları daima hayra; «vesvâs» ise ancak şerre davet eder.

Şeyhimizden (Ebû Bekir el-Verrak) rivayet edildiğine göre, o, şöyle demiştir:

— Şeytan bazen insanı hayra çağırır. Ancak bunu yaparken maksadı serdir. Meselâ, onu faziletli bir şeyden men' etmek için, ondan daha az faziletli bir şeyi yapmaya çağırır. Yahut onu büyük bir günaha çekebilmek için herhangi bir hayrı yapmağa çalışır. Bu esnada onun gösteriş veya riya yapmasını sağlayabilirse, yaptığı hayır kazandığı günahı karşılayamaz.

Mülhim ve şeytandan ibaret olan iki dâvetçi insanın kalbinde durarak onları gaye ve maksatlarına çağırırlar. Kalb de bunu duyar ve hisseder.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: **«Birisinin bir çocuğu doğduğu zaman, Allah (c.c.) ona bir tane melek, bir tane de şeytan yaklaştırır. Şeytan insanın sol kulakçığında, melek ise sağ kulakçığında bulunur. Bunlar onu devamlı çağırırlar.**

Diğer bir hadîsde de şöyle buyurmuştur:

«İnsanın kalbine şeytan da konabilir; melek de konabilir.»

Ayrıca Cenâb-ı Hak insanın bünyesinde şehvete ve çeşitli zevklere meyleden tabîî bir özellik yaratmıştır ki, o da çeşitli âfetlere sevkeden **«hevâyı nefis»dir**. Böylece dâvetçiler üç tane oldu.

Şu mukaddimelerden sonra bil ki, kalbe gelen şeyler öyle eserlerdir ki, kulu bir işi yapmaya ve onu terk etmeye sevkederler .Bu eserlere **«havâtır»** denmesi ise, değişmesi ve kulun kalbine Allah tarafından meydana gelmesindendir. **«Havâtır»** dört kısımdır:

a) Allah'ın (c.c.) ilk önce meydana getirdiği şeylerdir; ki, onlara **«hatır»** ismi verilir.

b) Allah'ın (c.c.) insanın tabiatına uygun olarak meydana getirdiği şeylerdir; ki, kendisine nisbet edilerek onlara **«nevâyı nefis»** denir.

c) Mülhim meleğinin daveti üzerine Allah tarafından kalbe atılan şeylerdir; ki, kendisine nisbet edilerek onlara «**ilham**» denilmiştir.

d) Şeytanın daveti üzerine Allah tarafından kalbe atılan şeylerdir; ki, kendisine nisbet edilerek onlara «**vesvese**» denir. Hakikatte o, şeytanın daveti üzerine Allah tarafından meydana getirilen şeydir. Şeytan ise bunların meydana gelmesine sebeptir. Ancak bu sebepler şeytana nisbet edilir.

İşte «**havâtır'ın**» dört kısmı bunlardan ibarettir.

Bu kısımlardan sonra ayrıca şunu da bil ki; Allah tarafından ilk önce meydana gelen «hatır» bâzen iyilik hususunda, imtihan ve belâların şiddetlenmesi için olur.

Mülhim tarafından meydana gelen «hatır» hayırdan başka bir şey değildir. Çünkü o nasihatçı ve mürşid olarak gönderilmiştir.

Şeytan tarafından meydana gelen «hatır» ise, idlâl ve rezil etmek için sadece serdir. Bazen hile ve istidrâc olarak hayır da olabilir.

Hevâyı nefis tarafından meydana gelenler ise şer ve hayırsız şeylerdir. Bâzı selefden hevâyı nefsin de şeytan gibi hayra çağırabileceğine dair rivayet bulunduğunu gördüm. Hevâyı nefsin çağırdığı hayır ise; şeytanda olduğu gibi serdir.

İşte şu anlattıklarımız da «havâtır»ın çeşitlerindendir.

BÜTÜN MAKSATLARIN MENŞEİNİ TEŞKİL EDEN ÜÇ ESAS

Bunları da bildikten sonra, sana lüzumlu olan ve bütün maksatların menşeiini teşkil eden üç esası da bilmeye muhtaçsın.

Birincisi: Hayırlı olan hatır ile şer olan hatırın arasını tefrik etmek.

İkincisi: İlk önce meydana gelen ve şer olan hatır ile şeytandan veya hevâyı nefsdan meydana gelen hatır tefrik etmek ve bunların nasıl tefrik edileceğini bilmek. Çünkü bunların her biri bâzı tedbirlerle def edilebilir.

Üçüncüsü: İlk önce meydana gelen ve hayırlı olan hatır ile ilhamdan veya şeytandan, yahut hevâyı nefsdan meydana gelen hatır tefrik etmek. Tâ ki, Allah (c.c.) veya mülhim meleği tarafından gelen şeylere uyup şeytandan gelen şeylerden de ictinâb edesin. Bâzılarına göre hevâyı nefis de böyledir.

BİRİNCİ ESAS:

Âlimlerimiz demişlerdir ki:

— Hayırlı olan hatırı şer olan hatırdan ayırt etmek istediğin zaman onu dört şeyle tart. Durumunu anlarsın.

Birincisi: Hatırına gelen şeyi şeriat ölçülerine vur. Eğer ona uyarsa hayırdır, uymazsa serdir.

İkincisi: Şayet onu bu mîzanla ayırt edemez isen, o zaman onun sâlih kimselere uyup uymadığını araştır. Eğer hâtıra gelen iş sâlih kimselere uygun düşüyor ise o hayırdır, uygun düşmüyorsa o serdir.

Üçüncüsü: Şayet onu bu mîzanla da ayırt edemezsen, o zaman onu nefis ve hevây-ı nefis mizanına vur. Eğer nefis hâtıra gelen şeyden - korku nefreti ile değil de -tabîî bir nefretle nefret ederse, bil ki o hayırdır.

Dördüncüsü: Şayet nefis ona - Allah'dan ümidvâr olmak suretiyle değil de - tabîî bir meyille meylederse, o zaman o serdir. Çünkü nefis daima kötülükle emrettiğinden yaratılış itibariyle hayra meyletmez.

İşte şu dört mîzanın biriyle onlara dikkatlice bakarsan hâtıra gelen şeylerin hayır mı yoksa şer mi olduğunu anlarsın. Kendi lûtfu ile hidâyete götüren Allah'tır. Çünkü o, cömert ve kerîmdir.

İKİNCİ ESAS:

Yine âlimlerimiz demişlerdir ki:

— Şeytan tarafından meydana gelen ve şer olan hatır ile hevâyı nefisden gelen ve yine şer olan hatırın (yahut ilk önce Allah tarafından meydana gelen hatırın) arasını tefrik etmek istediğin zaman üç şeye dikkat et:

1) Hatırına gelen şey kat'î ve aynı hâl üzerinde duruyorsa, o ya Cenâb-ı Hak'dan, yahut ta hevâyı nefisdendir. Şayet onun mütereddît olduğunu ve değişikliğe uğradığını görürsen, bil ki o şeytandandır.

Bâzı sâlih kişiler de şöyle demişlerdir:

— Hevâyı nefis kaplana benzer; hücum ettiği zaman kesinlikle tepelenmedikçe gitmez. Yahut o yeni bir din için savaşılan haricîye benzer. Ölü; fakat bâtil inancından yine dönmez.

Şeytan ise kurda benzer. Onu bir taraftan kovalıyacak olsan diğer taraftan yine gelir.

2) Hatırına gelen şey yaptığın bir günahın sonra meydana gelirse, o Allah'tandır. İşlediğin günahın kötülüğünden dolayı onu kalbine ihanet ve ukubet için atmıştır. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

«Hayır (hakikat öyle değil), bilâkis, onların kazanmakta oldukları (irtikâb edegeldikleri ma'siyetler) kalblerini paslandırmıştır.» ^[21]

Şeyhimiz, İmâm (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) demiştir ki:

— Günahlar kalbin kararmasına sebep olur. Bu günahların birincisi «hâtır»dır. Kendisinden günah neş’et eden bu hatır kalbin kararmasına ve paslanmasına sebep olur.

Eğer meydana gelen bu hatır yaptığın günahı müteakib değil de ilk olarak meydana gelirse, bil ki o şeytandandır. Umumiyetle bu böyledir. Çünkü şeytan daima şerre çağırır ve bütün hallerde insanı idlâl etmeye çalışır:

3) Hâtıra gelen şey Allah’ı zikretmekle zayıflamıyor, azalmıyor ve zail olup gitmiyorsa, hevâyı nefisdendir.

Eğer Allah’ı zikretmekle zayıflayıp azalıyorsa, o, şeytandandır. Nitekim Cenâb-ı Hakk’ın : «**O sinsi şeytanın şerrinden**» ^[22] mealindeki âyetinin tefsirinde müfessirler şöyle demişlerdir:

«Şeytan Âdemoğlunun kalbine dikilmiştir. Eğer o Allah’ı zikrederse siner; gaflet ederse vesvese verir.»

ÜÇÜNCÜ ESAS

Eğer Allah tarafından meydana gelen ve hayır olan hatır ile melek tarafından meydana gelen hatırın arasını tefrik etmek istersen onda da şu üç şeye dikkat et:

1) Hâtıra gelen şey eğer kat’î ise, o, Allah’tandır. Eğer mütereddit ise o zaman melektendir. Çünkü melek nasihat veren bir vaiz mesabesindedir. Seninle beraber her tarafa girebilir. Hayra yönelmek için bütün nasihatleri sana arz eder.

2) Hâtıra gelen şey yaptığın bir ibâdetten sonra meydana gelirse, o Allah (c.c.) tarafındandır. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«**Bizim uğrumuzda mücâdele edenler(e gelince) biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.**» ^[23]

«**Hidâyeti kabul edenler(e gelince) Allah onların muvaffakiyetini artırmış.**» ^[24]

Şayet ilk olarak meydana geliyorsa, umumiyetle o melektendir.

3) Eğer hâtıra gelen şey i’tikadî ve kalble ilgili amellerden ise, o Allah’tandır. Eğer fûrûî ve dışta bulunan âzâlarla ilgili amellerden ise, umumiyetle melektendir. Çünkü âlimlerin ekserisine göre, melek, kulun işi ile ilgili şeyleri bilemez.

Şeytan tarafından meydana getirilen hayırlı düşüncelerin, şerri çoğaltmak için istidrâc olup olmama meselesine gelince... Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) şöyle demiştir ;

«İyice bak! Eğer düşünce kalbine geldiği anda sevinçle, acele olarak, emin bir şekilde ve körü körüne onu yapmak istiyorsan, bil ki o şeytandandır. Acele olarak ondan uzaklaş!

Şayet bunun aksi olursa; (yâni nefis neşesiz, ağır, korkulu ve sonunu düşünerek onu yapıyorsa) bil ki o iş ya Allah veya melek tarafındandır.»

Ben de derim ki: İnsanın basiretsizce yaptığı fiiline karşı neşelenmesi hafifliktir. Teennî ile hareket etmek, sayılı birkaç yer dışında güzeldir.

Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen bir haberde, o şöyle buyurmuştur:

«Beş şeyin dışında acele hareket etmek şeytandandır:

1) Bulûğa eren kızı evlendirmek.

2) Verilmesi gereken borcu ödemek.

1) Cenazeyi defnetmek.

3) Gelen misafiri ağırlamak.

4) Yapılan günaha tevbe etmek.»

Korkuya gelince... O, kalbe gelen herhangi bir işin tamamlanmasından ve Allah Teâlâ'nın onu kabul etmesinden meydana gelebilir. Basiretli hareket ederek işin akıbetini düşünmek ise doğru ve hayırlı bir iştir. Bu gibi şeyler, âhiretteki sevabı düşünme ve ümit etmeden de doğabilir. Bunları da iyice bil!

İşte kalbe atılan şeyler hakkında bilmen gereken üç esas bunlardan ibarettir. Onları iyice gözet ve gücün yettiği kadar onlara dikkatlice bak. Çünkü anlatılan bu üç esas, havâtır bahsinin en ince meselelerindendir. Allah kendi lütuf ve ihsanı ile hidâyete erdirir.

ŞEYTANIN HİLE VE DESİSELERİ

Gerçekten şeytan, insana ibâdet hususunda yedi yoldan hile yapar:

1) Onu ibâdet yapmaktan nehyeder.

Eğer Cenâb-ı Hak kulu korumayı murad ederse, kul: «Gerçekten benim ibâdet yapmağa ihtiyâcım var. Ebedi olan âhîret hayatı için şu fânî dünyada biraz azık almam lâzımdır» diyerek şeytanı reddeder.

2) Sonra insana, amelini te'hîr etmesi için emreder.

Eğer Cenâb-ı Hak kulu korumayı murad ederse, o kul:«Ecelim elimde değil. Eğer bu günün işini yarına tehir edersem, yarının işini ne zaman yapacağım? Çünkü her günün kendisine mahsûs bir işi vardır» diyerek şeytanı reddeder.

3) Sonra kula işi acele yapmakla emrederek ona: «Şu ve şu işi yapabilmen için acele et!» der.

Eğer Cenâb-ı Hak onu korumayı dilerse: «Sonuçlandırılan az bir amel, noksan olarak yapılan çok amelden hayırlıdır» diyerek şeytanı reddeder.

4) Daha sonra insana, halka gösteriş için amelini tam arttırmayı emreder.

Eğer Cenâb-ı Hak onu muvaffak etmek murad ederse, kul: «Niçin halka gösteriş için amel yapayım? Allah'ın görmesi bana yetmez mi?» demek suretiyle şeytanı reddeder.

5) Daha sonra da onu ucbe düşürmek için şöyle der: «Sen ne büyük, ne uyanık ve ne faziletli bir kişisin!»

Eğer Cenâb-ı Hak onu muhafaza etmeyi murad etmişse, kul: «Bu nimet Allah'tandır. Beni tevffıkına mazhar eden ve amelime kendi lûtfu ile büyük bir kıymet veren O'dur. Eğer onun lütuf ve keremi olmasaydı, Allah'ın bana verdiği nimet ve benim ona karşı yaptığım ma'siyyetin yanında şu amelin ne kıymeti kalırdı?» diyerek şeytanı reddeder.

6) Sonra ona şu altıncı yolu dener. (Bu altıncı yolun hile ve desisesi çok büyük olduğundan ona ancak çok uyanık olanlar vâkıf olabilir.)

Şeytan insana : «İbâdetini gizli yap! Muhakkak Cenab-ı Hak gizli olan o amelini açıklayacaktır!» demek suretiyle bütün ibâdet yapanların ameline çeşitli hile ve desiselerle riya karıştırmak ister.

Eğer Cenâb-ı Hak bu hileden muhafaza etmeyi murad ederse, kul:

«Ey mel'un şeytan! Sen şimdiye kadar amelimi ifsâd etmeye çalışıyordun. Ben ise ancak Allah'ın kuluyum. O benim efendimdir. O dilerse ibâdetimi açıklar, dilerse gizler. Dilerse beni yüce, dilerse hakîr kılar. Bunların hepsi ona ait olan şeylerdir. İsterse bunları insanlara açıklasın, isterse açıklamassın; beni ilgilendirmez. Zaten insanların elinden hiçbir şey gelmez!» diyerek şeytanı reddeder.

7) Sonra şeytan ona şu yolu da deneyerek şöyle der :

«Şu ibâdeti yapmana ne lüzum var? Eğer sen saîd olarak yaratılmış isen, zaten ibâdeti terk etmek sana zarar vermez. Yok, eğer şakî olarak yaratılmış isen, zaten ibâdeti yapmanın sana faydası olmaz.»

Eğer Cenâb-ı Hak onu muhafaza etmeyi murad etmişse, kul şöyle diyerek şeytanı reddeder •.

«Ben ancak kulum; kula ise emre itaat gerekir. Cenâb-ı Hak ise rubûbiyet sıfatıyla dilediği gibi hükmeder ve dilediği gibi yapar. Ben ne olursam olayım ibâdetin bana faydası vardır. Çünkü, eğer ben saîd insan isem,

sewabımın fazla olması için onu yapmaya muhtacım. Yok, eğer şakî olarak yaratılmış isem, yine ibâdet etmeye muhtacım. Hiç olmazsa ileride: «Eğer ibâdet yapsaydım belki Allah beni cezalandırmazdı!» diyerek nefsimi kötülemem. Ayrıca, cehenneme mutî olarak girmek, oraya âsi girmekten bana daha iyidir!»

Cenâb-ı Hakk'ın va'di hak olduğuna göre böyle bir şey nasıl olur?

Allah yapılan ibâdetlerin mükâfatlarını va'd etmiştir. O'na îman ve ibâdet eden kimse elbette cehenneme girmeyecektir. Zaten cennete girmek yapılan ibâdetin karşılığı değil, belki Allah va'd ettiği içindir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak saîd olan kişilerden hikâyeten şöyle haber vermiştir:

«Bize (cennet) vadinde sâdık olan, bizi, cennetten neresini dilersek konmak üzere bu yere mirasçı yapan Allah'a hamd olsun!» [\[25\]](#)

O halde uyan! Muhakkak ki durum gördüğün ve duyduğun gibidir. Diğerlerini de buna kıyas et. Allah'tan yardım iste. Zira her şey yed'-i kudretindedir. Tevfîk ve hidâyet de ancak O'ndandır. Kudret ve kuvvet yüce olan Allah'tandır.

DÖRDÜNCÜ MÂNİ: NEFİS

Ey Allah'a ibâdet etmek isteyen kişi! - Allah hepimizi nefsin âfetinden korusun. - Dâima kötülükle emreden şu nefisden kaçınman gerekir. Çünkü o, düşmanların en zararlısı, belâların en belâlısıdır. Onun ilâcı ilâçların en zoru, hastalığın hastalıkların en çetini ve tedavisi ise tedavilerin en müşkil olanıdır. Bunun da sebebi iki şeydir:

1) Nefis içte bulunan bir düşmandır. Eğer hırsız evin içinden olursa hilesi az, zararı ise büyük olur. Şair ne kadar doğru söylemiş:

«Nefsim beni dâima sonu zararlı olan şeylere çağırır. Hastalık ve ağrılarımı artırır. Kaburgalarımın arasında bulunan düşmanımdan nasıl kurtulabilirim?»

2) Nefis sevimli bir düşmandır. İnsan ise mahbû bunun ayıplarını görmekten kördür. Nitekim şair şöyle demiştir:

«Dost ve kardeşlerinin ayıbını görmüyorsun. Rızâ olduğun müddetçe onlarda bulunan bâzı ayıpları dahi görmezsin. Memnunluk gözüyle bakmak bütün ayıplara karşı körlüktür. Hoşnutsuzlukla bakmak ise ayıpları meydana çıkarır.»

O halde insan kendi kendine bütün kötülükleri iyi görmeye başlar. Onun hiçbir ayıbına muttali' olmak istemez. Halbuki nefis düşmanlık ve zararı ile

insanı bilmeden rüsvalık ve helake sürüklemektedir. Ancak Allah'ın kendi lûtfu ile koruduğu ve kendi rahmetiyle yardımda bulunduğu kişiler müstesna.

Sonra ben de derim ki; ey insan, ikna edici şu nükteyi düşün: Düşünecek olursan, yaratılıştan kıyamete kadar meydana gelen fitne, rezalet, helak, günah ve âfet gibi şeylerin temelinde, ya doğrudan doğruya, yahut bilvasıta, nefsin bulunduğunu görürsün.

Allah'a ilk defa isyan eden şeytan olmuştur. Onun îsyân etmesine sebep ise, (takdîr-i ilâhîden sonra) kibirlenmesi ve **Hız. Âdem**'e hased etmesiyle hevâyı nefsine uymuş olmasıdır.

Söylenildiğine göre, onun bu isyanı - seksen bin sene ibâdet ettiği halde - onu dalâlet denizine attı. Ebedî olarak o mel'un orada boğuldu.

İblis isyan ettiği zaman ne dünya, ne mahlûkat ve ne de onu azdıracak bir şeytan vardı. Belki kibirli ve kıskanç nefis vardı. İblis ona uyararak yaptığını yaptı.

Sonra **Hız. Âdem ve Havva'nın** günahını bir düşün. Nefislerinin şehvanî isteği ve (cennette) ebedî kalma hırsı, İblis'in sözüne aldanmalarına vesile oldu. Böylece Cennet ve ind-i ilâhîden şu hakîr, basit, fânî ve helak edici dünyaya düştüler ve çeşitli musîbetlerle karşılaştılar. Evlâtları da o günden kıyamete kadar karşılaştacak.

Daha sonra **Kabil** ve **Habil** hâdisesini düşün. Bunların böyle olmasına sebep, haset ve cimriliktir.

En son olarak da **Hârût** ve **Mârut'un** hâdisesini düşün. Bunların bu hâle düşmelerine sebep de şehvetleri olmuştur. Sonra bu gibi olaylar kıyamete kadar devam edip gider.

Halk içerisinde çıkan hiçbir fitne, rezalet, sapıklık ve ma'siyyet yoktur ki nefis onun temelini teşkil etmesin. Eğer nefis olmasaydı bütün insanlar selâmet ve hayırda olurlardı. Düşmanın zararı bu kadar büyük olduğuna göre, akli olanın ona karşı çok ihtimam göstermesi gerekir. Hidâyet ve tevfiîk Allah'tandır.

Eğer: «Bu düşmandan kurtulmamızın çaresi nedir? Ona karşı ne gibi tedbirler alabiliriz. Bunları bize açıkla mısınız?» dersen...

Bil ki, - yukarda da anlattığımız gibi - nefsin işi çok zordur. Diğer düşmanlar gibi onu bir defada mahvetmek mümkün değildir. Çünkü o aynı zamanda bir binek ve âlet mesabesindedir.

Anlatıldığına göre bir A'rabî birisine hayırlı bir duâ yaparak: «Allah nefsinden başka bütün düşmanlarını zelîl ve perişan etsin!» demiş. '

Nefsin zararlarından dolayı onu aniden ihmal etmek mümkün değildir. O halde onun hakkında orta bir yol seçmelisin. Hayır işleyecek derecede onu terbiye ve takviye eder; şımarıması için de onu zayıflatır ve hapsedersin. Öyle ise nefis hususunda zor bir ilâç ve ince bir görüşle karşı karşıyasın.

Ayrıca, - yukarda da anlattığımız gibi - her iki fâideyi de elde edebilmek için onu takvâ gemi ile gemlemelisin.

Eğer: «Nefis gemlenmeyecek kadar azgın ve kötü huylu bir hayvandır; onu zaptetmek için çare nedir?» dersen...

Bil ki, gerçekten sen bu sözünde haklısın. Gemlenebilmesi için onu daima tahkîr etmek gerekir.

NEFSİ ZELİL EDEN ŞEYLER

Âlimlerimiz demişlerdir ki:

— Üç şey nefsi zelîl eder ve isteklerini kırar:

1) İsteklerini reddetmek. Çünkü azgın bir hayvan, yemi eksiltildi mi uysallaşır.

2) Çokça ibâdet yapmak suretiyle onu ağır bir yük altında bırakmak. Çünkü eşeğe az yem verilir ve çok yük yüklenirse sahibine inkıyâd etmeye mecbur kalır.

3) Allah'tan yardım istemek ve sana yardım etmesi için O'na niyazda bulunmak.

Yoksa kurtuluş mümkün değildir.

Hız. Yûsuf'un (A.s.) şu sözünü işitmedin mi? :

«(Bununla beraber) ben nefsimi temize çıkaramam. Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak.» [26]

Şu üç şeye devam ettiğin müddetçe - Allah'ın izni ile- azgın olan nefsin sana inkıyâd edecektir. O halde ona mâlik olmaya, onu gemlemeye ve onun şerrinden emin olmaya çalış.

TAKVA SAHİBLERİNE AİT ON İKİ HASLET

Eğer: «Şimdi takvanın ne demek olduğunu bize anlat. Tâ ki onu anlayalım» dersen...

Evvelâ bil ki, takva kıymetli bir hazinedir. Eğer onu elde etmeye muvaffak olabilirsen onda nice kıymetli mücevher, nefis eşya, çokça hayır, güzel rızık, büyük bir kurtuluş, zafer ve saadet bulursun. Sanki dünya ve âhiret saadeti takva denen o tek hasletin altında toplanmıştır.

O kelimenin Kur'ân'da geçen yerlerini düşün! Allah Teâlâ nice hayırları, nice mükâfat ve sevab vaadlerini ve nice saadetleri ona bağlamıştır. Ben, onlardan yalnız on iki tane hasleti sana sayacağım.

1) Takva sahipleri methediliyor.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Eğer katlanır, sakınırsanız; işte bu, hâdiselere karşı (gösterilmiş) bir azm(-ü metanet) dendir.» (Âli İmrân sûresi, âyet: 186)

2) Düşmanların şerrinden mahfuz kor.Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Eğer göğüs gerer, sakınırsanız; onların hilekârlıkları size hiçbir şeyle zarar veremez.» (Âli İmrân sûresi, âyet: 120.)

3) Allah'ın yardımına nail olurlar.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Çünkü Allah hiç şüphesiz (küfr ve ma'siyetlerden) sakınanlarla, bir de daima iyilik edenlerin kendileriyle beraberdir.» (Nahl sûresi, âyet: 128.)

«Allah ise takva sahiplerinin dostudur.» (Câsiye sûresi, âyet: 19.)

4) Sıkıntılardan kurtulup helâl rızık elde ederler.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder. Onu hâtır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır.» (Talâk sûresi, âyet: 2-3.)

5) İşleri düzelir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Ey îman edenler! Allah'dan korkun ve sözü doğru söyleyin; ki (Allah) işlerinizi iyiye götürsün.» (Ahzâb sûresi, âyet: 70-71.)

6) Günahları affolunur.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Ey îman edenler! Allah'dan korkun ve sözü doğru söyleyin; ki (Allah) işlerinizi iyiye götürsün ve günahlarınızı yargılasın.» (Ahzâb sûresi, âyet: 70-71.)

7) Allah'ın sevgisini kazanırlar.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Allah müttakîleri sever.» (Âli İmrân sûresi, âyet: 76.)

8) Amelleri kabul edilir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Allah, ancak (kendisinden) korkanları(nkini) kabul eder.» (Mâide sûresi, âyet: 27.)

9) İzzet ve ikrama nail olurlar.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Şühbesiz ki sizin Allah nezdinde en şerefliiniz, takvaca en ileride olanınızdır.» (Hucürât sûresi, âyet: 13.)

10) Ölüm hâlinde müjdelenirler.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Haberiniz olsun ki Allah'ın velî (kul)ları için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir. Onlar iman edip takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da âhirette de onlar için müjde(ler) vardır.» (Yûnus sûresi, âyet: 62 - 64.)

11) Cehennem azabından kurtulurlar.

Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Sonra takvaya erenleri kurtaracağız.» (Meryem sûresi, âyet: 73.)

«Halbuki çok sakınan ondan uzaklaştırılacaktır.» (Leyl sûresi, âyet: 17.)

12) Ebedî Cennette kalırlar.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Rabbinizin mağfiretine ve takva sahipleri için hazırlanmış olan cennete -ki eni göklerle yer (kadardır)- koşuşun.» (Âli İmrân sûresi, âyet: 133.)

İşte bütün bunlar, dünya ve âhiretteki hayır ve saadetin şu takva kelimesinin altında bulunduğunu izah ediyor. Öyle ise ey insan, ondan nasibini almayı unutma!

İBÂDETİN TEMELİ ÜÇ ESAS ÜZERİNE KURULMUŞTUR

Kullar bu sayılan nimetlere üç sebepten dolayı nail olurlar:

Birincisi: Evvelâ tevfiîk ve te'yîd-i ilâhîye mazhar olmak. O, ancak müttakîler için mümkündür. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Allah muhakkak takva sahipleriyle beraberdir.» [\[27\]](#)

İkincisi: İşlerin düzelmesi ve eksikliklerin tamamlanması. O da ancak müttakîler için mümkündür. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Ey iman edenler! Allah'dan korkun ve sözü doğru söyleyin; ki (Allah) işlerinizi iyiye götürsün.» [\[28\]](#)

Üçüncüsü: Amellerin kabul edilmesi. O da yine müttakîler için mümkündür. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor :

«Allah ancak (kendisinden) korkanları(nkini) kabul eder.» [\[29\]](#)

İbâdetin aslı bu üç temel üzerine kurulmuştur: Evvelâ ibâdeti yapabilmen için Allah'ın tevîkî. Sonra amel tamamlanıncaya kadar ondaki eksikliklerin giderilmesi. Daha sonra da yapılan amelin - tamamlandığı zaman - kabulü.

İşte bu üç şey için âbidler Allah Teâlâ'ya niyazda bulunarak şöyle derler:

«Ey Rabbimiz, sana ibâdet yapmak için bizi muvaffak kıl. Noksanlarımızı tamamla ve bunları bizden kabul buyur.»

DÜNYA VE ÂHİRET SAADETİNİ KAZANMAK İÇİN NE YAPMALI?

Allah bütün bunları takva sahiplerine va'detmiş ve müttakîlere bunlarla - kul istesin, istemesin - ikramda bulunmuştur. O halde, eğer Allah'a ibâdet yapmak, hattâ dünya ve âhiret saadetini kazanmak istiyorsan, sen de takva sahibi ol.

Şair ne kadar doğru söylemiştir:

«Kim Allah'tan korkarsa, işte o, ticaretinde daima kazançlıdır.»

Bâzıları da şu beyti yazmışlardır:

«Kişinin kabrine kendisi ile beraber takva ve ameli şalinden başka hiçbir şey gitmez.»

Diğer bir şair de şöyle demiştir:

«Kim Allah'ı bilir de ma'rifetullah onu diğer şeylerden müstağni kılmazsa, o kimse bedbahttır.

Kul zenginliğin vermiş olduğu şerefle ne yapabilir? Asıl şeref müttakîler içindir. İbâdet ehli kimselerin Allah'a ibâdet ederken karşılaşmış oldukları tehlikeler onlara hiçbir zarar vermez.»

Bâzıları da bâzı mezar taşlarına şöyle yazmışlardır:

«Takvadan başka (dünya ve âhirette faydalı olarak) hiçbir azık yoktur. Ondandır istersen al, istersen alma.»

Sonra mühim bir hususu düşün. O da şudur:

Farz et ki bütün ömrünü ibâdetle geçirdin, çalıştın ve meşakkatlere tahammül ettin. Hattâ bütün isteklerin yerine geldi. Bütün mesele (bunların) kabul edilmesinde değil midir? Halbuki sen biliyorsun ki Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur :

«Allah ancak (kendisinden) korkanları (nkini) kabul eder.» [\[30\]](#)

O halde bütün mesele takvaya yöneliyor. Bundan dolayı Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir:

«Resûlullah'ı (s.a.v.) dünyada -takva sahiplerinden başka - hiçbir şey ve hiçbir kimse sevindirmezdi.»

Katâde'den de şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Tevratta şöyle yazılıdır: Ey insanoğlu, Allah'dan kork, dilediğin yerde uyu!»

Bana nakledildiğine göre **Âmir bin Abdi Kays** ölürken ağladı. O, her gün bin rekât namaz kılar, sonra yatağına gelerek:

«Ey bütün serlerin merkezi! Vallahi Allah hakkı için senden bir an memnun kalmadım» derdi.

Bir gün yine ağlamıştı. Kendisine: «Seni ağlatan şey nedir?» şeklinde sorulduğunda :

«Allah'ın : **«Allah ancak (kendisinden) korkanları(nkini) kabul eder»** [31] sözüdür» dedi.

Sonra bunların temelini teşkil eden diğer bir nükteyi düşün. O nükte de şudur:

Nakledildiğine göre, bâzı sâlih kişiler şeyhlerine : «Bize bir tavsiyede bulununuz» dediklerinde, şeyhleri:

— Size âlemlerin Rabbinin, geçmiş ve gelecek bütün insanlara yaptığı tavsiyeyi tavsiye ediyorum :

«Andolsun ki, sizden evvel kendilerine kitap verilenlere de, size de «Allah'dan korkun!» diye tavsiye etmişizdir.» [32]

Ben de derim ki; Allah Teâlâ kulun yararına olan şeyi herkesten daha iyi bilmez mi?

Eğer dünyada kul için takvadan daha yarayışlı, daha hayırlı, daha sevab, ubudiyet yönünden daha büyük, makam bakımından daha yüce, daha faziletli ve sonuç bakımından daha kârlı bir haslet olsaydı, elbette Allah Teâlâ -hikmet sahibi ve rahmeti geniş olduğu için - onu avam kullarına emreder ve seçkin kullarına tavsiye ederdi.

Madem ki (Allah) şu tek bir hasletle tavsiye etti, geçmiş ve gelecekteki bütün kullarını takva üzerinde birleştirdi ve ona hasretti; bundan anlamış oldun ki, takva vazgeçilmez bir gayedir ve ondan başka hiçbir maksat yoktur.

Yüce Allah (c.c.) bütün öğüt, hidâyet, irşâd, tenbih, te'dîb, ta'lîm ve (ahlâklarını) güzelleştirmeyi - kendi hikmet ve rahmetine yakışır bir şekilde - şu bir tek tavsiyede toplamıştır.

Yine biliyorsun ki, takva denilen şu haslet dünya ve âhiretteki bütün hayırları cami' ve kulluk bakımından en yüce mertebelere kavuşturacak mühim hususları ihtiva eder.

Şair ne kadar güzel söylemiş :

«Biliniz ki takva şeref ve efendiliğin tâ kendisidir. Dünyayı sevmen ise zillet, yokluk demektir.

Müttakî bir kulun - gerçek takva sahibi olduğu müddetçe- hiçbir kusuru yoktur. İster çulhacı, isterse kan alıcı olsun.»

Şu söylediklerimiz asıldır. Bunun üzerine bir şey ilâve edilmez. Nûr ve hidâyeti gösteren ve icabıyla amel eden kimse için bu kifayet eder. Allah tevîk ve hidâyet sahibidir.

TAKVANIN İZAHİ

Eğer desen ki: «Doğrusu şu hasletin kadir ve kıymeti büyük, mevkii yüce ve onu bilmeye de fazlaca ihtiyaç var. O halde şimdi onu izah etmek gerekir.»

Bil ki, hakikaten onu izah etmek gerekir. O hasletin kadrinin yüce ve onu istemenin lüzumlu olması ve onu bilmeye ihtiyaç duyulması onun hakkıdır.

Fakat sen biliyorsun ki, bütün tehlikeli ve büyük işleri elde etmek, çokça araştırmaya, büyük bir zahmete, yüce bir himmete ve hummalı bir şekilde çalışmaya muhtaçtır. O halde, bu haslet büyük ve yüce bir haslet olduğuna göre, onu isteme uğruna çalışmak, gereğini yerine getirmek, onu elde etmek için ihtimam göstermek de yine büyük bir iştir. Çünkü iyi olan şeyler meşakkatin, zevkler de çekilen zahmetin miktarına göre değer kazanır. Cenâb-ı Hak da şöyle buyuruyor:

«Bizim uğrumuzda mücadele edenler(e gelince..) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki, Allah ihsan erbâbıyla beraberdir.»

[33]

Allah öyle merhametlidir ki, onun kudreti önünde bütün güçlükler kolaylaşır. Bu hasletin izahını - iyice öğrenebilmen için - cidden iyice dinle ve iyice anla. Sonra onları yerine getirmek için de kolları sıvazla. Allah'dan da yardım iste; ki, öğrendiğinle amel edebilesin. Çünkü bütün mesele bundadır. Tevfîk ve hidâyet ancak Allah'dandır.

Biz de deriz ki; evvelâ bil ki, -Allah (c.c.) dininizi mübarek kılsın ve yakîninizi artırsın - şeyhlerimize göre takva: «Daha önce senden benzeri geçmemiş bir günah -onu terk etmedeki azminden dolayı seninle günah arasına bir mâni teşkil edebilmesi için - kalbi temiz tutmaktan ibarettir.»

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) da şöyle demiştir:

— Bunun sebebi şudur: Lügatte «**takvâ**» kelimesinin aslı «viikaye» mastarından gelen «**vakvâ**» kelimesidir. «**Ve-ka, yeki, vikayeten ve**

vakvâ» denir. «**Vukvan**» kelimesinin vâv'ı tâ'ya kalbedilip «**tüklan**» olduğu gibi «vakvâ»'nın vâv'ı da tâ'ya kalbedilerek «takva» olmuştur.

O halde, günahı terk etmedeki azmi ve onu kalbine yerleştirmesi kul ile günah arasına bir mâni teşkil ettiğinden, o kimse «**müttakî**» vasfı ile vasıflanabilir. İşte bu temizlik, azim ve bunu kalbe yerleştirmeğe «**takva**» denir. «Takva» kelimesi Kur'ân'da üç manâda kullanılır:

Birincisi: «**Haşyet**» ve «**heybet**» mânasındadır: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«**Ancak benden korkun.**» [34]

«**Öyle bir günden sakının, ki (hepiniz) o gün Allah'a döndürüleceksiniz.**» [35]

İkincisi: İbâdet ve tâat mânasındadır: Allah Teâlâ şöyle buyurur:

«**Ey îman edenler! Allah'dan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun.**» [36]

İbn-i Abbas: «(Allah'dan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun) mealindeki âyetin mânası; (Allah'a nasıl ibâdet etmek lazımsa öyle ibâdet edin) demektir» demiştir.

Mücahid de : «İsyan edilmemek şartıyla itaat edilecek, unutulmamak şartıyla anılacak ve küfrân-ı ni'mette bulunulmamak şartıyla da şükredilecek» demektedir.

Üçüncüsü: Kalbi günahlardan temizlemek mânasındadır. İşte hakikî takva da - öncekiler değil - budur. Cenâb-ı Hakk'ın şöyle buyurduğunu bilmiyor musun? :

«**Kim Allah'a ve resulüne itaat ederse, (geçmiş günahlarından dolayı) Allah'dan korkarsa, (gelecek günahlarından nâşi de) O'ndan sakınırsa, kurtuluşu bulanlar da bunların tâ kendileridir.**» [37]

Allah (c.c.) burada önce itaat ve haşyeti, sonra da takvayı anlatmıştır. O halde bundan anlamış oldun ki, hakikî takva itaat ve haşyetten başka bir mâna ihtiva ediyor; ki, o da kalbi benzeri geçmemiş bulunan bir gûnahtan temizlemektir.

TAKVANIN DERECELERİ

Sonra da şeyhlerimiz «**takvanın üç derecesi vardır**» demişlerdir:

- 1) Allah'a şirk koştuktan korunmak.**
- 2) Bid'atleri yapmaktan korunmak.**
- 3) Diğer günahlardan korunmak.**

Cenâb-ı Hak bunları bir tek âyet-i kerîmede toplamıştır. O da Allah'ın şu yüce sözüdür:

«İman edip de güzel güzel amel (ve hareketlerde bulunanlar - (bundan sonra haram olan şeylerden de) sakındıkları, îmanlarında sebat ile) iyi iyi işlere devam ettikleri, sonra (haram edilen şeylerden dâima sakınıp (haram olduklarına iyice inandıkları ve yine sakınmakta devam ve ısrar ile güzel işler(i arayıp onlar)la iştigâl eyledikleri takdirde- (haram kılınmazdan evvel) tattıklarında üzerlerine hiçbir suç yoktur.» [38]

Takvanın ilk mertebesi «şirkten korunmak»tır. Takva karşılığında kullanılan îmandan maksad «tevhîd»dir.

Takvanın ikinci mertebesi «bidatten korunmak»tır. Buradaki takva ile beraber zikredilen îmandan maksad ise «ehl-i sünnet ve'l-cemâatin i'tikadını ikraradır.

Takvanın üçüncü mertebesi «çeşitli günahlardan korunmaktır. Takvanın bu mertebesinde ikrar gerekmediğinden, itaat ve istikametten ibaret bulunan «ihسان» karşılığında kullanılmıştır. Bu mertebe **«itaatte istikamet»** mertebesi olur. Âlimlerin (R.Anhüm) takvanın mânaları hakkında söyledikleri bunlardan ibarettir.

Derim ki; ben de takvanın helâl olan şeylerde israftan kaçınmak mânasına geldiğini buldum. Hz. Nebî'den (s.a.v.) rivayet edilen meşhur bir haberde şöyle buyurmuşlardır :

«Müttakîlere «müttakî» denmesine sebep, mahzurlu olan şeylerden kaçınmak için kendilerinde mahzur bulunmayan şeyleri bile terk etmeleridir.»

Ben de âlimlerimizin söyledikleri ile Resûlullah'dan (s.a.v.) rivayet edilen haberin aralarını te'lîf etmek istedim.

Yine derim ki; **takva**, dinine zarar vermesinden korktuğun her şeyden kaçınmaktır. Nitekim yemek veya içmek, yahut meyve vs. şeylerden vücûda zarar verecek her şeyden hastanın perhiz etmesine «sakınıyor» denir.

Sonra, **dine zarar vermesinden korkulan şeyler** de iki kısımdır:

a) Sırf haram ve günah olan şeyler,

b) Helâlin aşırı derecesi.

Çünkü helâlin aşırı derecesi ile meşgul olmak ve ona dalmak, sahibini harama ve sırf isyana sevk eder. Bunun sebebi ise hırs, haddi tecâvüz, aşırı istek ve isyandır.

O halde dinî işlerinde zarardan emin olmak isteyen kimse haramdan kaçınır ve harama çekme korkusundan dolayı helâlin fazlasından bile imtina' eder. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) :

«(Müttakîlere «müttakî» denmesine sebep), mahzurlu olan şeylerden kaçınmak için mahzurlu bulunmayan şeyleri bile terk etmeleridir» buyurmuşlardır.

(Yâni haramdan kaçınmak için helâlin fazlasını bile terk etmeleridir.)

O halde şümullü bir mânada takva; din hususunda zararlı olan her şeyden kaçınmaktır; ki, o zarar da günah ve helâlin aşırı olanıdır. İşte takvanın izahı bundan ibarettir.

TASAVVUF İLMİNE GÖRE TAKVANIN TARİFİ

Tasavvuf ilmine göre takvayı tarif edecek olursak; deriz ki: İhatalı bir mânada takva; benzeri geçmemiş bulunan bir serden - bütün serlerden seni sıyânet için - kalbi azimle temizlemektir.

Sonra, **şerler de iki kısımdır:**

a) Aslında şer olanlar:

Onlar günah gibi Allah'ın haram kıldığı şeylerdir.

b) Aslında şer olmayanlar:

Onlar da te'dîben nehyedilen şeylerdir. Sırf şehvet arzusu ile aşırı derecede alınması mubah olan helâllar gibi.

Birincisi farz olan takvadır; ki, onu terk etmekle cehennem azabına müstahak olunur. İkincisi hayır ve edeb takvâsıdır; ki, onu terk etmekle (sırat köprüsünü geçerken) hapse, hesaba, ayıplamaya ve yerilmeye müstahak olunur.

Birinci kısmı yerine getirmek (yapmak) takvanın en aşağı mertebesidir; ki, o da ibâdeti düzgün yapma derecesidir. **İkinci kısmı yerine getirmek** takvanın en üstün mertebesidir; ki, o da mubah olan şeyleri terk etmedeki doğruluk derecesidir.

Kul, bunların her ikisini de (yâni günahlardan ve helâlin fazlasından kaçınmayı) bir arada toplarsa, takvanın mânasını tamamlamış, hakkını yerine getirmiş ve bütün hayırları bir araya toplamış olur.

İşte dinî işlerin esasını teşkil eden kâmil takva bundan ibarettir. Bu ise Allah'ın huzurunda edeb mertebesidir. Takvanın kısaca mânası bundan ibarettir. Onu da iyice anla. İnşâallah muvaffak olursun.

Eğer dersin ki: «Şimdi bize nefisde bulunan takvanın mânasını ve oradaki kullanılışını anlat! Çünkü bütün ihtiyaçlar nefisden doğuyor. Böylece

takvanın hakikati ile ilgili anlatacağın mânada şu nefsi nasıl gemleyebileceğimizi bilelim.»

Ben de derim ki; evet, nefis hususunda takvanın izahı şundan ibarettir:

Bütün gücünle onun üzerinde durarak onu bütün ma'sıyyetlerden men'etmen ve her türlü fuzûlî şeylerden koruman gerekir. Eğer böyle yaparsan; gözün, kulağın, dilin, kalbin, karnın, tenasül uzvun ve bütün azaların hususunda Allah'dan ittika' etmiş ve onu takva gemi ile gemlemiş olursun.

Bu mevzu biraz uzundur. Biz buna «İhyâu Ulûmi'd-Dîn» kitabında işaret ettik.

Burada söylenmesi gereken şeye gelince... Deriz ki; kim Allah'dan ittika' etmek istiyorsa, göz, kulak, dil, kalb ve karından ibaret olan beş azasını gözetsin. Dine zarar gelmesinden korkulan şeyden, günahtan, haramdan ve helâlda haddi tecâvüz etmekten korunmaya çalışsın.

Bu âzâlar korunduğu zaman diğer azalara da kifayet edeceği ümit edilir. Böylece bütün vücûdu ile Allah'a karşı şümullü bir mânada takvayı yerine getirmiş olur.

Şimdi şu âzâlar ve onların her birerleri hakkında haram olan şeyleri izah için - bu kitaba uygun bir şekilde -beş fasılda anlatmağa ihtiyaç duyuldu.

BİRİNCİ FASIL: GÖZ

Sonra -Allah sizi ve bizi muvaffak kılsın- gözünü muhafaza etmen gerekir. Çünkü göz bütün fitne ve âfetlere sebep olur. Göz konusunda üç esası anlatalım.

Birinci esas:

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için çok temiz (bir hareket)dir. Şüphesiz ki, Allah, (kulların ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır.» [39]

Bilmiş ol ki, bu âyet-i kerîmeyi düşündüğümde - kısa olmasına rağmen- onda üç değerli mâna bulunduğunu gördüm.

a) Te'dîb.

a) Tenbîh.

b) Tehdîd.

a) Te'dîb : Cenâb-ı Hakk'ın şu sözüdür:

«Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar.»

Elbette ki kulun, efendisinin emrine uyması ve onun terbiyesini takınması lâzımdır. Yoksa terbiyesiz olduğundan meclis ve huzûra girmesine izin verilmeyerek mâni olunur. Bu nükteyi iyi anla ve ihtiva ettiği şeyleri düşünmeğe çalış. Çünkü onda çok şeyler mevcuttur.

b) Tenbih : O da Cenâb-ı Hakk'ın şu sözüdür:«**Bu, kendileri için çok temiz (bir hareket)dir.**»

Bu âyet - Allah daha iyisini bilir ya - iki mânaya hamledilir :

Birincisi: Onların kalplerinin temizlenmesine vesile olur. «**Zekât**» temizlik, «**tezkiye**» de temizleme mânasına gelir.

İkincisi: Onların hayırlarının neşvü nema bulmasına ve çoğalmasına vesile olur. «**Zekât**» lügatte neşvü nema bulmak ve artmak mânasına da gelir.

O halde Allah (c.c.) gözleri haramdan sakındırmanın kalbin temizlenmesine, ibâdet ve hayrın çoğalmasına vesile olacağını tenbih etmiştir. Bunun sebebi de şudur:

Gözünü yummaz ve kendi hâline bırakırsan, önüne gelen her şeye bakmak suretiyle harama düşmekten kurtulamazsın. Kasıtlı bakacak olsan büyük günahdır. Bâzen buna kalbin de katılmak suretiyle - şayet Allah (c.c.) bağışlamayacak olsa - helak olursun.

Rivayet edildiğine göre, kulun - mubah olmasına rağmen - bakmak suretiyle, dabaklanarak delikleri tutulan bir deri parçası gibi kalbi körelir. Artık o, kalbinden hiçbir vakit istifade edemez. Bâzen da kalbin onunla meşgul olmak suretiyle sana vesvese gelebilir. Kalbindeki meşguliyetten dolayı da hayırdan mahrum kalabilirsin. Halbuki aslında mubah olan şeyi görmeyecek olsan bütün bunlardan kurtulmak suretiyle rahata kavuşursun.

Hız. İsa'dan şöyle rivayet edilmiştir:

«Bakmaktan sakınınız. Çünkü o, kalbe şehvet tohumunu eker. Zaten bu kadarı da sahibi için bir fitne olması bakımından yeter.»

Zünnûn (-i Mısırî) da : «**Şehvetleri örtmek için gözleri kapamak ne güzel bir perdedir!**» demiştir.

Şair de ne güzel söylemiş :

«Gözünü, kalbin istediği şekilde salıverecek olursan, bir gün baktığın manzaralar seni yorgun düşürür.

Arzu ettiğin şeylerin hepsini yapmağa ne gücün yetiyor, ne de bâzısını yapmak suretiyle sabrediyorsun.»

O halde gözünü, seni ilgilendirmeyen ve alâkadar etmeyen şeylerden ne kadar korursan, o nisbette gönlün temiz, kalbin müsterih, kendin selâmette olursun ve hayrın artar. Bu nükteyi iyice anla. Muvaffakiyet Allah'tandır.

c) **Tehdid** : Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Şüphesiz ki Allah, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır.»

«(Allah) gözlerin hain bakışını, göğüslerin gizleyeceği her şeyi bilir.»

[40]

Rabbinden korkan kimse için bu tehdit kâfidir. Aynı zamanda tehdit Allah'ın kitabında bir temel teşkil eder.

İkinci esas: Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştik:

«Kadının güzel uzuvlarına bakmak, şeytanın oklarından bir oktur. Kim ona bakmayı terk ederse, Allah Teâlâ ona ibâdet yapma zevkini tattırır.»

İşte âbidlerin yanında ibâdet ve münâcaatın tadı böyle yüce bir mertebededir. Bu husus tecrübe edilmiş bir şeydir. Bununla amel edenler onu yakînen bilirler. Zira kul, lüzumsuz şeylere bakmaktan imtina' ederse, ibâdetin lezzetini tadarak kalb önceden bulamadığı safveti bulur.

Üçüncü esas: Bütün azalarına bir göz atmalısın. Acaba onlar ne işe yarar ve onlara niçin bakılır? Buna göre onları korur ve muhafaza edersin.

Ayak, cennet bahçeleri ve köşklerinde dolaşmak; el, cennetin şarap kadehlerini tutmak ve meyvelerini koparmak içindir. Diğer âzâlar da böyle.

Göz, Allah'ın cemâlini temâşa etmek içindir. Dünya ve âhirette Allah'ın cemâlini müşahade etmekten daha büyük ne olabilir? O halde göz, böyle büyük bir ikrama bakmak için korunmaya ne kadar lâyıktır!

Göz mevzuunda bu (anlattığımız) üç esası güzel bir şekilde düşünürsen sana yeter. Tevfîk Allah'dandır. (O) bize kâfi ve ne güzel vekildir!

İKİNCİ FASIL: KULAK

İki sebepten dolayı kulağını kötü ve lüzumsuz şeylerden koruman gerekir.

Birinci sebep : **«Dinleyen konuşanın ortağıdır»** şeklinde bir hadîs rivayet edilmiştir. Bu konuda şair şöyle diyor :

«Yolun ortasını araştı. Şüpheli olan yan taraflardan kaçın. Dilini kötü şeyleri konuşmaktan koruduğun gibi kulağını da kötü şeyleri dinlemekten korus. Çünkü sen kötü şeyi dinlerken onu söyleyene ortak olduğunu unutma.»

İkinci sebep: Kötü ve lüzumsuz şeyleri işitmek kalbde vesvese ve kuruntuların doğmasına vesile olur. Sonra bu vesveselerden dolayı kendini lüzumsuz şeylerle meşgul ettiğin için ibâdete hiç vaktin kalmaz.

Ayrıca şunu da bil ki, insafın kalb ve kulağına gelen sözler mideye giden yemek gibidir. O yemeğin zararlı, faydalı, besleyici ve öldürücü olanları vardır. Sözün kalb-de kalması yemeğe nisbeten daha fazladır. Çünkü midede bulunan yemek, uyumak vs. şeylerle hazmedilebilir. Bâzen da tesiri uzun bir müddet kaldıktan sonra zail olabilir. İnsan vücûdundan yemeğin tesirini giderici ilâçlar da vardır.

Kalbe yerleşen söze gelince... Bazen onunla bütün ömrü boyunca kalır ve onu hiç unutamaz. Eğer işitilen bu söz kötü olursa rahatsız eder ve ayıplanacak bir duruma düşürür. Kötü olan o söz sebebiyle kalbe vesvese ve kuruntu gelebilir. Bu gibi durumlarda insan, onlardan kaçınmaya, o gibi şeyleri kalben hatırlamamağa ve onların şerlerinden Allah’a sığınmağa muhtaç olur. Ve sonunda bu sözlerden dolayı büyük bir âfet ve belâya düşmekten emin olamaz.

Eğer sen bu gibi lüzumsuz şeyleri işitmekten kulağını korursan huzur içinde olursun.

Akıllı olan kişi bu anlattıklarımıza iyice baksın. Tevfîk Allah’tandır.

ÜÇÜNCÜ FASIL: DİL

Sonra dilini muhafaza ve zabt etmen, bağlaman gerekir. Çünkü dil, azaların en azgını, en bozguncusu ve en zâlimidir.

Süfyân bin Abdullah şöyle demiştir:

«**Yâ Resûlâllah, benim için en çok korktuğun şey nedir?**» diye sorduğumda; Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi dilini tuttuktan sonra «**işte bu**» buyurdular.»

Yûnus bin Ubeydullah’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir :

«**Basra’da sıcağın şiddetinde oruç tutmağa tahammül eden nefsin, lüzumsuz kelimeleri terk etmeye tahammül edemiyor.**»

O halde dilini muhafaza etmen, (maksadına erişebilmen için) bütün gücünü sarf etmen ve **şu beş esası düşünmen gerekir.**

Birinci **esas** : **Ebû Said el-Hudrî’nin** (r.a.) söylediği şeydir:

«**İnsanoğlu sabahleyin kalkınca bütün âzâlar dilin yanına koşuşarak ona (lisân-ı halleriyle) şöyle derler:**

— **Allah’tan doğru olmanı isteriz. Çünkü sen doğru olduğun müddetçe biz de doğru oluruz. Şayet sen saparsan eğer biz de haliyle**

saparız.»

Derim ki; bunun mânası -Allah (c.c.) daha iyi bilir ya - şudur:

Dilin konuştuğu sözler insan vücûdunda iyilik ve kötülük yönünde tesir ederler. **Mâlik bin Dinar'dan** nakledilen şey de bu mânayı kuvvetlendirir. O, şöyle demiştir:

«Kalbinde kasvet, bedeninde zayıflık ve rızıkta mahrumiyet gördüğün zaman, bil ki, lüzumsuz şeyleri konuşmuşsun.»

İkinci esas : Zamanını (boş yere geçmekten) muhafaza etmen gerekir. Allah'ı zikretmek hariç, insanın konuşmuş olduğu şeylerin çoğu zamanın zayi olacağı boş sözlerdir.

Anlatıldığına göre **Hassan bin Sinan** yeni inşa edilmiş bir sarayın yanından geçince - **«Bu ne zamandan beri yapılmış?»** diye sordu. Sonra nefisine dönerek: **«Ey mağrur nefsim! Seni ilgilendirmeyen şeylerden soruyorsun!»** dedi ve bir sene oruç tutarak nefsinin cezalandırıldığını bildirdi.

Ben de derim ki; nefislerine ihtimam gösterenlere müjdeler olsun! Nefislerinin gem ve dizginini salıverenlere de yazıklar olsun. Yardım Allah'tandır.

Şair şöyle demekle ne kadar doğru ve güzel söylemiş :

«Boş ve müsterih olduğun zaman gecenin karanlığında iki rek'at namaz kılmayı ganimet say.

Lüzumsuz şeyler vasıtasıyla boş olan şeylere dalmak istediğin zaman onun yerine tesbih oku.

Güzel konuşsan bile sükût etmek konuşmaktan daha hayırlıdır.»

Üçüncü esas: Yapılan salih amellerin korunması gerekir. Çünkü dilini tutmayıp çok konuşan kimse şüphesiz insanların gıybetini yapar. Nitekim : **«Çok konuşan çok yanılır»** denilmiştir.

Gıybet ibâdetleri yok eden bir ateş parçasıdır. Bundan dolayı şöyle denilmiştir:

«İnsanları gıybet edenin hâli, mancınığın başında bulunan adamın hâline benzer. Onunla iyiliklerini doğu, batı sağa ve sola doğru fırlatır.

Hasan (-ı Basrî)'den de şöyle denildiği rivayet edilir : Kendisine: **«Yâ Ebâ Saîd! Filân adam sizin gıybetinizi yaptı»** denildi. Bunun üzerine **Hasan-ı Basrî** hurma dolu bir tabağı ona göndererek şöyle der:

«Sevaplarınızı bana hediye ettiğinizi duydum. Ben de karşılık olarak bunları size vermek istiyorum.»

İbn-i Mübârek'in yanında gıybet etmekten söz açıldığında o şöyle der:

«Eğer birisini gıybet etmiş olsaydım elbette annemin gıybetini yapardım. Çünkü o, sevablarımı almağa daha lâyıktır.»

Anlatıldığına göre bir gün Hâtemü'l-Esam teheccüd namazını kaçırdı. Bu yüzden hanımı onu ayıplar. Bunun üzerine Hâtemü'l-Esam:

«Birtakım insanlar dün teheccüd namazı kıldılar ve sabah olunca da benim gıybetimi yaptılar. Kıyamet gününde onların kıldıkları namaz benim terazimde olacak» der.

Dördüncü esas : Dünya âfetlerinden kurtulur. Süfyân (bin Saîd) şöyle demiştir: «Dişlerini kırdıracak şeyi dilinle konuşma.»

Bir başkası da:

«Dilini salıverme; ki, durumunu bozmasın.»

(Bu mânada şöyle) bir şiir inşâd ettiler:

«Dilini tut! Konuşma ki, (bir belâya) mübtelâ olmayasın. Çünkü belâ, konuşmağa bağlıdır.

Uyanık ol! Dilini koru! Çünkü dil kişiyi hızla ölüme sürükler. Gerçekten dil kalbin tercümanıdır. Kişilerin akıllarını gösterir.»

Ibn-i Muti de şöyle demiş :

«Kişinin dili, inde bulunan arslan gibidir. Dil, sahibini yağmaya sevk eder. Onu sükûtluk gemi ile kötü şeylerden koru; ki, belâlara karşı senin için perde olsun.»

Bir ata sözünde de: «Nice sözler vardır ki, sahibine (beni bırak!) der» denilmiştir.

Allah'dan (c.c.) kendi lûtfu ile hidâyet isteriz.

Beşinci esas: Kıyamet gününün âfet ve azabını hatırlatmaktır.

Burada bir nükteyi anlatacağım. O nükte de şudur:

— Konuştuğun söz, ya tamamen mahzurlu ve haramdır, yahut seni ilgilendirmeyen faydasız mubah şeylerdir. Eğer konuşulan söz mahzurlu ve haram ise, onun hakkında Allah tarafından güç yetiremeyeceğin derecede bir azâb vardır.

Biz Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletmiştik :

«Miraca çıkarıldığım gece Cehennemde cife yiyen birtakım insanlar gördüm ve «Yâ Cebrail, bunlar kimlerdir?» diye sordum. Cebrail de : Gıybet etmek suretiyle insan eti yiyen kimselerdir, dedi.»

Resûlullah (s.a.v.) Muâz (bin Cebel)'e şöyle buyurmuştur :

«Kur'ân ve ilim ehline dil uzatma, insanları dilinle parçalama. Sonra cehennemin köpekleri de seni parçalar.» Ebû Kılâbe'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Gıybetten dolayı kalbin hidâyetten mahrum kalır.»

Allah'tan kendi lûtfu ile bizi bu gibi şeylerden muhafaza etmesini niyaz ederiz. Bütün bunlar, mahzurlu olan sözler için söylenmiştir.

LÜZUMSUZ SÖZLERİ KONUŞMANIN MAHZURLARI

Mubah olan sözlere gelince... Bunları konuşmakta **dört tane mahzur** vardır:

Birincisi: Kirâmen Kâtibîn melekleri hayırsız ve faydasız şeylerle meşgul edilmiş olur.

Kişinin onlardan haya etmesi ve onlara eziyet etmemesi ne kadar doğru bir harekettir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

«**O, bir söz atmaya dursun, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır.**»
[41]

İkincisi: Allah'ın huzuruna saçma - sapan ve boş sözlerden ibaret bir kitap gönderilmiş olur.

O halde kul bundan sakınsın ve Allah'dan (c.c.) korksun.

Anlatıldığına göre, sâlih kişilerden biri çirkin şeyler konuşan birisine:

«Hey! Yazık sana! Rabbine gönderecek bir kitap yazıyorsun. Yazdığın şeylere iyice bak!» demiştir.

Üçüncüsü: İnsanın konuştuğu şeyler kıyamet günü şahidlerin yanında ve Allah'ın huzurunda - sözün sahibi de susuz, çıplak, aç ve cennet nimetlerinden mahrum olduğu halde - okunur.

Dördüncüsü : Konuştuğun sözden dolayı ayıplanır ve Allah'tan utanırsın. Bundan dolayı şöyle denilmiştir:

«**Lüzumsuz sözleri konuşmaktan sakın. Çünkü onun hesabı uzun sürer.**»

Öğüt almak isteyen kimseler için şu (dört) esas vaiz olarak yeter.

Biz bu konu ile ilgili ikna edici şeyleri «**Esrâru Muâmelâti'd-Dîn**» kitabında uzunca anlattık. Oraya bak, lüzumlu açıklamayı bulacaksın.

DÖRDÜNCÜ FASIL: KALB

Kalbini koruman, ıslah etmen, ona hüsn-i nazarla bakman ve gücünü sarf etmen gerekir. Çünkü kalp azaların en tehlikelisi, en tesirlisi, en incesi ve ıslah yönünden en zor ve meşakkatlisidir. Burada da ikna edici beş esastan bahsedeceğim.

Birinci esas : Allah Teâlâ'nın şu sözleridir:

«**{Allah) gözlerin hain bakışını, göğüslerin gizleyeceği her şeyi bilir.**»
[42]

«**Allah kalblerinizde olanı bilir.**» [43]

«Allah sînelerdeki özü hakkıyla bilendir.» [44]

Cenâb-ı Hak bunları Kur'ân'da ne kadar zikretti ve tekrar etti. Alîm (her şeyden haberdar) olan Allah'ın kalplere muttali' olması seçkin kulları korkutmağa ve tehdit etmeğe kifayet eder. Çünkü gayb âlemini bilen Allah ile muamelede bulunmak çok tehlikelidir. Bak, kalbinle neler yapıyorsun?

İkinci esas : Peygamberimizin şu sözleridir:

«Muhakkak ki, Allah (c.c.) sizin suretlerinize bakmaz. Sadece kalplerinize bakar.»

O halde kalb, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın (c.c.) nazargâhıdır. Ne yazık ki, birçok insanlar - herhangi bir ayıba muttali' olmasınlar diye - halkın nazargâhı olan yüzlerine ihtimam göstererek onu pislik ve kirden yıkayıp temizledikleri halde, âlemlerin Rabbi olan «Allah'ın nazargâhı olan kalplerini - Cenâb-ı Hakk'ın orada herhangi bir kir, pislik, âfet ve ayıba muttali' olmaması için- temizlemeğe ve tezyin etmeğe ihtimam göstermezler. Belki kalbi birtakım rezalet, pislik ve kötülükler içerisinde bırakırlar. Hattâ halk bunlardan herhangi birine muttali' olacak olsa onu terk eder ve ondan uzaklaşırlar. Yardım Allah'tandır.

Üçüncü esas : Kalb, kendisine itaat edilen bir melik ve kendisine uyulan bir reistir. Kendisine uyulan iyi oldu mu ona uyanlar da iyi olur. Melik doğru oldu mu tebaa da doğru olur. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen şu hadîs bu hakikati sana açıklar. O, şöyle buyurmuştur:

«Gerçekten vücudda bir et parçası vardır ki, o iyi olursa bütün vücûd iyi olur. O kötü olursa bütün vücûd kötü olur. Uyanık olunuz! O et parçası kalbdır!»

Bütün âzânın iyilik ve kötülüğü kalbin iyilik ve kötülüğüne bağlı olduğuna göre, kalbi ıslah için çokça gayret sarf etmek gerekir.

Dördüncü esas: Kalb, kul için birçok kıymetli pırlantaların bulunduğu ve büyük mânaları ihtiva eden bir hazinedir. O pırlantaların birincisi «akıb'dır. En büyük pırlanta ise, dünya ve âhiret saadetine sebep olan «ma'rifetullahdır. Sonra, Allah indinde şeref ve rütbe kazanmağa vesile olan «kalb gözü»dür. Ebedî sevabı gerektiren «ibâdetlerdeki hasis niyyetler» de o pırlantalar cümlesindendir. Sonra kulu şerefliendiren, «ilim ve hikmetin çeşitli nevileri», insanların birbirlerine üstün olmalarına vesile olan «güzel ahlâk ve huylar» da yine o cevherlerdendirler. Nitekim bunları «Esrâru Muâmelâti'd-Dîn» kitabında uzun uzadıya anlattık.

Öyle ise bu gibi hazineleri kir ve âfetlerden, hırsız ve eşkıyalardan koruyup muhafaza ve kıymetli pırlantaların paslanmaması ve onların

düşmandan korunması için çeşitli güzelliklerle tekrîm ve tebaîl edilmesi gerekir.

Beşinci esas : Kalbin durumunu düşündüm. Onda, insanın diğer azalarında bulunmayan beş hususiyet buldum.

KALBİN ÖZELLİKLERİ

Birinci hususiyet: Şeytan daima kalbe hücum eder ve ondan hiç ayrılmaz. Çünkü insanın kalbinde bulunur. Kalb ise ilham ve vesvesenin kaynağıdır. Ebedî olarak - melek ve şeytandan ibaret olan - iki dâvetçi tarafından kapısı çalınır.

İkinci hususiyet: Kalbin meşguliyeti çoktur. Çünkü «akıl» ve «hevây-ı nefs» orada bulunur. Öyle ise kalb, hevâyı nefs ve onun askerleri ile akıl ve onun askerlerinin bulunduğu bir harb meydanıdır. O halde kalb ebedî olarak her iki ordunun savaşıp çarpıştığı yerler arasında bulunur. Böyle bir sınır noktasının korunması ve ondan gaflet gösterilmemesi ne kadar doğrudur.

Üçüncüsü hususiyet: Birçok şeyler kalbe arız olur. Çünkü kalbe gelen şeyler mütemadiyen düşen ok ve gece -gündüz hiç kesilmeden yağan yağmur gibidir.

Sen onu men etmeğe de kaadir olamazsın. Zira o iki gözkapağı arasında bulunan göz gibi değildir ki kapamak suretiyle rahatlığa kavuşasın.

Yahut ıssız bir yerde, ya da karanlık bir gecede değilsin ki, onların görebileceği kadarıyla iktifa edesin. Veya diş ve dudakların ötesinde bulunan dile de benzemez ki, onu men' ve teskin etmeğe kaadir olasın.

Belki kalb, men edemiyeceğin ve ondan korunamayacağın bir şekilde hâtıra gelen birtakım şeylerle karşı karşıyadır. Hiçbir vakit onlar senden eksik olmaz. Nefis, süratle ona uyulmasını ister. Nefsi bundan menetmek ise güç yetirilemeyecek derecede zor ve zahmetli bir iştir.

Dördüncü hususiyet: Kalb, senden saklı olduğu için, onun tedavisi güçtür.

Beşinci hususiyet: Âfetler kalbe daha çabuk ulaşır. Kalb, inkılâba uğramaya çok yakındır. Denilmiştir ki; «kalb, kaynamakta olan bir tencereden daha hareketlidir.»

Bunun için: «Kalbe kalb denmesine sebep; durmadan halden hâle döndüğü içindir. Akıl ise insanı şekilden şekile sokar» denilmiştir.

Sonra - Allah korusun - kalb bir kaydı mı, onun kayışı büyük bir felâket ve onun düşüşü ise çok şiddetli ve korkunçtur.

Bu kayışın en basiti kasvet ve Allah'tan başka şeylere meyletmektir. Sonu ise -Allah korusun- küfürdür. Cenâb-ı Hakk'ın şöyle buyurduğunu işitmedin mi?

«O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. (Zaten de) o, kâfirlerdendi.» [45]

Kibir iblisin kalbinde idi. Bu kibir onun dayatmasına ve zahiren küfrüne sebep oldu. Cenâb-ı Hakk'ın şu emrini duymadın mı?:

«Fakat o, yere saplandı, nevasına uydu.» [46] (Belam bin Bâûrâ'nın dünyaya) meyli ve hevây-ı nefesine kalbiyle uyması, onu meş'um bir günahı yapmağa sevketti.

Cenâb-ı Hakk'ın şöyle buyurduğunu duymadın mı?

«Biz onların gönüllerini ve gözlerini (ters) çevirmiş, kendilerini azgınlıkları, taşkınlıkları, içinde serseri ve şaşırılmış oldukları halde terk etmiş bulunuyoruz.» [47]

Ey insan! Bundan ötürü Allah'ın has kulları kalplerinden çok korkar, ona titrer ve bütün himmetlerini ona sarf ederler. Allah (c.c.) has kullarının vasfı hakkında şöyle buyurur:

«Onlar kerihlerin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar.» [48]

Allah (c.c.) hepimizi ibret alan, tehlikeli yerlere dikkat eden ve iyi bir şekilde kalblerini ıslaha muvaffak olanlardan kılsın. Çünkü o, Erhamü'r-râhımîn'dir.

KALBİ ISLAH ETMENİN ÇARELERİ

Eğer denilse ki: «Gerçekten kalbin durumu çok önemlidir. Şimdi sen bize kalbi ıslah etme çarelerini ve bozulmaya ma'rûz kaldığı âfetleri açıkla! Umulur ki bu işi yapmağa muvaffak oluruz.»

Cevap: Bil ki, kalbi ıslah etmenin çareleri çok uzun olduğundan bu kitabın hacmi onları anlatmağa müsait değildir. Âhiret âlimleri sadece bu bahisle ilgili birtakım şeyleri çıkarmayı ve yazmayı düşündüler. Onlar bu husûs da doksan tane güzel huy ve onların zıddı olan kötü huyları anlattılar. Sonra bir bu kadar da lüzumlu ve mahzurlu olan duyguları anlattılar.

Allah'a yemin ederim ki, dinî meselelere ehemmiyet veren, gaflet uykusundan uyansın. Kendisini düşünen bir kimse için bunları öğrenmesi ve amel etmesi - Allah muvaffak kıldığı müddetçe - çok bir şey değildir.

Kalble ilgili şeyler hakkında «İhyâu Ulûmi'd-Dîn» kitabında bir nebze bahsetmiştik. Tafsîlâtını ve tedavi şekillerini ise «Esrâru Muâmelâti'd-

Dîn» kitabında anlattık.

Bu kitap büyük faideleri ihtiva eden müstakil bir eserdir. Ancak kitaptan ilimde rüsûh bulmuş büyük âlimler istifade edebilirler. Bu kitabı yazmaktan maksad ise mübtedî, biraz okumuş, anlayışlı ve anlayışsız kimselerin istifade etmesi içindir.

Biz kalbin tedavisi hususunda anlatılması gereken ve ibâdet hususunda söylenmesi çok lüzumlu olan esasları araştırdık ve onların dört şey olduğunu bulduk.

O, dört şey âlimlerin koyduğu ve ibâdete çalışan kimselerin birtakım âfetlere uğradıkları, kalplerin fitneye ve nefislerin birtakım belâlara düştükleri yerlerdir. Yine o dört şey insanları hayırdan men’eder. Kalb ve nefislerini ayıplı hale getirir. Onları bozar ve mahveder.

Bunlara karşılık dört şey de vardır ki, âbid kimselerin dayanağıdır; ibâdetin nizâmı ve kalplerin salâhı onlara bağlıdır.

Bu dört âfet; **uzun emel, acelecilik, hased ve kibirdir.**

Diğer dört faziletli husus ise; «**kısa emel**», «**her husûsda mu’tedil hareket etmek**», «**halka nasihatte bulunmak**» ve “**tevazu’ göstermek**”dir.

İşte kalbi ıslah ve ifsâd eden esaslar bundan ibarettir.

O halde dört âfetten sakınmak ve diğer dört fazileti de elde edebilmek için bütün gücünü sarf etmelisin. inşâallah ihtiyaçlarını giderir ve maksadına erişirsin.

Şimdi şu dört âfeti kısa ve ikna edici bir şekilde sana anlatacağım.

UZUN EMEL

Uzun emel bütün hayır ve ibâdetlere mâni olur. Her türlü şer ve fitnelere sevk eder. Gerçekten o, halkı çeşitli belâlara sevk eden ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalıktır.

Bil ki, arzun uzadıkça, ondan senin için dört tane tehlike doğar:

Birincisi: İbâdeti terke ve onda tembelliğe sevk eder. Şöyle dersin:

«İlerde yaparım. Önümde çok gün var. Henüz ibâdet yapma zamanı geçmemiştir.»

Dâvûdü’t-Tâî şöyle demekle ne kadar doğru söylemiştir:

«**Allah’ın azabından korkan kimseye, uzak olan şeyler yakınlaşır. Uzun emel her türlü hayırlı işi inkıta’a uğratar. Harîslik, insan haklarına riayet etmeye mâni olur. Sabır, zafere ulaştırır. Nefis ise şerre çağırır.**»

İkincisi: Tevbeyi terk ve onu te'hir etmeye sebep olur. Şöyle dersin :
«İlerde tevbe ederim. Zaman geniş, ben ise henüz gencim. Yaşım küçük. İstedğim an tevbe edebilirim.»

Fakat çok defa fi'liyâtını düzeltmeden ecel seni yakalayır verir.

Üçüncüsü : Mal biriktirmeye ve âhireti terk edip dünya ile meşgul olmaya sebep olur. Şöyle dersin :

«İhtiyarlıkta fakir olmamdan korkuyorum. Çalışamaz hâle gelebilirim. (İlerde vukuu muhtemel) hastalık veya yaşlılık ya da fakirlik için biraz fazla mal biriktirmem lâzımdır.»

Bu ve bunun gibi şeyler dünyaya rağbete, harîs olmaya ve rızık için ihtimam göstermeye sevk eder. Şöyle dersin:

«Ne yiyeceğim, ne içeceğim ve ne giyeceğim? Şimdi kış; yaz mevsimine de çok var. Benim ise hiçbir şeyim yok. Ömrüm uzayıp muhtaç duruma düşebilirim. Yaşlılıkla beraber ihtiyaç daha da fazlalaşır. Kuvvetli olmak için zengin olmam gerekir.»

Bu ve emsali şeyler dünyayı talep etmeye, ona rağbet göstermeye, onun için mal biriktirmeye ve yanında bulunan dünya malını (Allah yolunda) infâk etmemeye sebep olur. En azından kalbini meşgul, ömür veya vaktini zayi eder. Boş yere üzüntü ve kederini artırır. **Ebû Zer'**den (r.a.) rivayet edildiğine göre, o, şöyle buyurmuştur:

«Yetişemediğim bir günün üzüntüsü beni öldürdü!»

«Bu nasıl oluyor?» diye sorduklarında o:

«(Uzun) emelim ecelimi aştı da ondan» dedi.

Dördüncüsü : Kalbin katılaşmasına ve âhireti unutmamasına sebep olur. Çünkü sen uzun bir hayat düşünürsen ölümü ve kabri hatırlamazsın. Nitekim **H. Ali bin Ebî Talib (K.V.)** şöyle buyurmuştur:

«Sizin için en çok korktuğum şey iki tanedir: Uzun emel ve hevây-ı nefse uymak.»

Biliniz ki, uzun emel âhireti unutturur. Hevây-ı nefse uymak ise hakkı kabul etmekten men'eder. O zaman bütün düşüncen ve işlerinin büyük bir kısmı dünyevî söz, geçim yolu, halkla sohbet vs. gibi şeyler olur. Bundan dolayı da kalb katılaşır. Kalbin rikkat ve temizliği ise, ölümü, kabri, sevabı, azabı ve âhiretin şiddetini anmakla olur. Bunlardan hiçbiri bulunmazsa kalbinde rikkat ve temizlik nasıl bulunabilir?

Allah Teâlâ : **«Onlar daha evvel kendilerine kitap verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalpleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar»** ^[49] buyurmuştur.

O halde sen ne kadar uzun emele dalarsan ibâdetin azalır, tevben gecikir, günahın çoğalır, hırsın artar, kalbin kararır, gafletin artar ve âhiretin - Allah korusun, eğer Allah bağışlamazsa - mahvolur. Hangi durum bundan daha kötü ve hangi felâket bundan daha büyüktür? İşte bunların hepsi uzun emel sebebiyledir.

Ancak uzun emelini kısaltır, ölümü kendine yaklaştırır ve ümit etmedikleri bir zamanda aniden ölen dost ve akranlarının hâlini düşünürsen -ki senin durumun da onların durumu gibi olabilir - o zaman ey nefsim, gururlanmaktan sakın ve **Avn bin Abdullah'ın (r.a.):**

«Herhangi bir vakte nice yetişmek isteyenler vardır ki, ona yetişemezler. Nice yarını bekleyenler vardır ki, ona kavuşamazlar. Ecel vaktini ve onun gelişini göreceğim olsam, uzun emel ve gururlanmaya lanet ederdim!» dediğini hatırla.

Meryem oğlu İsa'nın (A.s.) şöyle dediğini düşün :

«Dünya üç gündür:

DÜN: Geçmiştir. Artık elinde ondan hiçbir şey mevcut değildir.

YARIN: Ona kavuşup kavuşamayacağını bilmiyorsun.

BUGÜN: Şu anda içinde bulunuyorsun. Onu ganimet bil.»

Sonra **Ebû Zerr-Ğifârî'nin (r.a.)** şu sözlerini hatırla:

«Dünya üç saattir:

1 — Geçen saat,

2 — İçinde bulunduğun saat,

3 — Kavuşup kavuşamayacağını bilmediğin saat.Sen ise gerçekte ancak bir saate mâliksin. Çünkü ölüm bir saatten diğer bir saate kavuşmadan gelebilir.»

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) şöyle buyurmuştur:

«Dünya üç nefestir:

1 — Geçmiş nefes : O nefesde ne kadar (sâlih) amel yapabildinse yaptın.

2 — Şu anda almakta olduğun nefes.

3 — Kavuşup kavuşamayacağını bilmediğin nefes.Çünkü nice nefes alan kişiler vardır ki, ikinci nefesi alamadan aniden ölür.»

Sen ise ne bir güne, ne de bir saate, gerçekte ancak bir nefese mâliksin. O halde şu bir nefes de kaçmadan ibâdet yapmağa ve tevbe etmeğe çalış. İkinci nefesde ölebilirsin.

Rızık hususunda üzülme. Yaşamayabilirsin. (Eğer böyle yapmazsan) vaktin zayi ve üzüntün fuzuli olur. İnsanın bir günlük veya bir saatlik yahut

bir nefeslik bir zaman için rızık hususunda üzülmesine değmez.

Peygamberimizin **Üsâme (r.a.)** hakkında şöyle buyurduğunu hatırlamıyor musun?:

«Bir ay vâde ile (cariye) satın alan Üsâme'ye şaşmıyor musunuz? Gerçekten Üsâme uzun emel sahibidir. Vallahi bir adım attığım zaman kaldırmadan ve ağzıma attığım bir lokmayı çiğnemediğim öleceğimi düşünürüm. Nefsim yed'-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, size va'd edilen (ölüm) gelecek, ona engel olamayacaksınız.»

Ey (uzun emelini kısaltmak isteyen) kişi! Bütün bu öğütleri düşünür ve tekrar edersen - Allah'ın izni ile - uzun emelin kısalır. O zaman nefsinin ibâdete yöneldiğini görür ve tevbe etmekde acele edersin. Böylece günahların af olur ve dünyada zâhidlerden olursun. Hesabın hafifler. Kalbin âhireti ve onun şiddetini düşünmeye başlar. Bir nefesten diğer bir nefese gelmeden âhret ahvâlini bir bir gözünün önünden geçirirsin. Böylece kalbindeki kasvet gider, kalbin incilir ve temizlenir. Bu yüzden Allah'tan havf ve haşyet şuuruna erer ve ibâdetini düzgünce yaparsın. Akıbetinde zafere erişme ümidin kuvvetleşir. Bütün bunlar, Allah'ın lûtfundan sonra emeli kısaltmaktan ibaret olan bu güzel hasletle meydana gelir.

Rivayet edildiğine göre, Zürrâre bin Evfâ'ya (r.a.) öldükten sonra, rü'yâda:

«Size göre hangi ameller daha hayırlıdır?» diye sorulduğunda :

«Allah'ın hükmüne rızâ ve emeli kısaltmaktır» demiştir.

Ey kardeş! Nefsine bir bak ve şu büyük asıl meseleyi elde etmek için bütün gücünü sarf et. Çünkü o, kalb ve nefsin ıslahında çok mühim ve büyük bir iştir. Allah (c.c.) lütuf ve rahmeti ile hidâyet sahibidir.

HASED

İbâdetleri ifsâd ve kulu günah işlemeye sevk eder. Gerçekten o, avam ve câhil tabaka şöyle dursun, kurrâ ve âlimlerin ekserinin bile mübtelâ olduğu, tedavisi zor bir hastalıktır. Hattâ hased onları bile helak etti ve cehenneme soktu. Resûlüllah'ın (s.a.v.) şu sözünü işitmedin mi? :

«Altı sınıf altı şeyden dolayı cehenneme gider: Araplar, ırkçılıkları; âmirler, zulümleri; köy ağaları, kibirleri; tâcirler, hıyanetleri; köylüler, cehaletleri ve âlimler de hasedleri yüzünden.»

Âlimleri cehenneme sokacak dereceye kadar varan şu meş'um belâ, kaçınılmaya lâyıktır.

Bil ki, hased beş şeyin doğmasına sebep olur:

Birincisi: İbâdetlerin fesada uğramasıdır.

Resûlullah (s.a.v.):

«Ateş odunu yakıp bitirdiği gibi hased de iyi amelleri yer, bitirir» buyurmuşlardır.

İkincisi: Ma'siyyete ve kötü olan şeyleri işlemeye sebep olur.

Vehb bin Münebbih'den rivayet edildiğine göre, o şöyle buyurmuştur:

«Hased eden kimsenin üç tane alâmeti vardır:

1) Yüz yüze gelince yaltaklık eder.

2) Arkadan gıybetini yapar.

3) Kısılandıği adama bir belâ gelirse, sevinir.»

Ben de derim ki; Allah'ın bize şeytan ve sihirbazın şerrinden sığınmakla emrettiği gibi, hased edenlerin şerrinden de (kendisine) sığınmakla emretmesi sana kâfidir. O, şöyle buyuruyor:

«Ve hased edenin, hased(ini belli) ettiği zaman, şerrinden.» [\[50\]](#)

Bak, onun ne kadar şer ve fitnesi var ki, onu şeytan ve sihirbaz derecesine çıkarmıştır ve şerrinden korunmak için âlemlerin rabbi olan Allah'a sığınmak ve ondan yardım istemekten başka çare yoktur.

Üçüncüsü : Faydasız olarak zahmet ve üzüntüye sebep olur. Belki bunlarla beraber günah ve ma'siyyete bile sokar.

Nitekim **Ibnü's-Semmâk** şöyle demiştir:

«Hased edenden başka, mazluma benzeyen bir zâlim görmedim. Çünkü hased eden kimse perişanlık, hayret ve daimî bir keder içerisindedir.»

Dördüncüsü: Kalb gözü kör olur. Hattâ Allah'ın emirlerinden hiçbir şey anlayamaz.

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir:

«Daima sükût etmeye çalış; ki, takva sahibi olasın. Dünyaya haris olma; ki, (öğrendiklerini) hafızana alasın. Kimseyi ayıplama; ki, insanların dilinden kurtulasın. Kimseye hased etme; ki, anlayışlı olasın.»

Beşincisi: Mahrumiyet ve perişanlıktır. Artık zafere ermesi ve düşmana galip gelmesi mümkün değildir. Nitekim **Kâtemü'l-Esâm** şöyle demiştir:

«Kin tutan, kâmil bir dine sâhip olamaz. Onu bunu ayıplayan âbid olamaz. Koğuculuk yapana emniyet edilmez. Hased eden kimse yardım görmez.»

Ben de derim ki; hased eden kimse maksadına nasıl kavuşabilsin ki, onun isteği müslüman kullarından Allah'ın ni'metlerinin zail olmasıdır.

Hased eden kimse düşmanlarına karşı nasıl yardıma uğrar ki, onun düşmanları Allah'ın mü'min kullarıdır.

Ebû Ya'kub da ne kadar doğru söylemiş :

«Allah'ım, kullarına nimetlerini tamamlayıncaya kadar bize sabır ver. Ve onların hallerini de güzelleştir.»

Hased, ibâdetini ifsâd eden, şer ve ma'siyyetini çoğaltan, rahatını kaçırان, basiretini körelten, düşmanlara galib gelmeye ve zafere erişmeğe mâni olan bir hastalıktır. Hangi hastalık bundan daha tehlikeli olabilir? O halde bu hastalıktan dolayı kendini tedavi etmen gerekir. Allah Teâlâ -kendi lûtfu ve keremi ile- hidâyet sahibidir.

ACELECİLİK

Acelecilik çeşitli gayeleri (fırsatları) kaçırmaya sebep olan ve (insanları) ma'siyyete sürükleyen bir huydur. Ondandır dört tane âfet doğar:

Birincisi: Âbid hayır ve doğru yolda yükselmek ister ve çalışır. Bâzen maksadına kavuşmakta acelecilik eder. Halbuki o vakit yükselme zamanı değildir. Bu yüzden ya ye's ve ümitsizliğe düşerek çalışmayı terk edip bu makama erişmeden mahrum kalır; ya da haddinden fazla çalışmak ve kendisini yormak suretiyle bu makama kavuşmadan kesilir. Böylece o ifrat ve tefrit arasında bocalar. Bunların her ikisi de aceleciliğin neticesidir.

Hz. Peygamber'den (SAV.) rivayet edildiğine göre o, şöyle buyurmuştur:

«Bizim şu yüce dinimiz sağlamdır. Orada mülâyemetle yürü. Arkadaşlarından ayrılan kimse ne yol kat'edebilir ve ne de rahatlığı kalır.»

Bir atasözünde de: **«Eğer acelecilik etmezsen maksadına kavuşursun»** denilmiştir.

Bir şair de şöyle demiştir:

«Teenni ile hareket eden kimse bâzı ihtiyaçlarına ulaşabilir. Acele eden kimsenin ise ayağı kayar.»

İkincisi: Âbidin bir dileği olur; onun hakkında Allah'a duâ eder ve acelecilik yüzünden duâyı çokça tekrarlar ve çalışır. Bâzen duanın vaktinden önce kabul edilmesi için acelelik gösterir ve bu yüzden dileğine kavuşamaz. Böylece ümitsizlik ve ye'se düşer, duâyı terk ederek arzu ve maksadına kavuşmadan mahrum kalır.

Üçüncüsü: Birisi ona zulmederek kızdıracak olsa ona beddua etmekte acelecilik eder ve bir müslümanın helak olmasına sebep olur. Hattâ bâzen haddi aşarak günah ve helake bile düşer. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«İnsan, hayra olan duası gibi, şerre de duâ eder. Pek acelecidir (bu) insan.» [51]

Dördüncüsü : İbâdetin aslı ve direği vera'dır. Vera' ise yemede, içmede, giyinmede, konuşmada ve her harekette çokça dikkatli olmadan ibarettir.

İnsan bütün işlerinde teenni ve vuzuha kavuşmasını isteyerek değil de aceleci olarak hareket ederse, işlerinde gereği gibi durup düşünemez. Hemen konuşmaya başlar; bu yüzden hataya düşer. Yine böylece bütün işlerde vera'ı kaçıır. Vera'sız bir ibâdetle ise ne hayır olabilir?

Aceleci olan bir kimse manevî derecelerden alıkoyan, gayelere ulaşmaktan mahrum eden, müslümanların ve kendisinin helak olmasına sebep olan bir huya sahip olur ve sonra sermaye mesabesinde bulunan vera'ı elden kaçırma tehlikesiyle de karşı karşıya kalırsa, ilk defa insanın onu izâle ve ondan sonra da nefsinin ıslah etmesi gerekir. Allah lütuf ve keremiyle hidâyet sahibidir.

KİBİR

Kibir başlı başına helak edici bir huydur. Allah Teâlâ'nın şu sözünü işitmedin mi?:

«O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. (Zaten de) o kâfirlerdendi.» [52]

Bu kötü huy ibâdetlerin teferruatına zarar veren diğer huylara benzemez. O, ibâdetin aslına zarar verir, din ve i'tikadı kökünden sarsar. Eğer biraz kuvvetleşir ve galebe çalmağa başlarsa, - Allah korusun - (iyilikle) kendisine yetişilemez. Sonra, en azından kibir, sahibine dört âfet getirir.

Birincisi: Hakdan mahrum kalır. Allah'ın âyetlerini bilmekten ve onun hükümlerini anlamaktan basireti kör olur.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri âyetlerim (id-râk) den çevireceğim.» [53]

«Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.» [54]

İkincisi: Allah'ın (c.c.) gazabına uğrar.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

«Hakikat o, büyüklenenleri sevmez.» [55]

Rivayete göre **Hz. Musa (A.s.):** «Yâ Rabbî, seni mahlûkatından en çok gazablandıran kimdir?» diye sordu. Cenâb-ı Hak: «**Kibirli, haşin dilli,**

çeşitli hayırlardan gözlerini yuman, cimri ve ahlâkı kötü olanlardır» buyurdu.

Üçüncüsü : Dünya ve âhirette perişan olur ve azaba düşer.

Hâtem (r.a.) şöyle demiştir:

«Ölüm sana gelmeden önce üç şeyden sakın: Kibir, hırs ve ucüb.

Allah kibirli olanları, kendi yakınları ve hizmetçilerinden hakaret ve eziyet görmeden; harîsileri bir lokma ekmeğe ve bir yudum suya muhtaç etmeden ve kendi nefsini beğenip ucbe düşenleri de bevil ve pislîği ile bulaştırmadan dünyadan çıkarmaz.»

Denilmiştir ki: «Haksız olarak kim kibirlenirse; Allah (c.c.) haklı olarak onu zelil ve perişan eder.»

Dördüncüsü : Âhirette cehenneme ve azaba müstehak olur.

Rivayet edildiğine göre Allah Teâlâ (bir hadîs-i kudsî’de) şöyle buyurur:

«**Kibriya ridâm, azamet ise izarımdır. Bunların biri hakkında kim benimle münazaraya kalkışırsa onu Cehennem ateşine sokarım.**»

Bu hadîsin mânası şudur: Azamet ve kibriyâ bana mahsûs olan sıfatlardandır. Benden başkası onlara lâıyk değildir. Nitekim insanın elbise ve gömleği - müşterek olmayıp- kendine mahsûs olduğu gibi..

Bir huy ki, seni dinin esasları olan Allah’ı bilmekten, onun âyetlerinin mânasını ve ahkâmını anlamaktan alıkoyar; daha sonrası da Allah’ın gazabına uğramak ve dünyada rezil olmakla ve âhirette de cehenneme girmekle neticelenirse, akıllı olan kimsenin (bu gibi kötü huylardan dolayı) kendi nefsinden gafil olmaması gerekir. Bu kötü huydan kaçınmak ve Allah’a sığınmak suretiyle onu izâle etmeğe çalışır. Allah (c.c.) gerçek koruyucu ve hidâyet sahibidir.

Bu anlattıklarımız, âfetlerden olan şu dört huy hakkındaki hazırladığımız şeylerin bâzısıdır. Kalbine ehemmiyet veren ve dini muhafaza etmeğe çalışan akıllı birisine bunların - değil hepsi - bir tanesi bile kâfi gelir. Tevfîk Allah’tandır.

Eğer desen ki: «Şu huyların âfetleri ve ondan korunmanın lüzumu bu kadar mühim olduğuna göre, bunların teker teker hakikatlerini bilmek gerekir. O halde ondan korunmanın yollarını bize açıkla!»

Bil ki; bunların her birisi hakkında söylenecek çok şey vardır. Biz bunlarla ilgili şeyleri **İhyâ(u** Ulûmi’d-Dîn) ve **Esrâr(u** Muâmelâti’d-Dîn) kitaplarında genişçe anlattık. Burada ise anlatılması gereken şeyleri açıklayacağız. Allah’ın tevfikı ile şöyle deriz.

UZUN EMELİN TARİFİ

Âlimlerimizin ekserisine göre, uzun emel, uzun müddet yaşama umududur. Kısa emel ise, Allah'ın takdir ve ilmine, veya isteğini hayırlı olma şartına bağlamak suretiyle yaşama isteğini terk etmektir. O halde sen «ikinci bir nefes veya ikinci bir günden sonra kat'î olarak yaşayacağım» dersin, uzun emel etmiş olursun. Ve bunu yapman günahtır. Çünkü o, gâibden haber vermektir .

Eğer Allah'ın dilemesine ve takdirine bağlayarak «İnşâallah yaparım» veya «Allah takdir ederse yaşarım» şeklinde söylersen, uzun emellilik hükmünden çıkar ve onu terk etme vasfını kazanırsın.

İkinci bir vakte kadar kat'î olarak yaşayacağını söylersen, yine uzun emel etmiş olursun.

Eğer isteğini iyilik şartına bağlarsan, - onun hakkındaki hükmü terk ettiğinden dolayı - uzun emellilik hükmünden çıkar, kısa emellilik vasfını kazanırsın.

O halde hayatta kalmayı ve onu murad etmeyi söylemedeki hükmünü terk etmen lâzımdır. Buradaki söylemekten maksat, kalben söylemektir. Sonra, kalben söylemekten maksat da, uzun emeli terk etmeyi kalbe iyice yerleştirmektir. Bunu da iyice anla. inşâallah doğru yolu bulursun.

UZUN EMELİN KISIMLARI

Uzun emel de iki kısımdır:

a) Câhillerin emeli.

b) Âlimlerin emeli.

a) Câhillerin emeli: Dünya malı biriktirmek ve onunla faydalanmak için yaşama ve hayatta kalmayı istemendir. Bu, mahzâ günahtır. Bunun zıddı ise emeli kısaltmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Bırak onları (kendi hallerine): Yesinler, faydalansınlar (eğlensinler), onları, emel oyalayadursun. Sonra bilecekler onlar.» ^[56]

b) Âlimlerin emeli: Kendinde bulunan hayırlı bir işi tamamlamak için hayatta kalmayı istemendir.

Kendisinde tehlike bulunan hayırlı iş ise, yapılan işte kulun kendisi için iyilik umudu olup olmadığını kestiremediği şeydir.

Çünkü bâzen ilk bakışta hayır gibi görünen şeyde kul için onu yapmakta veya tamamlamakta - onunla olup ve (tehlikeli) bir âfete düşmek sebebiyle şu hayır vücûda gelmeyerek - iyilik ümidi olamaz.

O halde kulun namaza veya oruca ya da diğer ibâdetlere başladığı zaman onu bitireceğine hükmetmesi doğru değildir. Çünkü bu bilinemez.

Bunu kat'î olarak bitirmeyi kastetmek de doğru değildir. Çünkü onun bitirilmesinde bâzen kendisi için hayır olmayabilir.

Ancak uzun emellilik ayıbından kurtulmak için «Allah dilerse» veya «hakkımda hayırlı ise» gibi kayıtlarla kayıtlar.

Allah Teâlâ nebisine şöyle buyurmuştur:

«Hiçbir şey hakkında «ben bunu herhalde yarın yapıcıyım» deme.»

[57]

Âlimlerin söylediklerine göre, şu uzun emelin zıddı **«iyi niyyet»** tir. Böyle söylemeleri ise şümullü olmasındandır. Çünkü iyi bir niyyette bulunan kimse uzun emelden imtina' etmiş olur. İşte uzun emel ve iyi niyyetin hükmü bundan ibarettir.

İyi niyyet ve onun ne olduğunu bilmeye ihtiyaç duyulduğundan dolayı âlimler şümullü bir şekilde onun tarifini yaparken demişlerdir ki:

— İyi ve doğru bir niyyet, diğer işlere başlamada önce başlamış olduğu için - tamamlanmasını Allah'a ısmarlamak ve onun dilemesine bırakmakla beraber - yapılmasını istemektir.

Eğer, «işin başlangıcında yapmaya karar vermek caiz, işin sonunu Allah'a havale etmek ise niçin vâcibdir?» dersin, ona cevaben denilir ki; hayırlı bir işin başlangıcında tehlike korkusu yoktur da ondan.

Çünkü başlama hâli çok fazla gecikmez. Asıl tehlike tamamlanacağı zamana kadar sürer. Çünkü o işin tamamlanması uzun bir zaman içinde mümkün olur. Öyle ise işin tamamlanmasında iki tehlike vardır:

a) Kavuşma tehlikesi: Şöyle ki, işi tamamlamaya kavuşup kavuşamayacağını bilemezsin.

b) Fesad tehlikesi: Şöyle ki, işin tamamlanmasında(senin için) iyilik bulunup bulunamayacağını bilemezsin.

O halde işin sonuna kavuşup kavuşulamayacağı tehlikesinden dolayı «Allah dilerse» kaydını koymak ve işin sonunda iyilik bulunup bulunmadığı bilinmediğinden dolayı da işi Allah'a tefvîz etmek vâcibdir.

İşte bu şartlar altında bu işin yapılması istenirse, uzun emelin tarifinden çıkarak iyi bir niyyet sahibi olmuş olursun. Bunu ciddî bir şekilde düşün. Bu cümleler ne büyük sözlerdir.

Bil ki; uzun emeli kısaltmanın sığınağı, «ölümü hatırlamaktır. Bundan en iyi korunma çaresi ise, gurur ve gaflet içerisinde iken ölümün aniden gelmesini ve kendisini o halde yakalamasını düşündürmektir.

Bu anlattıklarımızı iyice hafızana al ve onları elde etmeye çalış. Çünkü onlara ihtiyaç çok fazladır. Kıymetli vakitlerini dedikodu ve insanlarla münakaşa yapmak suretiyle zayi etmekten de vazgeç. Allah lûtfuyla hidâyet edicidir.

HASED VE GIBTANIN TARİFİ

Hased. Allah Teâlâ tarafından müslüman kardeşine verilen ve onun için faydalı olan nimetlerin zevalini istemektir.

Eğer ondan zevalini istemez de aynısının kendi nefsi için de olmasını isterse, ona «**gıpta**» denir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Ancak iki kişi hakkında hased (gıpta) edilir. Bunlardan birisi Allah'ın Kur'ân verdiği kimsedir; ki, gece gündüz Kur'ân'ı okumakla meşgul olur. Diğeri Allah'ın mal verdiği kimsedir; ki, devamlı olarak o maldan infâkda bulunur.»

Yâni ancak bunlara gıpta edilir. Peygamberimiz'in gıptayı hasedle ta'bir etmesi - birbirlerine yakın oldukları için -mecâzendir.

Eğer o nimetin müslüman olan kardeşin için bir faydası yoksa, onun zevalini istemen ise «gayrettir.

İşte bu huylar arasındaki fark bunlardan ibarettir.

Hasedin zıddı; «**nasihat**»tir. Nasihat ise, Allah Teâlâ'nın müslüman kardeşlerine vermiş olduğu ve kendileri için faydalı olan nimetlerin bekasını istemektir.

Eğer denilse ki: «Bu nimetin o mü'min hakkında hayır mı yoksa şer mi olduğunu nasıl bilelim; ki, ona nasihat veya hased etmiş olalım?»

Bil ki; o nimetin müslüman için hayır mı yoksa şer mi olacağına dair bizim için kuvvetli bir zan hâsıl olur. Bu gibi yerlerde kuvvetli zan ise, bize göre ilim mesabesindedir.

Eğer bu işte tereddüt edersen, müslümanlardan birinin nimetinin gitmesini veya devamını ancak tefvîz ve iyilik şartıyla isteyebilirsin; ki, hasedin hükmünden kurtulasın da nasihatın senin için faydası meydana gele.

Hasede mâni olan nasihat sığınağına gelince.. Müslümanların birbirleriyle dost olduklarına dair Allah'ın vâcib kıldığı emirleri düşünmektir. Şu sığınağın en sağlamı, kulun Allah tarafından ta'zîm edilmesi, rütbesinin büyütülmesi, âhirette büyük ikramlar göreceği ve dünyada -yardımlaşmak, cemaatleşmek ve cum'a gününde toplanmak gibi -bunların çok büyük faydalar sağlayacağını ve ümit ettiğin şefaate nail olacağını düşünmektir.

Bu ve bunun gibi şeyler bütün müslümanları nasihate teşvik eder ve Allah Teâlâ'nın onlara vermiş olduğu nimetlere hased etmekten de seni uzaklaştırır. Allah, lütuf ve keremiyle hidâyet sahibidir.

ACELECİLİĞİN VE VAKARIN TARİFİ

Acelecilik, kalpte bulunan bir mânadır. Bir işe - hâtıra geldiği anda, tevakkuf etmeden ve ona muttali' olmadan -atılmaya sevk eder.

«**Tevakkufun zıddı**» «**teessüf**» (uygun olmayan bir hareket)'tir. Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) şöyle demiştir :

«Tevakkufu teennî arasındaki fark şudur: **Tevakkuf**, işe başlamadan önce kul için onun doğruluğu ve isabetli oluşu tebeyyün edinceye kadar durup düşünmek; **teenni** ise, işe başladıktan sonra onun bütün teferruatını yerine getirmek için ihtiyatlı davranmaktır.»

Vakarlı olmaya sevk eden âmiller de, işi yaparken insan için meydana gelecek çeşitli tehlikeleri, işlerde bulunan korkunç âfetleri, düşünerek hareket etmekle selâmete erileceğini, uygunsuz ve acele hareket etmekte ise pişmanlık duyulacağını düşünmektir.

Bu ve benzeri şeyler insanı işlerde teennî ve tevakkufa sevk eder. Acelecilikten ve uygunsuz hareket etmekten de meneder. Allah Teâlâ rahmetiyle muhafaza edicidir.

KİBRİN TARİFİ

Bil ki; kibir, kişinin kendisini üstün ve büyük olarak düşünmesidir. **Tekebbür** ise bu düşünceye uygun hareket etmektir.

Dâat: Kendisinin aşağı ve hakir olduğunu düşünmektir. «**Tevazu**» ise, bu düşünceye uygun hareket etmektir.

Tekebbür ve tevazu'un her birerleri, avama ve havassa ait olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Avama mahsûs olan tevazu', binek, mesken ve giyme hususunda aşağısı ile iktifa etmektir. **Avama mahsûs olan tekebbür** ise bunların aşağısı ile iktifa etmemektir.

Havassa mahsus olan tevazu, gerek bayağı - gerekse şerefli, kimden gelirse gelsin, nefsi hakkı kabul etmeğe alıştırmaktır. **Havassa mahsûs olan tekebbür** ise hakkı kabul etmekten kaçınmaktır. Bu ise büyük bir günah ve büyük bir hatadır.

Avama mahsûs olan tevâzu'u elde etmenin çaresi: Evvelini, âhirini ve şu anda çeşitli âfet ve pislikler içinde bulunduğunu düşünmendir. Nitekim

bâzı velîler şöyle demişlerdir :

«Evvelin bir damla meni, sonun pis bir iâşe; sen ise bunların arasında bir hela durumundasın.»

Havassa mahsûs olan tevâzu’u elde etmenin çaresi: Hakkı tecâvüz edip bâtıla dalanların uğrayacağı azabı düşünmektir.

Bunlar basiretli kimselere kâfi gelecek sözlerdir. Allah tevffîk ve hidâyet sahibidir.

BEŞİNCİ FASIL: MİDE VE KORUNMASI

Ey ibâdet yapmayı isteyen kişi! Mideni (haram ve şüpheli şeylerden) koruman ve onu ıslah etmen lâzımdır. Zira o, ibâdet yapmağa çalışan kimse için ıslahı çok güç zahmet ve meşguliyeti fazla, zarar ve tesiri en büyük olan bir âzadır.

Çünkü mide (âfetlerin) menbaı ve aslıdır. Azalarda bulunan kuvvet, zayıflık, iffet, galibiyet vs. şeyler onunla harekete geçer.

0 halde evvelâ onu haram ve şüpheli şeylerden koruman gerekir. Saniyen, -eğer Allah’a ibâdet etmede himmet sahibi isen - helâlin de fazlasından onu koru.

Haram ve şüpheli şeylere gelince... üç sebepten dolayı onlardan sakınman gerekir.

1. Cehennem ateşinden korunmak için.Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Gerçek, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.» ^[58] Peygamberimiz (s.a.v.) de şöyle buyurur: **«Haramdan meydana gelen ete (temizlenmek için) cehennem daha lâyıktır.»**

2. Haram ve şüpheli şeyi yiyen kimse hayırdan uzak olduğu için ibâdet yapmağa muvaffak olamaz. Çünkü Allah’a ibâdet yapmağa ancak temiz kişiler lâyıktır.

Ben de derim ki; Allah Teâlâ cünübü mescide girmekten ve abdestsiz kimseyi de Kur’ân’ı eline almaktan menetmemiş midir?

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

«Cünüb iken -yolcu olmanız müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.» ^[59]

«Ona (Kur’an’a) tam bir sûretde temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.» ^[60]

Halbuki cünüblük ve abdestsizlik ise mubah olan bir iştir. O halde haram ve şüphe pisliğine dalmış bir kimse Allah’a nasıl ibâdet edebilir ve o, Allah’a ibâdet etmeğe ve onun ismini anmaya ne zaman çağrılır? Asla, elbette böyle bir şey olamaz! **Yahya bin Muâz er-Râzî (r.a.)** şöyle demiştir:

«İbâdet Allah’ın hazinelerinde saklanmıştır. Onun anahtarı duâ ve anahtarın dili ise helâl (lokma)dır. Eğer anahtar dilsiz olursa kapı açılmaz. Şayet hazinenin kapısı açılmazsa içinde bulunan ibâdete nasıl kavuşulabilir?»

3. Haram ve şüpheli şeyleri yiyen kimse hayır yapmaktan mahrumdur. Şayet bir hayır yapacak olsa, merdud olduğundan kabul edilmez. O halde onun yanında zahmet, meşakkat ve vakit öldürmekten başka bir şey kalmaz. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Nice (gecesini) namaz kılmakla geçirenler vardır ki, -uykusuzluktan başka bir şey yanlarına kalmaz. Ve nice oruç tutanlar vardır ki, açlık ve susuzluktan başka bir şey yanlarına kalmaz.»

İbn-i Abbas’dan {R.A.) da şöyle dediği rivayet edilmiştir :

«Allah, midesinde haram lokma bulunan bir kişinin namazını kabul etmez.»

(Bu sözler ne büyük sözlerdir.)

HELÂLİN FAZLASINDA BULUNAN ON ÂFET

Helâlin fazlası da âbidler için âfet ve ibâdet ehli için bir belâdır. Ben bunları düşündüm ve bu meselede temel teşkil eden on tane âfet buldum.

1— Çok yemede kalb kararır ve basiret nûru gider.. Hz. Peygamber’den (s.a.v.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir :

«Çok yemek ve içmekle kalbi öldürmeyiniz! Çünkü o, üzerine çokça su dökülen bir tohum gibi ölür.»

Bâzı sâlih kişiler mideyi kalbin altında kaynayan ve üzerinden buhar çıkan bir çanağa benzetirler. Buharın; çokluğu kalbi kirletir ve karartır.

2— Çok yeme âzânın harekete geçmesine, fuzuli ve kötü şeylere yönelmeye sevk eder.

Çünkü adam tok olduğu zaman, gözü haramdan olan mâlâyâ’nî veya fuzuli şeylere bakmak, kulak onları dinlemek, dil konuşmak, tenasül uzvu şehvete gelmek, ayak da o tarafa yürümek ister.

Eğer aç olursa bütün âzâlar sakin olur ve bunlardan hiç birine göz dikmez ve arzu etmez.

Üstâd Ebû Ca'fer (r.a.) şöyle demiştir:

«Karın öyle bir âzadır ki, eğer o aç olursa diğer azalar tok olur. (Yâni sakinleşir ve senden hiçbir şey istemez.) Eğer o tok olursa diğer âzâlar aç olur.»

Hâsılı kelâm, kişinin hareket ve sözleri yeme ve içmesine göredir. Haram girerse haram çıkar. Fuzuli şey girerse fuzuli şey çıkar. Sanki yemek hareketlerin tohumu, hareketler ise ondan biten nebat gibidir.

3— Çok yemek anlayış ve ilmi azaltır. Çünkü karın tokluğu zekâyı giderir. **Dârânî** şöyle demekle ne kadar doğru söylemiştir:

«Dünyevî ve uhrevî bir ihtiyâcın varsa, onları yerine getirinceye kadar bir şey yeme. Çünkü yemek akli bozar.»

Dârânî'nin bu sözü gayet vazih bir şeydir. Tecrübe edenler bunu bilirler.

4— Çok yemek ibâdetin az yapılmasına sebeptir. Çünkü insan çok yediği zaman bedeni ağırlaşır, uyku basar ve azaları tembelleşir. Her ne kadar çalışsa bile yere bırakılmış bir ciyfe gibi uyku uyumaktan başka bir fâide gelmez. Bundan dolayı denilmiştir ki:

«Eğer çok yiyorsan kendini kötürümlerden say.»

Hz. Yahya'dan (A.s.) nakledildiğine göre, (bir gün) İblis elinde bir çengel olduğu halde ona görünür. Yahya (A.s.):

«O nedir?»

Şeytan:

«İnsanoğlunu avladığım birtakım şehvet âletleri!»

«Orada benimle ilgili bir şey buldun mu?»

«Hayır. Ancak bir akşam iyice doymuştun. Dolayısıyla namazda üzerine biraz ağırlık vermiştik.»

«Şüphesiz bundan sonra ebedî olarak bir daha doyuncaya kadar yemek yemem.»

«Şüphesiz ben de bundan sonra ebedî olarak hiçbir kimseye öğütte bulunmam!»

İşte bu felâketler ömründe bir gece doyanlar için olursa, ya ömründe bir gece dahi olsa aç kalmayanın hâli ne olur? Sonra, bu hâli ile de ibâdet yapmak ister! **Süfyân-ı Sevrî** (r.a.):

«İbâdet bir san'attır. Onun dükkânı halvet (yalnızlık), âleti ise açlıktır» demiştir.

5— çok yemek ibâdetin zevkini kaybetmeye sebep olur. **Ebû Bekr es-Sıddîk** (r.a.) şöyle demiştir:

«Rabbime karşı yaptığım ibâdetin tadını alabilmem için müslüman olalıdan beri doyasıya yemek yemedim ve Rabbime kavuşmak aşkıyla kanasıya su içmedim.»

Bu, ehl-i keşfin sıfatıdır. Hz. Ebû Bekir (r.a.) de ilâhî esrarı keşfedenlerden idi.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz şu sözüyle ona işaret etmiştir:

«Ebû Bekir'in sizden üstünlüğü oruç ve namaz ile değildir. Belki kalbinde bulunan ilâhî ma'rifet sebebiyledir.»

Dârânî de şöyle demiştir .

«Yaptığım en tatlı ibâdet, karnımın (açlıktan) arkama yapıştığı zamandır.»

6— Çok yemede şüphe ve harama düşme tehlikesi vardır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu - (defalarca) söylemişsinizdir - rivayet etmişsinizdir :

«Helâl rızık ancak sana yetecek kadar gelir. Haram ise ölçüsüz derecede gelir.»

7— Çok yeme:

- a) Kazanılması,
- b) Hazırlanması,
- c) Yenmesi,

d) (Faydasız olanların) dışarı atılması,

e) Dünyada bedende meydana gelecek âfet ve hastalık gibi şeylerle kalb ve bedeni meşgul eder. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.):

«Bütün hastalıkların aslı tokluk ve açlıktır» buyurmuşlardır.

Mâlik bin Dinar'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Ey Basra'lılar! Çok yemek sebebiyle helaya defalarca gitmemden dolayı Rabbimden haya ettim. N'olaydı Allah rızkımı bir taş parçasında kılsaydı da onu ölünceye kadar emseydim.»

Sonra bütün bu anlattıklarımızın dünyayı istemeye, insanlara bağlanmaya ve vakit kaybetmeğe sebep olduğu da bilinmeyen bir şey değildir.

8— Çok yemek, sekerât-ı mevtin şiddetli olmasına ve âhiret gününde azaba giriftar olmaya sebep olur. Bâzı haberlerde: **«Sekerât-ı mevtin iddeti, dünya lezzetlerinin miktarına göredir»** şeklinde rivayet edilmiştir. Buna karşı bundan, daha büyük ne ceza olabilir?

9— Çok yiyenlerin âhirette sevabları noksan olur.Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Kâfirlere, ateşin karşısına (getirilerek) gösterileceği gün, (denilir ki:) «Siz bütün zevkleri(nizi) dünya hayatınız içinde (yaşayıp) bitirdiniz. Bunlarla safa sürdünüz. İşte yeryüzünde haksız yere kibirlenmekte ve fışk(u fücûr)a sapmakda olmanıza mukabil bu gün horluk azâbıyla cezalandırılacaksınız.» [61]

O halde dünya lezzetlerinden aldığın zevk miktarı, âhiret lezzetlerinden eksilir. Bundan dolayı Allah Teâlâ Peygamberimize dünyayı (hazine ve anahtarlarıyla) arz ettiği zaman: «Âhiretimden hiçbir şey eksiltmeyeceğim» buyurdu.

Cenâb-ı Hakk'ın bu vasfı Hz. Peygamber'e tahsis etmesi, onun dışındakilerden âhiret lezzetlerinin noksanlaşacağına delâlet eder. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın lûtfu ile muamele ettikleri müstesna.

Rivayet edildiğine göre **Hâlid bin Velid** (bir gün) **Hz. Ömer'e (r.a.)** ziyafet vermek için yemek hazırlar. Bunu gören **Hz. Ömer:**

«Bunlar bizim için hazırlanmış. Arpa ekmeğini bile doyasıya yemeden ölen muhacir fakirler için ne var?» dediğinde, Hâlid:

«Yâ Emîre'l-Mü'minîn, onlar için de «Cennet» var!» dedi. Bunun üzerine **Hz. Ömer:**

«Eğer onlar o sayede Cennete kavuştularsa, bizim dünyadaki nasibimiz de bu olur. Bu hususta onlar bizden çok vazıh bir şekilde ayrıldılar» buyurdu.

Rivayet edildiğine göre **Hz. Ömer** bir gün susayarak su ister. Birisi ona içinde hurma bulunan bir bardak su verir. **Hz. Ömer** onu ağzına yaklaştırdığında suyun çok soğuk ve tatlı olduğunun farkına varınca içmekten imtina' eder ve «Vay!» der. Suyu veren adam :

«Ey Emîre'l-Mü'minîn, Allah'a yemin ederim ki, suyun tadında bir kusur yapmadım!» der.

Bunun üzerine **Hz. Ömer:**

«Zaten bunu içmekten beni men'eden de bu ya! Yazık sana! Eğer âhiret olmasaydı sizin bu yaşayışınıza ben de iştirak ederdim!» der.

10— Helâlin fazlasını almak ve şehvetli şeyleri istemek suretiyle edebi terk ettiğinden dolayı hapis, hesap, yerilme ve ayıplanmaya düşer. Çünkü: «Dünyanın helâli (için) hesab, haramı (için) azâb (vardır) ve bütün ihtişamı hüsrana uğrayacaktır.»

İşte saydığımız on şey bundan ibarettir. Kendisini düşünenlere bunların birisi bile yeter.

O halde, ey ibâdet yapmağa çalışan kişi! Haram veya şüpheli şeylere girmek suretiyle azaba düşmemen için yiyecek hususunda çok dikkatli olmalısın. Sonra, helâlden de Allah’a (c.c.) ibâdet edecek kadarıyla iktifa etmelisin. Şer olan şeyleri yapma; ki, sonra cehennemde kalırsın. Allah (c.c.) tevîk ve hidâyet sahibidir.

HARAM VE ŞÜBHELİ ŞEYLERİN TARİFLERİ

Eğer: «Evvelâ bize haram ve şüpheli olan şeylerin hüküm ve tariflerini açıkla!» dersin, ben de derim ki; Allah’a yemin ederim ki. biz bu husûsda «**Esrâru Muame-Tâtî’-d-Dîn**» isimli eserde geniş ma’lûmat verdik ve «**İhyâ**»’da da bu hususu tek başına ayrı bir kitap olarak anlattık. Ancak biz burada, mübtedîlerin de anlayabilmeleri için, kısaca bâzı şeylere işaret edeceğiz. Çünkü bu kitabı yazmadan maksat, ibâdet yapmaya başlayanların faydalanmasıdır.

Bâzı âlimlerimiz: «Kat’î olarak başkasının mülkü ve şer’an ondan men’edildiğini bildiğin her şey **«haram»dır**. Eğer başkasının olduğunu kesin olarak bilmiyor, ancak kuvvetli olarak zannediyorsan, o, “**şüpheli**”dir derler.

Diğer bâzı alimler de şöyle buyurur:

«(Şer’an memnu’ olduğu) bilinen veya kuvvetli olarak zannedilen her şey **«haram»dır**. Çünkü birçok hükümlerde bizim kuvvetli olarak bilmemiz ilim yerine geçer. Ancak her iki taraf da birbirlerine müsavi gelir, hattâ sence birini diğerine tercih edecek bir şey olmadığından dolayı tereddüd edersen, buna da «**şüpheli**» denir; ki, bunun durumu senin için karışır. Haram olan şeylerden imtina’ etmek farzdır. Şüpheli olan şeylerden imtina’ etmek ise zühd ve takvadır.» (Bizce en iyi tarif budur.)

DEVLET BÜYÜKLERİNİN VERDİKLERİ HEDİYELERİ KABUL ETMEK CAİZ MİDİR?

Eğer: «Zamanımızda devlet büyüklerinin verdikleri hediyeleri kabul etmek caiz midir?» dersin...

Bil ki; âlimler bu husûsda ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları: «**Haram olduğu kat’î olarak bilinmeyen her şeyi almak caizdir.**» Bâzıları ise : «**Helâl olduğu kesinlikle bilinmedikçe alınmaz!**» demişlerdir. Çünkü umumiyetle şu zamanda onların malları haramdır. Elllerinde helâl mal yok gibidir veya çok enderdir.

Bâzı âlimler **de: «Haram olduğu kat'iyetle bilinmedikçe zengin ve fakirin bu hediyeleri almaları helâldir»** demişlerdir. Günah ise verenindir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) İskenderiye'nin meliki olan **Mukavkıs'ın** hediyesini kabul etmiş ve haklarında : **«Haram yiyenlerdir onlar»** ^[62] buyurulan yahudilerden borç almıştır.

Bunları söyleyenler şöyle bir şey ileri sürmüşlerdir: Bâzı zâlim devlet adamlarının zamanına yetişen sahabe bunların hediyelerini kabul etmişlerdir. Ebû Hüreyre, İbn-i Abbas, İbn-i Ömer ve (Ebû Saîdü'l-Hudri, Zeyd bin Sabit ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi) diğer bâzı sahabe (R.Anhüm) bu cümledendir.

Diğer âlimler ise : **«Gerek zengin ve gerek fakir olsun, onların mallarından hiçbir şey almak helâl değildir»** demişlerdir. Çünkü onlar zâlim kişilerdir. Ekseriyetle onların malları haramdır.

Hüküm ekseriyete göre olduğundan (onların mallarını almaktan) kaçınmak gerekir. Diğer bâzı âlimlere göre de:

— Haram olduğu kesinlikle bilinmeyen bir mal - zengin için değil de - fakir için helâldir. Ancak fakir, kendisine verilen malın gasbedilmiş olduğunu bilirse, alması doğru değildir. Fakat sahibine iade etmek gayesi ile alabilir. Fakirin, sultanın malından almasında bir günah yoktur. Çünkü, eğer o mal sultanın ise, şüphesiz bu onun hakkıdır. Yok, eğer ganimet malı veya haraç yahut öşür ise, fakirin bunları alması zaten hakkıdır. Ehl-i ilim de aynı haklara sahiptir.

Hz. Ali bin Ebî Tâlib demiştir ki:

«Kim kendi isteği ile müslüman olur ve Kur'ân aşikâr okursa her sene onun Beytü'l-mâlden iki yüz dirhem almak hakkıdır. (Bir rivayette iki yüz dinar). Eğer bunları dünyada alamazsa âhirette alır.»

Buna göre, fakir ve ilim ehli olanlar bu haklarını alabilirler.

Yine bu âlimler demişlerdir ki:

«Helâl olan bir mal gasbedilmiş bir malın içerisine ayırt edilmeyecek şekilde karışırsa, veya bütün mallar gasbedilmiş olsa da sahibi ve sülâlesine iadesi mümkün olmasa, bunları fakirlere dağıtmadan başka çıkar yol yoktur.»

Allah'ın, fakirlere vermek için sultanlara emrettiği sadaka hususunda fakirleri onu almaktan nehyetmesi, veya Allah'ın fakirlerin haram olan bir şeyi almalarına izin vermiş olması mümkün değildir. Şu halde fakirin (sultanın malından) almasında bir beis yoktur. Ancak gasb ve haram bir mal olursa bunu alması doğru değildir.

Bu mesele hakkında fetva vermek, çok araştırmak ve şu kitapta anlatılanları iyi anlamakla ancak mümkün olur. Eğer bunu öğrenmek istiyorsan “İhyâu Ulûmi’-d-Din” helâl ve haram kitabında açık olarak şerh ettik. Orayı mütalâa et. İnşâallah orada bulursun.

Eğer denilse ki: «Esnaf vs. ticaret ehlinin verecekleri hediyeler hakkında ne dersin? Onları reddetmek mi, yoksa mallarının helâl ve haram olduklarını araştırmak mı lâzımdır? Muamelelerinde lâkayd ve dikkatsiz olduklarını da bilirsin. Diğer müslüman kardeşlerinin hediyeleri de böyledir?»

Cevab: Eğer dış görünüşü itibariyle sâlih ve namus-kâr birisi ise, onun vereceği hediye ve sadakasını kabul etmende bir günah yoktur. Zaman bozuldu diyerek onun malının haram veya helâl olduğunu araştırmak gerekmez. Çünkü bu hareket o müslüman hakkında sû-i zan olur. Müslümanlara ise hüsn-i zan beslenmesi emredilmiştir.

HEDİYEYİ KABUL ETMEDEKİ İKİ MÜHİM ESAS

Sonra bil ki, hediyeleri kabul etmede iki temel prensip vardır.

Birincisi: Şeriat ve dış görünüş hükmü.

İkincisi: Takva hükmü.

Şeriat hükmü : Görünüşü dürüst olan bir kimsenin vereceği hediye alabilirsin. Verdiği hediye gasb veya haram olduğunu kesinlikle bilmedikçe onu nereden elde ettiğini sorma!

Takva hükmü: Hediye sahibinin verdiği şeyin helâl olup olmadığını iyice araştırmadıkça ve şüphe bırakmayacak bir şekilde yakın getirmediği onlardan hiçbir şey almayasın. Onda biraz şüphe bulunacak olsa hemen reddedersin.

Biz **Hz. Ebû Bekir’den** (r.a.) şöyle bir şey rivayet etmiştik :

Bir köle **Hz. Ebû Bekr’e** biraz süt getirir. Köle :

«Size her ne getirecek olsam sorar, araştırırdınız. Şu süt hakkında benden niçin bir şey sormadınız?»

Hz. Ebû Bekir:

«Peki, bunu nasıl te’min ettin?» Köle :

«Câhiliyet devrinde bâzı kişilere afsun yapmıştım da bu sebepten şu sütü bana verdiler.»

Bunun üzerine **Hz. Ebû Bekir** (r.a.) içtiği bu sütü kusar ve :

«Allah’ım, benim elimden gelen budur. Damarlarımda kalana ise ancak sen kâfisin» der.

Bu söz, yiyecek vs. gibi sana gelen şeyleri iyice araştırmanın üzerine vâcib olduğuna delâlet eder. Takva ve hakkı için, eğer düşünürsen bu sözler çok büyük sözlerdir.

«TAKVA» VE «ŞERİAT» TEMELDE AYNIDIR

Eğer: «Bu açıklamalara göre, takva, şerîate zıt gibi görünüyor?» dersen...

Bil ki; «şeriat» kolaylık ve müsamaha üzerine kurulmuştur. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.):

«Ben bâtil dinlerden arınmış ve kolaylık üzerine kurulan bir dinle gönderildim» buyurmuştur.

Takva» ise çetinlik ve ihtiyat üzerine kurulmuştur. Nitekim: «**Takva sahibinin bir işi yapması, doksan kördüğümü çözmekten daha zordur**» denilmiştir.

Sonra, takva da şeriattendir. Her ikisi temelde birdirler. Fakat «şeriat» için iki hüküm vardır :

1 — **Cevaz hükmü.**

2 — **İhtiyat ve fazilet hükmü.**

Cevaza, **şeriat hükmü**; ihtiyat ve fazilete de **takva hükmü** denir. Birbirlerinden temayüz etmekle beraber asılda birdirler. Bunu da böylece anla. İnşâallah hidâyete erersin.

Eğer: «Her şeyde araştırmak ve derinlemesine soruşturmak câiz ise, bu zamanda her şeyi almaktan bizi men'eder. Böylece takva sahibi için iş güçleşmiş olur. Çünkü onu ibâdete ulaştıracak bir şey lâzımdır?» dersen...

Bil ki; gerçekten takva yolu çok meşakkatlidir. O yola girmek isteyen kimsenin meşakkatlere karşı tahammül etmeyi nefsine ve kalbine yerleştirmesi lâzımdır. Yoksa bu yola giremez.

Bu mânada, takva ehli eski müslümanlardan birçokları Lübnan dağına ve diğer dağlara çıkarak oralarda -hiç kimseye ait olmadığına şüphe olmayan - ot ve yetişmemiş meyveleri yemekle iktifa ederlerdi.

Takva mertebesinin en yüksek makamına çıkmak isteyen kimsenin şiddetlere katlanması, sıkıntılara sabretmesi ve onların makamına erişebilmek için onların yoluna sülük etmesi lâzımdır.

Eğer halk arasında kalma ve onların ellerinde dolaşan şeyleri yeme mecburiyetinde kalırsa, yiyeceği şeyler onun yanında ancak zaruret hâlinde el uzatacağı Ölmüş bir hayvan mesabesinde olmalıdır.

Sonra, o halde de ibâdet yapabileceği kadarıyla iktifa etmelidir. Bu kadarında şüphe bulunsa bile, bu onun için bir özür teşkil eder ve ona zarar

vermez. Zira özörlölerün öözrünü en iyi şekilde kabul eden Cenâb-ı Hak'dır. Bundan dolayı **Hasan-ı Basrî: «Çarşı - pazar bozuldu. Azığınızı kifayet miktarı almaya çalışınız»** buyurmuşlardır.

Vehb bin el - Verd'den bana kadar ulaşan bir habere göre, o, kendisini bir veya iki, yahut üç gün aç bırakırdı. Sonra (eline) kuru bir ekmek alarak:

«Allah'ım! Bunu yemesem ibâdet yapamayacağımı ve zayıf düşeceğimi bilirsin. Yoksa onu da yemezdim. Allah'ım! Eğer onda kötü ve haram olan bir şey varsa beni onunla muaheze etme!» der ve onu suda ıslattıktan sonra yerdi.

Ben de derim ki; bu iki yol, bildiğimiz kadarıyla, takva ehlinin en yüksek mertebesi içindir. Aşağı mertebede bulunanlar ise, bulundukları mertebeye göre ihtiyatlı davranmaları gerekir. Böylece kişilerin de kendi mertebelerine göre takvadan nasipleri vardır. Zahmet çektiğin miktarda temenni ettiğin şeye kavuşursun. Allah Teâlâ iyi amel yapanın mükâfatını zayi etmez. Ve onların yaptıkları her şeyi bilir.

MUBAH OLAN ŞEYLERİ NASIL KULLANMALI?

Eğer: «Bu anlattıkların haram yönüdür. Bize helâl yönünü, âhirette hesaba çekilmeye ve hapsedilmeye sebep olacak fazlalığın haddini ve kulun edebe riayet etmiş ve (âhirette) hapsedilmeyi ve hesaba çekilmeyi icab ettiren fazla bir şey almamış olması için bunlardan ne kadarını almakla iktifa etmesi gerektiğini anlat!» denilirse...

Ona cevaben denir ki: Bil ki; **mubah olan şeylerin durumları** kısaca üç kısımdır.

Birinci kısım : Kul, mubah olan şeyi iftihar etmek, çokça yığmak, öğünmek ve gösteriş için alır. Bu niyyetle alınan şey (şariat nazarında) kötü sayıldığından, görünüşteki fiiline göre, hapse, hesaba, kötülenme ve ayıplanmaya müstahak olur. Bu ise kötü görölmüş bir şey ve serdir. Fiilinin içyüzü ise iftihar etmek ve böbürlenmektir; ki, bu da (kişiyi) cehennem azabına müstahak kılar.

İnsanın böyle bir maksat gütmesi günahdır. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süsdür, bir öğünüştür. Mallarda ve evlâdlarda bir çoğalıştır. (Bunun) misâli, bitirdiği nebat ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. (Fakat) sonra o (nebat) kurur da sen (onu) sapsarı bir hâle getirilmiş görürsün. Sonra da o, bir çör çöp olur. Âhirette çetin azâb vardır.» ^[63]

Peygamberimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: «Kim - helâlinden bile olsa - öğünmek, çokça mal yığmak, iftihar etmek ve riya için dünyalık isterse, gazaba uğramış olarak Allah'ın huzuruna çıkar.»

Buradaki vaîd, bu gibi şeyleri kalben» istemesinden ötürüdür.

İkinci kısım: Kul, helâl olan gıdayı sırf nefsin şehvî arzuları için alır. Bu ise (cehennemde) haps olmayı ve hesaba çekilmeyi gerektiren kötü bir durumdur. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Sonra andolsun, o gün elbet ve elbet size ni'met(ler) sorulacaktır.»

[64]

Üçüncü kısım: Kul, helâl olan malı Allah'a olan ibâdet borcunu yerine getirebilme özrü hâlinde ihtiyaç miktarı alır ve bununla iktifa eder. Bu ise ondan taraf bir hayır, iyilik ve âdabına uygun bir iştir; ki, ne hesaba ve ne de azaba çekilir. Belki mükâfatlandırılır bile. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«İşte onların kazandıklarından nasibi vardır. Allah hesabı pek çabuk göröndür.» [65]

Hz. Peygamber (s.a.v.) de: «Kim dilenmemek, komşusuna iyilikte bulunmak ve çoluk - çocuğunun rızkını te'min etmek için dünyada helâlinden mal isterse, kıyamet günü ayın on dördü gibi parlak bir yüzle gelir» buyurmuşlardır.

Bunun sebebi ise, Allah (c.c.) için bir maksat güttüğündendir. (Bunlar ne büyük sözlerdir!) Onları da iyice öğren.

YİYECEKLERİN HAYIRLI OLABİLMESİ İÇİN İKİ MÜHİM ŞART

Eğer denilse ki: «Mubah olan malın, anlattığınız şekilde hayırlı ve güzel olabilmesi için ne gibi şartlar lâzımdır?»

Bil ki; mubah olan yiyeceğin hayırlı olabilmesi, temelde iki şarta muhtaçtır: 1 — Durum, 2 — Niyyet.

1— **Durum** : Bu, özür hâlinde olur. Özür hâli ise şudur : Eğer kul mubah olan o gıdayı almayacak olsa Allah katında sorumlu tutulur. Bu da şu demektir:

— Kul öyle bir halde olmalıdır ki, eğer o mubah olan gıdayı almayacak olsa bu yüzden farz veya sünnet yahut nafile bir ibâdeti yapamaz hâle gelmelidir.

Bu durumda mubah olan bir malı almak terk etmekten daha faziletlidir. Çünkü dünyada mubah olan şeyleri terk etmek de bir fazilettir. Eğer durum

bu merkezde olursa, o, özür hâlidir.

2— **Niyyet:** Kul aldığı mubah gıdalarla Allah’a ibâdet yapabilme gayesini gütmelidir. Kul şöyle düşünmelidir:

«Eğer bu gıdayı almam Allah’a ibâdet yapmaya vesile olmasaydı onu almazdım.»

Bu şekilde bir düşünüş bir nevi kalbî delil mesabesindedir. Özür hâlinde böyle bir delilin bulunması ise, dünyada helâl olan bir malı almamanın hayır, hasene ve mendub olmasına vesile olur.

Ama eğer kulun bulunduğu durum özür hâli olur da kendisinde böyle bir niyyet ve kalbî delil bulunmazsa, yahut bulunursa ve özür hâli de olmazsa, dünyada helâl olan böyle bir şeyi almak hayır cümlesinden olamaz.

Sonra, helâl olan şeyin âdabını muhafaza edebilmek de basirete ve cüz’î bir niyyete muhtaçtır. Kul, dünyadan ancak Allah’a ibâdet etmeye vesile olacak şeyi alır. Eğer kul, kalbî delili hatırlamakta gaflet ederse, bu cüz’î niyyet, onu yenilemede kendisine kifayet eder.

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.): «Her üç durumda (durum, niyyet ve basiret) - her birisi bir sebepten dolayı - mubah olan şeyi almak mu’teberdir» demiştir.

Yâni kalbî delil ve özür hâli, mubah olan şeyi almanın hayır olduğunda bizatihi mu’teberdirler. Edeb mesabesinde bulunan basîreti gerektiren mücmel bir niyyet de mubah olan şeyi almaya devam etmekte mu’teberdir.

Bunu böylece anla. İnşâallah hidâyete erersin.

Eğer denilse ki -. «Şehvî arzularla «dünyada helâl olan şeyleri almak ma’sıyyet sayılır mı? Ona azâb gerekir mi? Bir özürden dolayı dünyada helâl olan şeyi almak farz mıdır? Yoksa bu özür sayılmaz mı?»

Bil ki; bir özürden dolayı dünyada helâl olan şeyleri almak fazilettir. Biz ona hayır ve hasene ismi veririz. Özür hâlinde mubah olan şeyi almakla emretmek te’dibî bir emirdir.

Şehvî arzuları gerektiren şeyleri almak ise şer ve günahtır. Ondan nehyetmek ise zecir ve te’dibî bir nehiy-dir. Bizatihi onu almak günah değildir, (kişi onunla) cehennem azabına müstahak olmaz. Ancak hapsedilir, hesaba çekilir, kötülenir ve tekdire müstahak olur.

Eğer: «Kulun müstahak olacağı «**hapis**» ve «**hesap**» nedir? dersin...

Bil ki; «hesap» kulun kıyamet gününde malı nereden kazandığından, nereye infâk ettiğinden ve bununla ne kastettiğinden sorguya çekilmesidir.

«**Hapis**» ise, kıyamet meydanının dehşet ve korkusu içerisinde -çıplak ve susuz olarak- hesap müddetince cennete girmekten mahrum edilmesi

demektir. Bu da musibet olarak yeter.

Eğer denilse ki: «Helâl olan şeyleri Cenâb-ı Hak bize helâl kıldığına göre, bunları almadan dolayı kötülenme ve ayıplanmaya sebep ne?»

Bil ki; kişinin (bunlardan dolayı) ayıplanması ve kötülenmesi, edebi terk etmesindendir. Bu, melikin sofrasına oturup da terbiyesizlik yapan bir kişiye benzer. Gerçekten o, bu hareketinden dolayı - her ne kadar yemek yemek onun için mubah olsa bile - ayıplanır ve yerilir.

Bu konuda gerçek olan şudur ki; Allah (c.c.) insanı kendisine ibâdet yapması için yaratmıştır. İnsan ise bütün yönleriyle Allah'ın kuludur. O halde kulun her hâl ü kârda Allah'a ibâdet etmesi ve imkân nispetinde bütün fiillerini ibâdet hâline getirmesi gerekir.

Eğer bunu böyle yapmaz da nefsin şehvî arzularını tercih eder ve bunlar vasıtasıyla - özür hâli hariç ve ibâdetleri de yapmak mümkün iken - Rabbine ibâdet etmekten geri kalırsa - ki, dünya hizmet ve ibâdet evi olup nimet ve şehvet evi olmadığına göre- bundan dolayı efendisince takdir edilmeğe ve yerilmeğe müstahak olur. Bunu da iyi bir şekilde anla. Kuvvet ve kudret yüce Allah'tandır.

Şu anlatılan şeyler nefsi ıslah edip onu takva gemiyle gemlemek husûsundadır. Bunları muhafaza et ve iyi bir şekilde sakla; ki, her iki dünyada da - Allah dilerse - çok hayırlara eresin. Allah fazlıyla koruyan ve tevfiğiyle esirgeyendir.

MÂNİLER AKABESİNİ AŞABİLMEK İÇİN DÜNYA, HALK, ŞEYTAN VE NEFSE AİT BÂZİ İLÂÇLAR

Ey (âhîret yoluna sülûk etmeyi murad eden) insan! Şu büyük ve uzun geçidi geçebilmen için bütün gücünü sarf etmen lâzımdır.

Çünkü o geçit meşakkat yönünden geçitlerin en büyüğü; zahmet, âfet ve belâ yönünden de en çok olanıdır. Zira halktan helak olanların çoğu, doğru yoldan «**dünya**», «**halk**», «**seytan**» yahut «**nefis**» sebebiyle saptılar.

Bunlara gerekli ihtimamı göstermeye sevk eden şeyleri «**İhyâu Ulûmi'd-Dîn**» ve «**Esrâru Muâmelâti'd-Dîn**» ile “**el-Kurbetü İlâfiah**” adlı kitaplarımızda anlattık.

Bu kitabı yazmaktan maksat ise şudur: Nefse ilâç vermenin sırrına beni muttali' kılmasını, beni ve benimle de başkalarını ıslah etmesini Cenâb-ı Allah'dan (c.c.) istedim. Bu sebepten dolayı bu güzel kitapta lâfzı az, mânası çok nüktelere işaret etmekle iktifa ettim. Bu nükteler düşünenlere kifayet eder ve onları - inşâallah - apaçık yola sevk eder.

Şu fasıl, dünya, halk, şeytan ve nefse ilâç olan birtakım nüktelere mahsûsdur.

DÜNYA HAKKINDA

Ondan kaçınman ve uzaklaşman doğrudur. Çünkü (dünya ile ilgili) işin üç türlü olmadan hâlî değildir.

1— Ya basiretli ve anlayışlı olursun.

(Eğer bunlardan birisi isen) dünyanın Allah'ın (c.c.) düşmanı olduğunu bilmen sana kâfidir. Allah (c.c.) senin mahbûbun ve velîndir. Dünya ise aklını bozar. Halbuki akıl senin kıymet ölçüdür.

2— Yahut himmetli ve Allah'a (c.c.) ibâdet etmekte gayretli olursun.

(Eğer bunlardan biri isen) dünyanın uğursuzluğu - onu istemen ve düşünmenden dolayı - seni ibâdet edip hayır yapmaktan menettiğini bilmen kâfidir. Kim bilir ya kendi nasıldır?

3— Ya da gaflet ehlinden olursun.

Ki, sende (sana) hakikatleri gösterecek basiret ve (seni) güzel ahlâka götürececek himmet yoktur.

(Eğer bunlardan biri isen) dünyanın ebedî olmadığı sana yeter. Ya sen ondan ayrılacaksın, yahut o seni terk edecektir! Nitekim **Hasan(ı Basrî)**:

«Dünya sana kalsa sen dünyaya kalmayacaksın. O halde onu arzu etmende ve kıymetli ömrünü onun uğrunda harcamanda ne fayda var?» demiştir.

Şair de ne güzel söylemiş :

«Farz et ki dünyanın hepsi senin oldu. Sonunda yok olmayacak mı? Sonu olmayan bir yaşayışı arzu etme! Yakında (arzu ettiğin şeyleri) geceler değiştirecek. Dünyan, bir an seni gölgeleyen, sonra kaybolan bir gölgeden başka bir şey değildir! Bu durumda, akli olan böyle şeylere aldanmaz.»

Yine şair ne kadar doğru söylemiş :

«(Dünya) karma - karışık rû'yâlara, yahut gelip geçici gölgelere benzer. Akli olan bu gibi şeylere aldanmaz.»

ŞEYTAN HAKKINDA

Şeytana gelince.. Allah Teâlâ'nın şeytan hakkında nebîsi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) söylediği sana kâfidir: **«Ve de ki: Rabbim, şeytanların dürtüştürmelerinden (vesveselerinden) sana sığınırım. Rabbim, onların huzurunda bulunmalarından sana sığınırım.»** ^[66]

Hız. Muhammed - ki. âlemlerin en hayırlısı ve Allah Teâlâ indinde onların en âlimi, en akıllısı ve en faziletlisidir- böyle olmakla beraber şeytanın şerrinden Allah'a (c.c.) sığınmaya muhtaç olursa; cehaletin, eksikliğin ve gafletinle ya senin hâlin ne olacak?

HALK HAKKINDA

Halk (dan helak olanların çoğunluğun)'a gelince... Onlar hakkında da sana şunlar kâfidir:

— Eğer onların arzularına uyar ve onlara karışırın, günahkâr olur ve âhiretini mahvedersin. Onlara muhalefet etsen, ezâ ve cefâlarıyla zahmete düşersin ve dünya işlerinde sana güçlük çıkarırlar. Sonra, onlara düşman olmadan kurtulamayarak böylece şerlerine düşmüş olursun.

Eğer onlar seni methedip büyütecek olsalar, kibirlenmen ve,böbürlenmenden; zem ve tahkir edecek olsalar, bâzen da Allah'ın (c.c.) rızâsı dışında gazablanmandan korkarım. Her iki durum da helak edici bir âfettir.

Sonra, bir de ölüp kabre gittikten üç gün sonra onlarla olan hâlini düşün. Nasıl seni terk eder ve unuturlar! Hatırlarına bile gelmezsin! Sanki sen onları hiç görmemişsin, onlar da seni hiç görmemişler. Orada Allah(ın rahmet ve gufranından)başka bir şey kalmaz.

Şimdi vefası ve bekası az olan halkla zamanını öldürmen, ebedî ve son mercî olan Allah'a (c.c.) itaati terk etmen büyük bir noksanlık değil midir? Üstelik dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlar ona yönelir.

Her hal ve her sıkıntılarda tevekkül ve i'timad, şeriki olmayan Allah'adır. Şimdi düşün ey miskin insan, umulur ki - inşaallah hidâyete erişirsin. Allah (c.c.) fazlıyla gerçek hidâyet sahibidir.

NEFİS HAKKINDA

Nefse gelince... Onun çirkin durumlarını, âdî isteklerini ve kötü tercihlerini bilmen sana kâfidir.

Nefis, şehvet hâlinde bir hayvan; öfkeli anında bir aslandır. Onu musibet zamanında küçük bir çocuk, bolluk anında Fir'avn, açlık zamanında mecnûn ve tokluk hâlinde ise kibirli görürsün. Onu doyuracak olsan şımarır ve keyiflenir; aç bırakırsan bağırıp çağırır. O, şairin dediği gibidir:

«Doyunca insanları çifteleyen, aç kalınca anıran kötü bir eşek gibidir.»

Bâzı sâlihler de: «Nefsin kötülük ve cehaletlerinden biri de şudur ki, günah işlemeyi istediği zaman, veya şehvetin galeyanı anında, onu bu

hareketten men'edecek olsan, veya Allah (c.c.), sonra Resulünü ve bütün peygamberlerini, kitabını ve onun bütün iyi kullarını ona hatırlatsan; ölümü, kabri, kıyameti, cennet ve cehennemi ona arz edecek olsan kat'iyyen itaat etmez ve şehveti de terk etmez. Eğer biraz yemeğini keserek karşı koyarsan sakinleşir ve şehvetini terk eder» diyerek ne kadar güzel söylemişlerdir.

Öyle ise ey insan, sakın nefsinden gafil olma! Çünkü o, onu bilen yaratıcısının dediği gibidir:

«Çünkü nefs, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak.» [67]

Aklı olana bu kadar tenbih yetişir.

Ahmed bin Erkam el-Belhî (r.a.) gibi bâzı sâlih kimselerin söylediği sözler bize kadar ulaşmıştır:

— Harbe gitmem için nefsim beni zorladı. Sübhânellah! dedim. Allah (c.c.) Kur'ân'da: «Çünkü nefs, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak» [68] buyuruyor. Bu ise bana hayırla emrediyor. Böyle şey olmaz. Herhalde yalnız kaldı da halkın kendisini karşılamasıyla rahatlamayı, harbe gittiğini duymalarıyla ona hürmet, iyilik ve ikramda bulunmalarını temin etmek istiyor.

Sonra nefsime dedim ki: «Ben gidersem ıssız bir yerde durur, kimseye görünmem!» Kabul etti. Fakat samimiyetine inanamadım. «En doğru söz Allah'ındır. (c.c.) (Sen yalancısın)» dedim.

Sonra ona şöyle dedim : «Düşmanla hiçbir şey kuşanmadan harb ederim ve ilk önce ölürsün.»

Kabul etti. Fakat yine samimiyetine inanamadım.

Hâsılı, her ne söylediysem bütün bunlara razı oldu. Nihayet: «Allah'ım! Onun ne yapmak istediğini bana bildir. Çünkü ben onu itham, seni ise tasdik ediyorum» dedim.

Sonunda maksadı anlaşıldı. Meğer nefsim şöyle diyormuş : «Sen her gün arzularımı reddedip muhalefet ettikçe beni birkaç defa öldürüyordun ve hiç kimse de bunun farkında olmuyordu. Eğer harb edecek olsan bir defa ölür, ben de senden kurtulurdum. Halk da işitir, «Ahmed şehid oldu» derler. Böylece ben de şeref ve ün kazanırdım.»

Ahmed diyor ki: «Ben de o sene harbden geri kaldım.»

Şimdi nefsin hile ve aldatışına bak ki, şimdiye kadar olmamış bir iş yaptırarak, öldükten sonra bile insanlara karşı mürailik yaptırmak istiyor.

Şair ne kadar doğru ve güzel söylemiş:

«Nefsini muhafaza et ve onun kötülüklerinden emin olma. Çünkü nefis yetmiş şeytandan daha habîsdir.»

-Allah (c.c.) yardımcın olsun- daima kötülükle emreden bu hilekâr nefse karşı uyanık ol ve her halde ona muhalefet etmeni kalbine yerleştir. O zaman doğru yolu bulur ve (günahtan) kurtulursun. Sonra da onu takva gemine vurmalsın. O, gemden başka şeyle muhafaza edilmez.

Bil ki burada bir esas daha vardır. O da ibâdetin **iki kısım** olduğudur:

1 — Yapılması gerekenler.

2 — Kaçınılması gerekenler.

Yapılması gerekenler: İbâdetlerdir.

Kaçınılması gerekenler: Günah ve kötülüklerden imtina etmektir. Bunu yapmak ise takvadır.

Bütün hallerde, kaçınılması gerekenler kul için yapılması gerekenlerden daha salim, daha faziletli ve daha şerefli dir.

Bundan dolayı dinin esaslarına nüfuz etmeyen ibâdet erilinden olan mübtedîler, bütün himmetleriyle gündüz oruç tutup gece namaz kılmak vs. suretiyle yapılması gerekenlerle meşgul olurlar.

Kalp gözü ibâdet ehli olgun kişiler ise, kaçınılması gerekenlerle meşgul olurlar. Onların bütün gayretleri, kalplerini Allah'dan başkasına meyletmekten, midelerini fazla yemekten, dillerini boş söz söylemekten ve gözlerini (dünya ve âhirette) faydası olmayan şeylere bakmaktan korumalarıdır.

Şu mânada Hz. Yûnus'un (A.s.) yedi âbidinden ikincisi der ki:

— İnsanlardan bir kısmına namaz o kadar sevdendirilmiştir ki, hiçbir şeyi ona tercih etmezler. Namaz Allah'a (c.c.) bağlılık, sadakat, niyaz ve tazarru' bakımından ibâdetlerin direğidir.

Onlardan bâzılarına oruç o kadar sevdendirilmiştir ki, hiçbir şeyi ona tercih etmezler.

Bâzılarına da sadaka o kadar sevdendirilmiştir ki, hiçbir şeyi ona tercih etmezler.

Yâ Yûnus! Bütün bu hasletleri sana açıklıyorum.

Öyle ise uzunca kıldığın namazını, şiddetlere sabır ve Allah'ın (c.c.) emirlerine teslimiyet yap.

Bütün kötülüklerden uzak durmayı kendin için oruç, eziyetleri defetmeyi de kendin için sadaka kıl! Çünkü başkalarına eziyet vermekten kaçınmak kadar büyük bir sadaka veremez ve kötülüklerden uzak durmandan daha iyi bir oruç tutamazsın.

O zaman bilirsin ki, (günahlardan) kaçınma yönü, (tâatlere) riayet edip onlara çalışmadan daha evlâdır.

Senin için her iki taraf - günahlardan kaçınma ve ibâdet etme- meydana geldi mi, işin tamam, muradın hâsıl olur, selâmet ve ganimette olursun.

Bunlardan sadece birini yapabileceksen, bu, kaçınılması gereken taraf olsun. Böylece kazançlı olmasan bile hiç olmazsa selâmete erersin. Yoksa her iki tarafta da hüsrana uğrarsın.

Geceleri kılınan namaz ve çekilen zahmet - sonradan yapacağın yanlış bir hareketle - ve uzun günlerde tutulan oruç - sonradan söyleyeceğin yanlış bir sözle - sana fayda vermez.

İbn-i Abbas'dan (r.a.), kendisine şöyle denildiğini rivayet etmiştik :

«Şu İki kişi hakkında ne dersin? Ki, onlardan birinin hayrı da şerri de çok; diğerinin ise hayrı da şerri de azdır?»

Der ki: **«(Serden) selâmetle kalmayı hiçbir şeye müsavî tutamam!»**

Bundan önce ibâdetleri ikiye ayırışımız bir hastanın hâline benzer. Bu benzerliğin sebebi ise hastalığın ilâcının da **iki kısım** olmasındandır.

1 — İlâçla.

2 — Perhizle.

Eğer ilâçla perhiz birleşirse, bir de bakarsın ki hastalık geçer ve hasta iyileşir. Sadece biri tatbik edilecekse perhiz yapmak daha iyidir. Çünkü perhizsiz ilâç fayda vermez. Halbuki ilâç kullanılmadığı halde sadece perhiz çok faydalı olur.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.): **«Bütün ilâçların başı perhizdir»** buyurmuştur.

Bunun mânası - Allah (c.c.) daha iyi bilir ya - şudur:

— Perhiz, bütün ilâçlardan müstağni kılar. Bunun için Hintlilerin tedavi şekillerinin çoğunun - hastayı birkaç gün yemekten, içmekten ve konuşmaktan men'etmek suretiyle - yalnızca perhizle olduğu söylenir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, takva dinî emirlerin dayanağı ve hakikatidir. Takva sahiplerinin derecesi âbidlerden daha üstündür. O halde bütün gücünü buna sarf etmeli ve ona yönelmelidir. Rahmetiyle muvaffakiyeti verecek Allah'dır. (c.c.)

İNSAN VÜCUDUNUN EN ÖNEMLİ DÖRT UZVU HAKKINDA

Sonra (insan vücûdunun) aslını teşkil eden dört âzâyâ çok dikkat et.

BİRİNCİSİ GÖZ: Bu konuda din ve dünya işlerinin merkezinin kalb olduğunu ve çok defa onun helak, meşguliyet ve fesadının gözden geldiğini bilmen kâfidir. Bunun için **Hz. Ali (r.a.): «Kim gözüne sahip olmazsa, onun yanında kalbin kıymeti yoktur»** buyurmuşlardır.

İKİNCİSİ DİL: Bunda da şunları bilmen sana yeter:

Kazancın, menfaatin, çektiğin zahmetin, ibâdet ve itaat için bütün çalışmaların dilde toplanmıştır. Öyle ki, çok defa ibâdetlerin - yapmacıklık, (yalanı) süslemek, gıybet vs. ile - mahvolması, yıkılması ve bozulması onunladır. Bir söz, zahmetle yaptığın bir senelik hattâ beş - on senelik ibâdetini birden mahveder .Bundan dolayı: **«Uzun müddet hapsedilmeğe dilden daha lâıyk bir şey yoktur»** denilmiştir.

Rivayete göre, yedi âbidlerden biri **Hz. Yûnus’a (A.s.)** şöyle demiştir:

«Yâ Yûnus, âbidler ibâdet yapmaya çalışsalar, ibâdetleri için, uzun müddet konuşmayıp sabretmekten daha üstün bir kuvvet istemezler!»

Sonra devam ederek şöyle dedi -.

«Sence dilini muhafaza etmekten daha faziletli ve kalbini selâmete götüren şeyden daha çok itina göstereceğin bir şey olmasın!»

(Bu cümleler ne büyük sözlerdir!)

Sonra, sana zarar verecek sözleri konuşurken sarf ettiğin nefesleri düşün. Eğer (bunların yerine) **«estağfirullah»** deseydin. o anda kıymetli bir saate rastlardı da Allah (c.c.) seni affeder, böylece büyük bir kazanç sağlardın. Yahut **«Lâ ilahe illallah»** deseydin aklın almayacağı derecede sevab kazanmış olurdun. Veya **«Allah’ım senden sıhhat dilerim»** deseydin, belki bu isteğin (Allah (c.c.) tarafından) hoş karşılanır da Allah (c.c.) bu isteğine icabet eder, dünya ve âhiret belâlarından kurtulurdun.

Bu kadar faydalı şeyleri bırakıp da, en azından kıyamet günü tekdir, sorgu ve hapsedilmene sebep olacak lüzumsuz şeylerle nefesini ve vakitlerini öldürmen büyük bir hüsrân ve âdî bir aldanış olmaz mı?

Şair ne kadar güzel söylemiş :

«Boş bir şey konuşmak istediğin anda onun yerine tesbih et.»

ÜÇÜNCÜSÜ MİDE : Bu mevzûda da şunları bilmen kâfidir:

Muhakkak ki senin gayen ibâdetidir. Yemek ise amelin tohumu ve suyu mesabesindedir. Yemekten amel meydana gelir ve biter. Tohum kötü olursa mahsûl iyi olmaz. Hattâ bâzen kötü tohum tarlanı bozar ve artık iflah olmazsın.

Ma'rûfû'l-Kerhî'den bize kadar ulaşan bir haber de bu kabildendir. O, şöyle demiştir:

«Oruç tuttuğun zaman ne ile kimin yanında iftar ettiğine ve kimin yemeğini yediğine dikkat et. Nice kişiler vardır ki, yediği bir lokma ile kalbi bulunduğu durumdan çevrilir ve eski hâline bir daha dönmez. Nice lokma vardır ki, gece ibâdetinden mahrum eder. Yine nice bakışlar vardır ki, bir süre Kur'ân okumaktan alıkor. Hattâ bâzen kul bir lokma yemekten dolayı bir senelik ibâdetten mahrum kalır.»

Öyle ise ey insan, kalbinde iyiliğin, ibâdet etmekte Rabbine himmetin varsa, yediğin yemeğe çokça dikkat et! Yemekte riayet edilen bu husus, helâl olması içindir.

Sonra, yemeği yerken edebe de riayet etmek lâzımdır. Şayet riayet etmezsen, vakit kaybettiren yemek hamalı olursun. Zira biz yakînen bildik ve gözümüzle gördük ki, mide dolu olarak yapılan ibâdetten hayır gelmez.

Şayet nefse ibâdet yapmak için zorlaşan ve çeşitli hilelerle çalışsan, o ibâdetin zevki ve tadı olmaz. Bundan dolayı -. **«Çok yemekle beraber ibâdetin halâvetini ümit etme!»** denilmiştir. **«İbâdetsiz insanla halâvetsiz ibâdetle hiç nur bulunur mu?»** denilmiştir.

Bu mânada **İbrahim bin Edhem** de şöyle demiştir:

— Lübnan dağlarında birçok âbidlerle konuştum. Bana şöyle tavsiye ederlerdi:

«İnsanlar arasına döndüğünde şu dört hasletle onlara nasihat ederek de ki:

- 1) Çok yiyen kimse ibâdetin zevkini alamaz.
- 2) Çok uyuyan kimse ömründe bereket bulamaz.
- 3) Halkın rızâsını talep eden kimse Allah'ın (c.c.) rızâsını bekleyemez.
- 4) Fuzuli konuşan ve gıybet eden kimse, Müslüman olarak dünyadan çıkamaz.»

Sehl'den (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Bütün hayırlar şu dört haslette toplanmıştır. Ve bunlarla ebdallar ebdal ^[69] olmuştur:

- 1) Açlık.
- 2) (Faydasız şeyleri) konuşmamak.
- 3) Halka karışmamak.
- 4) Geceleri ihya etmek.»

Bazı arifler de: **«Açlık sermayemizdir»** derler. Bunun mânası şudur:

«Bizim için, (günahtan) kurtuluş, selâmet, ibâdet, halâvet, ilim ve faydalı amel gibi meydana gelen her şey, açlık ve Allah (c.c.) için ona sabretmekle olur.

DÖRDÜNCÜSÜ KALB: Onun hakkında da şunları bilmen kâfidir:

O, bütün azaların aslıdır. Eğer onu bozarsan bütün âzâlar bozulur. Düzeltirsen bütün âzâlar da düzelir. Çünkü kalb bir ağacın gövdesi, diğer uzuvlar ise dallar mesabesindedir. Dallar gövde yardımıyla su içer, (kökü iyi olanlar) gelişir, (kötü olanlar ise) bozulur.

Kalb (vücûdun) melikidir. Diğer âzâlar ise tebaa ve askerlerdir. Melik iyi olursa tebaa da iyi olur. O bozulursa tebaa da bozulur.

O halde göz, dil, mide vs. gibi uzuvların doğru oluşu kalbin doğru ve ma'mur oluşuna delâlet eder. Onlarda halel ve bozukluk görürsen, bil ki o, kalbde meydana gelen bozukluktandır. Belki onun bozulması (diğerlerine nispeten) daha çoktur.

Şu halde bütün gayretini sarf ederek kalbi ıslah et ki, diğer âzâlar da bir defada düzelmek suretiyle rahata kavuşsun.

Sonra, kalbin (ıslah) işi ince ve çetin bir iştir. Çünkü onun bu durumu hatıra gelen şeylerle ilgilidir. Bu ise, senin elinde değildir. Ona uymaktan sakınmak, gücünü sarf etmenle mümkün olur. Bu ise çok çetindir.

İşte bunun için kalbi ıslah işi çalışkan kimseler için çok zor ve ona gösterilen ihtimam ise basiret sahipleri yanında daha çok olmuştur. **Ebû Yezid (El-Bestâmi)'den:**

«**Kalbimi, dilimi ve nefsimi onar sene tedavi etmeye çalıştım. Bunlardan en çetini de kalbim oldu**» dediği rivayet edilmiştir. Bu ne kadar büyük bir sözdür!

Sonra, yukarda - uzun emel, acelecilik, haset ve kibirden - anlattığımız dört huya ihtimam göstermen lâzımdır. Burada bu dört huyu diğer kötü huylar arasından seçişimiz ve onlardan korunmaya teşvik edişimiz bunların bilhassa âlimlerin hastalıkları oluşundandır. Çünkü bu dört huy diğer huylardan daha kötü ve daha âdidir.

Kur'ân okuyucusunu görürsün ki, uzun bir emel besler ve bunu hayır sanır da bu durum onu amelde tembelliğe düşürür. Onun manevî derecelere yükselmekte acelecilik yapıp daha aşağı düştüğünü, veya sâlih bir duanın kabulünde (acelecilik edip bundan) mahrum edildiğini, ya da birisine yaptığı bir kötülükten dolayı (acele olarak) beddua edip sonra da buna pişman olduğunu görürsün. Nitekim bu durum Hz. Nuh'dan (A.s.) kinâyeten anlatılmıştır. [\[20\]](#)

ÂLİM VE HAFIZLARDA BULUNAN HASEDİN TEHLİKELERİ

Ve onu - Allah'ın (c.c.) onlara fazlından verdiği şeyde- arkadaşlarına hased eder görürsün. Hattâ bu durum bâzan onu - fâsık ve fâcirlerin bile yapamayacağı bir şekilde - rezil ve çirkin durumlara düşürür.

Şu mânada **Süfyân-ı Sevri** (r.a.) şöyle demiştir:

«Âlim ve hafızların kanımı helâl göreceklelerinden korktuğum kadar hiçbir şeyden korkmuyorum.»

Yanında bulunanlar bu sözü ona çok görürler. O da : **«Bunu ben söylemiyorum. İbrahim en-Nehâî (r.a.) söylüyor» der.**

Atâ'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

— **Sevrî** (r.a.) bana şöyle dedi:

«Hafızlardan ve onlarla beraber benden de sakının. Eğer onlardan beni en çok seven birine muhalefet ederek onun «nar ekşidir» sözüne karşılık «hayır, o tatlıdır» desem, kanımı akıtmak için zâlim bir sultana jurnal etmeyeceğinden emin olamıycam.»

Mâlik bin Dinar'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Ben hafızların halkın bütünü hakkındaki şehâdetlerini kabul ederim. Fakat onların birbirleri hakkındaki şehâdetlerini kabul etmem. Çünkü onların birbirlerini fazla kıskandıklarını gördüm.»

Fudayl'den oğluna şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Bana hafızlardan uzak olan bir ev al. Şöyle ki, bir kusurum meydana çıksa hemen ifşa ederler. Üzerimde bir ni'met görülecek olsa beni kıskanırlar.»

Keza onu çatık kaşlı ve asık suratlı olduğu halde halka karşı kibirli ve onları tahkir eder görürsün. Sanki kıldığı iki rek'at fazla namazla halka iyilikte bulunuyor; yahut kendisinin cennetlik veya cehennemden kurtulmuş, ya da kendisinin ebedî saadette olduğuna, halkın ise şekavette bulunduğu dair ona Allah'tan bir ferman gelmiş.

Sonra bununla beraber yün vs. şeylerden yapılmış mütevazı kişilere has elbiseler giyinerek ölüm süsü verirler. Halbuki bu tür elbiseleri giymek, yücelmek ve kibirlenmek için münasip ve uygun değil, belki onlara zıttır. Fakat körler görmezler.

Anlatılır ki, **Ferkad es-Sebehî, Hasan-ı Basrî'yi** ziyarete gider. Onun üzerinde yünden dokunmuş kaba bir elbise, Hasan-ı Basrî'nin üzerinde ise oldukça değerli bir elbise vardır. **Ferkad es-Sebehî** onun elbisesine dokunmaya başlayınca **Hasan-ı Basrî** şöyle der:

«Elbiseme niçin bakıyorsun? Benimki ehl-i cennet, seninkisi ise ehl-i cehennem elbisesidir. Bize gelen habere göre ehl-i cehennemin çoğu

riyâkârâne elbise giyenlerdir.»

Sonra **Hasan-ı Basrî** sözüne devam ederek şöyle der:

«Onlar zühd ve takvayı giyimlerinde, kibri de göğüslerinde saklarlar. Allah hakkı için söylüyorum : Sizden biriniz (şu elbisesiyle) kaftanlı kimsenin kibrinden daha büyüktür!»

Zünnûn(-ı Mısrî) bu gerçeğe şu sözleriyle işaret ederek şöyle demiştir:

«Sofuluk taslayan mutasavvıf, cehalet yüzünden yün elbise giyerek kibirlenir. Bâzıları da bunu ciddiyetten uzak, lâubâlî bir şekilde giyer. Seni hakir ve kibirli gösterir. Halbuki kibirlilik hakirlik suretinden değildir. Kendisine güvenilir insan denilsin diye sofuluk taslanır. Halbuki onun sofuluğu emanetten başka bir şey değildir. Sofuluk taslayan mutasavvıf bu hareketiyle Allah (c.c.) yolunu değil, hıyanet yolunu seçmiş olur.»

Öyleyse ey insan, saydığımız şu dört âfetten bilhassa «kibir»den sakın. Çünkü «**uzun emel**», «**acelecilik**» ve «**hased**» ayak kayacak yerlerdir. Bunların birinde kayacak olsan günaha girersin. «**Kibir**» ise öyle bir ayak kayacak yerdir ki, orada kayacak olsan küfür ve azgınlık denizine düşersin.

Şeytanın sözünü ve fitnesini unutma. Muhakkak o imtina' etmiş, kibirlenmek istemişti. Zaten de o, kâfirlerdendi. Hepimizi güzel muamelesiyle her türlü isyandan koruması için iltica Allah'adır. Muhakkak ki O, kerem ve ihsan sahibidir.

DÜNYANIN GEÇİCİ OLDUĞU

Hâsılı kelâm; ey insan, şöyle aklınla bir kere düşünürsen, dünyanın baki olmayıp geçici olduğunu, faydalarının zararlarını karşılamadığını, dünyada meşakkatlere, âhirette ise dayanamayacağın acı bir azaba ve uzun bir hesaba sebep olduğunu anlarsın.

Ciddî olarak bu gerçeği bilersen, dünyanın fuzûlî şeylerinden sakınır, Rabbine ibâdet için ihtiyâcından fazlasını almazsın.

Dünyanın nimet ve lezzetini terk ederek zevk u safâyî; ihsan sahibi, her şeyden müstağnî, her şeye kaadir ve mülk sahibi olan âlemlerin rabbine yaklaşacağın yer ve ebedî nimet evi olan cennete bırakırsın.

Halkın vefasızlığını ve sana lâzım olacak yerde yardımlarından çok meşakkatleri olduğunu bilersin de onlara karışmazsın.

Ancak onlarla görüşmek zorunda kaldığın zaman, hayırlarından istifade eder ve zararlarından sakınırsın. Konuşmakla zarar etmeyeceğin kimse ile sohbet eder ve ona hizmet ettiğinden dolayı pişman olmazsın.

Onun kitabıyla ünsiyet eder ve ona devam edersen her işde Allah (c.c.) yardımcın olur, bütün iyilik ve ihsanları ondan görürsün. Dünya ve âhiret de bütün musibetler karşısında onu kendinle beraber bulursun. Nitekim Peygamberimiz :

«Hukukullahı riayet et! Nereye yönelsen Allah'ı (c.c.) orada hazır bulursun» buyurmuşlardır.

ŞEYTANA DAİR

Şeytanın sana düşman kesilen bir habis olduğunu da bilirsin. Öyle ise mel'un köpeğin düşmanlıklarını - her şeye kaadir ve tasarruf sahibi olan - Allah'ı (c.c.) anmakla kovasın.

Şu mel'una çok da aldırış etme! Çünkü onu kovmak - kâmil insanların azmi sende bulunduğu müddetçe - kolaydır. Ve o, Allah'ın (c.c.) buyurduğu gibidir:

«Hakikat şudur ki, îman edenler ve Rablerine güvenip dayananlar üzerinde onun hiçbir hâkimiyeti yoktur.» [\[71\]](#)

Ebû Hazm de: «Dünya ve şeytan dediğin de nedir? Dünya, geçen kısmı bir rü'yâdan, geleceği bir arzudan ibarettir. Şeytan da; -Allah'a (c.c.) yemin ederim ki-itaat olundukta faydası, isyan olundukta zararı dokunmadı!» demekle ne kadar doğru söylemiştir!

NEFSE DAİR

Nefsin cehaletini ve daima zararlı ve helak edici şeylere meylettiğini bilirsin de ona -daima işin sonunu gözetken akıllı ve âlim kişilerin bakışı gibi - rahmet nazariyle bakar; işin sonunu düşünmeyip olduğu zamana bakan, musibetten anlamayan, acılığın dolaylı ilâhtan nefret eden câhil ve çocukların bakışı gibi bakmazsın.

Onu gerçekte muhtaç olmadığın fuzûlî konuşmalardan, bakmaktan, yemekten, uzun emel veya acelecilik, yahut hased, veyahut yerinde yapılmayan kibir, ya da sırf şehvet ve hırs için yemek gibi bozuk hasletlere bürünmekten men'etmek ve müstağni kılmayacak şekilde ona bir şeyler vermek suretiyle takva gemi ile muhakkak gemlersin de ondan gelecek zarardan korkmazsın. Çünkü bu gibi fuzûlî şeylere hiçbir zaman ihtiyaç yoktur.

Muhakkak ki Allah (c.c.) rahmetiyle geçim işlerinde kullarına geniş yardımda bulunmuş ve din işlerinde onları zararlı olan şeylere muhtaç etmemiştir. Öyle ise bu gibi fuzûlî şeyleri yapmaya artık ne ihtiyaç var?

Bu durum bâzı sâlih kimselerin dediği gibidir:

— Muhakkak ki takva en kolay şeydir. Beni bir şey şüpheye düşürürse onu terk ederim. Çünkü nefis, onu alakoymak istediğin müddetçe sakinleşir (ve ne ile mükellef kılsan ona tâbi olur) ve bunu âdet edinir.

Nefis şairin dediği gibidir:

«**Sen teşvik ettikçe nefis ister. Az bir şeye çevrilirse kanaat eder.**»

Diğer bir şair de : «**Nefis, ne yüklersen onu taşır**» demiştir.

Bu şiir: «**Önceden mükellef kıldığın şeye sonunda tâbi olur**» şeklinde de rivayet edilir.

Başka bir şair de şöyle demiştir :

«**Lezzetler nefsimden iraz edinceye dek zevk u safâya sabrettim. Nefsimi zevk u safâya sabretmeye mecbur ettim; o da devam etti. Nefs bir delikanlıya benzer; yedirilirse kuvvetleşir, aksi halde razı olur.**»

Bu söylediklerimizi anlarsan, dünyada âhireti isteyen zâhidlerden olursun.

MEVLÂNIN ZÂHİD KULLARINI SELÂMLAMASI

Bil ki; kim zâhid ismiyle isimlenirse, bin tane güzel isimle isimlenir. Gönünde yalnız Allah (c.c.) sevgisini bulunduran ve yalnız ona hizmet eden kişilerden olmak suretiyle de şairin dediği gibi olursun :

«Bâzı insanlar dünya ile meşgul olur, bâzıları da mevlâları için yalnız kalırlar. Mevlâları onları kendi rızâsının kapısına yöneltir ve hiçbir kimseye onları muhtaç etmez. (Rablerine ibâdet etmek için) geceleyin ayaklarını saf saf bağlarlar. Her şeyi gözetten Allah (c.c.) da onları gözetir. Mevlâları onları selâmladığı zaman ne mutlu onlara! Ne mutlu onlara!»

Ve sen, Allah'ın (c.c.) kendilerinden bahsederken: «**Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tahakküm(ün) yoktur**»^[72] dediği mücâhid ve seçkin kullarından, dünya ve âhîret saadetine eren müttakîlerden olursun.

O zaman birçok melâike-i mukarrebînden daha üstün mertebeye çıkarsın. Çünkü onları kötülüğe sevk eden şehvet ve pis nefisleri yoktur.

Bu çetin ve uzun geçidi aşarak arkada bıraktın ve bütün mânileri de geçerek maksadına kavuştun. Bu geçitleri geçmek seni korkutmasın. Çünkü bunu geçmek Allah'ın (c.c.) yardımıyla çok kolay olur.

Allah'dan (c.c.) -hüsn-i tevfkı, inayeti ve güçlükleri kolaylaştırmasıyla - sana ve bize yardım etmesini dileriz. Çünkü o, bütün mühim işlere kâfidir. Bütün çetin işlerde yardım onandır. Olmuş olacak her şey onun kudretindedir. O her şeye kaadirdir.

İşte bu bâbda anlatacaklarımız bundan ibarettir. Kuvvet ve kudret ancak yüce ve büyük olan Allah'dandır.

- [13] Sûre-i Kasas, âyet: 83
- [14] Sûre-i Şûra, âyet: 20
- [15] Sûre-i Isra, âyet: 19
- [16] Sûre-i Talâk, âyet: 2.
- [17] Sûre-i Yâsîn, âyet: 60
- [18] Sûre-i Fâtır. âyet: 6
- [19] Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 140.
- [20] Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 142.
- [21] Sûre-i Muttaffifîn, âyet: 14
- [22] Sûre-i Nâs, âyet: 4
- [23] Sûre-i Ankebût, âyet: 69
- [24] Sûre-i Muhammed (SAV), âyet: 17
- [25] Sûre-i Zümer. âyet: 74
- [26] Sûre-i Yûsuf, âyet: 53.
- [27] Sûre-i Tevbe. âyet: 123
- [28] Sûre-i Ahzâb, âyet: 70-71
- [29] Sûre-i Mâide, âyet: 27
- [30] Sûre-i Mâide. âyet: 27
- [31] Sûre-i Mâide, âyet: 27
- [32] Sûre-i Nisa, âyet: 131
- [33] Sûre-i Ankebût, âyet: 69
- [34] Sûrei Bakara, âyet: 41
- [35] Sûre-i Bakara, âyet: 281
- [36] Sûre-i Âli İmrân, âyet: 102.
- [37] Sûre-i Nûr, âyet: 52
- [38] Sûre-i Mâide, âyet: 93
- [39] Sûre-i Nûr, âyet : 30
- [40] Sûre-i Mü'min, âyet: 19
- [41] Sûre-i Kaf, âyet: 18
- [42] Sûre-i Mü'min, âyet: 19
- [43] Sûre-i Ahzâb, âyet: 51
- [44] Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 154
- [45] Sûre-i Bakara, âyet: 34
- [46] Sûre-i A'raf, âyet: 176

- [47] Sûre-i En'am, âyet: 110
[48] Sûre-i Nûr, âyet: 37
[49] Sûre-i Hadîd. âyet: 16
[50] Sûre-i Felâk, âyet: 5
[51] Sûre-i Isrâ. âyet: 11
[52] Sûre-i Bakara, âyet: 34
[53] Sûre-i Arâf, âyet: 146
[54] Sûre-i Mü'min, âyet: 35
[55] Sûre-i Nahl, âyet: 23
[56] Sûre-i Hicr, âyet: 3
[57] Sûre-i Kehf, âyet: 23
[58] Sûre-i Nisa, âyet: 10
[59] Sûre-i Nisa, âyet: 43.
[60] Sûre-i Vakıa, âyet: 79
[61] Sûre-i Ahkaf. âyet: 20
[62] Sûre-i Mâide. âyet: 42
[63] Sûre-i Hadîd, âyet: 20
[64] Sûre-i Tekâsür, âyet: 8
[65] Sûre-i Bakara, âyet: 202
[66] Sûr-i Mü'min. âyet: 97-98
[67] Sûre-i Yûsuf, âyet: 53
[68] Sûre-i Yûsuf, âyet: 53
[69] Halkla ilgili işlerde tasarruf için ma'nevî izne mazhar, evliyâullah zümresinden olanlar hakkında kullanılan bir tabirdir, (m)
[70] Cenâb-ı Hak bunu bize şöyle haber veriyor: «Nuh (öyle demişti: «Ey Rabbîm, yer (yüzün) de kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlâd doğurmaz(lar).» (Sûre-i Nuh, âyet: 26-27) (m)
[71] Sûre-i Nahl. âyet: 99.
[72] Sûre-i Hicr, âyet: 42.
«Ona (Kur'an'a) tam bir sûretde temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.»
«Hakikat o, büyüklenenleri sevmez.»
«Hidâyeti kabul edenler(e gelince) Allah onların muvaffakiyetini artırmış.»
«Biz onların gönüllerini ve gözlerini (ters) çevirmiş, kendilerini azgınlıkları, taşkınlıkları, içinde serseri ve şaşırılmış oldukları halde terk

etmiş bulunuyoruz.»

«O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. (Zaten de) o kâfirlerdendi.»

«Allah sînelerdeki özü hakkıyla bilendir.»

Sûre-i Kasas, âyet: 83

Sûre-i Şûra, âyet: 20

Ve sen, Allah'ın (c.c.) kendilerinden bahsederken: «**Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tahakküm(ün) yoktur**» dediği mücâhid ve seçkin kullarından, dünya ve âhiret saadetine eren müttakîlerden olursun.

«**Kim de mü'min olarak âhireti diler, onun için (ona gereken) bir sa'y ile çalışırsa, işte onların (bu) çalışmaları meşkûr (ve makbul) olur**» buyurmuştur.

«**Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenleri âyetlerim (id-râk) den çevireceğim.**»

— Harbe gitmem için nefsim beni zorladı. Sübhânellah! dedim. Allah (c.c.) Kur'ân'da: «**Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak**» buyuruyor. Bu ise bana hayırla emrediyor. Böyle şey olmaz. Herhalde yalnız kaldı da halkın kendisini karşılamasıyla rahatlamayı, harbe gittiğini duymalarıyla ona hürmet, iyilik ve ikramda bulunmalarını temin etmek istiyor.

«**Cünüb iken -yolcu olmanız müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.**»

«(Allah) gözlerin hain bakışını, göğüslerin gizleyeceği her şeyi bilir.»

«Allah muhakkak takva sahipleriyle beraberdir.»

«**İnsan, hayra olan duası gibi, şerre de duâ eder. Pek acelecidir (bu) insan.**»

Sûre-i Bakara, âyet: 34

Sûre-i Arâf, âyet: 146

Sûre-i Mü'mln, âyet: 35

Sûre-i Nûr, âyet: 37

Sûre-i Hadîd, âyet: 16

Sûre-i Felâk, âyet: 5

Sûre-i Isrâ, âyet: 11

Sûre-i Bakara, âyet: 34

Sûre-i A'rfif, âyet: 176

Sûre-i En'am, âyet: 110

«**Bizim uğrumuzda mücâdele edenler(e gelince) biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.**»

Sûre-i Kaf, âyet: 18

Sûre-i Mü'min, âyet: 19

Sûre-i Ahzâb, âyet: 51

Sûre-i Âl-i Imrân, âyet: 154

«O, bir söz atmaya dursun, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır.

Sûre-i Nûr, âyet: 52

2) «Çünkü şeytan sizin düşmanınızdır. Onun için sizde onu düşman tutun.»

Sûre-i Mâide, âyet: 93

Sûre-i Nûr, âyet : 30

Sûre-i Mü'min, âyet: 19

Sûre-i Bakara, âyet: 281

Sûre-i Âli Imrân, âyet: 102.

Sûre-i Bakara, âyet: 41

Sûre-i Mâide. âyet: 27

Sûre-i Mâide, âyet: 27

«Allah'ın : «Allah ancak (kendisinden) korkanları(nkini) kabul eder» sözüdür» dedi.

Sûre-i Nisa, âyet: 131

Sûre-i Ankebût, âyet: 69

«Ey iman edenler! Allah'dan korkun ve sözü doğru söyleyin; ki (Allah) işlerinizi iyiye götürsün.»

Sûre-i Yûsuf, âyet: 53.

Sûre-i Tevbe. âyet: 123

Sûre-i Ahzâb, âyet: 70-71

Sûre-i Mâide, âyet: 27

«Bırak onları (kendi hallerine): Yesinler, faydalansınlar (eğlensinler), onları, emel oyalayadursun. Sonra bilecekler onlar.»

Sûre-i Zümer. âyet: 74

«Kâfirlere, ateşin karşısına (getirilerek) gösterileceği gün, (denilir ki:) «Siz bütün zevkleri(nizi) dünya hayatınız içinde (yaşayıp) bitirdiniz. Bunlarla safa sürdünüz. İşte yeryüzünde haksız yere kibirlenmekte ve fışk(u fücûr)a sapmakda olmanıza mukabil bu gün horluk azâbıyla cezalandırılacaksınız.»

Sûre-i Ankebût, âyet: 69

Sûre-i Muhammed (SAV), âyet: 17

Sûre-i Âl-i Imrân, âyet: 140.

Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 142.

Sûre-i Mutaaffifîn, âyet: 14

Sûre-i Nâs, âyet: 4

Sûre-i İsra, âyet: 19

Sûre-i Talâk, âyet: 2.

Sûre-i Yâsîn, âyet: 60

Sûre-i Fâtır. âyet: 6

Sehl'den (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Bütün hayırlar şu dört haslette toplanmıştır. Ve bunlarla ebdallar ebdal olmuştur:

«Bizim uğrumuzda mücadele edenler(e gelince..) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki, Allah ihsan erbâbıyla beraberdir.»

«Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.»

«Yoksa siz -Allah içinizden savaşınlarda savaşma-yanları belli etmeden, sebat edenlerle etmeyenleri belli etmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?»

«Sonra andolsun, o gün elbet ve elbet size ni'met(ler) sorulacaktır.»

Şeytana gelince.. Allah Teâlâ'nın şeytan hakkında nebîsi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) söylediği sana kâfidir: **«Ve de ki: Rabbim, şeytanların dürttüştürmelerinden (vesveselerinden) sana sığınırım. Rabbim, onların huzurunda bulunmalarından sana sığınırım.»**

neresini dilersek konmak üzere bu yere mirasçı yapan Allah'a hamd olsun!»

«Onlar kerihlerin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar.»

Cenâb-ı Hak bunu bize şöyle haber veriyor: «Nuh (öyle demişti: «Ey Rabbîm, yer (yüzün) de kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlâd doğurmaz(lar).» (Sûre-i Nuh, âyet: 26-27) (m)

«İşte âhiret yurdu! Biz onu yer (yüzün)de ne teğallüb, ne fesad arzusuna düşmeyeceklere veririz!»

Sûre-i Nahl. âyet: 99.

Sûre-i Hicr, âyet: 42.

Sûr-i Mü'min. âyet: 97-98

Sûre-i Yûsuf, âyet: 53

Sûre-î Yûsuf, âyet: 53

Halkla ilgili işlerde tasarruf için ma'nevî izne mazhar, evliyâullah zümresinden olanlar hakkında kullanılan bir tabirdir, (m)

Sûre-i Bakara, âyet: 202

“Öyle bir günden sakının, ki (hepiniz) o gün Allah’a döndürüleceksiniz.”

«İman edip de güzel güzel amel (ve hareketlerde bulunanlar - (bundan sonra haram olan şeylerden de) sakındıkları, îmanlarında sebat ile) iyi iyi işlere devam ettikleri, sonra (haram edilen şeylerden dâima sakınıp (haram olduklarına iyice inandıkları ve yine sakınmakta devam ve ısrar ile güzel işler(i arayıp onlar)la iştigâl eyledikleri takdirde- (haram kılınmazdan evvel) tattıklarında üzerlerine hiçbir suç yoktur.»

Sûre-i Hadîd, âyet: 20

Sûre-i Tekâsür, âyet: 8

Sûre-i Nisa, âyet: 43.

Sûre-i Vakıa, âyet: 79

Sûre-i Ahkaf. âyet: 20

Sûre-i Mâide. âyet: 42

Sûre-i Nahl, ayet: 23

Sûre-i Hıcr, ayet: 3

Sûre-i Kehf, âyet: 23

Sûre-i Nisa, âyet: 10

«O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. (Zaten de) o, kâfirlerdendi.»

«Kim âhiret ekimi dilerse onun ekinini artırırız. Kim de (sade) dünya ekimini isterse ona da (yalnız) bundan veririz; âhirette ise onun hiçbir nasibi yoktur.»

1) «Ey Âdem oğulları! Şeytana tapmayın. Çünkü o, sizin için (Rabbinizden) ayıran bir düşmandır diye emretmedim mi?»

Kur’ân okuyucusunu görürsün ki, uzun bir emel besler ve bunu hayır sanır da bu durum onu amelde tembelliğe düşürür. Onun manevî derecelere yükselmekte acelecilik yapıp daha aşağı düştüğünü, veya sâlih bir duanın kabulünde (acelecilik edip bundan) mahrum edildiğini, ya da birisine yaptığı bir kötülükten dolayı (acele olarak) beddua edip sonra da buna pişman olduğunu görürsün. Nitekim bu durum Hz. Nuh’dan (A.s.) kinâyeten anlatılmıştır.

«Kim Allah’a ve resulüne itaat ederse, (geçmiş günahlarından dolayı) Allah’dan korkarsa, (gelecek günahlarından nâşi de) O’ndan sakınırsa, kurtuluşu bulanlar da bunların tâ kendileridir.»

«{Allah} gözlerin hain bakışını, göğüslerin gizleyeceği her şeyi bilir.»

Eğer Allah'ı zikretmekle zayıflayıp azalıyorsa, o, şeytandandır. Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın : **«O sinsi şeytanın şerrinden»** mealindeki âyetinin tefsirinde müfessirler şöyle demişlerdir:

«Gerçek, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.» Peygamberimiz (s.a.v.) de şöyle buyurur: **«Haramdan meydana gelen ete (temizlenmek için) cehennem daha lâyıktır.»**

«Ve hased edenin, hased(ini belli) ettiği zaman, şerrinden.»

«Allah ancak (kendisinden) korkanları (nkini) kabul eder.»

«Hakikat şudur ki, îman edenler ve Rablerine güvenip dayananlar üzerinde onun hiçbir hâkimiyeti yoktur.»

«İşte onların kazandıklarından nasibi vardır. Allah hesabı pek çabuk görendir.»

«Allah kalblerinizde olanı bilir.»

«Ancak benden korkun.»

Allah Teâlâ : **«Onlar daha evvel kendilerine kitap verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalpleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar»** buyurmuştur.

«Fakat o, yere saplandı, nevasına uydu.» (Belam bin Bâûrâ'nın dünyaya) meyli ve hevây-ı nefesine kalbiyle uyması, onu meş'um bir günahı yapmağa sevketti.

Bâzı âlimler de: **«Haram olduğu kat'iyetle bilinmedikçe zengin ve fakirin bu hediyeleri almaları helâldir»** demişlerdir. Günah ise verenindir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) İskenderiye'nin meliki olan **Mukavkıs'ın** hediyesini kabul etmiş ve haklarında : **«Haram yiyenlerdir onlar»** buyurulan yahudilerden borç almıştır.

«Hayır (hakikat öyle değil), bilâkis, onların kazanmakta oldukları (irtikâb edgeldikleri ma'siyetler) kalblerini paslandırmıştır.»

«Ey îman edenler! Allah'dan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun.»

«(Bununla beraber) ben nefsimi temize çıkaramam. Çünkü nefis, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak.»

«Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için çok temiz (bir hareket)dir. Şüphesiz ki, Allah, (kulların ne) yapacaklarından hakkıyla haberdardır.»

«Dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süsdür, bir öğünüştür. Mallarda ve evlâdlarda bir çoğalıştır. (Bunun) misâli, bitirdiği nebat ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. (Fakat) sonra o (nebat) kurur da sen (onu) sapsarı bir hâle getirilmiş görürsün. Sonra da o, bir çör çöp olur. Âhirette çetin azâb vardır.»

«Çünkü nefs, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak.»

«Allah ancak (kendisinden) korkanları(nkini) kabul eder.»

«Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder.»

«Allah'ın (ezeldeki) ilmini iman edenlere açıklaması, içinizden şehidler edinmesi içindir.»

«Andolsun ki, sizden evvel kendilerine kitap verilenlere de, size de «Allah'dan korkun!» diye tavsiye etmişizdir.»

«Hiçbir şey hakkında «ben bunu herhalde yarın yapıcıyım» deme.»

DÖRDÜNCÜ AKABE

ARIZALAR AKABESİ

Ey ibâdet yapmak isteyen kişi! Allah (c.c.) seni muvaffak etsin. Seni Allah'a (c.c.) ibâdet etmekten alıkoyan ve hedefine ulaşmayı önleyen sebepleri - maksadına kavuşmada meşgul etmemesi için- ortadan kaldırmalısın. Bunların da dört tane olduğunu anlatmıştık.

BİRİNCİ ARIZ: RIZIK (VE NEFSİN BUNU İSTEMESİ)

Bunun tek çaresi «**tevekkülüdür. İki sebepten dolayı** rızık ve ihtiyaçlar hususunda Allah'a (c.c.) tevekkül etmen lâzımdır.

Birinci sebep: İbâdet için boş zamanın bulunmasıdır. Hayırla ilgili olan şeylerin hakkı senin için devam eder. Eğer Allah'a tevekkül etmezsen, ya bedenen (dünyayı) talep edip kazananlar ve (dünyaya) rağbet edenlerin ekserisi, ya da (dünyayı) düşünüp arzu eden, kalbi vesvese ile dolu ve dünyaya bağlı olarak ibâdete çalışanların durumu gibi, zahirî ve bâtını olarak herhangi bir iş, rızık ve ihtiyaç sebebiyle Allah'a (c.c.) ibâdet etmekten geri kalırsın.

Halbuki ibâdet, hakkıyla yerine gelmesi için, kalb ve bedeninin bir şeyle meşgul olmamasına muhtaçtır. Bu ise ancak tevekkül edenler için mümkündür.

Hattâ derim ki; kalbi zayıf olan herkes, ancak rızıkının bilinmesiyle mutmain olur. Dünya ve âhiretle ilgili büyük işler de onun için tamam olmaz.

Çok defa Şeyhim **Ebû Muhammed'in (r.a.)** şöyle dediğini işitmişimdir:

— Dünyada iki kişinin işi yürür:

1. Tevekkül edenin.

2. Atılmanın.

Derim ki; bu, kendi mânasında şümullü bir sözdür. Çünkü atılman olan kuvvetine ve kalbdeki cür'etine güvenerek işe girişir de kendisini men edecek mâniye veya kendisini zayıf düşürecek düşüncelere aldırış etmez. Böylece işleri yoluna girer. Tevekkül sahibi de kendi kuvvet ve basiretine, Allah'ın (c.c.) vaadine yakîniyet ve onun kefaletine tam bir itimatla işe girişir, kendisini korkutacak, insana ve kendisine vesvese verecek şeytana aldırış etmeyerek maksat ve arzusuna kavuşur.

Kalbi zayıf olan halka gelince... O daima tevekkül, tereddüd, gevşeklik ve dehşet içinde, sahibinden yemliğinde ot bekleyen eşek ve kümesinde yem bekleyen tavuk gibidir. Bu durumdan ayrılması da mümkün değildir.

Onun zayıf olan kalbi büyük işler yapacak irade ve himmetten mahrum olduğundan, böyle şeylere teşebbüs edemez. Böyle bir işe teşebbüs etse bile mahrum kalır ve maksadı tamamlanmaz.

Dünyayı çok seven ehl-i himmetin kalplerinden mal, can ve evlât sevgisini çıkarmadıkça büyük bir rütbeye ve yüksek bir makama kavuşmadıklarını görmüyor musun?

Hükümdarlar mülk kazanmak ve makamlarında kalabilmek için düşmanlarına harb açar ve onlarla karşı karşıya gelirler. Sonunda ya canlarından olurlar, ya da zafere ererek saltanat elde ederler.

Muaviye bin Ebû Süfyan'ın (r.a.) Sıffîn savaşında her iki askere bakarak : «**Yüksek bir mertebe isteyen kimse, bunu, şiddetli hamlesiyle ya ölümler ya da mülk edinerek elde eder**» dediği söylenir.

Tüccarlar büyük kazanç, mal ve nefis şeyler kazanmak için mallarını, canlarını tehlikeye atarak kara ve denizde doğu ve batıyı dolaşırlar. Ve onlar kendilerini iki şeyin birine bağlamışlardır: Ya ölüm, ya da büyük kazanç.

Kalbi zayıf ve azmi az olan küçük esnafa gelince... Nefis ve malla ilgilenmeden kalplerini geri almazlar. Bütün ömrü evi ile dükkânı arasında geçer. Ne hükümdarlar gibi yüce mertebeye, ne de tehlikelere atılan büyük tüccarlar gibi büyük kazançlara erişebilir. Pazarında eşyasıyla kazandığı bir dirhem kazanç, onun için çoktur. Bunun çok görünmesi kalbinin belirli bir şeye teksif edilmesindendir.

Bütün bunlar dünyada ehl-i dünya içindir.

Âhiret ehline gelince... Bunların sermayesi «**tevekkül**» ve «**kalbi, engellerden kesmek**»tir.

Bunu hakkıyla yerine getiren ehl-i âhiret, halkdan ayrılarak Allah'a (c.c.) ibâdet etme fırsatını bulmak, yeryüzünde korkusuzca dolaşmak, çöllere girmek ve dağ yollarını vatan yapmak suretiyle gerçekten Allah'ın en kuvvetli kulları, dinin temsilcileri, hür kişiler ve yeryüzünün sultanları olurlar.

Diledikleri yere giderler, diledikleri yere inerler, ilim ve ibâdet yönünden diledikleri büyük işleri yaparlar.

Onlar için hiçbir engel ve önlerinde hiçbir mâni de yoktur. Bütün yerler ve zamanlar onlar için birdir.

Peygamberimiz bu duruma şu sözleriyle işaret eder:

«İnsanların en kuvvetlisi olmak isteyen, Allah’a (c.c.) tevekkül etsin. İnsanların en şerefliisi olmak isteyen, Allah’dan (c.c.) korksun. İnsanların en zengini olmak isteyen de, kendi elindekinden çok Allah’ın (c.c.) yanındakîne îtimad etsin.»

Süleyman el-Havvâs’dan şöyle rivayet edilmiştir: «Gerçekten bir kimse Allah’a (c.c.) tevekkül ederse, hükümdarlar ve ondan aşağı olanlar ona muhtaç olurlar.

Mütevekkil olanlar -mevlâsı zengin ve övülmeye lâayık olduğu halde - artık onlara nasıl muhtaç olur?»

İbrahim el Havvâs’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

— Çölde bir gençle karşılaştım. Sanki o bir gümüş parçasıydı. Ona şöyle dedim :

«Delikanlı, nereye?»

«Mekke’ye!»

«Azıksız ve bineksiz mi gidiyorsun?»

«Ey inancı zayıf adam! Gökleri ve yeri korumaya kaadir olan, erzaksız ve bineksiz olarak beni Kabe’ye yollamaya da kaadirdir!»

Mekke’ye vardığımda bir de baktım ki o adam! Kabe’yi tavaf ederken şöyle diyordu:

«Ey nefis, daima çalış! Samed ve Celîl olan Allah’dan başka kimseyi sevme! Ey nefis, hazin bir şekilde öl!»

Beni görünce: **«Ey ihtiyar! Bu güne kadar, inancın yine aynı şekilde zayıf mı?»** dedi.

Ebû Mutî, Hâtemü’l-Esâmm’e şöyle demiş:

«İşittiğıme göre, siz azıksız tevekkül ederek çölleri aşırıyormuşsunuz?»

Hâtemi Esâmm:

«Azığım dört şeydir!»

Ebû Mutî’:

«Nedir onlar?»

Hâtem:

1) Dünya ve âhireti Allah’ın (c.c.) mülkü olarak görürüm.

2) Bütün mahlûkatı onun kulları ve isteyicileri olarak görürüm.

3) Bütün rızık ve sebeplerin Allah’ın (c.c.) kudretinde olduğunu görürüm.

4) Bütün yerlerde Allah’ın (c.c.) hükmünün geçerli olduğunu görürüm.»

Şair de ne güzel söylemiş:

«Zâhidleri sevinç ve rahatlık içinde görüyorum. Onların kalpleri dünyadan uzak. Onları gördüğün vakit sanki yeryüzünün sultanlarını

görürsün. Onların alâmetleri cömertliktir.»

İkinci sebep : Tevekkülü terk etmenin tehlikesinin büyük olmasındandır. Derim ki; Allah (c.c.) rızkı, yaratma kelimesine bitişik olarak, şöyle buyurmadı mı? :

«Allah (c.c.) sizi yaratan, sonra rızkınızı verendir.» [73]

Bu âyet, rızkın yalnız Allah’dan olup mahlûkattan olmadığına delâlet eder.

Sonra Allah (c.c.) delâletle de iktifa etmeyip va’d ederek:

«Şüphesiz rızkı veren, o pek çetin kuvvet sahibi Allah’ın (c.c.) kendisidir» [74] buyuruyor.

Sonra va’d ile de iktifa etmeyip te’minat vererek:

«Yerde yürüyen hiçbir canlı hariç olmamak üzere, rızıkları Allah’ın (c.c.) üstündedir» [75] buyuruyor.

Daha sonra te’minat vermekle de iktifa etmeyip yemin ederek:

«İşte o göğün ve yerin Rabbine and olsun ki (va’d olunduğunuz) o (şeyler) tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kati bir gerçektir» [76] buyuruyor.

Sonunda bunlarla da iktifa etmeyip tevekkülle emir ve ısrar ederek ve korkutarak :

«Ölmek şânından olmayan o Baki (Teâlâ)ya güvenip dayan» [77] buyuruyor.

Ve başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır:

Artık ancak Allah’a (c.c.) güvenip dayanın, (gerçekten) îmân etmiş kimselerdenseniz. [78]

Allah’ın (c.c.) sözüne i’tibar ve va’diyle iktifa etmeyen, te’minatına güvenmeyen, yeminine kanaat getirmeyen, sonra emrine, va’d ve vaîdine aldırmayan kimsenin, bak hâli nice olur? Bu yüzden ona ne mihnetler gelir!

Şunlar, vallahi, büyük bir musibettir. Biz ise bunlardan büyük bir gaflet içindeyiz. Sâdıkü’l-Emîn olan Hz. Peygamber (s.a.v.) **İbn-i Ömer’e** şöyle buyurur:

«İmanları zayıf olduğundan bir senelik rızık biriktiren bir kavim arasında kalsan nice olursun?»

Hasan’dan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir:

«Rablerinin yemin ettiği şeyde onu tasdik etmeyen kavme Allah (c.c.) lanet etsin!»

«İşte o göğün ve yerin Rabbine and olsun ki, (va’d olunduğunuz) o (şeyler), tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kat’î bir gerçektir.»

[79] Mealindeki âyet nazil olduğunda melekler şöyle dediler:

«Rablerini gazablandıran insanlar helak oldu.»

O da (c.c.) rızıklarını tekeffül ettiğine yemin etti.

Üveysü'l-Karanî'den şöyle dediği rivayet edilir:

«Allah'ı (c.c.) tasdik etmedikçe, ona göklerdeki ve yerdeki bütün yaratıkların ibâdeti kadar ibâdet etsen kabul etmez.»

Denildi ki; **«Allah'ı (c.c.) nasıl tasdik edeceğiz?» «Rızkın hususunda Allah'ın (c.c.) senin için tekeffül ettiğine emin olman ve vücûdunu Allah'a (c.c.) ibâdet için adamandır!»** dedi.

Herim bin Havyan, Üveys'e şöyle dedi:

«İkamet etmem için nereyi tavsiye edersiniz?»

Üveys, eliyle Şam'ı işaret etti.

«Orada geçim nasıl?» Üveys:

«Yazık şu kalblere! Onlara şüphe karışmış. O zaman onlara öğüt de fayda vermez!» dedi.

Rivayete göre, kefen soyan bir hırsız **Ebû Yezidi'l-Bestâmî (r.a.)** vasıtasıyla **tevbe eder. Ebû Yezid** ona tevbe etmeden önceki hâlinden sorduğunda, o şöyle der:

«Bir mezardan kefen soydum. İki kişiden başka yüzleri kibleye dönük olanı görmedim.»

Bunun üzerine **Ebû Yezid :**

«Şu miskinlerin rızık hususunda tevekkül etmeyişleri, onların yüzünü kibleden çevirmiştir» dedi.

Bir dostum bana şöyle anlatmıştı:

— O, salâh ehli bir adam gördüğünde durumunu sorarak şöyle demiş:

«îmanınızdan emin misiniz?»

O da:

«Ancak tevekkül edenler îmanından emin olabilir» demiş.

Allah'dan (c.c.) bizi kendi fazlı ile ıslah etmesini ve yaptığımız hatalarla bizi muaheze etmemesini dileriz. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Bu cümle ne kadar büyük bir sözdür!

TEVEKKÜLÜN HAKİKATİ VE HÜKMÜ

Eğer: «Tevekkülün hakikati ve hükmü nedir? Rızık hususunda kulun nasıl tevekkül etmesi gerekir? Bize haber ver!» dersen...

Bil ki; bu husus senin için dört bölümde anlaşılır:

1) Tevekkül kelimesinin izahı.

- 2) Tevekkülün yeri.
- 3) Tevekkülün tarifi.
- 4) Tevekkülün kalesi.

TEVEKKÜL KELİMESİNİN İZAHI: Vekâlet lâfzından alınmış, «tefe’ul» vezninde bir kelimedir.

Birisine tevekkül eden kimse, zahmet ve üzüntü çekmeden onun emrini yerine getirir, işinin ıslahını tekeffüt eder ve onu kendisi için söz sahibi birisi kabul eder.

İşte tevekkül hakkında anlatacağımız bundan ibarettir.

TEVEKKÜLÜN YERİ: Bil ki, tevekkül üç yerde kullanılan bir isimdir:

1. Kismet yeri: Bu yerin hakkı, Allah’a (c.c.) itimad etmektir. Çünkü Allah (c.c.) senin için taksim ettiği şeyi sana muhakkak verecektir. Zira Allah’ın (c.c.) hükmü değişmez. Bu, Kur’ân’la sabittir.

2. Nusret yeri: Bu da - dinine ve ibâdet etmeye çalıştığın müddetçe- Allah’ın (c.c.) yardımına itimad ve güvenmeden ibarettir.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«Bir kerre de azmettin mi, artık Allah’a (c.c.) güvenip dayan.» [\[80\]](#)

«Ey îman edenler! Siz Allah’ın (c.c.) dînine, onun Peygamber-i Zîşân’ına yardım ederseniz, O da (düşmanınıza karşı) size yardım eder.» [\[81\]](#)

«Mü’minlere yardım etmek ise üstümüze bir hakdır.» [\[82\]](#)

Bu da va’d ile sabittir.

3. Rızık ve ihtiyaç yeri: Muhakkak ki Allah (c.c.) kendisine itaat ve ibâdet için vücûdunu kuvvetli tutmayı tekeffül etmiştir. Bu tekeffül, Allah’ın (c.c.) şu sözüdür:

«Kim Allah’a (c.c.) güvenip dayanırsa, O, kendisine yetişir.» [\[83\]](#)

Sâdıkü’l-Emîn olan Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

«Eğer Allah’a (c.c.) hakkıyla tevekkül etseydiniz, sabah aç kalkıp akşam tok dönen kuşlar gibi sizi rızıklandırırdı.»

Bu şıktaki tevekkül şer’an ve aklen farz ve lâzımdır. En meşhur ve uygun olanı da, bunun farz oluşudur. Bu bölümden maksad da budur.

O halde tevekkülün mahalli (yeri) rızıktır. Âlimlerin dediğine göre, o, mazmun rızıktır.

Bu husus, rızıkın kısımlarını izah etmekle senin için daha iyi anlaşılır.

RIZKIN KISIMLARI

Bil ki; rızık dört kısımdır:

- 1) **Mazmun rızık.**
- 2) **Maksum rızık.**
- 3) **Memlûk rızık.**
- 4) **Mev'ud rızık.**

a) Mazmun Rızık: Bu, -diğer sebeblere muhtaç olmadan- vücûdun dik durmasına yetecek miktarda olan gıdadır. Allah (c.c.) bu nevi rızkı kuluna mutlaka verir. Şer'î ve aklî delille bu nevi rızka kişinin tevekkül etmesi vâcibdir. Çünkü Allah (c.c.) kendisine itaat etmemizle bizi mükellef kıldı. O halde bize mükellef kıldığı şeyi yerine getirmemiz için vücûdu dik tutacak kadar rızkı tekeffül etmiştir.

Bâzı Kerrâmiyye şeyhleri bu husûsda güzel bir söz söylemişlerdir:

— Hikmetin üç **sebebdan dolayı** Allah'ın (c.c.) kullarına rızıklarını vermesi vâcibdir:

Birinci sebab: O, Rabdır. Biz ise kuluz. Köleler efendisinin hizmetçisi olduğu gibi, onların geçimlerini te'min etmek de efendilerinin üzerine lâzımdır.

İkinci Sebeb: Allah (c.c.) kulları rızka muhtaç olarak yaratmıştır. Fakat rızıklarını isteme yollarını onlara öğretmemiştir. Çünkü onlar, neyin kendilerinin rızkı olduğunu, nerede olduğunu ve ne zaman geleceğini bilmezler ki, bizzat yerinden onu alsınlar ve vaktinde ona kavuşsunlar. O halde Allah'ın (c.c.) rızık hususunda ihtiyaç miktarı rızka onları ulaştırması gerekir.

Üçüncü sebab: Allah (c.c.) kullarını ibâdetle mükellef kılmıştır. Rızık aramak ise kulları bundan meşgul eder.

O halde ibâdet yapabilmeleri için onlara ihtiyaçlarını giderecek rızkı vermesi vâcibdir.

Kerrâmiyyenin bu sözleri, - ilk bakışta doğru gibi görünmesine rağmen - rubûbiyyetin sırrına vâkıf olmayanların sözüdür. «Kulların rızkını vermek Allah (c.c.) üzerine vâcibdir» demek, sapıklıktır. Bu sözün bozuk olduğunu kelâm ilminde izah ettik. Şimdi asıl maksadımıza dönelim.

b) Maksum rızık: Bu, herkesin giyeceği, içeceği ve yiyeceği şeylerde Allah'ın (c.c.) taksim ettiği ve levh-i mahfuzda muayyen zamanda ve takdir edilen miktarda yazdığı rızıktır.

Bizatihi yazılan şey ne artar, ne eksilir; ne vaktinden önce ve ne de vaktinden sonra gelir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Rızık taksim edilmiş ve bu iş bitmiştir. Ne takva sahibinin takvası onu artırır ve ne de kötü kişinin kötülüğü onu eksiltir.»

c) Memlûk rızık : Bu, herkesin dünya malından Allah'ın(c.c.) takdir ve mâlik olmaları için taksim etmesiyle mâlik oldukları rızıktır.

Bu da Allah'ın (c.c.) rızıkındandır. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«Size verdiğimiz rızıktan (hak yolunda) harcayınız.» ^[84]

Yâni, sizi mâlik kıldığımız şeylerden infâkda bulununuz, demektir.

d) Mev'ud rızık: Bu da, - takva sahibi olmaları şartıyla - Allah'ın (c.c.) müttakî kullarına, zahmet çekmeksizin, helâlinden va'dettiği rızıktır.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«Kim Allah'dan (c.c.) korkarsa, (Allah) ona bir çıkış yeri ihsan eder. Onu hatır u hayâline gelemeyecek bir cihetden de rızıklandırır.» ^[85]

İşte rızıkın çeşitleri bunlardır. Bunlardan yalnız «mazmun rızık»da tevekkül etmek vâcibdir. Bunu böyle bil.

TEVEKKÜLÜN TARİFİ: Bâzı şeyhlerimiz onu şöyle tarif etmişlerdir: «Kalbin Allah'a (c.c.) yönelerek dayanması ve ondan başkasından ümit kesmesidir.»

Bâzıları da: «İhtiyaç anında onun Allah'dan (c.c.) başka şeye olan ilgisini terk ederek kalbi Allah'a (c.c.) yöneltmektir» demişlerdir.

İmâm, Şeyh Ebû Ömer (r.a.) de şöyle buyurmuştur:

«Tevekkül: Taallûk'ü terketmektir. **Taallûk** ise: Vücûdunun Allah'dan (c.c.) başka bir şeyle dik durduğunu anmaktır.»

Şeyhim, imâm (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) şöyle demiştir :

«Tevekkül ve taallûk iki zikirdir. **Tevekkül**, vücudunun Allah (c.c.) tarafından ayakta durduğunu; **taallûk** ise, Allah'dan (c.c.) başka bir şeyle ayakta durduğunu anmaktır.»

Bence bu sözler bir asla rücû eder. O da : Vücûdunun ayakta durması, ihtiyaçlarının giderilmesi, Allah'dan (c.c.) başka hiçbir kimseden, dünya malından ve sebeblerden hiçbir sebeble olmayıp ancak Allah'dan (c.c.) olduğunu kalbine yerleştirmendir. Sonra Cenâb-ı Hak dilerse ona bir mahlûku veya dünya malını sebep kılar, dilerse sebepsiz ve vasıtasız olarak kudretiyle verir.

Bunu kalbinle iyice anısan ve kalbine yerleştirsən; kalb de mahlûklara ve sebeplere itimaddan kesilip yalnızca Allah’a (c.c.) yönelse, hakıyla tevekkülüne yerine getirmiştir. İşte bu anlattıklarımız tevekkülün tarifidir.

TEVEKKÜLÜN KALESİ: Tevekkülün kalesine gelince.. O da; Allah’ın, kullarının rızkını tekeffül ettiğini anmaktır.

Tevekkülün sığınaklarından biri de, Allah’ın (c.c.) ilim ve kudretindeki büyüklük ve kemâlini, va’dinden dönmekten, yanılmaktan, acizlik ve noksanlıktan berî olduğunu düşünmektir. Kul bütün bunları düşünmeye devam ederse, (bunları düşünmek) onu rızık hususunda Allah’a (c.c.) tevekkül etmeye sevkeder.

Eğer denilse ki: «Bütün hallerde rızık aramak kula gerekli midir?»

Bil ki; gıda ve vücûdun ayakta durmasından ibaret olan mazmun rızık aramamız mümkün değildir. Çünkü o, hayat ve ölüm gibi, Allah’ın (c.c.) fi’lindendir. Kul bunu ne elde etmeye ve ne de def etmeye muktedir değildir.

Sebeplerden elde edilen maksum rızka gelince.. Kulun onu da araması gerekmez. Zira kulun buna ihtiyacı yoktur. Ancak onun ihtiyacı mazmun olan rızkadır. O ise Allah’dan (c.c.) ve Allah’ın (c.c.) te’minatındadır.

Cenâb-ı Hakk’ın: **«Allah’ın (c.c.) fazlından (nasib) arayın»** [86] fermanına gelince.. Fazlından maksat ilim ve sevabdır. Bâzıları da : Belki o ruhsattır. Çünkü o emir, yasaktan [87] sonra vârid olmuştur. O zaman buradaki emir vücûb ve lüzum mânasına, değil de mübahlık manasıdır, demişlerdir.

Eğer denilse ki: «Mazmun rızkın kazanılması için sebepler var mıdır? Ve o sebepleri aramamız lâzım mıdır?»

Ona cevaben denilir ki: Bu sebepleri araman lâzım değildir. Zira kulun ona ihtiyâcı yoktur. Çünkü Allah (c.c.) sebepsiz bunu yapar. O halde sebepleri aramamıza ne lüzum var?

Sonra, Allah (c.c.) arama ve kazanç şartı koşmaksızın mutlak bir şekilde senin için te’minatı altına almıştır. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

«Yerde yürüyen hiçbir canlı olmamak üzere rızıkları Allah’ın (c.c.) üstünedir.» [88]

Sonra, yerini bilmediği şeyi aramakla kula emretmesi ve onun da bunu araması nasıl doğru olur? Çünkü kul rızkını hangi yolla elde edeceğini bilemez. Terbiye ve gıdasına sebep olacak şeyi de bilemez. Bizden birimiz

bizâtihi bu sebebi bilemez ki, onun için rızık meydana gelsin de sıkıntıya düşmesin.

Doğru olarak düşün, Çünkü bu anlatılanlar açık şeylerdir.

Sonra, Allah'a (c.c.) tevekkül eden peygamberlerin, velîlerin çok kere rızık talep etmediklerini ve kendilerini ibâdete verdiklerini bilmen sana kâfidir. Bu hareketlerinden dolayı onların Allah'ın (c.c.) emirlerini terk edip O'na isyan edenlerden de olmadıkları icma' ile sabittir. Bundan da anlaşılıyor ki, rızık ve sebeplerini araştırmak kul için mecburi bir emir değildir.

RIZIKLA İLGİLİ ÖNEMLİ BİR SORU VE CEVAP

Eğer desen ki: «Rızık çalışmakla çoğalıp çalışmamakla azalır mı?»

Derim ki; asla! Çünkü rızık miktar ve zamanı levh-i mahfuzda yazılmıştır. Allah'ın (c.c.) hükmü için tebdil, taksimi ve yazdığı şey için de bir değişiklik olamaz. Ulemâ-mızca doğru olan cevap da budur.

Hâtem ve Şakîk'in bâzı arkadaşları buna muhalefet ederek şöyle demişlerdir:

— Kulun çalışmasıyla rızık artıp eksilmez; fakat mal artar, eksilir.

Bu doğru değildir. Çünkü mezkûr her iki sözde de delil birdir. O da: Levh-i mahfuzda yazılıp taksim edilmiş olmasıdır. Bu delile Cenâb-ı Hak şöyle işaret ediyor:

«(Allah bunu) elinizden çıkana tasalanmayasınız, onun size verdiği ile sevinip şımarımayasınız diye (yazmıştır).» [89]

Eğer rızık, aramakla artsa ve terketmekle eksilse idi, kul, rızık aramada noksanlık ve gecikme yapıp da onu kaçırsa ve ciddî bir şekilde çalışıp da onu elde etse, bir şeye erişilmediği zaman tasalanmak, elde edildiği zaman da sevinmek yerinde olurdu. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir dilenciye : **«Al şunu! Eğer sen ona gelmeseydin, o sana gelirdi»** buyurmuştur.

Eğer: «Sevab da azâb da Levh-i mahfuzda yazılıdır. Bizim sevabı talep etmemiz ve azabı gerektiren şeyleri terk etmemiz lâzımdır. Şu halde bunlar talep etmekle artar ve terk etmekle eksilirler mi?» denilirse...

Bil ki; sevabı talep etmek - Allah, sevabı talep etmeyi kesinlikle emrettiği, onu terkedendenleri azâbla korkuttuğu ve bizden hiçbir çalışma olmadan sevab vereceğini te'minat altına almadığı için - vâcibdir. Sevab ve azabın artması kulun fiiline bağlıdır.

Rızık ile sevab arasındaki fark, bir nükte de toplanmıştır. O nükte de bâzı âlimlerimizin şu sözüdür:

Levh-i Mahfuzda yazılan şeyler iki kısımdır. Bir kısmı kulun fiiline bağlı olmadan şartsız olarak yazılan şeylerdir; ki, rızıklar ve eceller buraya girer.

Allah'ın (c.c.) rızık ve ecelleri hiçbir şarta bağlamadan zikrettiğini görmüyor musun? Allah (c.c.) şöyle buyuruyor :

«Yerde yürüyen hiçbir canlı olmamak üzere rızıkları Allah'ın (c.c.) üstünedir.» [\[90\]](#)

«Her ümmetin (mukadder) bir eceli vardır. Binâenaleyh, o müddetleri gelince bir saat ne geri bırakabilirler, ne öne alabilirler.» [\[91\]](#)

Sâhib-i Şeriat, Peygamberimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur :

«Dört şey değişmez:

1) Yaratılış.

2) Huy.

3) Rızık.

4) Ecel.»

Bir kısmı da kulun fiiline bağlı ve şartlı olarak - sevab ve azâb şeklinde - yazılan şeylerdir.

Allah'ın (c.c.) sevab ve azabı kitabında kulun fiiline bağlı olarak nasıl zikrettiğini görmüyor musun? Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«Eğer ehl-i kitab iman edip de (fesadçılıktan, bozgunculuktan) sakınsaydı, onların kötülüklerini herhalde örter ve onları herhalde ni'meti bol cennetlere sokardık.» [\[92\]](#)

Bu cevap açık olduğundan bunu böyle bilesin.

RIZIK ALLAH'IN TAKDİRİ İLE ELDE EDİLİR

Eğer denilse ki: «Biz, çalışanların mal ve rızık sahibi olduklarını; çalışmayanların ise yokluk ve fakirlik içinde bulunduklarını görüyoruz?»

Ona cevaben denilir ki: Sanki sen, sorduğun soru ile beraber, rızık talep edenleri mahrum ve fakir; etmeyenleri ise rızıklı ve zengin bulmuyorsun. Evet, çoğunlukla böyledir. Zira bilesin ki, rızık işi; azîz, alîm, hikmet ve mülk sahibi olan Allah'ın (c.c.) takdiri ve tedbiri ile edilir.

Ebû Bekir Muhammed bin el-Vaiz es-Sakalî (r.a.), Şam'da şöyle bir şiir inşa etmiştir:

«Nice kuvvetli, fikirli ve temiz görüşlü insanlar vardır ki, rızık onlardan ayrılıp sapar. Yine nice âciz ve fikirsiz insanlar da vardır ki, sanki denizin kıyısına dalıyor.

Bunun böyle oluşu Allah'ın (c.c.) kâinatta kimsenin keşf edemiyeceği gizli bir sırrı bulunduğu delildir.»

AZIKSIZ YOLA ÇIKILIR MI?

Eğer dense ki: «Çöllerde azıksız yola çıkabilir misin?»

Bil ki; Allah’a (c.c.) tam bir teslimiyet ve va’dine de i’timadın varsa çık!

Eğer yoksa, rızkını beraberine alan avam halk gibi ol!

İmâm Ebü’l-Meâlî’nin (r.a.) şöyle dediğini işittim:

«Bir kimse Allah’a (c.c.) karşı olan muamelelerini halkın âdeti üzerine yaparsa; Allah (c.c.) da ona ihtiyâcını giderme hususunda insanların âdetleriyle muamele yapar.»

Bu, cidden güzel bir sözdür. Bu sözde düşünenler için birçok fâideler vardır.

Eğer desen ki:

— Allah (c.c.) şöyle buyurmuyor mu?:

«Bir de azıklanın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı takvadır.» [93]

Bil ki; burada **iki kavil** vardır.

Birincisi: Burdaki azıktan maksad âhiret azığıdır. Bunun için «**azığın en hayırlısı takvadır**» buyurdu da «**dünya malı ve sebepleridir**» demedi.

İkincisi: Bâzı kişiler hacca giderken halka güvenerek almazlardı. Hattâ insanlardan isterler, ısrar ederler, onları bıktırır ve rahatsız ederlerdi. Bunun üzerine, kendi malından azık almak, halkın malını alıp ve onlara güvenmekten hayırlı olduğu hatırlatılarak azık almalarıyla emredildiler. Biz de böyle cevap veririz.

Eğer desen ki: «Tevekkül sahibi olanlar yolculukta azık almalı mıdır?»

Bil ki; tevekkül sahibi olanlar çoğunlukla azık alırlar. Ancak o azığın muhakkak kendilerinin rızkı ve besin maddesi olacağına bel bağlamayıp belki daima kalplerini Allah’a (c.c.) bağlayıp ona güvenirler ve şöyle derler:

«Rızık taksim edilmiş ve bu iş artık bitmiştir. Allah Teâlâ dilerse bedenimizi rızıkla, dilerse başka bir sebeple yaşatır.»

Tevekkül edenler bâzen da başkalarına yardım etmek vs. şeyler için azık alırlar. Esasen burada mühim olan azık alıp almamak değil, kalbdır. O halde kalbini ancak Allah’ın (c.c.) va’dine, onun kâfî geleceğine ve te’minatına bağla.

Nice azığı olan kişiler vardır ki, azığı olmadığı halde, kalbi - Allah Teâlâ ile değil - azıklarıdır. O zaman mühim olan kalbdır. Öyle ise bu temel şeyleri anla; ki, meşakkatden emin olasın.

Eğer denilse ki: «Peygamberimiz (s.a.v.), sahabe ve selef-i sâlihîn azıklarını alırlardı?»

Cevaben denilir ki: Şübhesiz azık almak mübahdır; haram değildir. Haram olan, kalbini azığa bağlayarak Allah’a (c.c.) tevekkülü terk etmektir. Bunu da böylece anla. Sonra, Allah’ın (c.c.) Resûlullah’a (s.a.v.): «**Ölmek şânından olmayan o Bakî (Teâlâ) ya güvenip dayan**» deyişine karşı görüşün nedir? Bu mes’elede ona isyan edip kalbini yemeğe, içmeğe veya paraya mı bağladı?

Asla ve hâşâ! Belki onun kalbi Allah (c.c.) ile beraber ve emrettiği şekilde ona tevekkül ediyordu.

Çünkü o, dünyaya asla iltifat etmemiş ve yeryüzünün bütün hazinelerinin anahtarlarına elini uzatmamıştır.

Onun ve geçmiş sâlih kimselerin azık almaları, Allah’a (c.c.) tevekkülsüzlükten değil, (fakirlere yardım etmek gibi) iyi niyyetlerinden dolaydır. Bunları iyi anla, uyku ve gafletten uyan! Anlamaya çalış ki Allah (c.c.) da seni muvaffak etsin.

YOLA ÇIKARKEN AZIK ALMAK MI YOKSA ALMAMAK MI DAHA HAYIRLIDIR?

Eğer desen ki: «Hangisi daha hayırlıdır; azık almak mı, yoksa almamak mı?»

Bil ki; bu, duruma göre değişir. Eğer kişi kendisine uyulan bir kimseyse ve azık almaktan gayesi de mubah olması veya müslümanlara yardım etmek yahut mazlumların imdadına yetişmek vs. şeylerse, almak daha iyidir.

Eğer kendisi tek ve kalbi Allah’a (c.c.) bağlı olduğu halde aldığı azık Allah’a (c.c.) ibâdet etmesine mâni oluyorsa, almaması daha iyidir.

Bu cümleyi de anlamaya ve doğru bir şekilde ezberlemeğe çalış.

İKİNCİ ARIZ: TEHLİKE VE TEHLİKELERİ DÜŞÜNMEK

Bunlardan kurtulmanın çaresi işleri Allah’a (c.c.) bırakmaktır. O halde (kulun) bütün işlerini - iki şeyden dolayı- Allah’a (c.c.) ısmarlaması lâzımdır.

Birincisi: O anda kalbin huzura kavuşmasıdır. Çünkü işler tehlikeli ve mübhem olursa, iyisi kötüsünden tefrik edilemediğinden, kalbi muzdarib olur ve kendisi hayrette kalır. Sonunun iyi mi yoksa kötü mü olacağını bilemez.

Eğer bütün işlerini Allah’a (c.c.) ısmarlarsan, daima iyilik ve hayırla neticeleneceğini bilirsin. Ve o anda tehlike, âfet ve muhalefetten emin ve huzûr-i kalb içinde olursun.

Kalbde olan huzur, emniyet ve rahatlık büyük bir ganimettir.

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Vefrak) (r.a.) meclislerinde çok kere: «**Tedbiri seni yaratana bırak, rahat et**» der; ve bu mevzuda şöyle bir şiir söylerdi:

«Sevilenin mi yoksa seilmeyenin mi hayırlı olduğunu bilmeyen kimse için en iyi yol; âciz kaldığı mes'eleleri, anasından - babasından daha şefkatli olan ve her şeye kudreti yeten ihsan sahibi Allah'a (c.c.) ısmarlamaktır.»

İkincisi: O işin istikbalde iyilik ve hayırla neticelenmesidir. Bunun sebebi ise, bütün işlerin sonunun mübhem olmasındandır. Nice hayır suretinde şerler, nice faydalı şekle bürünmüş zararlar ve nice şeker şeklinde zehirler vardır. Sen ise sonuçlardan ve gizli şeylerden habersizsin.

Kat'iyyetle birtakım işler yapmak istediğinde ve kendi isteğinle bunları yapmağa başlayınca, farkına varmadan çabucak felâkete düşebilirsin.

Rivayete göre, bâzı âbidler, Allah'dan (c.c.) şeytanı kendilerine göstermesini istediler. Ona «afiyet iste!» denilirse de, o dinlemez ve isteğinde ısrar eder.

Bunun üzerine Allah (c.c.) şeytanı kendisine gösterir.

Âbid şeytanı görünce vurmak ister. Şeytan ona :

«Eğer yüz senelik ömrün olmasaydı seni helak eder ve cezalandırırdım.»

Âbid şeytanın sözünü duyunca aldanır ve kendi kendine şöyle der:

«Demek ömrüm uzunmuş. O halde istediğimi yapayım; sonra tevbe ederim.»

Böylece ibâdeti terkeder. Sefâhete dalar ve helak olur.

Bu hikâyede - uzayıp giden maksadını ve kat'î olarak yapmak istediğin şeyi terketmek için - seni uyaracak hisseler ve uzun emelden sakındıracak şeyler vardır. Zira uzun emel büyük bir âfettir. Şair ne kadar doğru söylemiş :

«Tama'dan ve uzun emelden sakın. Nice istekler vardır ki, ölümü çeker getirir.»

İŞİ ALLAH'A HAVALE ETMENİN ÖNEMİ

Eğer işini Allah'a (c.c.) havale eder de senin hayrına olan şeyi senin için seçmesini ondan istersen, ancak hayır ve doğru ile karşılaşır ve ancak iyiliğe düşersin.

Allah (c.c.) sâlih kulundan hikâyeten şöyle buyuruyor :

«Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Çünkü Allah (kullarını) çok iyi görendir. Nihayet, Ailen onların kurdukları tuzakların fenalıklarından

bu (zâtı) korudu. Fir'avn'ın kavmini ise kötü azâb kuşatı verdi.» [94]

Görmüyor musun, Cenâb-ı Hak, nasıl sâlih kulu (Musa)'nın (işini Allah'a) ısmarlamasını, kötülüklerden korunmak, düşmanlarına galip gelmek ve maksadına kavuşmakla neticelendirdi. Düşün, - inşaallah - muvaffak olursun.

Eğer desen ki: «İşi Allah'a (c.c.) ısmarlamanın ne demek olduğunu bize açıkla!»

Bil ki; burada iki bölüm vardır. Bunlarla cümle vuzuha kavuşur.

Birincisi: İşi Allah'a (c.c.) ısmarlamanın yeri ve hükmü.

İkincisi: Mânası, tarifi ve zıddı.

İşi Allah'a ısmarlamanın yerine gelince...

Bil ki, istekler üç türlüdür:

1— Fesad ve şer olduğunu şüphesiz bildiğin bir istektir. Ateş ve azâb gibi. Fiillerde de küfür, bid'at ve ma'sıyyet gibi.

Bunu arzu etmeye yol yoktur.

2— Cennet, îman, sünnet vs. gibi, iyi olduğunu kesinlikle bildiğin istektir.

Bunları kesinlikle isteyebilirsin. Bunda Allah'a (c.c.) tefviz etmeye yol yoktur. Çünkü bunda bir tehlike yoktur. Şüphesiz o, hayır ve iyidir.

3— Hayır mı yoksa şer mi olduğunu kesinlikle bilmediğin istektir. Nafileler ve mubah olan şeyler gibi.

İşte Allah'a (c.c.) tefvîz bu gibi yerlerde olur. Böyle şeylerin mutlaka olmasını istemen doğru değildir. Belki istisna, hayır ve iyilik şartıyla istersin.

Eğer isteğini istisna ile kayıtlarsan, o tefvizdir. Yok, eğer istisnasız istersen, o «hırs»tır. Bunu istemek kötü ve yasaktır.

Tefvizin yeri ise, kendisinde tehlike bulunan bütün isteklerdir. Tehlike de, senin için iyi olduğunu kestiremediğin şeydir.

TEFVÎZİN MÂNASI

Tefvizin mânâsına gelince... Bâzı şeyhlerimiz şöyle demişlerdir :

«**Tefvîz**, kendisinde tehlike bulunan her şeyi, muhtar, müdebbir, halkın ihtiyaçlarını bilen ve kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a (c.c.) bırakmaktır.»

Şeyh Ebû Muhammed es-Sicî'nin (r.a.) tarifi de şöyledir :

«**Tefvîz**, tehlikeli olan işin seçimini, sana hayırlı olanı seçmesi için muhtar olan Allah'a (c.c.) bırakmaktır.»

Şeyh Ebû Ömer (R.A) de şöyle demiştir:

Tefviz, hırsı terketmektir. **Hırs** ise, tehlikeli olan şeyin mutlaka olmasını istemektir.»

Bunlar meşâyihiñ söyledikleridir.

Benim sana söyleyeceklerime gelince...

Tefviz, tehlike ihtimalinden emin olmadığın şeyde, hayırlısını yapmasını gene Allah'dan (c.c.) istemektir. Tefvîzin zıddı «hırs»tır. Hırsa gelince... Bu da iki türlüdür:

Birincisi: Temenni mânasında olandır. Kendisinde tehlike ihtimali bulunmayan, veya istisnâ olarak tehlike bulunan şeyi istemen gibi. Bu türlü hırs kötü değil, güzeldir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«**Ceza gününde kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur.**» [95]

«**Rabbimizin bizi mağfiret edeceğini umarız.**» [96]

Bu kısmın burada mevzuumuzla hiçbir ilgisi yoktur.

İkincisi: Kötü olan hırstır. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«**Tamahkârlıktan sakınınız. Çünkü o, fakirliğin tâ kendisidir.**»

Denilmiştir ki: «Dinin yok olmasına ve bozulmasına sebep hırstır. Onu ayakta tutan da takvadır.»

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) şöyle demiştir:

— Kötü olan hırs iki şeydir:

Birisi şüpheli bir menfaate meyletmek; **diğeri de** tehlikeli olan şeyin mutlaka olmasını istemektir. Bu istek ise tefvîzin zıddından başka bir şey değildir.

Tefvîzin sığınağına gelince... O da işlerin tehlikesini ve orada yok olma ve bozulma imkânını hatırlamaktır.

Bunun daha ileri şekli, cehlin, gafletin ve zayıflığıyla beraber çeşitli tehlikelerden sakınmaktan ve onlara düşmemek için kaçınmaktan âciz olduğunu hatırlamaktır.

Şu iki çeşit **hatırlamaya devam etmek**, seni, bütün işlerini Allah'a (c.c.) ısmarlamaya, işlerinde kesin hüküm vermekten korunmaya ve ancak hayır ve iyilik şartıyla onları istemeye sevkeder. Bu sözler ne büyük sözlerdir! Muvaffakiyet Allah'dandır.

Eğer sana sorulsa ki; (âlimler) hangi tehlikede işleri Allah'a (c.c.) ısmarlamayı lüzumlu görüyorlar?

Bil ki; tehlike iki türlüdür:

Birincisi: «O iş olacak mı, olmayacak mı; ona kavuşabilecek misin, yoksa kavuşamayacak mısın?» şeklinde, şüpheden doğan tehlike.

İşte bu (hayırlı ise olsun, şeklinde) istisnaya muhtaçtır. (Eğer istisna ve tefviz olursa) kul, hayırlı niyyete; (eğer istisna ve tefvîz olmazsa) uzun emele düşer.

İkincisi: Kendin için hayırlı olacağından emin olamadığın fesad tehlikesidir. İşte bu tefvîza muhtaçtır.

Sonra, imamların tehlike hakkındaki tarifleri de değişiktir. Bâzılarına göre, tehlike fiildedir. O fîli yapmamakta kurtuluş, yapılması hâlinde ise günaha düşme ihtimali vardır.

Buna göre îman, doğruluk ve sünnette tehlike yoktur. Zira îmansız kurtuluş elbette mümkün değildir. Doğruluğa günahın girme ihtimali yoktur. Şu halde, îman ve doğruluk kesinlikle istenebilir.

Üstâd (Ebû İshak el-İsferâinî) de şöyle demiştir:

— Tehlike, yapılmakta iken meydana gelir. Bir şey yapılırken o anda beklenmedik bir hâdise zuhur eder ve onu yapmak diğerini yapmaktan daha evlâ olur. Bu durum mubah, sünnet ve farzlarda meydana gelir. Meselâ, namaz vakti geçmek üzere iken, birisi o namazı kılmak istediği anda, birisini boğulmaktan veya yanmaktan kurtarabileceği bir durum meydana gelse, onu kurtarmakla meşgul olması namaza durmasından daha hayırlıdır. O anda mubah, nafil ve birçok farzları yerine getirmeyi istemek doğru değildir.

Eğer denilse ki: «Allah'ın (c.c.) kuluna farz kıldığı ve terki hâlinde azâbla korkuttuğu bir şeyin yapılmasında kul için iyilik ve hayır nasıl düşünülmez?»

Bil ki; şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) şöyle demiştir:

— Allah, kula - mânilerden uzak olduğu müddetçe -onun için faydalı olan şeyler emreder. Allah'ın (c.c.) kulu, yapmaktan başka kurtuluş çaresi olmayan bir farzı yapması için sıkıştırması, yalnız onun iyilik ve hayrı için olmasındandır.

Bâzan Allah (c.c.) kul için bir özür sebep kılar da ondan dolayı emredilen iki şeyden birini yapmamak, diğeriyile meşgul olmaktan daha evlâ olur. Nitekim bunu yukarda bir misalle anlattık.

Kul bunu yapmamakta mazur sayılır. Belki sevab bile alır. Ancak bu, farzı terkettiğinden değil, belki yapılması daha evlâ olan ikinci bir farzı yapmasındandır.

Îmâm'ın (Ebü'l-Meâlî el-Cüveynî) bu mes'ele hakkında şöyle dediğini işitmişim :

«Allah'ın (c.c.) kullar için farz kıldığı namaz, oruç, hac vs. gibi şeylerde şüphesiz kul için bir takım iyilik ve hayırlar vardır. Bunları kesinlikle istemek doğrudur.»

Sözüne devam ederek şöyle dedi: «Bu mes'eledeki görüşümüz böyledir. O zaman mubah ve nafileler tefvizin hükmünde kalırlar.»

Bunu da böylece bil. Çünkü bu hususlar tefvîz babının çetin mes'elelerindendir. Muvaffakiyet Allah'dandır.

İŞİNİ ALLAH'A ISMARLAYAN KİMSE HELAK OLMADAN EMİN OLABİLİR Mİ?

Eğer denilse ki «Dünya mihnet evi olduğu halde, işini Allah'a (c.c.) ısmarlayan kimse helak ve fesaddan emin olabilir mi?»

Bil ki; işlerini Allah'a (c.c.) bırakan kimseye iyilikten başka bir şey yapılmaz. Ve nadiren ona kötülük yapılır. Bundan dolayı, bâzen bu durum onu rüsvalığa sokar ve tefvîz mertebesinden düşürür. Kul, rezil olup tefvîz mertebesinden düştükten sonra onun için kurtuluş yoktur. Bu cevabı şeyh Ebû Ömer (r.a.) vermiştir.

Bâzıları da şöyle der:

Allah'a (c.c.) işini ısmarlayan kişiye iyilikten başka bir şey yapılmaz. Tefvîz mertebesinden düşüren, rüsvalığı doğuran kusurun tefvîz yapılan şeylerde vukua gelmesi mümkün değildir. Çünkü bunların (rüsvalık ve kusurun) kötülüğünde şüphe yoktur. Tefvîz ise iyilik ve kötülüğünde şüphe edilen şeylerde olur. Şeyhimize göre bu görüş her iki görüşün en üstünüdür. Çünkü eğer böyle olmasaydı tefvîza sevkeden şeyler kuvvetli olmazdı.

Eğer denilse ki: «İşini Allah'a (c.c.) ısmarlayan bir kimsenin işini en iyi şekilde sonuçlandırmak Allah'a (c.c.) vâcib midir?»

Bil ki; Allah (c.c.) hakkında vücûb muhaldir. Kulları hakkında hiçbir şey ona vâcib olamaz. Fakat bâzen bir hikmete binâen kulları için daha yararlı olanı takdir eder.

Meselâ Allah Teâlâ, Peygamberimiz (s.a.v.) ve ashabı için bâzı seferlerde ^[97] bütün gece boyunca güneş doğuncaya kadar uyumalarını takdir etti. Hattâ gece ve sabah namazlarını bile kaçırdılar. ^[98] Halbuki namaz uykudan daha faziletlidir.

Bâzen Allah (c.c.), kul için - fakirlik daha iyi olduğu halde - dünyada zenginlik ve bolluk takdir eder. Bâzen de kula -Allah'a (c.c.) ibâdet edebilmek için evlenmemek daha iyi olduğu halde - evlenip hanım ve

çocuklarla meşgul olmayı takdir eder. Çünkü Allah (c.c.) kullarının gizli işlerini bilici ve hallerini görücüdür.

Bu, hasta için - şeker şerbeti daha üstün ve daha nefis olduğu halde-sihhate kavuşmasının arpa suyunu içmekle olacağını bildiği için arpa suyunu tercih eden hazık doktorun hâline benzer. Kul için asıl maksat helâkten kurtulmaktır. Yoksa fesad ve helak olmakla beraber fazilet ve şeref değildir.

Eğer: «İşini Allah’a (c.c.) ısmarlayan kimse ısmarladığı şeyin en iyisini tercih edebilir mi?» denilirse...

Bil ki; âlimlerimize göre, doğru olan en iyisini tercih edebilir. Ve bu kimse tefvîzından dolayı ta’na uğramaz. Bu şöyle izah edilir: İşini Allah’a (c.c.) ısmarlayan kimse için, ısmarladığı şeylerin bâzısı faziletli, bâzısı daha faziletli olur. O da Allah’tan kendisi için en faziletli olanını sebep kılmasını ister.

Bu durum, hastanın doktora : «Her ikisini yapmakta da benim için iyilik varsa - fazilet ve sihhatin her ikisinin de bende toplanması için - ilâcımı arpa suyundan değil de şeker şerbetinden yap» demesine benzer.

Kul, Allah Teâlâ’dan salâhını en iyi olan şeylerde kılmasını ve fazilet ve salâhın tamamının kendisinde toplanması için bu iyiliği sebep yapmasını istediği zaman, hâli, hastanın durumu gibi olur.

Şu kadar ki, (onun istediği) iyiliğin dışında Allah Teâlâ onun için başka bir iyilik tercih ederse buna da razı olmalıdır.

Eğer: «Kul, niçin efdal olanı seçiyor da uygun olanını seçemiyor?» denilirse...

Bil ki; bunların aralarındaki fark şudur: Kul, efdal olanı olmayandan ayırabilir. Fakat kat’î olarak iyiyi kötüden ayıramaz. Sonra, kulun efdalı seçmesinin mânası; kendisi için uygun olan şeyi efdal olanda kılmasını ve ona bunu ihtiyar ve takdir etmesini Allah’tan istemesidir. Bunda kul için hiçbir tahakküm yoktur. Bunları böylece bil.

Bütün bunlar ilm-i tefvîzın inceliklerinden ve sırlarından birer cümledir. Eğer ihtiyaç duyulmasaydı onları anlatmağa kalkışmazdık. Çünkü (tefvîz ilmi), ilm-i mükâşefe denizinin dalgaları gibidir.

Bununla beraber ben şu kitapta ikna edecek nükteleri söylemekle büyük âlimlerin ve mübtedîlerin - inşaallah -faydalanmaları için izahatta bulunmayı da kasdettim. Tevfîk Allah’tandır.

ÜÇÜNCÜ ARIZ: KADER VE ONUN ÇEŞİTLİ NEV'İLERİNİN MEYDANA GELMESİ

Bunlardan kurtulmanın tek çaresi Allah'ın (c.c.) kazasına razı olmaktır. **Kulun iki sebepten dolayı** Allah'ın (c.c.) kazasına razı olması gerekir.

Birincisi: İbâdet yapma fırsatını bulmak için. Çünkü sen kadere razı olmazsan; «niçin böyle oldu?» ve «niçin böyle oluyor?» gibi şeylerle kalbin ebediyyen meşgul olacağından, üzülürsün.

Kalb bu gibi üzüntülerle meşgul olursa, huzur içinde ibâdet yapmağa nasıl fırsat bulabilir? Çünkü senin bir tane kalbin vardır. Onu da üzüntülerle ve dünya işlerinden olur olmaz şeylerle doldurursan, orada Allah'ı (c.c.) anmaya, ona ibâdet yapmaya ve âhiret düşüncesine yer kalır mı?

Sakîk (bin İbrahim el-Belhî) (r.a.) ne kadar doğru söylemiş :

«Geçmiş işlerin pişmanlığı ve geleceğin düşüncesi şu anda bulunduğun saatin bereketini giderir.»

İkincisi: (Kadere rızâyı terk etmede) Allah'ın (c.c.) gazabına uğrama tehlikesi vardır.

Rivayete göre nebîlerden biri uğradığı bâzı felâketlerden dolayı Allah'a (c.c.) şikâyet ettiğinde; Allah (c.c.) ona şöyle vahyetti:

«Yerilen ve şikâyet edilenlerden olmadığım halde beni şikâyetle bulunuyorsun. İlm-i gaybde durumun böyle tâyin edildi. Takdirime niçin razı olmuyorsun? Senin için dünyayı değiştirmemi mi, yoksa benim istediğim gibi değil de senin istediğin gibi levh-i mahfuzu değiştirmemi mi istiyorsun? Ve böylece senin sevdiğin olur da benim sevdiğim olmaz.»

İzzet ve celâlime yemin ederim ki, bir daha kalbinden böyle bir şey geçerse nübüvvet elbisesini senden alır ve hiç kayırmadan seni cehenneme atarım.»

Ben de derim ki; nebilerine ve seçkin kullarına büyük siyaseti ve korkutucu vaîdi böyle olursa, diğerlerine nasıl olacağını akli olan iyice düşünsün.

Sonra, Allah Teâlâ'nın : **«Eğer bu bir daha kalbinden geçerse...»** sözünü işit. Bu durum kendi kendine konuşma ve kalbin tereddüdündendir. Bağırıp çağıranın, bununla kendisine dost edinmek isteyen ve cemâatin reislerine ihsanı bol olan Rabbine bu haliyle (bağırıp çağırarak) şikâyet eden kimsenin durumu nasıl olur?

Allah Teâlâ'nın bu sözü, kendisine bir kere gazab etmiş olduğu kimse için böyle olursa, ömürleri boyunca Allah'ın (c.c.) gazabına uğrayanların hâli

nice olur?

Bu, şikâyetini Allah'a yapanların hâlidir. Ya şikâyetini başkalarına yapanların durumu nasıl olur?

Nefislerimizin şerrinden ve amellerimizin kötülüğünden Allah'a (c.c.) sığınır; ondan bizi affetmesini, terbiyesizce yapılan hareketlerimizi bağışlamasını ve güzel nazarıyla bizi ıslah etmesini isteriz. Çünkü o, bağışlayanların en rahîmidir.

KAZA VE KADERE RAZI OLMANIN MÂNASI, HAKİKATİ VE HÜKMÜ

Eğer: «Kaza ve kadere razı olmanın mânası, hakikati ve hükmü nedir?» denilirse...

Bil ki, âlimlerimiz şöyle demişlerdir:

— **Rızâ, «suht»ü** terketmektir. «**Suht**» ise Allah'ın (c.c.) kaza ve kaderinin dışındaki - iyilik ve kötülüğünü anlayamadığı - bir şeyin kendisi için daha lâyük ve daha uygun olduğunu anlamaktır. «Suht»ü terketmek ise rızâda şarttır. Bunu da böylece bil.

Eğer: «Şerler ve günahlar Allah'ın (c.c.) kaza ve kadere ile değil midir? Kul şerre nasıl razı olur ve buna rızâ göstermesi nasıl lâzım gelir?» dersen...

Bil ki; kaza ve kadere rızâ göstermek lâzımdır. Şerri takdir etmek ise şer değildir. Şer olan, takdir edilen şeyin kendisidir. O halde şerre rızâ gösterilmiş sayılmaz.

Şeyhlerimiz: «Takdir edilen şeyler dörttür» demişlerdir :

1 — Ni'met.

2 — Şiddet.

3 — Hayır.

4 — Şer.

Ni'mette olan takdir : Ni'meti verene, takdir edilene ve verilen ni'mete razı olmak, ona şükretmek ve onun eserini göstermek suretiyle verilen ni'meti izhâr etmek vâcibdir.

Şiddetde de; meşakkati takdir edene, takdir edilene ve uğranılan meşakkate rızâ göstermek ve şiddet olduğu yönüyle de ona sabretmek vâcibdir.

Hayırda ise; hayrı takdir edene, takdir edilene ve takdir olunan hayra ve hayır olduğu cihetten ona muvaffak olduğu için de minnet borcunu ödemek kendisine vâcibdir.

Şerde de; takdir edene, keza takdir edilene -ve şer olduğu cihetten değil de takdir edildiği cihetten- rızâ göstermek yine vâcibdir. Şerrin takdir edilmiş olması ise, hakikatte takdire ve takdir edene rücû eder.

Zikredilen bu şeylere rızâ göstermek, mahiyetini öğrenmen için muhaliflerin mezhebine rızâ göstermen gibidir. Yoksa bu rızâ, mezhebi kabul etmiş olduğun için değildir. Sonra, şu mezhebin (senin için) ma'lûm olması ilme aittir. O halde muhalifin mezhebine rızâ göstermek ve saygılı olmak gerçekte onu bilmek içindir. Yoksa mezhebe rızâ göstermek değildir. Takdir edilen şeylere (iyi veya kötü) rızâ göstermek de böyledir.

Eğer: «Rızâ gösteren kişi takdir edilen şeyin (malın vs.) daha fazla artırılmasını isteyebilir mi?» denilirse, ona cevaben:

— Mutlak değil de hayır ve iyilik şartıyla evet, denilir.

Takdir edilen şeyin artırılmasını istemek, onu rızâ mertebesinde çıkarmaz. Belki (bu) rızâ gösterdiğine delâlet eder. Bunu istemek ise daha da evlâdır. Çünkü birisinin bir şey çok hoşuna gitse ve ona rızâ gösterse artırılmasını ister.

Süt hazır olduğu zaman Nebî (s.a.v.): «**Allah'ım, bunu bizim için mübarek kıl ve bunu bizim için artır**» buyurdu. Sütün dışında kalanlar için de: «**Ondan hayırlı olanları bizim için artır**» buyururdu. Her ikisi için de onun bu duaları yapması Allah'ın (c.c.) takdirine rızâ göstermediğine delâlet etmez.

Eğer; Hz. Peygamber'den (s.a.v.) istisna hayır ve iyilik şartı nakledilmemiştir? dersen...

Bil ki; bu işler kalb ile olur. Dil ile söylenen kalbde olandan ibarettir. Kalb ile meydana geldikten sonra dil ile söylemeyi terketmeye itibar edilmez. Bunu da şüphe etmeden böyle bil.

DÖRDÜNCÜ ARIZ: ZAHMET VE MUSİBETLER

Bunların çaresi sabırdır. **İki şeyden dolayı** bütün yerlerde sabretmen lâzımdır.

1) İbâdete ermek ve ibâdetteki gayeye kavuşmak için.

Çünkü bütün ibâdetlerin temeli sabırlı olmağa ve meşakkatlere tahammül etmeğe bağlıdır. Sabırlı olmayan kişi hakkıyla ibâdet yapmağa muvaffak olamaz. Zira Allah'a (c.c.) ibâdet etmek ve ona samimi bir şekilde yönelmek isteyen kişinin karşısına **birtakım sebeplerden dolayı** güçlükler, sıkıntılar ve musibetler çıkar.

Birinci sebep: Meşakkatsiz hiçbir ibâdet yoktur. İbâdet yapmaya sabretmek için yapılan bütün teşvikler ve sevab vaadleri bunun içindir. Çünkü ibâdet ancak hevâyı nefsi kahretmekle yapılır. Zira o hayırdan alıkoyar. Hevâyı nefse muhalefet ve onu kahretmek ise insan için en zor şeylerdendir.

İkinci sebep: Kul zahmet çekerek bir hayır yaparsa fesada uğramaması için ihtiyatlı olması lâzımdır. Ameli bozacak şeylerden kaçınmak amel yapmaktan daha zordur.

Üçüncü sebep : Dünya, sıkıntı evidir. Orada olan kimse mutlaka zahmet ve musibetlere mâruz kalacaktır.

Bu da birtakım kısımlara ayrılır:

a) Aile, akraba, kardeş ve dostlardan birinin ölümü,kaybı ve ayrılığı ile meydana gelen musibetler.

b) Vücutta çeşitli hastalık ve ağrılardan meydana gelen musibetler.

c) Namus hususunda insanların onunla kavga etmesi,namusuna göz dikilmesi, hakir görülmesi, gıybet ve iftiraya ma'rûz kalmasından meydana gelen musibetler.

d) Servetinin gitmesi ve elinden çıkmasıyla meydana gelen musibetler.

Bu musibetlerin her birisi çeşitli yaralar açar. Kul, bütün bu musibetlere sabretmeye muhtaçtır. Yoksa, sabırsızlık ve üzüntü onu ibâdet yapmaktan men'eder.

Dördüncü sebep : Âhireti isteyenler daha çok belâ ve mihnetlere uğrarlar. Allah'a (c.c.) ma'nen en yakın olan, dünyada musibet ve belâsı en çok ve en şiddetli olandır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözünü işitmedin mi? :

«Belânın en çetini peygamberlere, sonra âlimlere, sonra da derece derece diğer mü'minleredir.»

O zaman bu mihnet ve sıkıntılar, hayırlı işlere teşebbüs edip âhirete yönelen kimselerin karşısına çıkar.

İşte bu musibetlere sabretmez ve ona iltifat ederse, yolda kalır ve ibâdet yapamaz. Ayrıca arzu ettiği şeylerin hiçbirine de kavuşamaz.

Allah (c.c.) sıkıntı ve musibetlere mâruz kalacağımızı bize bildirmiş, kafiyyetle ve te'kid ederek şöyle buyurmuştur :

«Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitab verilenlerden ve Allah'a eş tanıyanlardan da herhalde incitici birçok (lâflar) işiteceksiniz.» [\[99\]](#)

Sonra şöyle buyurdu :

«Eğer katlanır, sakınırsanız, işte bu, hâdiselere karşı (gösterilmiş) bir azm (ü metanet) dendir.» [\[100\]](#)

Sanki Allah (c.c.) şöyle buyuruyor. Çeşitli belâlara ma'rûz kalacağınızı zihninize iyice yerleştirin. Eğer sabrederseniz, o zaman siz mert ve azimli kişilersiniz.

ALLAH'A İBÂDET YAPMAYA AZMEDEN KİMSE NELER YAPMALI?

O halde Allah'a (c.c.) ibâdet yapmaya azmeden kimse, önce uzun müddet sabra azmetmeli ve ölümüne kadar devam eden büyük meşakkatlere katlanmağa karar vermelidir. Yoksa aletsiz işe başlamış, istenilmeyen şekilde ona girişmiş olur.

Fudayl'den (F. bin İyâz R.A.) şöyle dediği nakledilir:

Âhiret yolunu kat'etmek isteyen kimse dört renkli ölümü sineye çeksin : Beyaz, kırmızı, siyah ve yeşil.

— Beyaz ölüm: Açlık.

— Siyah ölüm: İnsanların zemmetmesi.

— Kırmızı ölüm : Şeytana muhalefet.

— Yeşil ölüm : Birbiri üzerine gelen musibet ve meşakkatlerdir.

2) Sabırda dünyevî ve uhrevî hayırlar olduğu için.

Bunlardan birkaçı şöyledir:

1) Sıkıntılardan kurtulmak ve maksada erişmek.

Allah Teâlâ : «Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder. Onu hâtır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır» [\[101\]](#) buyuruyor.

Bunun mânası: Kim sabrederek Allah'dan (c.c.) korkarsa, ona sıkıntılardan kurtuluş ve çıkış yeri ihsan eder.

2) Düşmanlara galib gelmek.

Allah Teâlâ: «O halde (habîbim) sen de (Nuh gibi her cefâyâ) katlan. Akıbet hiç şübhesiz takvaya erenlerindir» [\[102\]](#) buyuruyor.

3) Murada erişmek.

Allah Teâlâ: «Rabbinin İsrail oğullarına olan o pek güzel vaadi, (şedâide) katlandıkları sebebiyle, tam yerine geldi» [\[103\]](#) buyuruyor.

Denildi ki, Hz. Yûsuf (A.s.) Hz. Ya'kûb'a (A.s.) cevaben şöyle yazmış:

«Muhakkak ki ataların sabrettiler ve muzaffer oldular. Sen de onların sabrettiği gibi sabret ve onların zafere ulaştığı gibi de zafere ulaş.»

Bu mânada şöyle denilmiştir:

«Arzu edilen şeyler gecikse bile me'yûs olma. Eğer sabırla yardım istersen bir genişlik görürsün. Sabırlıların ihtiyaçlarına kavuşmaları ne kadar uygundur. Kapılar çalmaya devam edenler (bir gün) içeri girerler.

4) İnsanlara önder ve rehber olurlar.

Allah Teâlâ: «İçlerinde de, sabır (ve sebat) etdikleri zaman emrimizle doğru yola sevk edecek rehberleri tâ'yin etmişdik» [\[104\]](#) buyuruyor.

5) Allah'ın (c.c.) medhine ererler.

Allah Teâlâ : «O, ne güzel kuldu! Hakikat o, dâima (Allah'a) dönen (bir zât) idi» [\[105\]](#) buyuruyor.

6) Müjde, mağfiret ve rahmet verilmektedir.

Allah Teâlâ: «Sabredenlere (lûtf ü keremimi) müjdele; ki, onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman: «Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kulları) yız ve biz (âhiretde de) ancak ona dönücüleriz» diyenlerdir. Onlar (o teslimiyyet ve istircâ'ı gösterenler yok mu?) Rablerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir» [\[106\]](#) buyuruyor.

7) Allah'ın (c.c.) sevgisini kazanırlar.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «Allah sabr(-u sebat) edenleri sever.» [\[107\]](#)

8) Cennette yüksek derecelere nail olurlar.

Allah Teâlâ : «İşte (bütün) onlardır ki zorluklara katlanıp dayanmaları sebebiyle ğurfe(ler)le mükâfatlandırılacaklar [\[108\]](#) buyuruyor.

9) Büyük ikramlara nail olurlar.

Allah Teâlâ: «Sabrettiğiniz şeylere mukabil sizlere selâmı [\[109\]](#) buyuruyor.

10) Halkın zannettiği, saydığı ve elde ettiği şeylerin fevkında, hudutsuz ve nihayetsiz sevab verilir.

Allah Teâlâ: «Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir» [\[110\]](#) buyuruyor.

Kerîm olan Allah'ı (c.c.) noksan sıfatlardan tenzih ederiz. O ne kadar iyilik sahibi! Dünya ve âhiretteki bütün bu iyilikleri bir anlık sabra karşı kuluna veriyor.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, dünya ve âhiret saadeti sabırdadır.

Peygamberimiz (s.a.v.) : **«Hiçbir kimseye sabırdan daha bol bir ni'met verilmedi»** buyurmuştur.

H. Ömer'den (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Mü'minlerin bütün hayrı, bir anlık sabırdadır.»

Şair ne güzel söylemiş :

«Sabır, erişilmek istenilen şeyin anahtarıdır. Her hayır sabırla meydana gelir. Geceler uzasa bile sabret! Çok kere olmayacak şeyler (sabırla) olur. Ve çok kere: «Heyhat! Artık daha olmaz!» denilen şeye sabırla erişilir.»

Başka bir şair de:

«Sabrettim. Zaten sabır benim seciyyemdir. Allah'ın sabırlıları övmesi sana kâfidir. Allah (c.c.) hakkımda güçlük veya kolaylıkla hükmedinceye kadar sabredeceğim.»

Öyle ise övülen bu güzel hasleti ganimet bilmen ve bütün gücünü buna sarfetmen lâzımdır. Dünya ve âhirette kurtulmuşlardan olursun. Allah tevîk ve hidâyet sahibidir.

Eğer: «Sabrın hakikati ve hükmü nedir?» dersin...

Bil ki, lûgat yönünden sabır, **«hapis»** mânasına gelir. Allah Teâlâ: **«Sabah, akşam rablerine, (sırf) onun cemâlini dileyerek, duâ edenlerle beraber candan sabır (u sebat) et. Dünya hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbine bizi anmaktan gaflet verdiğimiz, hevâ ve hevesine uymuş, işinde haddi aşmış kimselere boyun eğme»** [\[111\]](#) buyuruyor. Yâni; nefsinin onlarla beraber hapsedilmesi, demektir.

Günahkâr kullardan azabı tutmak ve onlara azâbla muamele etmemek mânasında Allah Teâlâ sabırla vasıflanabilir.

Kalb işleriyle ilgili olan mânanın **«sabır»** ile isimlenmesine gelince... Nefsi «ceze»den habsettiği içindir.

Âlimlerin söylediğine göre, «ceze»in mânası, şiddet hâlinde ızdırabını anmaktır.

Bâzılar da : **(Ceze')** kat'î olarak şiddetten çıkmağı istemektir. Sabır ise bunu terketmektir, demişlerdir.

Sabrın sığınağı ise şiddetin miktarını, vaktini ve onun artıp eksilmediğini, ilerleyip gerilemediğini hatırlamaktır. Bağırıp çağırmakta fayda yoktur. Belki bunu yapmakta zarar ve tehlike vardır.

Şu sığınağın kafasına gelince... Allah'ın (c.c.) karşılık olarak verdiği şeyin güzelliğini ve onun katında sabra karşı vereceği mükâfatın iyiliğini hatırlamaktır. Bunlar ne büyük sözlerdir! Tevîk Allah'tandır.

İNSANI DAİMA MEŞGUL EDEN DÖRT ŞEY

Şu dört mâniyi (rızk, tehlikeler, kaza ve kader ve musibetler) bertaraf etmek suretiyle çetin ve zor olan bu geçidi geçmen ve mânilerini izâle etmen lâzımdır. Yoksa ibâdet etmen bir yana; ibâdetteki gayeni hatırlamana ve onu düşünmene bile seni bırakmaz.

Bu dört şeyin her biri insanı hem şimdi hem de gelecekte meşgul eder. Şu dört mâninin en büyüğü ve zoru ise rızık ve ona tedbir alma işidir. Gerçekten rızık işi halkın ekserisi için büyük bir gailedir. Onları zahmete sokar. Kalblerini meşgul eder. Üzüntülerini artırır. Ömürlerini zayı' eder. Günahlarını artırır. Onları Allah Teâlâ'ya itaatten alakoyup dünyaya ve mahlûkata hizmet etmeye sevk eder. Böylece dünyada gaflet, zulmet, zorluk, çetinlik, mihnet ve zillet içinde yaşarlar. Eğer Allah (c.c.) fazlıyla merhamet etmez ise önlerinde (helâl için) hesap ve (haram için) azâb bulunan âhirete iflâs etmiş olarak giderler. Bak ki Allah (c.c.) geçim hususunda ne kadar âyet inzal etti. Ve ne kadar; (kulun rızıkına) va'd, tekeffül ve yemin ettiğini hatırlattı.

Nebîler ve âlimler durmadan insanlara va'z eder, onlara yol gösterir, kitablar yazar, misâller verir ve onları Allah'ın (c.c.) azabı ile korkuturlardı. Böyle olduğu halde onlar hidâyete eremediler. Müttakî ve mutmain de olamadılar. Belki onlar - rızık hususunda, sıkıntı içinde - gündüz ve gece yemeklerini kaçıracaklarından korktular.

Bütün bunların asıl sebebi; - şeytanın vesveselerine aldırma, cahillerin sözlerine kulak vermek ve gafillerin âdetlerine aldanma suretiyle - Allah Teâlâ'nın âyetlerini ve mahlûkatını az düşünmek; Allah resulünün (SAV.) hadîslerini ve salih kimselerin sözlerini düşünmeyi terketmektir. Hattâ şeytan onlara hükümrân olur ve kötü âdetler onların kalblerine yerleşir de bu durum onları kalb ve inanç zayıflığına götürür.

Basiretli ve çalışkan olan hayırlı kişilere gelince... Rızıklarının gökten gelmesini bekleyerek, yerdeki sebeplere ve Allah'ın dinine sarılarak halkın gösterişine aldırış etmezler. Onlar Allah Teâlâ'nın âyetlerine inanır ve gözlerini onun dinine dikerler de şeytan, halk ve nefsin vesveselerine iltifat etmezler.

Eğer şeytan veya nefis ya da insan onlara vesvese vermeye kalkışırsa derhal onlara karşı - halk ve şeytan onlardan ayrılıncaya, nefis kendilerine itaat edinceye ve doğru yol onların yolu oluncaya dek - münakaşa, müdafaa ve muhalefet durumuna geçerler.

İbrahim bin Edhem'den (r.a.) anlatıldığına göre, o, (azıksız) çöle açılmak istediğinde şeytan yanına gelerek:

«Bu tehlikeli çölü azıksız ve sebepsiz nasıl aşacaksın?» şeklinde onu korkutur.

Bunun üzerine o da azık almamak ve her bir mil yürüyüşünde bin rek'at namaz kılmak suretiyle çölü kat'edeceğine karar verir.

Sözünde durur. Ve çölde on iki sene kalır. Hattâ (Hârünü'r) Reşîd o sıralarda bâzı senelerde hacca giderken İbrahim Edhem'i bir durak altında namaz kılariken gördü. Ona, «bu İbrahim bin Edhem'dir. Namaz kılıyor» dediler. Yanına geldi ve : «Ey Ebâ İshak! Kendini nasıl buluyorsun?» dedi.

İbrahim (bin Edhem) de şöyle bir şiir söyledi: «Dilimizi yırtarak dünyamızı yemiyoruz. Fakat ne dinimiz kalıyor, ne de yamandığımız dünya. Allah'a (c.c.) itaat yapmayı tercih eden ve umduğu şey için dünyasını veren kula ne mutlu!»

MÜHİM BİR VAK'A

Bâzı salih kişilerden rivayet edildiğine göre, çölde dolaşırken şeytan: «Sen azıksızsın. Burası ise ne ev ve ne de insan bulunmayan tehlikeli bir çöldür!» diyerek ona vesvese vermeye çalışır. O zât da azık almayarak ve yoldan sapmak suretiyle gitmeye, hattâ ağzına yağ ve bal konulmadıkça insanlardan hiçbir şey almayacağına ve yemeyeceğine karar verir. Sonra yoldan saparak körü körüne gitmeye başlar.

O, sözüne devam ederek şöyle diyor: Allah'ın dilediği kadar bir müddet yol aldıktan sonra yolunu kaybetmiş bir kafil ile karşılaştım. Onları görünce,«beni görmesinler» diye kendimi yere attım. Fakat Allah(c.c.) onları yanıma gelinceye kadar yürüttü. Hemen gözlerimi kapadım. Bana yaklaştılar: «Bu, yolunu kaybetmiş,açlık ve susuzluktan bayılmış. Biraz yağ ve bal getirin,ağzına koyalım; belki ayılır» dediler. Yağ ve bal getirdiler.Ben de ağzımı ve dişlerimi iyice sıkmaya başladım. (Açamayınca) bıçakla açmak için uğraşmaya başladılar. O sırada kendimi tutamıyarak gülüp ağzımı açtım. Böyle yaptığımı görünce: «Deli misin sen?» dediler. «Allah Teâlâ'ya hamd olsun, deli değilim» dedim. Şeytanla aramda geçen şeyin bâzısını onlara anlattım. Hayret ettiler.

Şeyhlerimizden birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

—Tahsil çağında yaptığım yolculukların birisinde,gece kalmak için halktan uzak bir mescide indim. Velîlerimizin âdeti üzere yanımda yiyecek de yoktu.

Şeytan : «Burası halktan uzak bir mescid; halkın önünde olan bir mescide gidersen seni görürler ve sana gerekli şeyleri yerine getirmeye çalışırlar» şeklinde bana vesvese vermeye başladı. Ben de: «Hayır, ancak burada kalacağım» dedim. Ve helvadan başka hiçbir şey; hattâ o da ağzıma lokma lokma konulmadıkça yemeyeceğime ahdettim.

Böylece yatsı namazını kıldım ve kapıyı kapadım. Bir müddet geçtikten sonra yanında kandil bulunan birisi kapıyı çalmaya başladı. Çokça çalınca kapıyı açtım. Yaşlı bir kadın yanındaki gençle beraber içeriye girdi, önüme bir tabak helva koydu ve:

—Bu genç oğlumdur. Helvayı onun için yapmıştım.Bir ara münakaşa yaparken kendisiyle beraber bir yabancı da bu helvadan yemedikçe onu yemeyeceğine yemin etti.(Veya o kadın: Şu mesciddeki yabancı yemedikçe, şeklinde söyledi.) Allah sana merhamet etsin; ye!

Sonra bir benim ağzıma, bir de oğlunun ağzına - doyuncaya kadar - lokma lokma koymağa başladı. Daha sonra çıkıp gittiler. Ben de cereyan eden bu hâdiseden ötürü hayret içerisinde kapıyı kapadım.

Bu hâdise ve bunun gibi hâdiseler salih kulların mücadelesi ile onların şeytana karşı muhalif hareket etmelerine birer misâldir. Bunda senin için üç fayda vardır:

1. Rızık kim için takdir edilirse hiçbir şekilde başkasına gitmeyeceğini bilmelisin.

2. Rızık ve tevekkül mes'elesinin çok mühim olduğunu ve bunlarda şeytan için aldatmalar ve büyük vesveseler bulunduğunu bilmelisin. Hattâ zâhid önderler dahi bu aldatma ve vesveselerden kurtulamazlar.

Yeminle söylüyorum ki, bir kimse nefis ve şeytanla yetmiş sene cihad yapsa -onların ibâdet yapmağa yeni başlayanlara belki riyazet âleminde bir an çalışmamış gafillere verdikleri vesvese gibi - kendisine vesvese vermelerinden emin olamaz. Eğer bunu yapmaya muvaffak olurlarsa onu rezil bir duruma düşürür ve aldanmış gafillerin helaki gibi onu helak ederler. Bunda da basiretli olanlar için ibret vardır.

3) Tevekkül mes'elesinin ciddî bir çalışma ve tam bir mücâhede ile tamamlanacağını bilmelisin.

Onlar da senin gibi et, kan, vücûd ve rûhdan ibaret idiler. Belki onlar senden beden ve âzâ bakımından daha zayıf ve kemik bakımından daha ince idiler.

Ancak onlar, kendilerinde bulunan ilim kuvveti, îman nuru ve din himmeti ile bu gibi mücâhedeye ve yüksek makamların hakkını vermeye

güç yetirebildiler.

Benliğine bak! - Allah (c.c.) bize ve size merhamet buyursun - Ve nefsi şu çetin hastalıktan dolayı tedavi et. Umulur ki - inşaallahü teâlâ - felah bulursun.

RIZIK HUSUSUNDA DÖRT ÖNEMLİ NÜKTE

Mezkûr şeylerden sonra, bil ki sana bulduğum birtakım nükteleri anlatacağım. Ki, onlar kalbe te'sir ve tevekkül bahsinde sana kifayet edecektir. Onları düşündüğün ve onlarla amel ettiğin takdirde seni hakdan açık bir yola sevkedecektir. Muvaffakiyet Allah'tandır.

BİRİNCİ NÜKTE: Bilmelisin ki, Allah Teâlâ kitabında kulları için rızıkı te'minatı altına almış ve rızıklarını tekeffül etmiştir.

Dünya meliklerinden bir melik sana bir ziyafet çekeceğini va'detse ve senin de onun doğru olduğuna, yalan söylemeyeceğine ve va'dinden de dönmeyeceğine hüsn-i zannın olsa, bu durum karşısında ne dersin? Hattâ dış yönü sence bilinmeyen ve sözünde namuslu, halktan herhangi birisi veya bir yahudi yahut bir hıristiyan ya da bir putperest böyle bir şeyle sana va'dedecek olsa, sen ona ve va'dine i'timad, edip sözüne güvenerek o günkü akşam yemeğini düşünmezsin.

O halde sana ne oluyor ki - Allah Teâlâ rızıkını sana va'dettiği ve senin için tekeffül ve te'minat altına alıp hattâ birkaç yerde buna yemin ettiği halde - onun va'dine, söz ve te'minatına kanaat getirmiyor ve onun yemine bakmıyorsun? Belki yine kalbin ızdırab ve üzüntü içindedir. Gerçekten bu, nefis için -vebalini görse- ne acâib bir rezalet ve - durumunu bilse - ne acâib bir musîbettir!

Ali bin Ebî Tâlib'den şöyle dediği rivayet edilir:

«Allah'ın rızıkını başkasından mı istiyorsun? Akıbet korkusundan emin mi oluyorsun? Kâfir olsa bile bir sarrafın te'minatına niçin razı oluyorsun da Rabbin te'minatına razı olmuyorsun? Sanki kitabında olan şeyi okumamışsın da îmanı zayıf ve inançtan uzak birisi olmuşsun!»

Bundan ötürü şu rızık mes'elesi şek ve şüphe derecesine kadar varır ve - Allah'a sığınırız - sahibinin imkânsızlık ve dinsizliğinden korkulur. Bunun için Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

«Artık ancak Allah'a güvenip dayanın, (gerçekden) İman etmiş kimselerseniz.» [\[112\]](#)

«Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayananlardır.» [\[113\]](#)

Dinini düşünen bir mü'mine şu birinci nükte kâfidir. Yardım ve kuvvet ancak yüce Allah'dandır.

İKİNCİ NÜKTE : Rızkın taksim edilmiş olduğunu bilmelisin. Bu ise kitâbullahda ve Resûlullah'ın (s.a.v.) haberlerinde doğrulanmıştır.

Taksim ettiği şeyin değişmeyip bozulmayacağını da bilmelisin. Eğer bu taksimi inkâr veya bozulacağını tecviz etsen, böylece - Allah'a sığınırız - küfrün kapısını çalmış olursun.

Rızkın taksim edildiğinin doğru olduğunu ve değişmeyeceğini bildikten sonra, onun için ihtimam göstermede ve onu istemede, dünyada zillet ve zahmet çekmekten, âhirette ise azâb ve hüsrandan başka bir şey yoktur. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuşlardır:

«Balık ve öküzün sırtına (filân oğlu filânın rızkıdır) diye yazılıdır. İhtirashların yanına zahmetlerinden başka bir şey kalmaz!»

Bu hadîs hakkında şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.):

— İki çenende çiğneneceği takdir edilen bir rızkı senden başkası çiğneyemez. Rızkını - yazık sana - şerefle ye ve onu zilletle yeme!

Bu ikinci nükte de insanlar için yeterli bir nüktedir.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: Şeyhim İmâm (ü'l-Haremeyn)'den işittiğim şeydir. Ki, o da üstâd (Ebû İshak) (r.a.)'dan. şöyle dediğini anlatırdı:

— Rızık hususunda beni ikna eden tek şeyin şöyle olduğunu düşünür ve kendi kendime şöyle derdim :

«Şu rızık diriler ve yaşamak için değil mi? Ölü rızkı ne yapacak? Kulun hayatı - rızıkta olduğu gibi - Allah'ın hazine ve kudretinde olduğuna göre, rızkı dilerse bana verir, dilerse vermez. Bu rızık da Allah Teâlâ'ya bırakılmış benden gizli bir iştir. Rızkı dilediği gibi yapar. Ve ben buna karşı sakın davranırım.»

Bu üçüncü nükte de hakikat ehli için ikna edici bir nüktedir.

DÖRDÜNCÜ NÜKTE : Daha önce şu bölümde de anlattığımız gibi, Allah Teâlâ kulların rızkını te'minatı altına almıştır. Ancak bu te'minat gıda ve (bedenin) terbiyesinden ibaret olan rızıktır. Bununla insan yaşayabilir ve ibâdet yapar.

Yemek yeme ve su içmedeki sebeblere gelince...

Allah'a tevekkül ederek ibâdetle meşgul olan bir kimseden çok kere sebepler men'edilebilir. Bünyenin sağlam olması, Allah'ın rızık hususunda

te'minatının hakikatini bildiği için, sebeplerin kendisinden men'edilmesine aldırış etmez ve ızdıraba da düşmez. Allah Teâlâ'ya tevekkül de bu mânadan başka bir şey değildir. Allah Teâlâ'dan beklenen de zaten budur.

Kulun eceli gelmedikçe ve ibâdetle mükellef olduğu müddetçe, ibâdet ve itaat yapabilmesi için, mutlaka Allah (c.c.) ona kuvvet vererek yardım eder. Maksat da zaten budur.

Allah (c.c.) dilediği şeyi yapmaya kaadirdir. Dilerse kulunun bünyesini yiyecek ve içecek şeylerle veya çamur ve toprakla, yahut melekler gibi tesbih ve tehlîl ile ve dilerse bütün bunların dışındaki şeylerle dik tutabilir.

Kulun maksadı - ibâdet yapabilmek için - vücûdun dik durması ve kuvvetli olmasıdır. Yoksa yemek, içmek, şehvet ve zevk u safa değildir. O zaman sebeplere itibar etmeye lüzum yoktur. Bunun için âbid ve zâhidler yolculuğa, gece yol kat'etmeğe ve uzun günlere dayanırlar. Bâzıları on gün, bâzıları bir ve iki ay yemedikleri halde aynı kuvvetlerini devam ettirirler. Bâzıları ağzına kum atar; Allah (c.c.) o kumu onun için gıda yapar.

Bu anlatılanlar **Süfyân-ı Sevrî**'den rivayet edilen şeye benzer: Bir gün onun Mekke'de nafakası tükenir. Onbeş günü ağzına kum atarak geçirir.

Ebû Muâviyetü'l-Esved diyor ki:

«**İbrahim bin Edhem'in** yirmi gün çamur yediğini gör-müşümdür.»

A'meş'den şöyle dediği rivayet edilir:

— **İbrahimü't-Teymî** bana «bir aydan beri yemek yemedim» dedi. Ben : «Bir aydan beri mi?» dedim. «İki aydan beri» dedi. «Ancak birisi Allah aşkı için bir salkım üzüm almamı istedi, ben de yedim. Şimdi karnımdan şikâyetçiyim.»

Ben de derim ki: Bunlardan dolayı şaşma. Allah'ın dilediği şeyi yapacak kudreti vardır. Meselâ, hastanın bir ay hiçbir şey yemediği halde yaşadığını görürsün. Halbuki hasta bütün hallerde, kuvvetlilerden daha zayıf ve daha da cılızdır.

Bâzı insanlar çok yemekten ve oburluktan öldükleri gibi açlık yüzünden de ölebilirler. Bu ise ecelinin gelmesindendir.

Ebû Saidi el-Harraz'dan bize anlatıldığına göre, o, şöyle demiştir:

Allah'tan üç günde bir yemek yedirmesini isterdim. Bir ara çöl yolculuğuna çıktım. Üç gün geçtiği halde hiçbir şey yiyemedim. Dördüncü gün olunca bedenimde zayıflık hissettim. Ve olduğum gibi oturdum. Bu sırada gâibden birisi şöyle diyordu: «Ey Ebâ Said, yiyecek mi yoksa kuvvet mi senin için daha makbul?» Ben de: «Kuvvet!» dedim. O anda kalktım. Ve

(üç günü) az görerek bir şey yemeden on iki gün durdum. Bundan dolayı da hiç acı hissetmedim.

Kul (yemek ve içmek gibi) sebeblerin kendisine kapandığını görüp katıksız Allah'a tevekkül ettiğini bildiği zaman Allah'ın ona kuvvet bakımından yardım edeceğine kat'î olarak inansın ve bundan dolayı sıkıntıya düşmesin.

Belki kulun hakkı bundan ötürü Allah'a çokça şükretmesidir. Çünkü Allah için ihsan ve iyilik yapma hakkı vardır. Zira Allah (c.c.) kuldan meşakkati kaldırıyor ve ona (ibâdet yapmak için) yardım etmek suretiyle kul için gaye ve maksat meydana gelmiş oluyor. Ondan (yemek yemeden meydana gelen) ağırlığı ve vasıtayı bertaraf ediyor. Onun için ortadaki mânileri kaldırarak kula kudretini gösteriyor. Bu iyilikleri yaparken onu behimî ve avamî bir durumdan yükselterek hâlini meleklerin hâline benzetiyor.

Şu büyük aslı düşün ki - inşâallah - büyük bir kazanç sağlayasın.

Yine derim ki; belki sen: «Kitabı kısa yazma şartının aksine, bu bölümde sözü çok uzattın» dersin.

Allah'ın bekasına yemin ederek diyorum ki bu söylenenler, tevekkül hakkında söylenilmesi gerekenlerin yanında çok az kalır. Çünkü tevekkül ibâdet hususunda çok mühimdir. Belki dünya ve ubûdiyyet işi onun üzerinde dönüp dolaşır.

İbâdet hususunda (yüksek) himmetti olan kişi buna yapışsın ve hakkını gözetsin. Yoksa maksattan çok uzakta kalmış olur.

Allah'ı tanıyan âhiret âlimlerinin basiretli olduklarını sana anlatan şey, bütün işlerini «Allah'a tevekküle bağlamaları, Allah'a ibâdet için boş kalmaları ve bütün mânileri ortadan kaldırmalarıdır. Onlar nice kitaplar yazdılar. Ve nice tavsiyede bulundular. Allah (c.c.) onlar için ulu kişilerden yardımcı ve arkadaş gönderir. Hattâ Kerrâmiyye'nin zâhid imâm taifesinden bir taifeye gelmeyecek mahzâ hayırlar onlar için gelir. Çünkü Kerrâmiyye taifesi yollarını doğru olmayan kaideler üzerine kurdular. Biz ise imamlarımızın yolunda devam ettiğimiz müddetçe azîz olarak kalır; bütün zamanlarda mabed ve medreselerimizden ya - Üstâd Ebû İshak, Ebû Hâlid, Ebû Tayyib, İbn-i Furek, Şeyhimiz İmâm (Ebû Bekr el-Verrak) ye emsali ulu kişiler gibi - ilimde imâm olarak; yahut - Ebû İshak eş-Şirâzî, Ebû Saîd es-Sofî, Nasr el-Makdisî ve ilim ve takva yönünden insanlardan üstün diğer kişiler gibi - ibâdetinde çokça sâdık kişiler olarak çıkardık.

Tâ ki bâzılarımızın kalbleri zayıfladı, zararı faydasından daha çok olan şeylere bulaştık, işler ters döndü, himmetler azaldı, bereketler gitti, lezzet ve halâvet kayboldu da artık hiçbir kimse gönül safvetiyle ibâdet yapamaz ve (faydalı) ilim ve (ubudiyetteki) hakikati tahsil edemez oldu.

Asrımızda meydana gelen parıltıya gelince... Bu ancak - Harisü'l-Muhasibî, Muhammed bin İdris eş-Şâfiî, Müzenî, Hermele ve diğer din imamları (R.Anhüm) gibi - geçmiş şeyh ve eslâfımızın yolunda kalan kişilerdendir.

Onlar şairin dediği gibidirler:

«(Dünyaya aldanmaktan) kaçınmak için zamana uymadılar. Allah'a muhabbetten bir an ayrılma fırsatı bulamadılar. Onlar faziletli, doğru ve velayet ehli kişilerdir. Bütün maksadları uluların ulusuna karşıdır. Bütün sabredenlerden sabır düğümü çözüldü. Günlerin geçmesi onların düğümlelerinden bir şey çözemedi.»

Biz birinci asırda meliktik, tebaa olduk; atlı idik, yaya kaldık. Keşke bir defa bile olsa (hidâyet) yolunda geri kalmasaydık.

Allah'tan bu ilim ve ma'rifeti bizden almamasını isteriz. O, cömertlerin en kerîmidir. İhsan sahiblerinin en rahîmidir. Kuvvet ve kudret ancak yüce olan Allah'tandır.

TEFVİZ İLE İLGİLİ İKİ ÖNEMLİ ESAS

Tefvîz'a gelince.. Bunda iki esası düşün.

Birinci esas: Bilirsin ki bir fiili tercih etmek, işleri bütün yönleriyle, dışıyla, içiyle, şimdiki hâli ve akıbetiyle bilen kimse için mümkündür. Aksi halde kendisinde hayır ve iyilik bulunan şeyin yerine bozuk ve kötü olan şeyi tercih etmesinden emin olamaz.

Bir bedevîye veya köylüye yahut koyun çobanına : «Şu paraları benim için tedkik et ve kalp olup olmayanlarını ayır» desen; onların bunu yapamayacaklarını görmez misin? Sarraf olmayan bir esnafa söyleyen, çok kere ona da bu iş zor gelir. O zaman da emin olamazsın. Ancak bu iş, onları ve onlarda bulunan özellikleri ve gizli şeyleri bilen bir kuyumcuya göstermenle olur.

İşleri bütün yönleriyle ihatalı bir şekilde bilmek ancak âlemlerin rabbi Allah'a (c.c.) mahsûsdur. O halde tek ve şeriki olmayan Allah'dan (c.c.) başka hiçbir kimsenin tercih ve tedbir almaya hakkı yoktur. Bunun için Allahü Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor: «**Rabbin ne dilerse yaratur, (ne**

dilerse) ihtiyar eder. Onlar için ise (rablerine karşı böyle) muhayyerlik yoktur.» [114]

«Göğüsleri neler saklıyorsa, neleri de açıklıyorsa Rabbin (hepsini) bilir.» [115]

Nakledildiğine göre, salih kimselerden birisine Allah Teâlâ tarafından : «Ne istiyorsan iste, istediğin verilecek!» denildi. Hayra eren o zât şöyle dedi:

«(Her şeyi) bütün yönleriyle bilen birisi (benim gibi) her yönüyle câhil birisine: «İste, verilecek» diyor. Hangi şeyin bana faydalı olacağını bilmiyorum ki onu isteyeyim. (Allah'ım), benim için hayırlı olanı siz ihtiyar edin!»

Bu cümle ne büyük bir sözdür!

İkinci esas: Eğer zamanın en bilgili, en âdil, en kuvvetli, en merhametli, en müttakî, en doğru ve (va'dine) en vefalı birisi sana : «Bütün işlerini ben göreceğim ve bütün ihtiyaçlarını ben yerine getireceğim; bütün işlerini bana bırak. Sen, sana faydalı olacak şeylerle meşgul ol!» dese ne dersin?

Bunu bir ganimet, büyük bir ni'met kabul edip büyük bir minnettarlıkla ona sonsuz bir teşekkür ve güzel bir övgü sunmaz mısın?

Sonra, senin için iyilik tarafını bilmediğin bir şeyi seçerse, bunun için sıkıntıya düşmeyip onun tedbirine i'timad ve itmi'nan gösterirsin. Bilirsin ki, o, senin için hayırdan başka bir şeyi seçmez. Ve iş ne olursa olsun ona ısmarlayıp o da bunu te'minat altına aldıktan sonra senin için iyilikten başka bir şey düşünmez.

O zaman sana ne oluyor ki, gökten yere kadar her işi tedbir eden, bütün âlimlerin en âlimi, kudretlilerin en kudretlisi, merhametlilerin en merhametlisi ve zenginlerin en zengini olan âlemlerin rabbi Allah'a (c.c.) işini ısmarlamıyorsun? Tâ ki, ilmin yetmediği, aklın ermediği şeyde güzel bilgisi ve hüsn-i tedbiri ile senin için ihtiyar etsin.

Sen, akıbetinde sana faydalı olan şeyle meşgul ol. Eğer sırrına vâkıf olamadığın bir şeyi senin için ihtiyar ederse - nasıl olursa olsun - ona rızâ ve itmi'nan göster. O (seçilen şey) iyi ve hayırdır. Düşün! İnşâallah hidâyet bulursun. Tevfîk Allah'tandır.

KAZA VE KADERE RIZÂ GÖSTERMEYE AİT İKİ İKNA EDİCİ ESAS

Kaza ve kadere rızâ göstermeye gelince... Onda da - fazla değil - **iki ikna edici esası düşün :**

Birinci esas: Kazaya rızâ göstermekte «o anda» ve «gelecek itibariyle» **iki fayda** vardır.

O andaki faydası: Faydasız şeylerden kalbin kurtulması ve az üzülmektir. Bunun için bâzı zâhidler -. «Kader hak olduğuna göre, üzülmek lüzumsuzdur» dediler.

Bu sözün aslı Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen bir hadîse dayanır. O, **İbn-i Mes'ûd'a** (r.a.) şöyle buyurdu :

«Tasalanma! Takdir edilen şey olur. Takdir edilmeyen şeyde sana gelmez.»

Bu hadîs, - kelimesinin az ve mânasının çok derin olması itibariyle- Peygamberimiz'in câmiyyetli sözlerinden-dir.

Gelecekteki faydası: Allah'ın (c.c.) hoşnutluğu ve sevab kazancıdır.

Allah Teâlâ : **«Allah kendilerinden razı olmuştur, kendileri de ondan razı olmuşlardır»** ^[116] buyuruyor.

Bir de öfkelenmede; o anda keder, üzüntü ve sıkıntı; sonunda da faydasız olarak korkusu vardır. Zira kader yerini bulacaktır. Senin üzülmene ve kızmandan dolayı geri dönmez. Nitekim şöyle denilmiştir:

«Ey nefis! Takdir edilene sabret! Takdir edilmeyenden emin olmalısın. Muhakkak bil ki, - sabretsen de sabretmesen de takdir yerini bulur.»

Aklı olan, günah ve azâbla beraber faydasız üzüntüyü gönül rahatlığına ve cennet sevabına tercih etmez.

İkinci esas : Öfkelenmede büyük bir tehlike, zarar, küfür ve nifak vardır. Ancak imdadına Allah'ın (c.c.) yetiştiği kimse müstesna. Allah Teâlâ buyuruyor:

«Öyle değil, rabbine andolsun ki onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çekdikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiği hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îman etmiş olmazlar.» ^[117]

(Görüldüğü gibi) Resûlullah'ın (s.a.v.) verdiği hükme öfkelenen ve yüreğinde sıkıntı duyan kimseden (Allah) îmanı nefyetmiş ve imansızlığına yemin etmiştir. Ya Allah'ın (c.c.) kazasına öfkelenenin hâli nasıl olur?

Daha önce de rivayet ettiğimiz gibi Allah Teâlâ : **«Kim benim takdirime razı olmaz, belâlarıma sabretmez ve nimetlerime şükretmezse, benden başka bir ilâh seçsin!»** buyuruyor.

Denildi ki: Sanki Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuş oluyor :

«Böyle bir adam öfkелendiđi anda Rab olarak benden hoşnut değil demektir. Öyle ise kendisini hoşnut edecek başka bir Rab edinsin.»

Bu, akıllı olan kimse için ne büyük bir vâid ve tehdidedir!

Selefdен bâzısı ne kadar haklıdır! Onlardan birine: **“Ubûdiyyet”** ve **“rubûbiyyet”** nedir?» diye sorulduğunda, cevaben :

«Rab için takdir; kul için ise rızâ göstermek. Rab takdir etse de kul rızâ göstermese orada ne ubûdiyyet ve ne de rubûbiyyet olur.»

Bu esası da iyi düşün ve kendini gözet. Umulur ki Allah’ın (c.c.) yardım ve tevfikıyla kurtulursun.

Sabra gelince... O acı bir ilâç ve kötü bir şerbet olmakla beraber, bütün menfaatleri celbeden ve senden bütün zararları defeden mübarek bir şeydir. İlâç bu vasıfta olursa akıllı olan insan onu içmeye kendini zorlar, acılık ve keskinliğine katlanır ve : «Bir anlık acılık bir senelik huzuru sağlar» der.

SABRIN SAĞLADIĞI FAYDALAR

Sabrın sağladığı menfaatlere gelince: Bil ki, sabır dört kısımdır:

- 1) Allah’a itaat etmeye sabır.
- 2) Günah işlememeye karşı sabır.
- 3) Dünyanın fuzuli şeylerine karşı sabır.
- 4) Mihnet ve musibetlere karşı sabır.

Kul sabrın acılığına katlanır ve dört yerde sabrederse, onun için, ya ibâdet ya da ibâdetin mertebelerinden olan doğruluk ve neticede bolca sevab hâsıl olur.

Dünyada günah ve belâlara, âhirette ise zahmete düşmez. Şu anda, dünya ve meşguliyetini istemekle imtihana çekilmez ve gelecekte de zulmüne uğramaz. Sonra, imtihan edildiği ve kaybettiği şeyle sevabı yok edilmez. O zaman, sabır sebebiyle ibâdet ve güzel mertebeler, sevab, takva, zühd, mükâfat ve büyük sevab Allah Teâlâ’dandır. Bunun izahını ise Allah’tan başka kimse bilmez.

(Sabrın), zararları defetmesine gelince... Dünyada sabırsızlık ve onun şiddetinden; âhirette de günah ve cezasından kulu kurtarır.

Eğer kul sabırda za’fiyet gösterip feryâd yolunu tutarsa bütün menfaatlerini kaybeder ve bütün zararlar ona yönelir. Çünkü zayıf kimse ibâdet yapma meşakkatine katlanamaz. Böylece ibâdet edemez ve ibâdeti muhafaza etmeye sabredemez. O zaman onu yıkar, yahut ibâdet yapmağa devamlı sabredemez. Şu halde doğruluğun derecelerinden olan ibâdetle şerefli bir mertebeye kavuşamaz. Veya günah işlememeğe sabredemeyip

onu irtikâb eder. Yahut lüzumsuz şeylere sabredemeyerek onlarla meşgul olur. Ya da musîbete sabredemeyip sabrın sevabından mahrum kalır.

Bazan çok sabırsızlıkta bulunur da bununla mükâfatı fevt etmiş olur. Bu halde onun için **iki musibet vardır:**

Birisi: Bir şeyin fevt edilmesidir.

Diğeri: Sevabın ve mükâfatın fevt edilmesi, kötülöklere uğramak ve sabırsızlıktır.

Denilmiştir ki: «Musîbete karşı sabretmekten mahrum kalmak, musîbetten daha şiddetlidir. Elde mevcut olan şeyi götüren ve kaybedileni sana geri getirmeyen şeyde ne fayda vardır? İkisinden birini kaçırdığın zaman diğeriini kaçırmamaya çalış!»

GÜZEL VE ÖZLÜ BİR SÖZ

Şümullü sözlerden birisi de Hz. Ali'nin (r.a.) birisine ta'ziye verirken söylediğı zikredilen şu sözüdür:

«Eğer sabredersen - takdir yerini alır - ecrini görürsün.Eğer feryâd edersen - yine takdir yerini alır - günah işlemiş olursun.»

Sonra derim ki: Sözün kıyası; alışılmış alâkalardan kalbi kesmek, yerleşmiş âdetlerden nefsi men'etmek, ismi yüce olan Allah'a tevekkül etmek, işlerde olan tedbiri terkedip gizliliklerini bilmeksizin (o işleri) Allah'a bırakmak, nefsi gazablanmadan ve nefsin daima koştığı çılgınlıktan onu men'etmek, kötü görmekle beraber nefsi gemlemek, nefsin nefret etmesiyle beraber sabırda sebat etmek acı bir iş, çetin bir ilâç ve ağır bir yükür.

Ancak bu, doğru bir tedbir ve düzgün bir yoldur. Böyle bir işte güzel bir sonuç, saâdetli ve mes'ûd edici bir durum vardır. Şefkatli, zengin bir baba, gözleri ağrıyan sevgili çocuğunu yetişmiş yaş hurma yahut elma yemekten men'etse, çocuğı terbiye edecek sert bir muallime teslim edip, bütün gün onu muallimin yanında bıraksa, babası onu sıkıştırıverse ve kan aldırması için onu iğneciye götürse de iğneci kan alırken çocuğı incitse, ızdıraba düşürse; acaba baba cimriliğinden mi onu (hurma ve elma yemekten) men'-etmiştir?

O adam yabancılara bolca verdiği halde çocuğına karşı nasıl cimrilik yapar? Yoksa çocuğun babası yanında itibarı mı yok? O, elinde olan bütün şeyleri onun için biriktirdiğı halde bu nasıl olur?

Ya da - kızdığı için - onu sert bir öğretmene teslim etmekle ona zahmet ve eziyet vermek mi istiyor? O çocuk gözünün ışığı ve kalbinin meyvesi

olduğu halde böyle bir şey nasıl olur? Eğer çocuğuna bir rüzgâr isabet edecek olsa bu babasına çok zor gelir. Hayır, belki çocuğunun iyiliğinin bunda olduğunu ve küçük bir zahmetle çokça hayır ve büyük faydalara kavuşacağını bildiği içindir.

Mütehassıs ve öğüt veren dost bir doktor, çok şiddetli bir hastayı - ciğerleri susuzluktan yandığı halde - su içmekten men'etse ve nefis ve tabiatının hoşlanmadığı kötü şurupları ona içirse ne dersin? Bunu, ona düşmanlık ve eziyet vermek için mi yapıyor? Hayır (öyle değil), belki o bir iyilik ve ihsandır. Çünkü o (doktor) yakînen bilir ki, onun arzusunu bir an yerine getirmek hemencecik hayatına mal olur. Bunu men'etmekte ise onun şifâ bulması ve hayatının kurtulması vardır.

Ey insan, şimdi düşün! Eğer Allah (c.c.) senden (bir lokma) ekmeği veya parayı esirgese; sen yakînen bilirsın ki, o, istediği şeye mâlik ve onu sana kavuşturmaya da kaadirdir. Cömertlik ve fazilet onun içindir. Durumunu bilir ve hiçbir şey ona gizli değildir. Yokluk, acziyet, gizlilik ve cimrilik onda yoktur. Allah (c.c.) bütün bunlardan yüce ve mukaddesdir. Çünkü o, zenginlerin en zengini, kudretlilerin en kudretlisi, âlimlerin en âlimi ve cömertlerin de en cömertidir. O zaman hakikaten bilirsın ki Allah (bunları) senden, ancak iyiliğin ve menfaatin için men'etmiştir. Yoksa niçin men'etsin ki? Bak, ne buyuruyor:

«Yerde ne varsa hepsini sizin (fâideniz) için yaratan O'dur.» [\[118\]](#)

Nasıl men'etsin ki, o sana, kendisini tanıtmaya gibi en büyük nimeti ihsan etti. O öyle bir nimettir ki, bütün dünya onun yanında hiçbir şey gibidir. Meşhur bir haberde şöyle vârid olmuştur:

«Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Şefkatli bir çoban devesini uyuz devenin çöktüğü yere çökmekten men'ettiği gibi, ben de veli (kullarımı) dünya nimetlerinden men'ederim.»

Allah (c.c.) seni bir sıkıntı ile mübtelâ ederse, yakînen **bil** ki, **o** seni imtihan etmekten müstağnî, hâlini bilici ve za'fiyetini görücüdür.

O sana çok şefkatli ve merhametlidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.): **«Allah Teâlâ'nın mü'min kuluna merhameti,şefkatli olan annenin çocuğuna olan merhametinden daha fazladır»** sözünü duymadın mı? Bunu bildikten sonra, bu istenilmeyen şeylerin ancak senin salâhın için indirildiğini bilmiş olursun.

Fakat sen bunları bilemezsin. Halbuki o, bütün bunları bilicidir. Bundan ötürü onun, kullarının en azîzleri olan seçkin ve dostlarını daha çok

sıkıntılara mâruz bıraktığını görürsün. Hattâ Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

«Allah bir kavmi sevdi mi onları birtakım musibetlerle imtihan eder.»

«Belânın en çetini nebilere, sonra şehidlere, sonra da derecesine göre diğerlerinedir.»

Eğer Allah'ın (c.c.) senden dünyayı men'ettiğini veya sana çokça şiddet ve belâ verdiğini görürsen; bil ki, sen onun yânında azîz ve yüksek bir mertebedesin. Ve O seni dostlarının yoluna sevk etmektedir. Çünkü o seni görüyor ve men'ettiği şeylere de muhtaç değildir. Onun : **«Sen Rabbi-nin hükmüne sabret. Çünkü muhakkak sen bizim gözlerimizin önündesin»**

[\[119\]](#) sözünü işitmedin mi?

Bil'akis Allah'ın - iyiliğine ait şeyleri muhafaza, ecir ve sevabını artırma ve ind-i ilâhîde ebrâr ve azîzlerin mertebelerine yükseltmesi ile ilgili - üzerinde olan ni'metini bilersen, nice güzel sonuçlar ve ihsanlar görürsün. Allah (c.c.) tevîk ve hidâyetin sahibidir.

ALLAH HER ŞEYE KAADİRDİR

Hâsılı kelâm; Allah Teâlâ'nın, hayatını devam ettirmene ve ibâdet etmene yetecek miktardaki rızkını vermeye, dilediğini dilediği gibi yapmaya kaadir olduğunu ve ihtiyaçlarını saatbesaat, anbean gözettiğini yakînen bilersen, onun hak te'minatına ve doğru va'dine i'timad edersin. Kalbin bunlarla sükûnet bulur, (ibâdete) mâni (şeyleri) ve sebepleri anmadan ve kalbini bunlara takmadan kaçınırsın. Zira sebepler Allah'ın (c.c.) yardımını olmadan seni müstağni kılamazlar. Çünkü Allah (c.c.) yenilecek şeyleri yemeyi ve içilecek şeyleri içmeyi kolaylaştırıyor. Sonra o bunları hazmettiriyor. Daha sonra sana kuvvet verir. Ağır ve yaramaz olan şeyleri de senden uzaklaştırır.

Allah Teâlâ dileseydi seni bunlardan da müstağni kılabilirdi. Bütün işler tek ve şeriki olmayan Allah'a yönelir. O halde yalnızca ona tevekkül et. Yine böylece işlerinle ilgili olan tedbiri, göğü ve yeri idare eden Allah'a bırakırsın. Yarınla ilgili, olacak veya olmayacak ve nasıl olacağı belli olmayan şeylerden ilmin, fikrin ve görüşün erişemediği şeyi istemeden nefsini rahatlatırsın. Ve (Allah'ın hükümlerine) olur ki (olur) ve eğer (olsaydı) şeklinde (itiraz etmekten) alıkoyar. Çünkü bunlarda kalbi meşgul etmek ve vakit zay'etmekten başka bir şey yoktur.

Olabilir ki, birtakım işler senin beklemediğin gibi olur. O zaman fikir ve tedbirindeki geçmiş şeyler ve onlar için kaybettiğin vakit, faydasız boş şey,

belki pişman olacağın bir hüsrân - kalb bununla meşgul ve ömür zayi edildiği için -aldanmış olur.

Bu mânâda bâzı zâhidler şöyle demişlerdir: «Allah'ın takdir ve hükmü ezelde tâyin edilmiştir. Öyle ise kalbini «umulur ki olur» ve «eğer olsaydı»dan rahat bırak!»

«Vakti gelince olacak olur. Cahiller ise zahmet ve sıkıntı içindedirler.»

Belki korktuğun şey olmayacaktır. Umduğun şey de olmayabilir.

Nefsine kısaca : **«Ey nefis! Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez. O, bizim mevlâmızdır»** [\[120\]](#) dersin.

O bize kâfi ve ne güzel vekildir. Çünkü o kaadirdir; kudreti için nihayet yoktur. Hâkimdir; hükmü için nihayet yoktur. Rahîmdir; rahmeti için nihayet yoktur.

Bu sıfatlara haiz olan zât, tevekkül edilmeğe ve bütün işler kendisine ısmarlanmağa lâayık olan kimsedir. O halde (işlerini Allah'a) ısmarlaman lâzımdır.

Yine - her ne kadar ilmimiz keyfiyet ve sırrına erişmese bile - kalbine, Allah'ın (c.c.) senin için takdir ettiğı ve edeceği şeyin daha uygun ve daha iyi olduğunu yerleştir ve şöyle de:

— Ey nefis! Takdir edilen, şüphesiz olacaktır. Allah'ın (c.c.) yapacağı şeylerde öfkelenme ve hayrete düşmede fayda yoktur. Zaten öfkelenmeye de gerek yoktur.

Siz: «Allah'a Rabb olarak razı olduk» demediniz mi?Şu halde nasıl hükümlerine razı oluyorsunuz? Hükmetmek ise rubûbiyyetin şânı ve hakkıdır. O halde (takdire)rızâ göstermen lâzımdır.

Yine sana bir musîbet isabet edecek ve kötü bir şey gelecek?, olsa o zaman nefsinı muhafaza, feryâd etmemen için de kalbini zabtedersin. Ve senden şikâyet ve ıstırab meydana gelmez. Bilhassa musîbetin İlk anlarında. Çünkü (sabrın efdaliyyetindeki) durum o ana aittir. Nefis ise bu gibi durumlarda hemen feryâd etmeğe başlar. Ve sen o zaman şöyle demelisin:

«Ey nefis! Bu (musîbet) meydana geldi. Onu def etmeğe çare de yok. Halbuki Allah bu musibetten daha büyüklerini (sana vermemek suretiyle) defetmiş. Çünkü onun hazinesinde çok çeşitli belâlar vardır. Bu musibetler bir gün gidip kalmayacak. Belâlar yakında açılacak bulutlara benzer. Ey nefis! Az bir zaman zahmet çek ki uzun bir müddet sevinesin ve büyük bir sevab elde edesin.»

Gelen belâların def'edilmeyeceğini, feryâd etmede fayda olmadığını ve sabretmekle beraber hakikatte musîbetin kalmadığını bildikten sonra dilini

«**istirca**» ^[121] ile; kalbini, Allah katında senin için meydana gelen sevabı anmakla meşgul eder ve ülü'l-azm peygamberlerin ve Allah (c.c.) katında azîz velîlerin mâruz kaldıkları musibetlere karşı sabırlarını hatırlarsın.

ALLAH'IN YASAKLADIĞI ŞEYLERDE BİRÇOK HİKMET VARDIR

Allah (c.c.) herhangi bir vakit şayet senden dünyayı men'ederse şöyle dersin:

— Ey nefis! Allah (c.c.) hâlini daha iyi bilir. Sonra daha merhametli ve daha şefkatlidir. Pis bir yaratık olmakla beraber köpeğin; kendisine düşman olmakla beraber kâfirin rızkını Allah (c.c.) veriyor. Ben ise onun muvahhid, arif kuluyum. Onun yanında (bunlarla beraber) bir ekmeğe müsavi olmam mı? Olmamak muhaldir.

Gerçekten bil ki, bunu senden men'etmesinde büyük bir fayda vardır. Allah (c.c.) yakında güçlükten sonra bir kolaylık kılar. Az bir müddet sabret ki, yapacağı güzel şeylerden acâib şeyler göresin. Şairlerin şu sözlerini işitmedin mi?-.

«Rabbin yapacağını bekle. Yakında gelir. Sıkıntıdan kurtulmak için arzu ettiğin şey yakındır. Büyük bir durumla karşılaştığın zaman tasalanma. Çünkü gayb âleminde nice nice acâib şeyler vardır.» «Ey üzüntüsü artan kişi! Zorun arttığı zaman **«elem neşrah»** (sûresini) düşün. İki yüsr (kolaylık) arasında bir usrû (zorluk) tekrarladıkça ferahlan!»

Bütün bu zikir ve benzerlerini (kalbinde) dolaştırdığın ve bunlara tekrar ve alıştırma yaparak devam ettiğin zaman; bunlar sana kısa bir müddet sonra - eğer çalışkan isen ve yüce bir himmetin varsa - kolaylaşır.

Sen şu dört büyük manii nefsinden defettin. Zahmetlerine katlandın. Ve Allah katında «verdiği belâya sabreden, takdirine razı olan ve (işlerini Allah'a) ısmarlayan» mütevekkillerden oldun. Böylece dünyada nefsin için kalb ve beden rahatlığı; âhirette büyük bir sevab ve azık; âlemlerin rabbinin indinde de yüksek bir mertebe peyda etmiş olursun.

O halde dünya ve âhiretin hayrı senin için toplanmış ve ibâdet yolları senin için açılmış olur. Artık (seni ibâdetten alıkoyacak) ne bir mâni ve ne de bir meşguliyet vardır. O halde sen şu çetin engeli aşmış oldun.

Allah'dan (c.c.) temennimiz odur ki - hüsn-i tevfikı ile -hepimize yardımcı olsun. Çünkü her şey onun kudretindedir. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Kuvvet ve kudret yüce olan Allah'tandır.

- [73] Sûre-i Rûm, âyet: 40
[74] Sûre-i Zâriyât, âyet: 58
[75] Sûre-i Hûd, âyet: 6
[76] Sûre-i Zâriyât, âyet: 23
[77] Sûre-i Furkan, âyet: 58
[78] Sûre-i Mâide, âyet: 23
[79] Sûre-i Zâriyât. âyet: 23
[80] Sûre-i Al-i imrân, âyet: 159.
[81] Sûre-i Muhammed, âyet: 7
[82] Sûre-i Rûm. âyet: 47
[83] Sûre-i Talâk, âyet: 3
[84] Sûre-i Bakara, âyet: 254.
[85] Sûre-i Talâk, âyet: 2-3
[86] Sûre-i Cum'a, âyet: 10.

[87] Burada men'den maksat, Sûre-i Cumanın 9. âyetindeki «alış - verişi bırakın» mealindeki hükümdür, (m)

- [88] Sûre-i Hûd, âyet: 6
[89] Sûre-i Hadîd, âyet: 23
[90] Sûre-i Hüd, âyet: 6
[91] Sûre-i A'raf, âyet: 34
[92] Sûre-i Mâide. âyet: 65
[93] Sûre-i Bakara, âyet: 197
[94] Sûre-i Mü'min, âyet: 44-45
[95] Sûre-i Şuarâ. âyet: 82
[96] Sûre-i Şuarâ, âyet: 51

[97] Bu yolculuğun peygamberimizin hangi seferinde olduğu rivayetlerin çokluğundan dolayı kesinlik kazanamamıştır. Müslim'in rivayetine göre Hayber dönüşünde, Sünen-! Ebî Davud'a göre Mekke-i Mükەرreme yolunda, (yâni Hudeybiye'den dönüşde), Muvatta'daki rivayete göre alel'ıtlak Mekke yolunda, Abdürrezzak'ın «Musannef»ine göre Tebük gazasında bu kıssa geçmiştir, (m)

[98] Bu kıssa Buhari'de şöyle anlatılır:

Ebu Katade'den (r.a.). Şöyle demiştir:

— Bir gece Resûlullah (SAV.) ile birlikte yolculuk ediyorduk. içimizden biri: «Ya Resûlallah, gece sonu emretsen de konak etsek!» dedi. (Cevaben): «Korkarım uyuyakalıp namazı kaçırsınız» buyurdu. Hz. Bilâl (r.a.): «Ben sizi uyandırırım» dedi.

Yattılar. Hz. Bilâl de arkasını rahilesine (bindiği deveye) dayayıp bekledi. Derken gözleri kapanıp o da uyuyakaldı.

Nebiyy-i Ekrem (s.a.v.) uyandığı zaman hâcib Bilâl: «Bana bugüne gelinceye kadar bunun gibi (ağır) bir uyku basmış değil» dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

«Allah Teâlâ istediği zaman ruhlarınızı kabzetti. Yine istediği zaman da geri çevirdi. Bilâl, kalk, ezan oku!»

(Bunun üzerine) Bilâl halkı namaza davet etti. (Yâni ezan okudu.) Resûlullah (s.a.v.) abdest aldı. Güneş yükselip bembeyaz olduğu vakitte de kalktı, namazı (kaza olacak) kıldırды, (m)

[99] Sûre-i Âl-i Imrân. âyet: 186

[100] Sûre-i Âli İmrân, âyet: 186

[101] Sûre-i Talâk, âyet: 2-3

[102] Sûre-i Hûd. âyet: 49

[103] Sûre-i A'râf, âyet: 137

[104] Sûre-i Secde, âyet: 24

[105] Sûre-i Sâd, âyet: 44

[106] Sûre-i Bakara, âyet: 155-157

[107] Sûre-i Âl-i imrân. âyet: 146

[108] Sûre-i Furkan, âyet: 75

[109] Sûre-i Ra'd. âyet: 24

[110] Sûre-i Zümer, âyet: 10

[111] Sûre-i Kehf, âyet: 28

[112] Sûre-i Mâide, âyet: 23

[113] Sûre-i İbrahim, âyet: 11

[114] Sûre-i Kasas, âyet: 68

[115] Sûre-i Kasas, âyet: 69

[116] Sûre-i Mâide. âyet: 119

[117] Sûre-i Nlsâ, âyet: 65

[118] Sûre-i Bakara, âyet: 29

[119] Sûre-i Tûr, âyet: 48

[120] Sûre-i Tevbe. âyet: 51

[121] İnnâ îillâhi ve innâ ileyhi râciûn» demek

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: «Allah sabr(-u sebat) edenleri sever.»

«Artık ancak Allah'a güvenip dayanın, (gerçekden) İman etmiş kimselerseniz.»

Artık ancak Allah’a (c.c.) güvenip dayanın, (gerçekten) îmân etmiş kimselerdenseniz.

Nefsine kısaca : «Ey nefis! Allah’ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez. O, bizim mevlâmızdır» dersin.

«Kim Allah’a (c.c.) güvenip dayanırsa, O, kendisine yetişir.»

Cenâb-ı Hakk’ın: «Allah’ın (c.c.) fazlından (nasib) arayın» fermanına gelince.. Fazlından maksat ilim ve sevabdır. Bâzıları da : Belki o ruhsattır. Çünkü o emir, yasaktan sonra vârid olmuştur. O zaman buradaki emir vücûb ve lüzum mânasına, değil de mübahlık manasınadır, demişlerdir.

«Göğüsleri neler saklıyorsa, neleri de açıklıyorsa Rabbin (hepsini) bilir.»

«Mü’minlere yardım etmek ise üstümüze bir hakdır.»

«Her ümmetin (mukadder) bir eceli vardır. Binâenaleyh, o müddetleri gelince bir saat ne geri bırakabilirler, ne öne alabilirler.»

Bil ki, lügat yönünden sabır, «hapis» mânasına gelir. Allah Teâlâ: «Sabah, akşam rablerine, (sırf) onun cemâlini dileyerek, duâ edenlerle beraber candan sabr (u sebat) et. Dünya hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbine bizi anmaktan gaflet verdiğimiziz, hevâ ve hevesine uymuş, işinde haddi aşmış kimselere boyun eğme» buyuruyor. Yâni; nefsinin onlarla beraber hapsedilmesi, demektir.

«Ceza gününde kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O’dur.»

«Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitab verilenlerden ve Allah’a eş tanıyanlardan da herhalde incitici birçok (lâflar) işiteceksiniz.» Sonra şöyle buyurdu :

Allah Teâlâ : **«İşte (bütün) onlardır ki zorluklara katlanıp dayanmaları sebebiyle ğurfe(ler)le mükâfatlandırılacaklar** buyuruyor.

İşleri bütün yönleriyle ihatalı bir şekilde bilmek ancak âlemlerin rabbi Allah’a (c.c.) mahsûsdur. O halde tek ve şeriki olmayan Allah’dan (c.c.) başka hiçbir kimsenin tercih ve tedbir almaya hakkı yoktur. Bunun için Allahü Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor: **«Rabbin ne dilerse yaratır, (ne dilerse) ihtiyar eder. Onlar için ise (rablerine karşı böyle) muhayyerlik yoktur.»**

«Kim Allah’dan (c.c.) korkarsa, (Allah) ona bir çıkış yeri ihsan eder. Onu hatır u hayâline gelemeyecek bir cihetden de rızıklandırır.»

«Mü’minler ancak Allah’a güvenip dayananlardır.»

«Size verdiğimiz rızıktan (hak yolunda) harcayınız.»

Allah Teâlâ: «Rabbinin İsrail oğullarına olan o pek güzel vaadi, (şedâide) katlandıkları sebebiyle, tam yerine geldi» buyuruyor.

Allah Teâlâ: «Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir» buyuruyor.

«Ölmek şânından olmayan o Baki (Teâlâ)ya güvenip dayan» buyuruyor.

«Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Çünkü Allah (kullarını) çok iyi görendir. Nihayet, Ailen onların kurdukları tuzakların fenalıklarından bu (zâtı) korudu. Fir'avn'ın kavmini ise kötü azâb kuşatı verdi.»

«Eğer katlanır, sakınırsanız, işte bu, hâdiselere karşı (gösterilmiş) bir azm (ü metanet) dendir.»

Cenâb-ı Hakk'ın: «Allah'ın (c.c.) fazlından (nasib) arayın» fermanına gelince.. Fazlından maksat ilim ve sevabdır. Bâzıları da : Belki o ruhsattır. Çünkü o emir, yasaktan sonra vârid olmuştur. O zaman buradaki emir vücûb ve lüzum mânasına, değil de mübahlık manasınadır, demişlerdir.

«Yerde yürüyen hiçbir canlı olmamak üzere rızıkları Allah'ın (c.c.) üstünedir.»

Meselâ Allah Teâlâ, Peygamberimiz (s.a.v.) ve ashabı için bâzı seferlerde bütün gece boyunca güneş doğuncaya kadar uyumalarını takdir etti. Hattâ gece ve sabah namazlarını bile kaçırdılar. Halbuki namaz uykudan daha faziletlidir.

«Şüphesiz rızkı veren, o pek çetin kuvvet sahibi Allah'ın (c.c.) kendisidir» buyuruyor.

«Öyle değil, rabbine andolsun ki onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çekdikleri (kavga etdikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îman etmiş olmazlar.»

«Yerde yürüyen hiçbir canlı olmamak üzere rızıkları Allah'ın (c.c.) üstünedir.»

«Bir de azıklanın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı takvadır.»

İnnâ îllâhi ve innâ ileyhi râciûn» demek

Sûre-i Tevbe, âyet: 51

Sûre-i Kasas, âyet: 69

Sûre-i Kasas, âyet: 68

Sûre-i Tûr, âyet: 48

Sûre-i Bakara, âyet: 29

Sûre-i Nlsâ, âyet: 65

Sûre-i Mâide. âyet: 119

«**Yerde yürüyen hiçbir canlı hariç olmamak üzere, rızıkları Allah'ın (c.c.) üstündedir**» buyuruyor.

«**Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a (c.c.) güvenip dayan.**»

Allah Teâlâ: «**Sabrettiğiniz şeylere mukabil sizlere selâmı** buyuruyor.

Sûre-i Talâk, âyet: 2-3

«**Allah (c.c.) sizi yaratan, sonra rızınızı verendir.**»

Sûre-i Âli İmrân, âyet: 186

Sûre-i Âl-i İmrân. âyet: 186

Bu kıssa Buhari'de şöyle anlatılır:

Ebu Katade'den (r.a.). Şöyle demiştir:

— Bir gece Resûlullah (SAV.) ile birlikte yolculuk ediyorduk. içimizden biri: «Ya Resûlallah, gece sonu emretsen de konak etsek!» dedi. (Cevaben): «Korkarım uyuyakalıp namazı kaçırsınız» buyurdu. Hz. Bilâl (r.a.): «Ben sizi uyandırırım» dedi.

Yattılar. Hz. Bilâl de arkasını rahilesine (bindiği deveye) dayayıp bekledi. Derken gözleri kapanıp o da uyuyakaldı.

Nebiyi-i Ekrem (s.a.v.) uyandırdığı zaman hâcib Bilâl: «Bana bugüne gelinceye kadar bunun gibi (ağır) bir uyku basmış değil» dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

«Allah Teâlâ istediği zaman ruhlarınızı kabzetti. Yine istediği zaman da geri çevirdi. Bilâl, kalk, ezan oku!»

(Bunun üzerine) Bilâl halkı namaza davet etti. (Yâni ezan okudu.) Resûlullah (s.a.v.) abdest aldı. Güneş yükselip bembeyaz olduğu vakitte de kalktı, namazı (kaza olacak) kıldırıldı, (m)

Sûre-i A'râf, âyet: 137

Allah Teâlâ: «**İçlerinde de, sabır (ve sebat) etdikleri zaman emrimizle doğru yola sevk edecek rehberleri tâ'yin etmişdik**» buyuruyor.

Sûre-i Hûd. âyet: 49

Bu yolculuğun peygamberimizin hangi seferinde olduğu rivayetlerin çokluğundan dolayı kesinlik kazanamamıştır. Müslim'in rivayetine göre Hayber dönüşünde, Sünen-! Ebî Davud'a göre Mekke-i Mükerre yolunda, (yâni Hudeybiye'den dönüşde), Muvatta'daki rivayete göre alel'ıtlak Mekke yolunda, Abdürrezzak'ın «Musannef»ine göre Tebük gazasında bu kıssa geçmiştir, (m)

Sûre-i Şuarâ, âyet: 51

Sûre-i Şuarâ. âyet: 82

Sûre-i Mü'min, âyet: 44-45

Sûre-i Mâide, âyet: 23

Sûre-i Kehf, âyet: 28

Sûre-i Zümer, âyet: 10

Sûre-i Ra'd, âyet: 24

«Eğer ehl-i kitab iman edip de (fesadçılıktan, bozgunculuktan) sakınsaydı, onların kötülüklerini herhalde örter ve onları herhalde ni'meti bol cennetlere sokardık.»

Sûre-i İbrahim, âyet: 11

Sûre-i Secde, âyet: 24

Sûre-i Furkan, âyet: 75

Sûre-i Âl-i imrân, âyet: 146

Sûre-i Bakara, âyet: 155-157

Sûre-i Sâd, âyet: 44

«Yerde ne varsa hepsini sizin (fâideniz) için yaratan O'dur.»

«İşte o göğün ve yerin Rabbine and olsun ki (va'd olunduğunuz) o (şeyler) tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kati bir gerçektir» buyuruyor.

Allah Teâlâ: **«O halde (habîbim) sen de (Nuh gibi her cefâyâ) katlan. Akıbet hiç şübhesiz takvaya erenlerindir»** buyuruyor.

Allah Teâlâ : **«O, ne güzel kuldu! Hakikat o, dâima (Allah'a) dönen (bir zât) idi»** buyuruyor.

Gelen belâların def'edilmeyeceğini, feryâd etmede fayda olmadığını ve sabretmekle beraber hakikatte musîbetin kalmadığını bildikten sonra dilini **«istirca»** ile; kalbini, Allah katında senin için meydana gelen sevabı anmakla meşgul eder ve ülü'l-azm peygamberlerin ve Allah (c.c.) katında azîz velîlerin mâruz kaldıkları musibetlere karşı sabırlarını hatırlarsın.

«İşte o göğün ve yerin Rabbine and olsun ki, (va'd olunduğunuz) o (şeyler), tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kat'î bir gerçektir.» Mealindeki âyet nazil olduğunda melekler şöyle dediler:

Meselâ Allah Teâlâ, Peygamberimiz (s.a.v.) ve ashabı için bâzı seferlerde bütün gece boyunca güneş doğuncaya kadar uyumalarını takdir etti. Hattâ gece ve sabah namazlarını bile kaçırdılar. Halbuki namaz uykudan daha faziletlidir.

Allah Teâlâ : **«Allah kendilerinden razı olmuştur, kendileri de ondan razı olmuşlardır»** buyuruyor.

«(Allah bunu) elinizden çıkana tasalanmayasınız, onun size verdiği ile sevinip şıarmayasınız diye (yazmıştır).»

Allah Teâlâ: «Sabredenlere (lûtf ü keremimi) müjdele; ki, onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman: «Biz (dünyada) Allah'ın (teslim olmuş kulları) yız ve biz (âhiretde de) ancak ona dönücüleriz» diyenlerdir. Onlar (o teslimiyyet ve istircâ'ı gösterenler yok mu?) Rablerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir» buyuruyor.

Sûre-i Rûm. âyet: 47

Sûre-i Muhammed, âyet: 7

Sûre-i Al-i imrân, âyet: 159.

Sûre-i Zâriyât. âyet: 23

Sûre-i Talâk, âyet: 3

Sûre-i Zâriyât, âyet: 58

«Rabbimizin bizi mağfiret edeceğini umarız.»

Sûre-i Mâide, âyet: 23

Sûre-i Furkan, âyet: 58

Sûre-i Zâriyât, âyet: 23

Sûre-i Hûd, âyet: 6

Sûre-i Bakara, âyet: 197

Sûre-i Mâide. âyet: 65

Sûre-i A'raf, âyet: 34

Sûre-i Hûd, âyet: 6

Sûre-i Talâk, âyet: 2-3

Sûre-i Bakara, âyet: 254.

Sûre-i Hadîd, âyet: 23

Sûre-i Hûd, âyet: 6

Burada men'den maksat, Sûre-i Cumanın 9. âyetindeki «alış - verişi bırakın» mealindeki hükümdür, (m)

Sûre-i Cum'a, âyet: 10.

Allah Teâlâ : «Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder. Onu hâtır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır» buyuruyor.

Eğer Allah'ın (c.c.) senden dünyayı men'ettiğini veya sana çokça şiddet ve belâ verdiğini görürsen; bil ki, sen onun yânında azîz ve yüksek bir mertebedesin. Ve O seni dostlarının yoluna sevk etmektedir. Çünkü o seni görüyor ve men'ettiği şeylere de muhtaç değildir. Onun : «Sen Rabbi-nin

hükmüne sabret. Çünkü muhakkak sen bizim gözlerimizin önündesin»
sözünü işitmedin mi?

Sûre-i Rûm, âyet: 40

«Ey îman edenler! Siz Allah'ın (c.c.) dînine, onun Peygamber-i Zîşân'ına yardım ederseniz, O da (düşmanınıza karşı) size yardım eder.»

BEŞİNCİ AKABE

HAYIR VE İBÂDETE SEBEB OLAN ŞEYLER

Ey kardeşim! Senin için yollar doğrulup kolaylaştığı, engeller ortadan kalktığı zaman (Allah’a ibâdet etmeğe) koyulman gerekir.

Doğru bir hareket de ancak «**havf**» (korku) ve «**recâ**»yı (ümid) kendine şiar ve onların hakkını gereği gibi yerine getirmenle husule gelir.

HAVF (KORKU)

Havf’e gelince... -İki sebebdendir dolayı- onu lüzumlu saymak vâcibdir:

Birinci sebep : Günah işlemeğe mâni olur. Çünkü kötülükle emreden şu nefis, şerre o kadar meyyaldir ve fitneye o kadar gözünü dikmiştir ki, büyük bir korku ve kuvvetli bir tehdid olmadıkça bundan vazgeçmez.

Onun tabiatında ne ahde sadakat gösterecek bir hürriyet ve ne de ceza yapmaktan men’edecek bir hayr vardır.

O, şairin dediği gibidir :

«Köle sopa ile dövülür. Hür kişiye ise bir azar kâfidir.»

Nefis hakkında alınacak tedbir; onu - bâzı sâlih kişilerden anlatılan şeyler gibi - söz, fiil ve fikir yönünden korku kamçısı ile dövmendir.

Erenlerden birinin nefsi günah işlemesini ister. Bunun üzerine hemen o zât gider, elbiselerini çıkarır ve kızgın kumlar üzerinde yuvarlanmağa başlar. Ve nefsine de: «Ey geceleri cîfe ve gündüzleri tembel olan nefis! (Şu kumun sıcaklığını) tad! Cehennem ateşi bundan daha şiddetlidir!» der.

İkinci sebep : (Kul) yaptığı ibâdetle böbürlenmez; ki, bu yüzden helak ola. Belki nefsi kötülemek, ayıplamak ve kendilerinde çeşitli tehlike ve - korku bulunan kötülük ve günahlardan dolayı - noksanlıkla kahreder.

Bunlar (korku ve tehlikeler) Hz. Peygamber’den (s.a.v.) zikredilen şey gibidir. O: «**(İki parmağını işaret ederek) eğer ben ve İsa şu iki parmağın işlediği şey sebebiyle cezalandırılıydık, hiçbir kimsenin azâb edilmeyeceği bir şekilde azâb edilirdik**» buyurdu.

Hasan(-i Basri)’den şöyle dediği rivayet edilir:

«Hiçbirimiz işlediğimiz günahtan dolayı mağfiret kapısının kapanmadığından ve dolayısıyla uygun olmayan bir amel yapmamaktan emin olamayız.»

İbn-i Mübârek'den, nefisini şöyle azarladığı rivayet edilir :

«(Ey nefis!) Zâhidlerin sözünü söyler ve münafıkların amelini işler; bu hâlinle de cenneti umarsın. Heyhat, heyhat! Cennette öyle insanlar vardır ki, senin yapmadığın ameli onlar yapmıştır.»

Bu ve benzerleri, herkesin kendi nefisine hatırlatması gereken şeylerdendir. Tâ ki (nefis) - ibâdet etmekle - böbürlenmesin veya (ibâdeti terketmekle) ma'sıyyete düşmesin. Tevfîk Allah'dandır.

RECÂ (ÜMİD)

«Reca»ya gelince... İki sebebdendir dolayı onu kendine şiar edinmen lâzımdır.

Birinci sebep: (Recâ) ibâdet yapmağa sevkeder. Bunun izahı şöyledir:

Hayır ağır bir iştir. Şeytan hayırdan men'etmeye çalışır. Hevây-ı nefis ise şerre çağırır. Halkın çoğunluğunu teşkil eden gaflet ehlinin hâli, nefisde intiba ve müşahede hâline gelmiştir.

İbâdet yapmakla istenilen sevaba gelince... Gözden kaybolmuştur. Zannına göre ona ulaşılma müddeti de çok uzaktır. Durum bu merkezde olunca nefis hayırlı işlere sevk-etmez. hayra gereği gibi rağbet göstermez. Ve (hayır işlemek için) harekete geçmez.

Ancak bu, bütün bu mânilere mukabil ve müsavi olan, belki daha fazlasını te'min eden bir âmille vücûda gelir. İşte bu âmil de Allah'ın (c.c.) rahmetine kuvvetli bir ümid beslemek, mükâfatının iyi ve sevabının güzel olduğuna mükemmel bir şekilde teşvik etmekle olur.

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) şöyle demiştir: Üzüntü yemek yemeğe, korku ise günah işlemeğe mâni olur. Ümid ibâdete vesile olur. Ölümü anmak da fuzûlî şeylerden alıkoyar.»

İkinci sebep : (Recâ) senin şiddet ve meşakkatlere tahammül etmeni kolaylaştırır.

Bil ki, ne istediğini bilen kimse, (onu elde etmek için) harcadığı şey ona kolay gelir. Bir şey birisinin hoşuna gitse ve onu çok arzu etse sıkıntısına tahammül eder ve karşılaştığı hiçbir meşakkate aldırılmaz.

Birisini gerçekten seven kimse yine onun her türlü mihnetine tahammül etmeyi sever. Hattâ o bu mihnetler sebebiyle bir nevi tad alır. Kovan açıcı - balın tadını düşündüğü için - arının sokmasına aldırılmaz.

Akşamleyin iki dirhem alacağını düşünen işçi uzun yaz günlerinde bütün gün boyunca ağır yüklerle uzun merdivenlere tırmanmaya aldırılmaz.

Hasat zamanında mahsûl alacağını düşünen çiftçi bir sene boyunca sıcak ve soğuşun zahmetini ve zorlukla karşılaşacağını aklına getirmez.

Ey benim kardeşim, bunlar gibi âbid kullar da cennetin güzelliğini - huri, köşk, yiyecek, içecek ziynet ve elbiselerden oluşan - çeşitli ni'metleri ve Allah Teâlâ'nın cennet ehli için hazırladığı diğer şeyleri hatırladıkları zaman kendilerine ibâdetin zahmetlerine veya dünyada lezzet ve nimetten kaçırmış oldukları şeylere ya da cennet(e girmek) için (dünyada) eriştikleri zarar, zillet veya intikam yahut meşakkatlere tahammül etmek kolay gelir.

CENNETİ AYDINLATACAK NÛR

Anlatıldığına göre **Süfyân-ı Sevrî**'nin (r.a.) aradaşları, onun (Allah'tan) korkmadan, (ibâdet) çalışmasından ve durumunun perişanlığından görmüş oldukları şey hakkında onunla konuşur ve: «Ey üstâd, meşakkatinden biraz eksiltmiş olsan - inşaallah - yine muradına kavuşursun» derler. Bunun üzerine Süfyân şöyle cevap verir:

— Nasıl çalışmıyayım? İşittiğime göre, cennet ehli makamlarında iken aniden sekiz cenneti aydınlatacak bir nûr parlar. Bunun Allah (c.c.) tarafından bir nûr olduğunu sanarak hemen secdeye kapanırlar. Onlara şöyle nida gelir:

«Başlarınızı kaldırın. (Durum) zannettiğiniz gibi değil. (Allah tarafından zannettiğiniz) o nûr, bir cariyenin kocasının yüzüne yaptığı bir tebessümden ibarettir.»

Sonra (Sevrî) şöyle bir şiir söyler:

«Meskeni cennet olan kimseye çektiği şiddet ve darlık zarar vermez. Onun yırtık elbise içerisinde, hüznü ve korkulu olarak camilere yürüdüğünü görürsün. Ey nefis, cehennem ateşine sabredemezsin. Bahtsızlıktan sonra talihin açılması artık yaklaştı!»

KULLUĞUN İKİ ÖNEMLİ ESASI

Ben de derim ki; «ubûdiyyet» iki esesa **dayanır**.

1. İbâdet etmek.

2. Gûnahtan sakınmak.

Bu iki şey, kötülükle emreden nefisle tamamlanmayıp ancak teşvik ve takdir etmek, ümit vermek ve korkutmakla tamamlanır. Çünkü azgın bir binek hayvanı önden bir çekiciye ve arkadan bir sürücüye muhtaçtır. Bir

çukura düşse, düştüğü yerden kalkması ve kurtulması için, bir taraftan dövülürken diğer taraftan da arpa gösterilir.

Ahlâksız bir çocuk da okula, ancak anne ve babası tarafından verilen ümit ve muallimi tarafından gösterilen korku ile gider.

İşte böylece nefis de dünya çukuruna düşmüş azgın bir binektir. Korku onun kamçısı ve arkadan sürücüsü; ümid ise onun arpası ve önden çekicisidir.

Yine o, ibâdet ve takva mektebine gönderilmek istenen azgın bir çocuktur. Cehennem ve azabı hatırlamak onun korkusu; cennet ve sevabını anmak ise onun ümid ve teşvikidir.

Yine böylece ibâdet ve riyazet yapmak isteyen kulun, havf ve recâdan ibaret olan iki esası nefse bildirmesi gerekir. Çünkü dizginsiz nefis ibâdet yapmağa müsaid değildir.

Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm bu iki emri birleştirdiği halde vârid oldu. Va'd ve vaîd, terkîb ve tehdid, bunlardan her birisinde mübalâğa ederek, sabredilemeyecek sevabı ve tahammül edilemeyecek yakıcı azabı (Kur'ân'da) zikretti.

Bu takdirde bu iki mânayı (havf ve recâ) çok iyi bilmelisin; ki, ibâdetle muradın hâsıl ve meşakkati yüklenmek senin için kolay olsun.

Allah (c.c.) fazl ve zulmetiyle tevîk sahibidir.

HAVF VE RECÂNIN TASAVVUFA GÖRE TARİFİ

Eğer: «Recâ ve havfin hakikati ve hükümleri nelerden ibarettir?» dersen...

Bil ki; (tasavvuf) âlimlerimize göre, havf ve recâ «havâtır»ın^[122] çeşitlerine girer. Kul için takdir edilen ise; havf ve recânın mukaddimeleridir.

Âlimlerimiz şöyle demişlerdir:

— **Havf**: Kendisine kötü bir zandan dolayı kalbde meydana gelen bir ızdırabdır. «**Haşyet**» de havf gibidir. Ancak «**haşyet**» büyütmek ve Allah'dan (c.c.) korkmanın bir çeşidini teşkil eder.

«Havf»in zıddı, «**cür'et**»tir. Bâzan da «emn=eminlik»in mukabili olarak kullanılır. Nitekim «hâif, âmin, havf ve emn» şeklinde kullanılır. Çünkü emin olan kimse Allah'a (c.c.) karşı cür'etkâr olur. Gerçek olan, cür'et, havf'ın zıddıdır.

Havf'ın mukaddimleri dört tanedir.

Birincisi: Geçmiş günahların ve zalimlerden bile şiddetli olan düşmanların çokluğunu hatırlamaktır. Halbuki sen (amelinde) rehinsin; bundan başka senin için kurtuluş tebeyyün etmez.

İkincisi: Allah Teâlâ'nın azâminin - ki o azâb takat getirmeyeceğin bir şeydir - şiddetli olduğunu düşünmektir.

Üçüncüsü: Azaba karşı tahammül edemeyecek derecede zayıf olduğunu hatırlamandır.

Dördüncüsü : Ne zaman ve nasıl dilerse Allah Teâlâ'nın gücü yeteceğini hatırlamaktır.

Recâya gelince.. O, Allah'ın (c.c.) lûtfunu bilmekle kalbin sürurlanması ve Allah'ın rahmetinin genişliğinden ötürü kalbin rahatlamasıdır. Bu (sürür ve rahatlık) «**havâtır**» cümlesinden olup kulun kudreti dahilinde değildir. Kulun kudretine dahil bir recâ vardır ki, o, Allah'ın (c.c.) fazlını ve rahmetinin geniş olduğunu düşünmektir. Burada maksat evvelkisidir ki, o da sürür ve rahatlık yönünden düşünmektir.

İstisna olarak kalbe gelen şeyleri istemeye de «**recâ**» denilir.

Bunun zıddı «yeis»dir. O da Allah'ın (c.c.) rahmet ve fazlını kaçırmayı düşünmek ve bunlardan kalben ümid kesmektir. Bu sırf günahtır. Kul için yeisden kurtulmakda «**recâ**» dan başka bir çıkar yol yoksa, o zaman «**recâ**» etmek vardır. Eğer (recâdan başka çıkar bir yol) varsa, bütün bunların Allah'ın (c.c.) fazlı ve rahmetinin genişliğinde bulunduğu inandıktan sonra recâda bulunmak (farz olmaktan çıkıp) nafîle durumuna geçer.

Recâ'nın mukaddimleri dörttür:

Birincisi: Senin için hiçbir şefaatchi olmadan ve önceden hiçbir amel yapmadan geçmişte Allah'ın sana fazlından verdiği ni'metleri düşünmek.

İkincisi: Allah'ın (c.c.) kendi lûtfu ve keremi ile bol sevab ve büyük ihsanlar va'dettiğini ve onlara bilfiil müstehak olduğunu düşünmektir. Çünkü verilen sevab yapılan fiile göre olsaydı çok az ve küçük olurdu.

Üçüncüsü: Din ve o andaki dünya işlerinde - lââyık olmadan veya istemeden - Allah'ın, - yardım ve lûtfu gibi -üzerinde bulunan çeşitli ni'metlerini düşünmektir.

Dördüncüsü : Allah'ın (c.c.) rahmetinin bol olduğunu ve rahmetinin gazabına üstün geldiğini, onun esirgeyici, bağışlayıcı, zengin, cömert ve mü'min kullarına çok şefkatli olduğunu düşünmektir.

Zikirden sayılan şu iki şeye devam ettiğin zaman (bunlar) seni bütün hallerde havf ve recânın şuuruna ermeğe sevkeder. Kendi lütuf ve keremi

ile muvaffakiyet Allah'tandır.

ÇOK TEHLİKELİ İKİ YOL: «EMİNLİK», «ÜMİDSİZLİK»

Ey insan, şu (beşinci) akabeyi tam bir ihtiyatla, (tehlikeden) sakınarak ve (kaidelere) riayet ederek geçmelisin. Çünkü şu akabe ince bir meslek ve tehlikeli bir yoldur. Bunun sebebi ise, bu akabenin yolunun iki korkutucu ve tehlikeli yol arasında oiuşundandır.

Bunlardan birincisi «**eminlik**», ikincisi «**ümitsizlik**» yoludur.

Reva ve **havf** yoluna gelince... Doğru olmayan iki yol arasında orta bir yoldur.

Eğer sana recâ galib gelir de korkuyu yitirirsen eminlik yoluna düşersin:

«Fakat büyük zararı göze alanlar güruhundan başkası Allah'ın (c.c.) tuzağından emin olamaz.» [\[123\]](#)

Eğer korku sana galib gelir de «recâ»yı yitirirsen **yeis** yoluna düşersin:

«Zira hakikat şudur ki, kâfirler güruhundan başkası Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümidini kesmez.» [\[124\]](#)

Eğer havf ile recâ arasında bulunur ve her ikisine yapışmış olursan, işte o, velîlerin ve Allah'ın (c.c.):

«Hakikat (bütün) bunlar (bu peygamber) hayır işlerinde yarışır, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bizim için derin saygı gösterirlerdi.» [\[125\]](#) Âyetiyle vasıfladığı seçkin kullarının dosdoğru bir yoludur.

O halde şu akabede karşına üç yol çıkar:

1. — **Eminlik** ve **cür'et** yolu.
2. — **Yeis** ve **ümitsizlik** yolu.
3. — İkisi arasında uzanmış **havf** ve **recâ** yolu.

Eğer bu üçüncü yoldan bir adım sağa veya sola meyledersen helâk yoluna sapar ve orada helâk olanlarla beraber helâk olursun.

Sonra, zalim ve mühlik olan şu iki yol, adalet yolundan daha geniş, daha câlib ve daha da kolay yürünür görünür. Çünkü sen eminlik tarafından baksan, Allah'ın (c.c.) rahmetinin geniş, lûtfunun çok ve cömertliğinin sonsuz olduğunu görür ve bununla beraber sende korku denen şey kalmaz da ilk defada ona itimad eder ve emin olursun.

Eğer korku tarafından bakarsan, Allah'ın (c.c.) kudret ve tedbirinin çok büyük olduğunu, heybetinin çokluğunu, işlerinin inceliğini, evliya ve seçkin kulları ile beraber çetin hesaplaşmasını görürsün de bununla beraber daha recâda kalmayıp ilk defa ye'se düşer ve (rahmetinden) ümidini kesersin.

O zaman sen, ne sadece Allah'ın rahmetinin genişliğine bakarak tevekkül ve eminliğe, ne de sadece azamet ve hesabının zorluğuna bakarak ye's ve ümitsizliğe düşersin. Belki hem ona hem de diğerine birden bakar, biraz ondan biraz diğerinden alırsın.

Böylece o iki yol arasından ince bir yola koyulur ve (helâkden) kurtulmak için o yoldan gidersin.

Çünkü sırf recâ yolu kolay ve geniştir. Fakat sonunda seni eminlik ve hüsrana götürür. Sırf havf yolu da geniştir. Fakat sonunda seni sapıklığa götürür.

Bu ikisinin arasında bulunan adalet yolu - havf ve recâ yolunu kasdediyorum - her ne kadar çetin ve ince bir yol ise de salim, mağfiret ve ihsana sevkeden, sonra da cennetlere, ni'mete ve Allah'a (c.c.) kavuşturan apaçık bir yoldur. Şu yolun adamları hakkındaki Allah'ın (c.c.) buyruğunu işitmedin mi?:

«**Korku ve ümid ile Rablerine duâ ederler.**» [\[126\]](#)

Sonra : «**Artık onlar için, yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez.**» [\[127\]](#) buyuruyor.

Şu cümleyi ciddî bir şekilde düşün, hazırlan ve doğru bir yola koyulmak için uyanık davran. Muhakkak ki o kolaylıkla gelmez.

NEFSİ ŞEHEVÎ ARZULARDAN SAKINDIRMANIN ÜÇ ÖNEMLİ ŞARTI

Sonra bil ki; şu yola koyulman, hayır iş işlemeye tembel olan şu azgın nefsi şehvî isteklerden sakındırman ve nefse ağır gelen ibâdetleri ona kazandırman için üç **aslı muhafaza etmek** ve devamlı bir şekilde, usanıp gaflet etmeden **onları düşünmek** lâzımdır.

Birincisi: Allah Teâlâ'nın teşvik edici ve korkutucu âyetlerini düşünmek.

İkincisi: Allah Teâlâ'nın azâb ve afv ile muamele ettiğini düşünmek.

Üçüncüsü: Kıyamet gününde kullarına vereceği sevab ve cezayı düşünmek.

Bu üç fasıldan herbiri(nin izahı) birçok sayfalara muhtaçtır. Onun için «Tenbîhü'l-Ğâfilîn» adlı kitabı yazdık. Bu kitabda ise biz seni - inşâallah - maksada götürecek kelimelere işaret ediyoruz. Tevfîk Allah'tandır.

BİRİNCİ ŞART: ALLAH TEÂLÂ'NIN EMİRLERİ HAKKINDADIR

Ey insan! Yüce kitabdaki - teşvik ve tehdid edici, ümid verici ve korkutucu - âyetleri düşün.

İNSANI ÜMİDVÂR EDİCİ ÂYETLER:

«Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah (c.c.) bütün günahları affeder.» [\[128\]](#)

«Günahları Allah'tan başka kim bağışlar?» [\[129\]](#)

«O (her şeyi) hakkıyla bilen, (mü'minlerin) günahı(nı) bağışlayan, tövbesini kabul edendir.» [\[130\]](#)

«O, kullarının tevbesini kabul eden, kötü hareketlerini (tevbe ile) bağışlayan, ne işlerseniz bilendir.» [\[131\]](#)

«Rabbimiz kendi üzerine şu rahmeti yazdı.» [\[132\]](#)

«Benim rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu (rahmetimi, küfürden, ma'sıyyetten) sakınmakda, zekâtı vermekde, bir de âyetlerimize îman etmekde olanlar (yok mu?) işte onlara has olmak üzere tesbit edeceğim.» [\[133\]](#)

«Çünkü Allah insanları çok esirgeyen, (onlara) rahmet (ve inâyet)ini râyiğân edendir.» [\[134\]](#)

«O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için üzerinize, melekleriyle beraber rahmet(ini râyiğân) edendir.» [\[135\]](#)

Bu ve benzeri âyetler recâ (=ümid) âyetleridir.

İNSANI KORKUTUCU VE TEDBİR ALMAYI GEREKTİREN ÂYETLER:

«Ey kullarım, benden korkun!» [\[136\]](#)

«Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?» [\[137\]](#)

«İnsan, kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanıyor?» [\[138\]](#)

«İş ne sizin kuruntularınızla, ne de kitabların kuruntularıyla (olup bitmiş) değildir. Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır ve o, kendisine Allah'dan (c.c.) başka ne bir yâr, ne bir mededkâr da bulamaz.» [\[139\]](#)

«De ki: «(Yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları, kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?» [\[140\]](#)

«Halbuki (o gün) onlar için Allah’dan hiç de zannetmeyecekleri (nice) şeyleri zuhura gelmiştir (geleceklerdir.)» [\[141\]](#)

«Biz onların herhangi bir amel (ve hareket) yaptılarsa (hepsinin) önüne geçtik de bunları saçılmış (ve hiçbir değeri olmayan) zerreler yaptık.» [\[142\]](#)

Allah Teâlâ’dan bizi rahmetiyle kurtarmasını diliyoruz.

KORKU VE ÜMİD ARASINI CEM’EDEN ÂYETLER

«(Habîbim) kullarıma haber(i) ver ki: «Hakikaten ben (evet) ben çok yarlıgayıcı, kemâliyle esirgeyiciyim.» [\[143\]](#)

Sonra hemen bunun peşinde :

«(Bununla beraber) benim azabım da elbette en acıklı azabın tâ kendisidir o.» [\[144\]](#)

Buyurdu ki recâ ilk anda (seni kaplamasın) sana galib gelmesin. Yine o :

«(Kâfir ve muhalifler için) azabı çetindir.» [\[145\]](#)

«(Ariflere) fazl(-u kerem) sahibidir. Ondan başka hiçbir tanrı yoktur.» [\[146\]](#)

Buyurdu ki korku ilk anda sana galib gelmesin. Şundan (dikkate değeri) acâibi, Allah’ın (c.c.) şu sözüdür:

«Allah size (asıl) kendisinden korkmanızı emreder.» [\[147\]](#)

Sonra akabinde:

«Allah kullarını pek çok esirgeyendir.» [\[148\]](#)

Bundan da daha acâibi Allah Teâlâ’nın şu sözüdür:

«(Cennet) Rahmân’dan (bütün samimiyeti ile) gıyaben korkan kimselere hasdır.» [\[149\]](#)

Allah Teâlâ burada - korku rahmetle beraber bulunsun diye- korkuyu **Rahman** ismine bıraktı da «**Cebbar**», «**Müntakim**», «**Mütekebbir**» vb. isimlerine bırakmadı. Korku ilk anda kalbini uçuru vermesin ki, (rahmeti anmak) emniyet içerisinde bir korku ve sükûnet içerisinde bir tahrik olsun. Nitekim «şefkatli anneden - babadan korkmuyor musunuz? iyilik sahibi emirden sakınmıyor musunuz?» dersin. Korkuyu rahmetle beraber anmaktan maksat, emniyet ve ümitsizliğe düşmemen için orta bir yolu seçmek içindir.

Allah, rahmetiyle hepimizi Kur’ân’ı düşünen ve onunla amel edenlerden kılsın. Çünkü o iyilik ve cömertlik sahibidir. Kudret ve kuvvet ancak yüce Allah’tandır.

İKİNCİ ŞART: ALLAH'IN (c.c.) EF'ÂL VE MUAMELELERİ HAKKINDADIR

Korku yönünden ef'âline gelince... Bil ki, İblis seksen bin sene Allah'a ibâdet etti. Hattâ rivayete göre Allah'a secde için başını koymadığı yer bırakmadı.

Sonra bir emrini terkettiği için onu kapısından kovdu ve seksen bin senelik ibâdetini yüzüne çarptı. Kıyamet gününe kadar rahmetinden uzaklaştırdı ve onun için nihayetsiz, acıtıcı bir azâb hazırladı. Hattâ rivayet edilir ki; Hz. Peygamber (s.a.v.) Cebrail'in (A.s.) Kâ'be örtüsüne yapışarak: «Allah'ım, ismimi ve cismimi değiştirme!» diyerek ağlayıp feryâd ettiğini görmüştür.

Hz. Âdem (A.s.), yedi kudretiyle yarattığı seçkin nebîsi, ki ona müteveccihen meleklerini secde ettirdi. Onların omuzunda cennetine kadar taşıttı. Cennette geniş bir alanda dolaşırken yenmesine izin verilmeyen bir meyveden bir defaya mahsûs olmak üzere yediğinde şöyle nida edildi:

«Bana karşı gelen bana yakın olamaz!»

Tahtını yüklenen meleklerle emretti, onu bir gökten diğer bir göğe dolaştırdılar. Sonra yere bıraktılar.

Rivayete göre tevbesini kabul etmedi. Bundan dolayı(Hz. Âdem) ikiyüz sene ağladı. Felâketten felâkete sürüklendi. Evlâtları da aynı yüzden ebediyyen sıkıntılara mahkûm kaldılar.

Peygamberlerin yaşlısı, dinî emirleri yayma hususunda büyük sıkıntılara katlanan **Hz. Nuh** (A.s.) yerinde söylenmeyen bir söz yüzünden [\[150\]](#) şu hitaba ma'rûz kaldı :

«O halde bilgin olmadığın bir şeyi benden isteme. Seni bilmezlerden olmaktan bihakkın men'ederim.» [\[151\]](#)

Hattâ bâzı haberlerdeki rivayete göre, Hz. Nuh utancından kırk yıl başını göğe doğru kaldırmadı.

Allah'ın dostu **Hz. İbrahim** (a.s.) ufak bir zelleden dolayı ne kadar korktu ve âh ü zâr etti.

«Ceza gününde kusurlarımı yarlıgıyacağımı umduğum da O'dur. [\[152\]](#)

Rivayete göre şiddetli korku yüzünden (uzun müddet) ağlar. Allah Teâlâ ona Cebrail'i (A.s.) gönderir. **Cebrail:** «Yâ İbrahim, sen hiç dostun, dostunu ateşle cezalandırdığını gördün mü?» dediğinde **İbrahim** (A.s.): «Hatamı düşündüğüm zaman dostluğu unutuyorum» der.

Hz. Musa bin İmrân (A.s.) hiddete gelerek bir yumruk attı. Bu yüzden ne kadar korktu ve âh ü zâr etti. Allah'tan af dileyerek : **«Rabbim, ben**

cidden kendime yazık ettim» ^[153] dedi.

Hız. Musa zamanında **Bel'am bin Bâûrâ** adında birisi vardı. Öyle ki, göğ-e baktığı zaman Arşı görürdü.

«**Habîbim, onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de, o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu.**» ^[154]

Âyetiyle bu şahıs kasedilmektedir.

Bu adam bir ara dünya ve ehline meyletti ve Allah'ın dostlarından bir defaya mahsûs olmak üzere ayrıldı. Bunun üzerine (Allah, ondan) bilgisini aldı ve onu kovulmuş köpek suretine çevirerek şöyle buyurdu:

«**Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahud kendi hâline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar güruhunun sıfatı budur. Artık sen (habîbim) kıssayı (onlara) anlat Belki iyice düşünürler.**» ^[155]

Böylece ebedî olarak onu sapıklık ve helak denizine düşürdü.

Hattâ bâzı âlimlerden duyduğuma göre, önceleri meclisinde on iki bin eli kalem tutan talebe bulunur ve söylediklerini yazarlardı. Sonra da kâinatın yaratıcısı olmadığına dair - Allah'a sığınırız - ilk kitab yazarlardan oldu.

Gazabından, acıtıcı azabından ve gücümüzün yetmeyeceği bir şekilde perişan etmesinden yine Allah'a sığınırız.

Yeryüzünde (Allah'ın) halifesi olan **Hız. Davud** (A.s.) bir defaya mahsûs olmak üzere bir hata işlemişti. Bu yüzden o kadar ağladı ki, gözyaşlarıyla yerde otlar bitti «**Allah'ım! Ağlama ve niyazıma merhamet etmez misin?**» derdi. Cevab verildi:

«**Ey Dâvud! Günahını unutur, ağlamamı hatırlarsın!**»

Bir rivayete göre kırk gün, diğer bir rivayete göre de kırk sene tevbesini kabul etmedi.

Hız. Yûnus (A.s.) bir defa yersiz olarak öfkelen-di. Bu yüzden onu kırk gün denizde balığın karnında habsetti. O : «**Senden başka hiç tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Hakikat ben haksızlık edenlerden oldum**» ^[156] diye niyaz ediyordu.

Melekler sesini işitince : «**Ey Rabbimiz, meçhul bir yerden tanınan bir ses işitiyoruz**» dediler.

Allah Teâlâ: «**O, kulum Yûnus'un sesidir**» dedi.

Melekler onun hakkında şefaatçi oldular. Sonra bütün bunlarla beraber ismini değiştirerek «**zennûn=balık sahibi**» ^[157] dedi. Onu kaldığı zindana nisbet ederek sonra : «**O,kınanmış bir halde iken kendisini hemen balık**

yutmuştu.Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, herhalde (insanların)tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti» ^[158] buyurdu.

Daha sonra ona olan ni'metini ve ihsanını zikrederek : «Eğer Rabbinden ona bir nimet erişmiş olmasaydı, o, mutlaka çıplak (çıkarıldığı) o yere kınanmış bir halde atılacaktı» ^[159] buyurdu. Ey miskin, şu siyâsete bak!

Söz gele gele peygamberlerin efendisi ve mahlûkatın en şereflişine gelerek ona :

«O halde sen (habîbim), maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emr olunduğun vech ile, dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü o, ne yaparsanız (hepsini) hakkıyla görücüdür» ^[160] buyuruyordu.

Hattâ Hz. Peygamber (s.a.v.): «Hûd (sûresi) ve benzerleri beni ihtiyarlattı» diyordu.

Denildi ki: (Hz. Peygamber S.A.V.) Kur'ân'da bu ve benzeri (âyetleri) kasedediyordu.

Allah Teâlâ şöyle buyurdu :

«Günahının yarlığanmasını iste!» ^[161]

Mağfiret ve ihsan edince de:

«Senden yükünü de (kaldırıp) attık. (Öyle yükü ki o) senin sırtına ağır gelmiş, (kemiklerini gıcırdatmış)dı» ^[162] buyurdu.

«(Bu) geçmiş ve gelecek günahını Allah'ın yarlığaması içindir» ^[163] buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyet nazil olduktan sonra geceleri o kadar namaz kılardı ki, ayakları şişerdi. (Ashâb): «Yâ Resûlâllah! Allah senin işlenmiş ve işlenmesi farzedilmiş günahlarını mağfiret etmiştir. İbâdet hususunda niçin bu kadar meşakkat ihtiyar ediyorsunuz?» dediklerinde :

«(Ben, bu ğufrân-ı ilâhiyeye karşı gece namazı ile) şükreden bir kul olmayayım mı?» derdi.

Hz. Peygamber (s.a.v.) (yeri düşdükçe) iki parmağı ile kendisine ve Hz. İsa'ya işaret ederek : «Ben ve İsa kazandığımız şey sebebiyle cezalandırılırsaydık dünyada hiç kimsenin azâb edilmeyeceği şekilde azâb edilirdik» buyurdu.

Hz. Peygamber (s.a.v.) geceleri namaz kılar ve ağlayarak şöyle duâ ederdi :

«Azabından afvına, gadabından rızâna ve senden sana sığınırım. Seni lâıyk olduğun gibi tam övemem. Sen kendini nasıl övdünse öylesin (yâ Rab!))»

Sahabe - ki, devrin ve ümmetin hayırlıları oldukları halde - güldürücü bir harekette bulunduklarında :

«İman edenlerin, Allah'ı ve Hak'dan ineni zikr için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha evvel kitab verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan bir çoğu (dinlerinden çıkmış) fâsıklardı» ^[164] mealindeki âyet nazil oldu.

Sonra Allah Teâlâ bu ümmete - ümmet-i merhume olmakla beraber - cezalar, siyasî ve terbiyevî hükümler vaz'-etti. Hattâ **Yûnus bin Ubeyd**:

«Beş dirhem için en hayırlı âzânı (elini) kesen (Allah)'-ın yarın vereceği cezanın da aynı olmasından emin olma!» diyor.

Rahîm ve Kerîm olan Allah'tan yalnız lûtfuyla muamele etmesini isteriz. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

Recâ yönünden (Allah'ın ef'âlini zikretmeye gelince)... Allah'ın geniş olan rahmetinden bahset. Bunda bir sakınca yoktur. Rahmetinin sonu, vasıf ve nihayetini kim bilebilir? O, yetmiş senelik küfrü bir anlık bir îmanla bağışlar. Allah Teâlâ : «**(Habîbim) o küfredenlere söyle ki, eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) yarlıganacaktır**» ^[165] buyuruyor.

Hz. Musa ile harbetmek için «**Fir'avn'ın sihirbazları**»nın yaptıkları işi bilmiyor musun? Sihirbazlar Allah'ın düşmanı olan Fir'avn'ın izzeti için yemin ettiler. Fakat Hz. Musa'nın (A.s.) mucizesini görünce hakikati anlayarak : «**Âlemlerin Rabbine îman ettik**» ^[166] dediler. Bu kelime üzerine amel yönünden bir şey ilâve ettikleri de zikredilmedi.

Bak, kaç kere medih yönünden kudsî kitabında onları andı. Büyük ve küçük nice günahları - bir saatlik, belki bir anlık bir îman ile - onlar için bağışladı. Onlar samimi bir **kalble** : «**Âlemlerin rabbine îman ettik**» ^[167] demeden başka bir şey söylemediler. Onları nasıl kabul etti. Ve onlar için geçmiş bütün şeyleri nasıl bağışladı! Sonra cennetde - ebedî olarak - onları nasıl şehidlerin reisi yaptı.

Şimdi bütün ömrünü sihir, küfür, sapıklık ve fesadla geçirip sonra Allah'ı bir an tanıyan ve birleyeninin durumu böyle olursa, ya ömrünü onu birleme uğrunda tüketen, dünya ve âhirette - tevhide - ondan başka ehil görmeyenin durumu nasıl olur?

Ashâb-ı Kehf'i ve ömürlerinin çoğunu küfür üzerinde geçirmiş olduklarını bilmiyor musun?

«Ve (zalim hükümdarın önünde) dikilip de : «Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasına tanrı demeyiz» [\[168\]](#) diyerek Allah’a iltica ettiler.

Nasıl onları kabul etti ve bağışladı. Sonra da onlara i’zâz ve ikram ederek : «Biz onları (kâh) sağ yanına, (kâh) sol yanına çeviriyorduk» [\[169\]](#) buyurdu.

Onlar için hürmeti nasıl büyüttü ve onlara heybet ve korku (elbiselerini) nasıl giydirdi. Hattâ indinde mahlûkatın en ekremine (Hz. Peygamber’e): «Üzerlerine tırmanıp da (hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçırdın ve herhalde için onlardan korku ile dolardın» [\[170\]](#) diyordu.

Onlara tâbi olan köpeğe bile nasıl ikram edip yüce kitabında defalarca zikretti. Sonra onu dünyada onlarla beraber (mağarada) nasıl korudu ise âhirette de ikramlı bir şekilde cennete sokacak. Kendini tanıyan ve birleyen bir kavimle birkaç gün - ibâdet ve hizmet yapmaksızın -dolaşan bir köpeğe ikramı bu olursa, kendisine itâat eden, kendisini birleyen ve yetmiş sene kendisine kulluk eden mü’min kuluna ikramı ne olur? O (mü’min) yetmiş bin sene yaşasa bile ubûdiyyet vazifesini yapmak ister.

Hz. İbrahim (A.s.) günahkârların helak edilmesi için beddua ettiğinde (Allah Teâlâ’nın) onu nasıl takdir ettiğini bilmiyor musun?

Karun’un işinden dolayı **Hz. Musa’yı** (A.s.) nasıl takdir ederek : «**Karun senden yardım istedi; sen ise ona yardım etmedin. İzzet (ve celâl)ime yemin ediyorum ki, o benden yardım isteseydi ona yardım eder ve (günahını) afvederdim**» buyurdu.

Hz. Yûnus’u (A.s.), kavmi hakkında :’ «Ey Yûnus, bir anda bitirdiğim ve bir anda kuruttuğum gövdesi üzerinde durmayan bir ağaca (kuruduğu için) üzülüyorsun da yüz bin veya daha fazla kişiye üzölmüyorsun» diyerek nasıl takdir etti. Sonra Allah Teâlâ onların özürlerini nasıl kabul etti. Ve onlardan azabını - sapıklıktan sonra - nasıl kaldırdı.

Rivayete göre peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.) Benî Şeybe kapısından içeriye girdi ve birtakım kimseleri güler bir halde gördü. Kendilerine: «**Niçin gülüyorsunuz? Sizi gülerek görmezdim**» dedi. Hacerü’l-Esved’in yanına varınca geriye döndü ve şöyle buyurdu :

«**Bana Cebrail geldi. Dedi ki: «Yâ Muhammed, Allah (c.c.) sana, kullarıma rahmetimden niçin ümidlerini kestiriyorsun? buyuruyor.**»

«**(Habîbim) kullarıma haber(i) ver ki: «Hakikaten ben çok yarlığayıcı, kemâliyle esirgeyiciyim.**» [\[171\]](#)

Resûlullah (s.a.v.) : «Elbette Allah'ın mü'min kuluna merhameti, şefkatli annenin çocuğuna olan merhametinden daha büyüktür» buyurdu.

Peygamber Efendimizin meşhur bir haberde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

«Allah'ın yüz rahmeti vardır. Bunlardan bir tek rahmetini cinler, insanlar ve hayvanlar arasında taksim etti. İşte o bir tek rahmet sebebiyle (bütün mahlûklar) birbirlerine şefkat ederler. Yine onunla birbirlerine merhamet ederler. Ondan doksan dokuz rahmeti de geri bırakmıştır. Kıyamet gününde onunla da kullarına merhamet edecektir.»

Allah'ın bu bir rahmetiyle, azîz ve kerîm olan bütün nimetlerini, ehl-i sünnet ve'l-cemâati bilmenle beraber, seni ümmet-i Muhammedden kıldığını ve sana diğer zahirî ve bâtınî ni'metler verdiğini hatırla.

Onun büyük fazlından bunları tamamlaması ümid edilir. Çünkü iyilik yapan kimsenin (o iyiliği) tamamlaması gerekir. Doksan dokuz rahmetinden de senin için büyük paylar kılar. Allah'ın büyük fazlından umutlarımızı boşa çıkarmamasını - kendi fazlıyla - isteriz. O, ulu, kerîm, cömert ve rahîmdir.

ÜÇÜNCÜ ŞART: ÂHİRETTE VA'D ETTİĞİ VE KORKUTTUĞU ŞEYLER HAKKINDADIR

Burada beş hâli anlatacağız :

1 — Ölüm.

2 — Kabir.

3 — Kıyamet.

4 — Cennet.

5 — Cehennem.

Ve bütün bu duraklarda - itaat edenler, âsiler, noksan yapanlar ve çalışanlar için - büyük tehlikeler bulunduğuundan bahsedeceğiz.

ÖLÜM

Burada iki kişinin hâlini anlatacağım.

Birisi: **İbn-i Şibrime'den** rivayet edilen şeydir. O dedi ki:

— **Şa'bî** ile beraber bir hastayı ziyarete gittik. Hasta İyice rahatsızdı. Yanında bulunan bir adam ona kelime-i tevhidi getirmesini telkin ediyordu. Şa'bî, hastaya şefkatle muamele etmesini ona söyledi. Bunun üzerine hasta

konusmaya başlayarak : «Bana (bu kelimeyi) telkin etsen de etmesen de ben onu terketmem» dedi. Sonra: «**Onları takva sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok lââyık ve ehil idiler**» ^[172] mealindeki âyeti okudu. Şa'bî de : «Hamd, arkadaşımızı kurtaran Allah'a mahsûsdur» dedi.

İMANSIZ ÖLMEME SEBEB OLAN ÜÇ KÖTÜ HUY

Diğeri şöyle anlatıyor:

— **Fudayl bin İyâd**'ın bir talebesi vardı. Bir ara hastalandı. **Fudayl** ziyaretine gitti ve başı ucunda oturarak «yâsîn» sûresini okumaya başladı. (Talebe): «Yâ üstâd, şunu okuma!» dedi. Fudayl sustu. Sonra Fudayl ona kelime-i tevhîdi telkin etmeye başladı. Bu sefer talebe: «Onu söylemem. Çünkü ben o kelimedenden berîyim!» dedi. Ve bu hal üzerine öldü.

Fudayl evine gitti. Evinden çıkmayarak kırk gün ağladı. Sonra onu rü'yâda cehenneme sevk edilirken gördü. Fudayl: «Hangi sebepten dolayı Allah (c.c.) senden îmanını aldı? **Halbuki** sen benim en bilgili talebelerimden idin» dedi. Talebe: «Üç şeyden dolayı» dedi.

Birincisi: Koğuculuk. Ben arkadaşlarıma, size söylediğimin aksini söyledim.

İkincisi: Hased. Arkadaşlarıma hased ederdim.

Üçüncüsü : Hastalığımın dolayı doktora gittim ve ne olduğunu sordum. Her sene bir kadeh içki içmemi söyledi ve: «Eğer böyle yapmazsan hastalığın devam eder» dedi. Ben de içerdim.

Gücümüzün yetmeyeceği gadabından Allah'a sığınırız. Diğer iki kişinin hâlini anlatayım : **Birisi: Abdullah bin Mübârek'den** (r.a.) hikâye edilen şeydir. O, öleceği zaman göğe baktı. Güldü ve «**Artık çalışanlar da bunun gibi (bir murad için) çalışmalıdır**» diyerek öldü.

İmâmü'l-Harameyn'den (r.a.) işittim. O, üstâd Ebû Bekir'den (Muhammed bin el-Hasan bin Fûrek) hikâye ederdi. O, şöyle dermiş:

— Talebelik zamanımda bir arkadaşım vardı. (İlimde) mübtedî, çok çalışkan, müttakî ve âbid idi. Bu kadar çalışmakla beraber az bir ilim elde ederdi. Biz onun hâline hayret ederdik.

Bir ara hastalandı. Hastahaneye yatmayarak handa, velîler arasındaki bulunan yerinde kaldı. Hasta iken bile çalışıyordu. Bir ara hastalığı çok şiddetlendi. Ben de yanında idim. Bir ara -o halde iken - gözlerini göğe doğru dikti; sonra bana : «Ey İbn-i Fûrek! «**Artık çalışanlar da bunun gibi (bir murad için) çalışmalıdır**» dedi ve öldü. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Diğeri; Mâlik bin Dinar'dan (r.a.) rivayet edilen şey gibidir .

O, (bir gün) ölüm döşeginde olan bir komşusunun yanına gider. O, Mâlik'e:

«Ey Mâlik! Önümde bulunan ateşten iki dağa tırmanmamla mükellef tutuluyorum» dedi.

Mâlik, ailesinden (dünyadaki hâlinde) sordu. Onlar: «İki ölçeği vardı. Biriyle alır, diğeriyle satardı» dediler. Onları getirttim ve birbirine vurarak kırdım. Sonra adamdan (nasıl olduğunu) sordum. «İşi büyütmeden başka bir şey olmadı» dedi.

KABİR VE ÖLÜMDEN SONRAKİ DURUM

Burada da iki kişinin hâlini anlatacağım.

Birincisi: Bâzı sâlihler tarafından anlatılmıştır. Dedi ki: — Vefatından sonra Süfyân-ı Sevrî'yi rü'yâmda gördüm. «Ey Ebâ Abdillâh, hâlin nasıl?» dedim. Benden yüzünü çevirdi ve: «Şu (zaman) künye sayma zamanı değil» dedi. Ben yine: «Yâ Süfyân, hâlin nasıl?» dedim. Bunun üzerine şu şiiri söylemeğe başladı:

«Aşikâre Rabbimi gördüm. Bana dedi ki: «Ey İbn-i Saîd, ben senden hoşnudum. Gece iyice karardığı zaman - iştihak ve muhabbetle - çokça ibâdet ederdin. Gel, şimdi cennette istediğin köşkü seç. Beni ziyaret et. Ben senden uzak değilim.»

İkincisi: Bâzılarının anlattığına göre, rü'yâda rengi değişmiş ve elleri boynuna bağlanmış şekilde görüldü. Ona : «Allah (c.c.) sana ne yaptı?» diye soruldu. Bunun üzerine şöyle bir şiir söyledi:

«(Dünyada geçen) zamanla biz oynamıştık. Şimdi de o bizimle oynuyor.»

(Şimdi de) diğer iki kişinin hâlini anlatayım :

Birincisi: Bâzı sâlihlerder rivayet edilmiştir. O, dedi ki:

—Bir oğlum vardı. Şehid oldu. Ömer bin Abdül'azîz'in(r.a.) Öldüğü geceye kadar onu rü'yâda göremedim. O gece gördüm.

«Ey oğulcağızım, sen ölmemiş miydin?» dedim. «Hayır. Fakat şehid edildim. Ben Allah (c.c.) indinde diriyim ve (cennet ni'metlerinden) rızıklanıyorum» dedi. «Buraya niçin geldin?» dedim.

—«Nebî, siddîk ve şehid olan ne kadar gök ehli varsa hepsi Ömer bin Abdül'azîz'in cenaze namazında hazır bulunsun!» diye nida edildi. Onun namazını kılmağa geldim.(Namazdan) sonra size de bir selâm vereyim diye geldim,dedi.

İkincisi: Hişâm İbn-i Hassan'dan rivayet edilmiştir. O, dedi ki:

—Genç yaşta bir oğlum ölmüştü. Onu rü'yâda çokyaşlı olarak gördüm.

«Ey oğulcağızım, şu yaşlılık ne?» dedim. «Filân adam yanımıza geldiğinde cehennem onun gelişiyle öyle bir ses çıkardı ki hepimiz yaşlandık» dedi.

Acıtıcı azabından dolayı (kullarına) Rahim olan Allah’a sığınırız.

KIYAMET

(Burada da) Allah’ın şu sözünü düşün: **«Müttakîleri o çok esirgeyici (Allah’ın) huzuruna (süvari elçiler gibi) toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğimiz gün.»** [173]

Birisi kabrinden çıkınca bineğini, tacını ve cennet elbiselerini kabri başında bulur. (Tâc ve cennet elbiselerini) giyinir ve cennetin ni’metlerine kavuşmak için bineğine biner. Cennete yaya olarak yürümeğe müsaade edilmez.

Diğeri, kabrinden çıkınca, zebanilerle, tasma ve bukağılarla karşılaşır. Şakî olan şahsı cehenneme yaya olarak yürümeğe bırakmazlar. Belki kızgın ateşin ortasına yüz üstü çekilir. Gadabından Allah’a sığınırız.

Bâzı âlimlerin Hz. Peygamber’den (s.a.v.) şu sözü rivayet ettiklerini işitmişimdir:

«Kıyamet günü olunca birtakım kimseler kabirlerinden çıkarlar. Onların yeşil kanatlı güzide develeri vardır. Onlarla uçarak mahşer meydanına gelirler. Cennete yaklaşıncı melekler onları görür ve birbirlerine:

«Kim bunlar?» diye sorarlar.

«Bilmiyoruz. İhtimal Muhammed’in (s.a.v.) ümmetindendirler.»

Bâzı melekler:

«Siz kimsiniz? Kimin ümmetindensiniz?» Onlar:

«Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ümmetindensiniz.» Melekler onlara:

«Hesap verdiniz mi?» derler. Onlar:

«Hayır!» Melekler:

«Amelleriniz tartıldı mı?» Onlar:

«Hayır!» Melekler:

«Amel defterinizi okudunuz mu?» Onlar: «Hayır!» Melekler:

«O halde geriye dönün. Bunların hepsi arkanızda!» Onlar:

«Bize bir şey verdiniz mi ki onun üzerinden hesaba çekilelim.»

Diğer bir haberde şöyledir:

«Biz hiçbir şeye mâlik olmadık ki cezalanalım veya mükâfatlanalım. Ancak biz Rabbimize ibadet ettik. Çağırdı; biz de geldik.»

Bunun üzerine (Allah taraftndan) bir münâdî şöyle nida eder:

«**Kullarım doğru söyledi. «İyilik edenlere karşı (da muahezeye) bir yol yoktur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.»** [174]

Allah'ın: «**O halde ateşin içine atılacak olan kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü korkusuzca gelecek olan kişi mi?**» [175] sözünü işitmedin mi? Öyleyse şu dehşetleri, şiddetleri ve olayları müşahade edip de kalbine en ufak korku ve ağırlık gelmeyen emîn kimsenin hâlinin ne olacağını düşün!

Yüce Allah'tan hepimizi bu saâdetli kişilerden kılmasını isteriz. Bu ise Allah'a (c.c.) zor bir iş değildir.

CENNET VE CEHENNEM

Bunlar hakkında da Allah Teâlâ'nın kitabında olan şu iki âyeti düşün:

Birisi, Allah Teâlâ'nın : «Rableri de onlara gayet temiz bir şarap içirmiştir. (Bütün) bu (ni'metler) şübhe yok ki, sizin için bir mükâfattır. Sa'yiniz meşkûr olmuştur» [176] sözüdür.

Diğeri de şudur: Allah Teâlâ diğer (kâfir)lerden hikâyeten şöyle buyurmuştur •

«**Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer (yine küfre) dönersek, artık hiç şübhesiz ki biz zalimlerizdir. (Şöyle) buyurdu (buyuracak): «Yıkılıp gidin içerisine! Bana (bir şey) söylemeyin!»** [177]

Rivayete göre, onlar bu hitab karşısında cehennemde uluşan köpeğe dönüşürler. Acıtıcı azabından, şefkat ve merhamet sahibi olan Allah'a sığınırız.

İş, **Yahya bin Muâz er-Râzî'nin** dediği gibidir:

— İki musibetten hangisinin daha büyük olduğunu bilmiyoruz: Cenneti kaçırmak mı, yoksa cehenneme girmek mi? Cennetin mahrumiyetine, cehennemin ise azabına sabredilmez. Bununla beraber, bütün hallerde cenneti kaçırmak, cehennemin azabından daha kolaydır.

Sonra, en büyük felâket ve en büyük musîbet (cehennemde) ebedî kalmaktır. Çünkü (zor) bir iş, sonunda inkita'a uğrarsa kolaylaşır.

Fakat (buradaki durum) sonu olmayan bir ebediyetle ilgilidir. Buna hangi kalb dayanabilir ve hangi nefis sabredebilir? Bunun için **Hız. İsa (A.s.):**

«(Cehennemde) ebedî kalanların ebedîliğini düşünmek (Allah'tan) korkan kişilerin kalblerini parçalar» buyurmuştur.

Bir gün **Hasan(-ı Basrî)'nin** yanında, cehennemden en son çıkan kişinin bin sene «yâ Hennân, yâ Mennân» diye fîğân ederek azâb edilen «Hannân»

isminde birisi-olduğu söylenir. Bunun üzerine **Hasan(-ı Basrî)** ağlar ve: «**Keşke ben Hannân olsaydım**» der. (Yanıdakilerin) bundan taaccüb etmeleri üzerine: «**Yazık sizlere! (O) bir gün (cehennemden) çıkmayacak mı?**»

Ben de derim ki:

— Bütün (bu anlatılan) durumlar tek bir esasa yönelir. O (esas) da, belleri büken, benizleri sarartan, ciğerleri dağlayan, kalbleri parçalayan, insanların gözlerinden kanlı yaşlar akıtan bir nükteden ibarettir. O nükte ise «**imansızlık korkusu**» dur. Bu öyle bir gayedir ki, korkanların korkusu buna ulaşır ve ağlayanların gözleri bunun için ağlar.

Bâzıları: «Üzüntüler üç çeşittir» derler:

- 1) İbâdetin kabul edilmeme üzüntüsü.
- 2) Yapılan günahın afvedilmeme üzüntüsü.
- 3) Son nefesde imansız gitme üzüntüsü.

Bâzı ihlâslı kişiler: «Bütün üzüntüler hakikatte birdir. O da son nefesde imansız gitme üzüntüsüdür. Bundan başka bütün üzüntüler kolaydır. Çünkü bunların sonu vardır» derler.

Yûsuf bin Esbat'dan (r.a.) bize gelen bir haberde, o, şöyle demiştir:

—**Süfyân(-ı Sevrî)'nin** yanına gitmişim. O, gece boyunca ağladı. «Bu ağlamanız günahlar için mi?» dedim.

İbn-i Esbat diyor ki:

—Bunun üzerine (eline) bir çöp alarak: «Günahlar, Allah'a şu çöpten daha hafif gelir. Benim korktuğum, son nefesde Allah'ın benden İslâmı almasıdır» dedi.

İhsanı bol olan Allah Teâlâ'dan böyle bir musibete bizi mübtelâ etmemesini, kendi lûtfu ile bize nimetlerini tamamlamasını ve bizi İslâm milleti olarak öldürmesini isteriz. Çünkü o erhamü'r-râhımîndir.

Biz «sû-i hâtîme»nin sebep ve mânasını «**İhyâu Ulû-mi'd-Dîn**» kitabında da anlattık. Onu orada düşün. Burada o mes'eleye dalmak sözü uzatır. (Anlattığımız) şu cümleleri doğru bir şekilde düşün. Çünkü daha çok şübhe durumunda ve anlatılması gereken yerlerde söz uzatılır. Umulur ki, Allah'ın yardım ve hüsn-i tevîkî ile felah bulursun.

DOĞRU YOL HANGİSİDİR?

Eğer: «Korku yoluna mı, yoksa ümit yoluna mı gireyim?» dersin, sana cevaben denilir ki: «Korku ve ümidden mürekkeb bir yola!...»

Denilmiştir ki; ümid tarafı galibken bir kişi «mürctie» olur. Ve çok defa hurmî» [178] olmasından korkulur. Korku tarafı galib gelen bir kişi de «harurî» [179] olur.

(Bunları anlatmaktan) maksat, birinin diğerinden ayrılmamasıdır. Çünkü gerçekte hakikî bir ümid, hakikî bir korkudan ayrılmadığı gibi, hakikî bir korku da, hakikî bir ümidden ayrılmaz. Bunun için; «bütün ümidler emîn kimseler için değil de korkan kimseler ve bütün korkular ümitsizler için değil de ümitli kimseler içindir» denilmiştir.

Eğer: «İki yoldan biri diğerinden daha üstün olabilir mi, veya bütün hallerde daha çok anılabilir mi?» dersin...

Bil ki; kul, sıhhatli ve kuvvetli ise, onun için korkmak daha iyidir. Hasta ve zayıf ise - bilhassa ölmek üzere olanlara - ümid daha iyidir. Âlimlerimizin de böyle söylediklerini duymuşumdur.

Derim ki; bunun sebebi, Allah Teâlâ'nın : «**Ben, benim korkumdan gönülleri kırık olanların yanındayım**» buyurduğu rivayet edilen bir hadîs-i kudsiye dayanır. Öyle ise, (o anda) kalbi kırık olduğu ve bundan önce geçen sıhhat, kuvvet ve imkân zamanında da korktuğu için ölüm anında ümidvâr olması daha uygun olur. Bunun için onlara: «**Korkmayın, tasalanmayın**» [180]denilecektir.

Eğer: «Allah'a hüsn-i zann etmek hakkında birçok haberler gelmemiş midir ve hüsn-i zan beslemek için birçok teşvikler yapılmamış mıdır?» dersin...

Bil ki; Allah'a isyan etmekten sakınmak, azabından korkmak ve ona ibâdet etmek için çalışmak da bir hüsn-i zandır. Yine bil ki; burada birçok insanların hataya düştüğü bir esas ve kıymetli bir nükte vardır ki, o da «**ümid**» ile «**temenni**» arasındaki farktır. «**Recâ**» (ümid) bir esasa dayanır., «**Temenni**» ise bir esasa dayanmaz.

Bunun misâli şudur: (İki çiftçiden) biri ekinini ekse, çalışsa ve bir harmanda toplasa, sonra da : «Yüz ölçek çıkacağımı ümid ediyorum» dese; işte bu bir recâdır. Diğeri ekini ekmez, bir gün dahi olsa çalışmaz. Gider yatar ve senesini gafletle geçirir. Hasad zamanı geldiğinde de: «Yüz ölçek alacağımı ümid ediyorum» dese; ona : «Bu ümid sana nereden geliyor?» denir ve bu asılsız bir «**temenni**»den başka bir şey değildir.

İşte bunun gibi, kul da Allah'a ibâdet etmek için çalışır ve günah işlemekten sakınır ve: «Allah'ın şu basit amelleri benden kabul edeceğini, şu eksiklikleri tamamlayacağını, şu sevabı daha da büyüteceğini ve hataları

afvedeceğini ümid ediyorum» der ve hüsn-i zanda da bulunursa, işte bu onun için bir «**recâ**»dır.

Fakat bütün bunlardan gafil olur, ibâdeti terkeder, günah işler, Allah Teâlâ'nın gazabına, rızâsına, va'dine ve vaîdine aldırmayıp sonra da: «Allah'tan cenneti isteyip cehennemden kurtuluşu ümid ediyorum» demeye kalkışırsa, bu onun için «**kuru bir temenni**»dir. Ancak kendisi buna recâ ve hüsn-i zan ismini vermiştir. Bu ondan (sâdır olmuş) bir hata ve sapıklıktır.

Bu mânayı bir şair şöyle nazmetmiştir:

«Kurtuluşa götüren yola girmedğin halde kurtuluş ümid edersin. Muhakkak karada gemi yürümez.»

Ben de derim ki; Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen bir hadîs bu gerçeği daha iyi açıklar:

«**Akıllı, Rabbisinin emirlerine inkıyâd eden ve ölümden sonrası için amel eden kimsedir. Âciz de, hevây-ı nefesine uyup sonra da Allah'dan (c.c.) (cennet ve mağfiret) temenni eden kimsedir.**»

Yine bu mevzuda **Hasan-ı Basrî** şöyle der:

«Birtakım kavmi mağfiret temennisi o kadar meşgul eder ki, dünyadan - bir haseneleri dahi olmadan - iflâs etmiş bir şekilde çıkarlar. Onlardan birisi: «Ben Rabbime hüsn-i zanda bulunuyorum» der. Bunu diyen yalan söylemiştir. Eğer Rabbisine hüsn-i zannı olsaydı, ona güzel bir şekilde itaat ederdi.»

Sonra şu âyetleri okudu :

«**Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetde (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın.**» [\[181\]](#)

«**Rabinize karşı beslediğiniz şu zannınız (yok mu) işte sizi o helak etdi. Bu yüzden hüsrana düşenlerden oldunuz.**» [\[182\]](#)

Ca'fer ed-Dabulî'den şöyle dediği rivayet edilir:

Bir gün âbid **Ebû Meysere'yi** gördüm. (İbâdete) çalışmaktan kaburga kemikleri belli oluyordu. Dedim ki: «- Allah sana merhamet etsin - Allah'ın rahmeti geniştir. **Ebû Meysere** öfkeleni ve şöyle dedi: «(Allah'ın rahmetinden) ümitsizliğe dair bir emare benden gördün mü? Şübhe yok ki, iyi hareket edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.»

Ca'fer diyor ki: «Bu sözü beni ağlattı!»

Bütün peygamberler, ebdallar ve velîler devamlı olarak ibâdete çalışmak ve ma'sıyyetten kaçınmakla beraber, ne dersin, onların Allah'a hüsn-i zanları yok muydu?

Hayır! Şübhesiz onlar Allah'ın rahmetinin genişliğini daha iyi bilirler ve onun cömertliğine daha çok hüsn-i zanları vardır. Fakat onlar biliyorlar ki, (ibâdete) çalışmadan hüsn-i zan etmek temenni ve aldanıştır.

Öyle ise şu nükteye dikkat et. Onların hâlini düşün. Gaflet uykusundan uyan. Tevfîk Allah'tandır.

DOĞRU YOLA VARMAK İÇİN NE YAPMALI?

Sözün kıyası; Allah'ın, gazabına sebkât eden ve her şeyi kaplayan rahmetinin genişliğini, sonra (seni) Allah indinde değerli olan şu ümmet-i merhumeden yaptığını, sonra da onun sonsuz büyük lûtfunu ve tam bir cömertliğini, sana gönderdiği kitabına «Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla» şeklinde başlık yaptığını, daha sonra da sana, hiçbir şefaâtçi ve vasıta olmadan, gerek açık ve gerek gizli, birçok nimetler verdiğini düşünür, diğer taraftan da celâl ve azametinin kemâlîni, saltanatının büyüklük ve heybetini, sonra gazabının göklerin ve yerin bile dayanamayacağı derecedeki şiddetini, sonra da kendinin sonsuz gaflet içinde bulunduğunu ve günah ve kasvetinin çokluğunu, onun ise - işine dikkatli ve muamelesi tehlikeli olmakla beraber-kusurlara vâkıf olduğunu, daha sonra da onun güzel va'dini, akılların idrâk edemeyeceği derecede sevab vereceğini, va'idinin şiddetli olduğunu ve hatırlamasına bile kalblerin tahammül edemeyeceği şiddetli azabını düşündüğün zaman bir kere lûtfuna, bir kere de nefsin cefâ ve cinayetine bakacaksın.

Eğer bunu yaparsan bütün bunlar seni ümid ve korku yoluna götürür. Ve böylece en büyük orta yola girmiş, «**eminlik ve yeis**»den ibaret olan yarlardaki iki tehlikeli yoldan sakınmış olursun da oralarda hayrete düşmüş olanlar gibi hayrete düşmez ve helak olanlarla beraber helak olmazsın. Adaletle karışık şarabı içtin. O halde sırf recânın soğuğu ve sırf havfin harareti ile helak olmazsın.

Öyle zannediyorum ki sen zengin olarak hedefine ulaştın. İki hastalıktan salimen şifâ buldun. Nefsini gece - gündüz aralıksız ve gaflet göstermeksizin (Allah'a) itaat eder, ma'sıyyet ve rezaletlerden ictinâb eder olarak buldun. Nefsi bir defada terkettin.

Nitekim «**Nevfü'l-Bikâlî**» şöyle demiştir:

«Gerçekten Nevf(ü'l-Bikâlî) cenneti hatırladığı zaman şevki artar, cehennemi hatırladığı zaman da uykusu kaçardı.»

Böylece sen Allah Teâlâ'nın : «**Hakikat (bütün) bunlar (bu peygamberler) hayır işlerinde yarışır, umarak ve korkarak bize duâ**

ederlerdi. Onlar bizim için derin saygı gösterenlerdi» ^[183] diye vasıflandırdığı seçkin, has ve âbid kullarındansın.

Allah'ın izni ve hüsn-i tevfkı ile bu tehlikeli (beşinci) akabeyi de böylece bitirmiş oldum.

Senin için dünyada nice halvet ve safvet, ahirette de nice iyi azık ve büyük mükâfat vardır. Allah'tan hüsn-i tevfkı ile hepimize yardım etmesini dileriz. Gerçekten o, merhametlilerin en merhametlisi, cömertlerin en cömerdidir. Kudret ve kuvvet ancak yüce Allah'tandır.

[122] Havâtır, insanların içlerine gelen bir hitabdır. Bu, bâzan bir meleğin, bâzan şeytanın atması ile, bâzan nefsin boş şeyleri olur. Bâzan da Allah (c.c.) tarafından meydana gelir. Melekten gelene «ilham», nefisten gelene «hevâcis», şeytandan gelene «vesvâs». bütün noksanlıklardan münezzeh olan Allah tarafından kalbe atılana da «hatır» adı verilir. er-Risâletü'l-Kuşeyriyye. (m)

[123] Sûre-i A'râf, âyet: 99

[124] Sûre-i Yusuf, âyet: 87

[125] Sûre-i Enbiya, âyet: 90.

[126] Sûre-i Secde, âyet: 16

[127] Sûre-i Secde, âyet: 17

[128] Sûre-i Zümer, âyet: 53

[129] Sûre-i Âl-I Imrân. âyet: 135

[130] Sûre-i Mü'min, âyet: 2-3

[131] Sûre-i Şûra, âyet: 25

[132] Sûre-i En'am, âyet: 54

[133] Sûre-i A'râf, âyet: 156

[134] Sûre-i Bakara, âyet: 143

[135] Sûre-i Ahzâb, âyet: 43

[136] Sûre-i Zümet, âyet: 16

[137] Sûre-i Mü'minûn, âyet: 115

[138] Sûre-i Kıyâme, âyet: 36

[139] Sûre-i Nisa, âyet: 123

[140] Sûre-i Kehf, âyet: 103-104

[141] Sûre-i Zümer, âyet: 47

[142] Sûre-i Furkan, âyet: 23

[143] Sûre-i Hicr. âyet: 49

[144] Sûre-i Hicr, âyet: 50

- [145] Sûre-i Mü'min, âyet: 3
- [146] Sûre-i Mü'min, âyet: 3
- [147] Sûre-i Al-i Imrân. âyet: 30
- [148] Sûre-i Âl-i Imrân. âyet: 30
- [149] Sûre-i Kaf, âyet: 33.

[150] Bunu Cenâb-ı Hak bize şöyle haber veriyor: «**Nuh Rabbine duâ edip dedi ki: «Ey Rabbim, benim oğlum da şübhesiz benim ailem-dendir. Senin va'din elbette hakdır. Ve sen hakimlerin hakimisin.»** (Allah söyle) buyurdu : «Ey Nuh, o kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünkü (onun İşlediği) salih olmayan (kötü) bir işdir.» (Sûre-i Hûd, âyet: 45-46) (M)

- [151] Sûre-i Hûd. âyet: 47
- [152] Sûre-i Şuarâ. âyet: 82
- [153] Sûre-i Kasas. âyet: 16
- [154] Sûre-i Arâf, âyet: 175
- [155] Sûre-i A'râf. âyet: 176
- [156] Sûre-i Enbiya, âyet: 87
- [157] Sûre-i Enbiya, âyet: 87
- [158] Sûre-i Saffât, âyet: 142-144
- [159] Sûre-i Kalem, âyet: 49
- [160] Sûre-i Hûd, âyet: 112
- [161] Sûre-i Mü'min, âyet: 55
- [162] Sûre-i İnşirah, âyet: 2-3
- [163] Sûre-i Feth. âyet: 2
- [164] Sûre-i Hadîd, âyet: 16
- [165] Sûre-i Enfâl, âyet: 38
- [166] Sûre-i A'râf, âyet: 121
- [167] Aynı âyet.
- [168] Sûre-i Kehf, âyet: 14
- [169] Sûre-i Kehf, âyet: 18
- [170] Aynı âyet
- [171] Sûre-i Hicr, âyet: 49
- [172] Sûre-i Feth, âyet: 26
- [173] Sûre-i Meryem, âyet: 86-87
- [174] Sûre-i Tevbe, âyet: 91
- [175] Sûre-i Fussilet, âyet: 40

[176] Sûre-i İnsan, âyet: 21-22

[177] Sûre-i Mü'minûn. âyet: 107-108

[178] İbâhiye mezhebinden, sapık bir taifedir. (M)

[179] Havaric fırkasından, bozuk bir fırkadır. (M)

[180] Sûre-i Fussilet, âyet: 30.

[181] Sûre-i Kehf. âyet: 110

[182] Sûre-i Fussilet. âyet: 23

[183] Sûre-i Enbiyâ, âyet : 90

«Ceza gününde kusurlarımı yarlığayacağımı umduğum da O'dur.

«Allah size (asıl) kendisinden korkmanızı emreder.»

Havaric fırkasından, bozuk bir fırkadır. (M)

İbâhiye mezhebinden, sapık bir taifedir. (M)

Sûre-i Kehf. âyet: 110

Sûre-i Fussilet, âyet: 30.

Sûre-i Enbiyâ, âyet : 90

Sûre-i Fussilet. âyet: 23

«Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahud kendi hâline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar güruhunun sıfatı budur. Artık sen (habîbim) kıssayı (onlara) anlat Belki iyice düşünürler.»

Sûre-i Fussilet, âyet: 40

Sûre-i Mü'minûn. âyet: 107-108

Sûre-i İnsan, âyet: 21-22

«Zira hakikat şudur ki, kâfirler güruhundan başkası Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümidini kesmez.»

— Şa'bî ile beraber bir hastayı ziyarete gittik. Hasta İyice rahatsızdı. Yanında bulunan bir adam ona kelime-i tevhidi getirmesini telkin ediyordu. Şa'bî, hastaya şefkatle muamele etmesini ona söyledi. Bunun üzerine hasta konuşmaya başlayarak : «Bana (bu kelimeyi) telkin etsen de etmesen de ben onu terketmem» dedi. Sonra: **«Onları takva sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok lââyık ve ehil idiler»** mealindeki âyeti okudu. Şa'bî de : «Hamd, arkadaşımızı kurtaran Allah'a mahsûsdur» dedi.

«(Bununla beraber) benim azabım da elbette en acıklı azabın tâ kendisidir o.»

«İş ne sizin kuruntularınızla, ne de kitabların kuruntularıyla (olup bitmiş) değildir. Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır ve o,

kendisine Allah'dan (c.c.) başka ne bir yâr, ne bir mededkâr da bulamaz.»

Allah'ın: **«O halde ateşin içine atılacak olan kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü korkusuzca gelecek olan kişi mi?»** sözünü işitmedin mi? Öyleyse şu dehşetleri, şiddetleri ve olayları müşahade edip de kalbine en ufak korku ve ağırlık gelmeyen emîn kimsenin hâlinin ne olacağını düşün!

Derim ki; bunun sebebi, Allah Teâlâ'nın : **«Ben, benim korkumdan gönülleri kırık olanların yanındayım»** buyurduğu rivayet edilen bir hadîs-i kudsiye dayanır. Öyle ise, (o anda) kalbi kırık olduğu ve bundan önce geçen sıhhat, kuvvet ve imkân zamanında da korktuğu için ölüm anında ümidvâr olması daha uygun olur. Bunun için onlara: **«Korkmayın, tasalanmayın»** denilecektir.

«De ki: «(Yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları, kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?»

«O, kullarının tevbesini kabul eden, kötü hareketlerini (tevbe ile) bağışlayan, ne işlerseniz bilendir.»

Daha sonra ona olan ni'metini ve ihsanını zikrederek : **«Eğer Rabbinden ona bir nimet erişmiş olmasaydı, o, mutlaka çıplak (çıkarıldığı) o yere kınanmış bir halde atılacaktı»** buyurdu. Ey miskin, şu siyâsete bak!

«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetde (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın.»

Sonra : **«Artık onlar için, yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez.»** buyuruyor.

«Ve (zalim hükümdarın önünde) dikilip de : «Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasına tanrı demeyiz» diyerek Allah'a iltica ettiler.

«Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah (c.c.) bütün günahları affeder.»

«(Ariflere) fazl(-u kerem) sahibidir. Ondan başka hiçbir tanrı yoktur.»

H. Yûnus (A.s.) bir defa yersiz olarak öfkeleni. Bu yüzden onu kırk gün denizde balığın karnında habsetti. O : **«Senden başka hiç tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Hakikat ben haksızlık edenlerden oldum»** diye niyaz ediyordu.

«(Habîbim) kullarıma haber(i) ver ki: «Hakikaten ben (evet) ben çok yarlıgayıcı, kemâliyle esirgeyiciyim.»

«Günahının yarlığanmasını iste!»

«(Habîbim) kullarıma haber(i) ver ki: «Hakikaten ben çok yarlıgayıcı, kemâliyle esirgeyiciyim.»

Hız. Musa ile harbetmek için «Fır'avn'ın sihirbazları»nın yaptıkları işi bilmiyor musun? Sihirbazlar Allah'ın düşmanı olan Fır'avn'ın izzeti için yemin ettiler. Fakat Hız. Musa'nın (A.s.) mucizesini görünce hakikati anlayarak : «Âlemlerin Rabbine îman ettik» dediler. Bu kelime üzerine amel yönünden bir şey ilâve ettikleri de zikredilmedi.

Sûre-i En'am, âyet: 54

Sûre-i Şûra, âyet: 25

Sûre-i Bakara, âyet: 143

Sûre-i A'râf, âyet: 156

Nasıl onları kabul etti ve bağışladı. Sonra da onlara i'zâz ve ikram ederek : «Biz onları (kâh) sağ yanına, (kâh) sol yanına çeviriyorduk» buyurdu.

Sûre-i Secde, âyet: 16

Sûre-i Enbiya, âyet: 90.

Sûre-i Zümer, âyet: 53

Sûre-i Secde, âyet: 17

Sûre-i Mü'min, âyet: 2-3

Sûre-i Âl-I Imrân. âyet: 135

Sûre-i A'râf, âyet: 99

Havâtır, insanların içlerine gelen bir hitabdır. Bu, bâzan bir meleğin, bâzan şeytanın atması ile, bâzan nefsin boş şeyleri olur. Bâzan da Allah (c.c.) tarafından meydana gelir. Melekten gelene «ilham», nefisten gelene «hevâcis», şeytandan gelene «vesvâs». bütün noksanlıklardan münezzeh olan Allah tarafından kalbe atılana da «hatır» adı verilir. er-Risâletü'l-Kuşeyriyye. (m)

Sûre-i Yusuf, âyet: 87

«Benim rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu (rahmetimi, küfürden, ma'sıyyetten) sakınmakda, zekâtı vermekde, bir de âyetlerimize îman etmekde olanlar (yok mu?) işte onlara has olmak üzere tesbit edeceğim.»

«Kullarım doğru söyledi. «İyilik edenlere karşı (da muahezeye) bir yol yoktur. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir.»

Sûre-i Arâf, âyet: 175

«Hakikat (bütün) bunlar (bu peygamber) hayır işlerinde yarışır, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bizim için derin saygı gösterirlerdi.» Âyetiyle vasıfladığı seçkin kullarının dosdoğru bir yoludur.

Sûre-i Kasas. âyet: 16

Sûre-i Mü'min, âyet: 3

Sûre-i Mü'min, âyet: 3

Sûre-i Âl-i Imrân. âyet: 30

Sûre-i Al-i Imrân. âyet: 30

Bunu Cenâb-ı Hak bize şöyle haber veriyor: **«Nuh Rabbine duâ edip dedi ki: «Ey Rabbim, benim oğlum da şübhesiz benim ailem-dendir. Senin va'din elbette hakdır. Ve sen hakimlerin hakimisin.»** (Allah söyle) buyurdu : «Ey Nuh, o kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünkü (onun İşlediği) salih olmayan (kötü) bir işdir.» (Sûre-i Hûd, âyet: 45-46) (M)

Sûre-i Kaf, âyet: 33.

Sûre-i Şuarâ. âyet: 82

Sûre-i Hûd. âyet: 47

«İman edenlerin, Allah'ı ve Hak'dan ineni zikr için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha evvel kitab verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan bir çoğu (dinlerinden çıkmış) fâsıklardı» mealindeki âyet nazil oldu.

Sûre-i Hicr. âyet: 49

Sûre-i Furkan, âyet: 23

Sûre-i Hicr, âyet: 50

«Rabinize karşı beslediğiniz şu zannınız (yok mu) işte sizi o helak etdi. Bu yüzden hüsrana düşenlerden oldunuz.»

«Halbuki (o gün) onlar için Allah'dan hiç de zannetmeyecekleri (nice) şeyleri zuhura gelmiştir (geleceklerdir.)»

Sûre-i Ahzâb, âyet: 43

Sûre-i Mü'minûn, âyet: 115

Sûre-i Zümet, âyet: 16

Sûre-i Nisa, âyet: 123

Sûre-i Kiyâme, âyet: 36

Sûre-i Zümer, âyet: 47

Sûre-i Kehf, âyet: 103-104

«Allah kullarını pek çok esirgeyendir.»

Sûre-i Kehf, âyet: 14

Aynı âyet.

Aynı âyet

«Habîbim, onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de, o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu.»

Sûre-i Kehf, âyet: 18

Sûre-i Feth, âyet: 26

Sûre-i Hicr, âyet: 49

Sûre-i Tevbe, âyet: 91

Sûre-i Meryem, âyet: 86-87

«Fakat büyük zararı göze alanlar güruhundan başkası Allah'ın (c.c.) tuzağından emin olamaz.»

Sûre-i A'râf, âyet: 121

Sûre-i Enfâl, âyet: 38

«O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için üzerinize, melekleriyle beraber rahmet(ini râyigân) edendir.»

Birisi, Allah Teâlâ'nın : «Rableri de onlara gayet temiz bir şarap içirmiştir. (Bütün) bu (ni'metler) şübhe yok ki, sizin için bir mükâfattır. Sa'yiniz meşkûr olmuştur» sözüdür.

Sûre-i Hadîd, âyet: 16

«İnsan, kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanıyor?»

Denilmiştir ki; ümid tarafı galibken bir kişi «mürcie» olur. Ve çok defa hurmî» olmasından korkulur. Korku tarafı galib gelen bir kişi de «harurî» olur.

Sûre-i Enbiya, âyet: 87

Sûre-i Enbiya, âyet: 87

Sûre-i Kalem, âyet: 49

Sûre-i Saffât, âyet: 142-144

Sûre-i Mü'min, âyet: 55

Sûre-i Hûd, âyet: 112

Sûre-i Feth. âyet: 2

Sûre-i İnşirah, âyet: 2-3

Sûre-i A'râf. âyet: 176

«O halde bilgin olmadığı bir şeyi benden isteme. Seni bilmezlerden olmaktan bihakkın men'ederim.»

«Çünkü Allah insanları çok esirgeyen, (onlara) rahmet (ve inâyet)ini râyiğân edendir.»

«Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?»

Recâ yönünden (Allah'ın ef'âlini zikretmeye gelince)... Allah'ın geniş olan rahmetinden bahset. Bunda bir sakınca yoktur. Rahmetinin sonu, vasıf ve nihayetini kim bilebilir? O, yetmiş senelik küfrü bir anlık bir îmanla bağışlar. Allah Teâlâ : **«(Habîbim) o küfredenlere söyle ki, eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) yarlığanacaktır»** buyuruyor.

Onlar için hürmeti nasıl büyüttü ve onlara heybet ve korku (elbiselerini) nasıl giydirdi. Hattâ indinde mahlûkatın en ekremine (Hz. Peygamber'e): **«Üzerlerine tırmanıp da (hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçardın ve herhalde için onlardan korku ile dolardın»** diyordu.

«Biz onların herhangi bir amel (ve hareket) yaptılarsa (hepsinin) önüne geçtik de bunları saçılmış (ve hiçbir değeri olmayan) zerrelere yaptık.»

«(Kâfir ve muhalifler için) azabı çetindir.»

Peygamberlerin yaşlısı, dinî emirleri yayma hususunda büyük sıkıntılara katlanan **Hz. Nuh** (A.s.) yerinde söylenmeyen bir söz yüzünden şu hitaba ma'rûz kaldı :

«Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer (yine küfre) dönersek, artık hiç şübhesiz ki biz zalimlerizdir. (Şöyle) buyurdu (buyuracak): «Yıkılıp gidin içerisine! Bana (bir şey) söylemeyin!»

«(Cennet) Rahmân'dan (bütün samimiyeti ile) gıyaben korkan kimselere hasdır.»

Melekler onun hakkında şefaathçi oldular. Sonra bütün bunlarla beraber ismini değiştirerek **«zennûn=balık sahibi»** dedi. Onu kaldığı zindana nisbet ederek sonra : **«O,kınanmış bir halde iken kendisini hemen balık yutmuştu.Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, herhalde (insanların)tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti»** buyurdu.

Denilmiştir ki; ümid tarafı galibken bir kişi «mürcie» olur. Ve çok defa hurmî» olmasından korkulur. Korku tarafı galib gelen bir kişi de «harurî» olur.

«O (her şeyi) hakkıyla bilen, (mü'minlerin) günahı(nı) bağışlayan, tövbesini kabul edendir.»

«Senden yükünü de (kaldırıp) attık. (Öyle yükü ki o) senin sırtına ağır gelmiş, (kemiklerini gıcırdatmış)dı» buyurdu.

Hız. Musa bin İmrân (A.s.) hiddete gelerek bir yumruk attı. Bu yüzden ne kadar korktu ve âh ü zâr etti. Allah'tan af dileyerek : «**Rabbim, ben cidden kendime yazık ettim**» dedi.

«**Ey kullarım, benden korkun!**»

«**(Bu) geçmiş ve gelecek günahını Allah'ın yarlıgaması içindir**» buyurdu.

«**Korku ve ümid ile Rablerine duâ ederler.**»

Bil ki; (tasavvuf) âlimlerimize göre, havf ve recâ «havâtır»ın çeşitlerine girer. Kul için takdir edilen ise; havf ve recânın mukaddimeleridir.

Bak, kaç kere medih yönünden kudsî kitabında onları andı. Büyük ve küçük nice günahları - bir saatlik, belki bir anlık bir îman ile - onlar için bağışladı. Onlar samimi bir **kalble** : «**Âlemlerin rabbine îman ettik**» demeden başka bir şey söylemediler. Onları nasıl kabul etti. Ve onlar için geçmiş bütün şeyleri nasıl bağışladı! Sonra cennetde - ebedî olarak - onları nasıl şehidlerin reisi yaptı.

Böylece sen Allah Teâlâ'nın : «**Hakikat (bütün) bunlar (bu peygamberler) hayır işlerinde yarışır, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bizim için derin saygı gösterenlerdi**» diye vasıflandırdığı seçkin, has ve âbid kullarındansın.

Melekler onun hakkında şefaâtçi oldular. Sonra bütün bunlarla beraber ismini değiştirerek «**zennûn=balık sahibi**» dedi. Onu kaldığı zindana nisbet ederek sonra : «**O,kınanmış bir halde iken kendisini hemen balık yutmuştu.Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, herhalde (insanların)tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti**» buyurdu.

«**O halde sen (habîbim), maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emr olunduğun vech ile, dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü o, ne yaparsanız (hepsini) hakkıyla görücüdür**» buyuruyordu.

«**Rabbimiz kendi üzerine şu rahmeti yazdı.**»

«**Günahları Allah'tan başka kim bağışlar?**»

(Burada da) Allah'ın şu sözünü düşün: «**Müttakîleri o çok esirgeyici (Allah'ın) huzuruna (süvari elçiler gibi) toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğimiz gün.**»

ALTINCI AKABE

KÂVADİH AKABESİ

Ey kardeşim! -Allah hüsn-i tevîkî ile hepimize güç versin. - Gideceğin doğru yol belli olup (Allah’a) varacağın yol doğru olduktan sonra; yaptığın amelleri -bozacak ve zayi’ edecek şeylerden - ayırman ve koruman lâzımdır.

“İhlâs” ve “Allah’a şükran hakkını anmak” ve “riyadan kaçınmak” iki sebebdendir dolayısı senin için lâzımdır.

BİRİNCİ KADİH: RİYA

(İbâdeti) ihlâsla yapmanın birçok faydası vardır. O fayda da, Allah tarafından hüsn-i kabul görmesine ve büyük sevablar verilmesine vesile olmasıdır. İhlâs ile yapılmayan ibâdetler -tamamen veya kısmen sevabı giderek reddedilirler. Nitekim Hz. Peygamber’den (s.a.v.) rivayet edilen meşhur bir hadîsde şöyle buyrulur:

«Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ancak şirkden beri olan benim. Bir kimse bir amel yapsa ve benden başkasını ona ortak kılrsa, onu, o ortağa bırakırım. Çünkü ben, sırf benim için yapılan amelleri ancak kabul ederim.»

Denildi ki; Allah Teâlâ (ihlâssız olarak) yaptığı amellerin sevabını isteyen kuluna şöyle der:

«Meclislerde sana yer genişletilmedi mi? Dünyada reis olmadın mı? Dilediğin gibi alış - veriş yapmadın mı? Sana saygı gösterilmedi mi?»

Bu ve benzerlerinin tehlike ve zararlarını iyi anla.

RİYA HEM RÜSVAYLIK HEM DE MUSİBETE SEBEB OLUR

Derim ki; «riya» iki rüsvaylık ve iki musibete sebep olur.

Riyanın sebep olduğu iki rüsvaylıktan birincisi: (Halktan) gizli bir rüsvaylıktır. Ki, o da meleklerin yanında ayıplanmasıdır. Bunun sebebi ise; rivayet edildiğine göre:

«Melekler kulun (ihlâssız yapılan) amelini sevinç içerisinde yukarıya doğru çıkardıklarında Allah Teâlâ :

«O ameli siccîne atın. Çünkü kul o ameli benim için yapmadı» buyurur.

Böylece o amel ve sahibi meleklerin yanında rezil olur.

İkincisi: Açıkça rüsvaylıktır. O da kıyamet gününde bütün insanlar önünde olur. Nitekim Peygamber Efendimiz'den:

«**Kıyamet gününde mürâî dört isimle çağırılır: Ey «kâfir», ey «günahkâr», ey «vefasız» ve ey «hüsrana uğrayan!» Amelin zayı' oldu. Sevabın yok oldu. Artık senin nasibin yoktur. Ey hilekâr! Amelleri kimin için yaptınsa mükâfatını da bugün git ondan al!»** dediği rivayet edilir.

Yine rivayete göre şöyle buyurmuştur:

«**Kıyamet gününde bütün insanlar işitsin diye bir münâdî şöyle nida eder: İnsanlara tapanlar nerede? Kalkın, taptıklarınızdan mükâfatlarınızı isteyiniz. Çünkü ben (riyadan) bir şey karışmış olan ameli kabul etmem!»**

İkinci musibete gelince...

Onlardan **birincisi:** Cenneti kaçırmaktır. Bunun sebebi ise Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet edilen hadîsdir:

«**Gerçekten Cennet konuştu ve şöyle dedi: Ben bütün cimri ve mürâîlere haramım.»**

Bu haber **iki şekilde** izah edilebilir:

Birinci mâna: Buradaki cimriden maksat, sözlerin en güzeli hakkında cimri olandır. O da : «**Lâ ilahe illallah, muhammedün resûlullah**» sözüdür. Mürâîden maksat, en çirkin bir riyakârlıkta bulunan kimsedir ki, o da îman ve Allah'a tevhîd etmede riyakârlık yapan münafık birisidir. Şu birinci sözde biraz ümid vardır.

İkinci mâna: Her kim cimrilikten ve mürâîlikden vazgeçmez ve nefsinin bunlardan muhafaza etmezse bunda **iki tehlike vardır.**

Birinci tehlike: Şu cimrilik ve mürâîliğin uğursuzluğu onu küfre götürür. Tamamen - Allah'a sığınırız - mahrum kalır.

İkinci tehlike: Cehenneme müstehak olmaya sebep olan îmandan çıkar.

Şiddetli gadabından Allah'a sığınırız.

İkinci musubet: Cehenneme girmektir. Bunun sebebi ise **Ebû Hüreyre'nin** (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet ettiği şu hadîs-i şerîfdir:

— Resûlullah şöyle buyurur:

«Kıyamet gününde hesap için ilk huzura çağırılanlar, Kur'ân okuyan (hafızlar), Allah yolunda savaşanlar ve zenginlerdir. Allah Teâlâ (Kur'ân) okuyucusuna:

«Peygamberime gönderdiğim kitabı sana bildirmedi mi?» diye sorar. Kur'ân okuyucusu :

«Evet yâ Rabbî» der. Allah :

«Öğrendiklerinle ne amel yaptın?» buyurur. Kur'ân okuyucusu :

«Yâ Rabbî, gece gündüz Kur'ân okudum» der. Allah :

«Yalan söylüyorsun» buyurur. Melekler :

«Yalan söylüyorsun!» derler. Allah Teâlâ :

«Senin maksadın «filân ne güzel Kur'ân okuyor» denmekti. Nitekim bu da denildi» buyurur.

Sonra mal sahibi huzura getirilir. Allah :

«Kimseye muhtaç olmayacak şekilde sana dünyada zenginlik vermedim mi?» diye buyurur. Zengin :

«Evet yâ rabbî» der. Allah :

«Verdiğim bu zenginliğe karşı ne gibi amel yaptın?» buyurur. Zengin:

«Sıla-i rahim yaptım, sadaka verdim» der. Allah:

«Yalan söylüyorsun!» buyurur. Melekler:

«Yalan söylüyorsun!» derler. Allah Teâlâ:

«Ne cömert insansın» desinler diye verdin; nitekim böyle de denildi» buyurur.

(Daha sonra) huzura, Allah (c.c.) yolunda ölen getirilir. Allah Teâlâ:

«Ne yaptın?» buyurur. Harbde ölen :

«Senin yolunda cihâd etmekle emrolundum. Savaştım; hattâ öldürüldüm» der. Allah Teâlâ :

«Yalan söylüyorsun!» buyurur. Melekler :

«Yalan söylüyorsun!» derler. Allah :

«Maksadın «filân ne cesur ve yiğit bir adamdı!» denilmesiydi. Nitekim böyle de denildi» buyurur.»

Ebû Hüreyre diyor ki:

—Sonra Resûlullah (s.a.v.) eliyle dizime vurarak :«Ey Ebû Hüreyre! Şunlar o kimselerdir ki, cehennem ateşi ilk önce onlarla alevlendirilir!» buyurdu.

İbn-i Abbas'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir:

—Resûlullah'dan (s.a.v.) işittim. Diyordu ki:

«Gerçekten cehennem ve cehennem ehli mürâîleri görünce bağışırlar.» (Ashâb tarafından):

«Yâ Resûlâllah, Cehennem nasıl bağırır?» denildiğinde, Resûlüllah :

«**Kendisiyle azâb olundukları ateşin hararetinden**» buyurdu.

Akıl sahibleri için bu utanç verici şeylerde büyük ibretler vardır.

İHLASIN ÇEŞİTLERİ

Eğer: «İhlâs ve riyanın hakikatinden, hükmünden ve amellere ne gibi te'siri olduğundan bize haber ver» dersen...

Bil ki; âlimlerimizce ihlâs iki türlüdür.

a) Amelde ihlâs.

b) Sevab talebinde ihlâs.

Âmelde İhlâs: «Allah'a (c.c.) yaklaşmayı istemek, onun emrine ta'zîm ve davetine icabet etmek» demektir. Doğru bir inanç, amelde ihlâsa vesile olur.

Bu İhlasın zıddı «**nifâk**»dır. «**Nifak**»: Bozuk bir i'tikaddır; ki, Allah'ın (c.c.) dininde münafıklar için kullanılır. O bozuk i'tikad da - mahallinde anlattığımız sebebe binâen -iradeler kabilinden değildir.

Sevab talebinde ihlâs : «Hayırlı işler işleyerek âhirette fayda ummak» demektir. Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) diyor ki:

«Sevab talebinde ihlâs, hiç reddedilmeyecek şekilde âhîret menfaatini hayırla istemektir. Ki, umulan o menfaat ihlâslı kimse için her zaman mevcuttur.» (Bunun şartlarını biz şerh ettik.)

Havariler **Hz. İsa**'ya:

«Âmellerden hâlis olanı hangisidir?» diye sorarlar.

«Kendisini hiçbir kimse övmemek şartıyla sırf Allah için yapılan ibâdetler!» diye cevap verdi.

Hz. İsa'nın şu sözü riya'yı terketmeğe müteveccihdir. Burada bilhassa riya'yı zikretmesinin sebebi, onun ihlâsı karıştıracı sebeplerin en kuvvetlilerinden olmasıdır.

Cüneyd-i Bağdadî: «İhlâs, amelleri, bulandıran şeylerden tasfiye etmektir.»

Fudayl bin İyâd: «İhlâs, devamlı murakabede bulunmak ve bütün zevkleri unutmaktır.»

En mükemmel tarif işte budur.

İhlâs hakkında söylenen sözler çoktur. Hakikat inkişâf ettikten sonra artık nakilleri çoğaltmakta bir fayda yoktur.

Önceki ve sonrakilerin seyyidi Hz. Peygamber (s.a.v.) ihlâstan sorulduktaki:

«**Rabbim Allah, dersin; sonra emredildiğin gibi dosdoğru olursun**» diye cevap verdi.

Yâni hevây-ı nefsine tapma. Ancak Rabbine ibâdet et. Emr olunduğun gibi ona ibâdetle dosdoğru olursun.

Bu hadîs Allah'dan (c.c.) başka her şeyi nazardan kesmeğe işarettir. İşte hakikî ihlâs odur.

İhlasın zıddı «**riyâ**»dır. **Riya**; âhiret ameli ile dünya menfaatini dilemektir.

RIYANIN ÇEŞİTLERİ

Riya iki çeşittir:

- 1) Sırf riya.
- 2) Karışık riya.

Sırf riya : (Yaptığın) amelle sırf dünyalık dilemendir.

Karışık riya ise; hem dünya menfaatini, hem de âhiret menfaatini dilemendir.

Bunlar ihlâs ile riyanın tarifidir.

Bunların te'sirlerine gelince...

Amelde ihlâs: (Yaptığın) ameli Allah'a yaklaşmayı vesile kılar.

Sevab talebiyle ihlâs ise, ameli yıkar. Ve onu Allah tarafından va'dedilen sevaba müstehak olmaktan çıkarır.

Sırf riyâ bâzı âlimlere göre - sevabın yarısını ibtâl etse bile - ariflerden sudur etmez. Diğer âlimlere göre ise, sırf riya ariflerden sudur edebilir. Ve o kat kat olan sevabın yarısını giderir. **Karışık riya** kat kat olan sevabın dörtte birini giderir.

Şeyhlerimiz indinde sahîh olan, sırf riyanın, âhireti düşünme zamanında ariflerden sudur etmeyip, yorularak sudur etmesidir.

En uygun görüşe göre; riya, amellerin kabul edilmemesine ve sevabının noksan olmasına te'sir eder. Onun için «yarı» ve «dörtte bir» gibi şeyleri takdir etmeye lüzum da yoktur.

Bu mes'eleleri izah etmek çok uzar. Biz bunları «**İhyâu Ulûmi'd-Dîn**» kitabında geniş bir şekilde izah ettik ve «**Es-râru Muamelâtî'd-Dîn**» kitabında da gereği gibi anlattık.

ÜÇ KISIM AMEL VARDIR

Eğer: «İhlasın yeri nedir ve hangi amelde vâki ve vâcibdir?» dersen...

Bir kısmında her iki ihlâs da (ameldeki ihlâs, sevab taleb etmedeki ihlâs) bulunabilir. O da (namaz vs. gibi) aslî ve zahirî olan ibâdetlerdir.

Bir kısmında ise her iki ihlâs da vuku bulmaz. O da (îman ve tevekkül vs. gibi) aslî ve bâtinî olan ibâdetlerdir.

Bir kısmında da sevab taleb etmedeki ihlâs vuku bulup, ameldeki ihlâs vuku bulmaz. O da ibâdet yapmağa hazırlanmak için alınmış mubah şeylerdir.

Şeyhlerimiz : «Aslî ibâdetlerde Allah Teâlâ'dan başkasına yönelme ihtimali olan her ameldeki ihlâs vuku bulabilir. Bâtınî ibâdetlerin ekserisinde ise ameldeki ihlâs vuku bulur» demişlerdir.

Sevab talebindeki ihlâsa gelince... Kerrâmiyye meşayihî: «bâtınî ibâdetlerde vuku bulmaz» dediler. Çünkü Allah Teâlâ'dan başka ona hiçbir kimse muttali' olamaz. O halde riyanın sebepleri bâtinî ibâdetlerde bulunamaz. Böylece sevab talebindeki ihlâsa da muhtaç olunmaz.

Şeyhimiz (Ebû Bekir el-Verrak) (r.a.) şöyle demiştir:

«Bâtınî ibâdetlerle Allah'a yaklaşmak isteyen bir kul dünya menfaatini dilerse, o da - yukarda geçen zahirî ibâdetlerin talebinde olduğu gibi - riya'dır.

Ben de derim ki; bu takdirde bâtinî ibâdetlerden olan birçok ibâdetlerde her iki İhlâsın vuku bulması uzak değildir. Keza nafîle ibâdetlere başlanıldığında her iki ihlâs da vuku bulabilir.

İbâdete hazırlanmak için alınan mubah şeylere gelince... Onda sevab talebindeki ihlâs vuku bulup ameldeki ihlâs vuku bulmaz. Çünkü alınması mubah olan şeyler kendi başlarına (Allah'a) yaklaşımağa yeterli olmayıp belki ona sebep olabilirler.

AMELDEKİ İHLASIN ZAMANI

Eğer: «Bu anlattıkların İhlâsın bulundukları yerlerdir. Sen bize ameldeki vakitlerini beyân et» dersen...

Bil ki; ameldeki ihlâs şübhesiz fiille beraber başlar ve fiilden sonraya kalmaz. Sevab talebindeki ihlâs ise bâzan fiilden sonraya kalabilir.

Bâzı âlimlerimiz de ihlâs için amelin biteceği anı i'tibara almışlardır. (Kul, amelden) ihlâs veya riya ile ayrılırsa durum ona göre neticelenir. Ve amel bittikten sonra kulun gerek ihlâs ve gerekse riyaya nail olması mümkün değildir, demişlerdir.

Ehl-i sünnetin dışında kalan Kerrâmiyye meşâyihine göre ise, riya ile matlub olan menfaate kul nail olmadığı müddetçe o amel hakkında ihlâsını

düzeltebilir. Ancak (riyadan olan) matluba kavuştuğu zaman bu fırsatı kaçıır.

Bâzı âlimler de: «Farz olan ibâdetlerde ölünceye kadar ihlâsı düzeltmek mümkündür. Nafile ibâdetlerde ise mümkün değildir» demişler ve aradaki farkı şöyle izah etmişlerdir :

— Allah, kulu farz ibâdet yapmağa sevk etmiştir. O halde Allah'tan farz olan ibâdet hakkında lütuf ve kolaylık ümid edilir. Nafile ibâdetinde ise, kul kendi isteği ile bunu yapmaya koyulmuştur. O halde nafileden kendi istediği kadarıyla mükelleftir.

Ben de derim ki; (ihlasın vakti hakkındaki ihtilaflı) mes'elede bir fayda vardır. O fayda da şudur:

Yaptığı bir amelde kişiden riya sudur eder veya ihlâsı terk ederse, bundan önce anlattığımız kavillerin birine göre ihlâsa nail olması ve onu telâfi etmesi mümkündür.

Bu ince mes'elelerde çeşitli görüşleri nakletmekten maksat, zamanımızda amel edenlerin, bu yola girmek için rağbet gösterenlerin az oluşunu bilmemiz ve ibâdete yeni başlayanlara kolaylık içindir. Bir kimse hastalığına şu sözlerden biriyle çare bulamazsa, diğeriyle bulur. Çünkü hastalıklar, garazlar, amellerin illet ve âfetleri muhtelifdir. Bu söylediklerimi iyice anla. İnşâallah hidâyete kavuşursun.

HER AMEL İÇİN AYRI İHLÂS ŞART MIDIR?

Eğer: «Her amel başlı başına ayrı bir ihlâsa muhtaç mıdır?» derseni...

Bil ki; bu husûsda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzılarına göre her bir amel için ayrı bir ihlâs şarttır. Bâzılarına göre de bütün ibâdetler için bir ihlâs kâfidir.

Namaz ve abdest gibi rükün ve şartlar bulunan ibâdetlerde bir ihlâs yeter. Çünkü bunların bâzısı -salâh ve fesad yönünden- bâzısına bağlıdır. O halde bir şey gibi olmuş olurlar.

Eğer: «Kişi yaptığı amellerle Allah'tan dünyada bir menfaat istese de insanlardan kendisini övmek, riya ve menfaat gibi şeyler beklemese, bu hareket riya olur mu?» derseni...

Bil ki; bu sırf riyadır. Âlimlerimiz (R. Anhüm) şöyle demişlerdir:

«Riyâ'da mu'teber olan, istenilen şeydir. İstenenler değildir. Eğer hayırlı bir amel yapmaktan maksadın dünyevî bir menfaat ise, o riyadır. İsterse onu Allah'tan iste, isterse kullardan, farketmez.»

Allah Teâlâ : «Kim âhiret (ekimi) dilerse, onun ekinini artırırız. Kim de (sade) dünya ekimini isterse, ona da (yalnız) bundan veririz. Âhirette ise onun hiçbir nasibi yoktur» [184] buyuruyor.

Riya kelimesine ve onun «rü'yet» (görmek) mânasından müştak olduğuna i'tibar edilmez. Şu bozuk iradenin «riya» ile isimlenmesinin sebebi ise, çok defa insanlar tarafından vuku bulduğu ve görüldüğü içindir. Bunu da böylece anla!

Eğer: «Yaptığı bir amelden dolayı Allah'tan menfaat isteyen kimse, bunu, insanların minneti altına girmemek ve Allah'a ibâdet edebilmek maksadı ile istemiş olsa yine riya olur mu?» dersen...

Bil ki; insanların minneti altına girmemek malın çokluğu, makam ve rütbe ile olmaz. O, kanaat, i'timad ve Allah'ın verdiği ile yetinmekle olur.

ALLAH'A İBÂDET EDEBİLMEK İÇİN DÜNYEVÎ MENFAATLERİ İSTEMEK RİYA SAYILIR MI?

Allah'a ibâdet edebilmek maksadı ile dünyevî menfaatleri istemeye gelince... Eğer maksadı bu ise riya olmaz. Çünkü bu, âhiret ve sebepleri ile ilgilidir ve kulun maksadı kat'iyetle bunun için olmuş olur. Âhiret ameli ile böyle bir maksat güdülürse, bu, riya olmaz. Çünkü bu işler böyle bir niyyetle «hayır» veya «âhiret ile ilgili bir amel» hükmüne girmiş olur. Hayrı istemek ise riya olamaz.

Yine bunun gibi, halk arasında i'tibarı, meşâyih ve dinî önderler yanında da sevilmeği arzu eder ve bundaki maksadı da, ehl-i sünnet mezhebini kuvvetlendirmek veya bid'at ehlini reddetmek yahut ilmî neşriyat yapmak ya da halkı ibâdete teşvik etmek olursa, riya sayılmaz. Ancak bunları yapmaktaki maksadı şeref veya dünyalık değilse.

İşte, doğru bir istek ve sevimli bir niyyet olduğu için, bunlardan hiçbiri riya kapısına girmez. Çünkü bunlardan maksat hakikatte âhiret işidir.

SIKINTILI ANLARDA NE YAPMALI?

Bil ki; ben öteden beri velîlerimizin sıkıntılı günlerde «sûre-i vâkıa»yı okumayı i'tiyat hâline getirdiklerini, bâzı şeyhlerimizden bununla maksadın Allah'ın bu şiddeti onlardan defetmek, onlara - âdetinde olduğu gibi - dünya metâından bir şeyler vermek için olup olmadığını ve âhiret ameli ile dünya metânının istenmesinin nasıl doğru olacağını sordum. Şu mealde bir cevap verdiler:

— Onların bu sûreyi okumaktan maksatları, Allah'ın onları kanaatle veya kendisine ibâdet yapabilmek ve ilim öğrenmek için azıkla rızıklandırmasını istemektir. Bunlar ise - dünya için değil de - hayırlı istekler cümlesindendir-

Bil ki; ihtiyaç ve rızık hususundaki sıkıntılı anlarda bu sûreyi okumaktan ibaret olan bu güzel âdet Peygamberimiz (s.a.v.) ve sahabeden bize kadar gelen haberlere dayanır. Hattâ İbn-i Mes'ûd - çocuğu hakkında - ona dünyadan hiçbir şey bırakmadığı için azarlandığında : «Ben onlara Sûre-i Vâkıa'yı bıraktım» derdi.

İşte bu haber üzerine kıtlık senelerinde bu sûreyi okumak âlimler arasında bir âdet oldu. Yoksa, hamdolsun, dünya sıkıntısına veya genişliğine onlar aldırış etmezler. Onlar dünyanın darlık ve zorluğunu ganimet sayar, aralarında bunları şiddetlendirir ve bunu Allah'tan büyük bir lütuf kabul ederler. Halkın ekserisinin ihsan ve ni'met saydığı bir istidrâc ve musîbet olmasından korkarlar.

Böyle nasıl olmasın ki, onların en sevdikleri şey, bütün hallerde yolculuk ve açlıktır. Onların öncüleri: «Açlık baş sermayemizdir» derler. İşte bu yol tasavvuf ehlinin, benim ve benim şeyhlerimin yoludur? Seleflerimizin siyreti de böyle geçmiştir. Sonrakilerin bâzı eksikliklerine ise i'tibar edilmez.

Bu faslı anlatmaktaki gayemiz, selef hakkında - onların yapmış oldukları işlerdeki maksatlarını anlamadan- muhalif birinin çıkıp onları ayıplamaması veya ilimden tam mânasiyle nasibini alamamış temiz sîneli mübtedîlerin onlar hakkında yanlış bir fikre kapılmaması içindir.

Eğer: «Bu durum, ilim ehli, kendini ibâdete vermiş, zâhid, sâbir ve riyazet ashabına nasıl yakışır?» denilirse...

Bil ki; bu, Peygamberimizin sünnetinden alınmış bir şeydir. Sonra, bundan maksad kanaatin husulü ve ibâdet yapmağa hazırlıktır. Yoksa harîslik, şehvet, zorluk ve şiddeti yüklenmeden doğan bir za'fiyete uymak değildir. Sûre-i Vâkıa'nın son tarafında görmüş olduğun şeylerin ekserisi kanaat-i kalb, açlık, köpeğini yitirmek ve zayıflatmak, onu yemekten uzaklaştırmak ve hırsını kaybetmekten ibarettir. Bunları tecrübe edenler bilirler. Bu cümleyi de böylece bil. İnşâallah muvaffak olursun.

İKİNCİ KADİH: UCÜB

İki sebebdan dolayı ucübden kaçınman lâzımdır.

Birinci sebep: Ucüb Allah'ın tevfiik ve yardımını perdeler. Gerçekten ucüblü birisi rezil ve perişan olur. Allah'ın yardım ve tevfiikından ümidi

kesilen kulun hâli, felâket ve mahvolmaktır. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Üç şey helak edicidir: Kendisine itaat edilen cimrilik, hevây-ı nefse tâbi olmak ve kişinin kendisini beğenmesi.»

İkinci sebep: Ucüb sâlih ameli ifsâd eder. Bunun için **Mesih** (İsa bin Meryem) (A.s.): **«Ey havariler, nice kandiller vardır ki, rüzgâr onları söndürür. Nice âbidler vardır ki, ucüb onların ibâdetlerini ifsâd eder»** buyurmuştur.

Maksat hâlis ibâdet etmektir. Ucüb ise kulu, hiçbir hayır meydana gelmemek üzere (Allah'ın tevîk ve inayetinden) mahrum eder. Şayet onun için birazcık hayır meydana gelecek olsa, ucübden az bir şey - hiçbir şey bırakmamak şartıyla - hayrı ifsâd eder. O halde ondan kaçınmak ve korunmak ne kadar doğrudur! Tевfîk ve hidâyet Allah'tandır.

UCÜBÜN HAKİKATİ, MÂNASI, TE'SİRİ VE HÜKMÜ

Eğer: «Ucübün hakikati, mânası, te'siri ve hükmü nedir? Bunları bize açıkla mısın?» dersin...

Bil ki; ucübün hakikati sâlih ameli büyötmekten ibarettir. Âlimlerimize (R. Anhüm) göre bunun daha geniş izahı şöyledir:

Ucüb, kişinin yaptığı amel-i sâlihin şerefini, Allah'tan başka bir şeyden yahut halktan ya da nefisten olduğunu bilmesidir.

Âlimlerimiz derler ki: «Ucüb birli, ikili veya üçlü olur. Eğer nefis, halk ve bâzı şeyler yanında söylenirse üçlü ikisinin yanında söylenirse ikili, yalnız birinin yanında söylenirse birli olur.»

Ucübün zıddı minnet borcunu anmaktır. Bu, şu demektir: Amelde şerefın meydana gelmesinin Allah'ın tevîkıyla olduğunu ve Allah Teâlâ'nın o amelî şereflendirdiğini, sevab ve kadrini yücelttiğini kulun söylemesidir. Ucube düşölecek zamanlarda Allah'ın böyle bir minnet hakkını hatırlamak farz, diğör vakitlerde ise nafilendir.

Ucübün ameldeki te'sirine gelince... Bâzı âlimlerimiz : «Ucbe düşen kimse eğer ölmeden önce tevbe ederse (amelini ibtâl olmaktan) kurtarır. Eğer tevbe etmezse amelî ibtâl edilir» demişlerdir.

Bu görüşü Kerrâmiyye şeyhlerinden **Muhammed bin Sabir** savunmuştur. Ona göre amellerin ibtâli, güzel isimlerin amelden gitmesi, hattâ bunlarla hiçbir zaman sevab ve medhe lâıyk olmamasından ibarettir. Diğörlere göre ise o, ancak kat kat olan sevabın gitmesinden ibarettir.

İNSANLAR UCÜB BAKIMINDAN KAÇ SINIFA AYRILIRLAR?

Eğer: «Allah'ın, sâlih amele muvaffak kıldığını, kadrini yücelttiğini ve lütuf ve ihsanı ile sevabını çoğalttığını bilen bir kul bunları nasıl karıştırabilir?» dersen...

Bil ki; burada ince bir nükte vardır. O nükte de insanların ucüb bakımından **üç sınıf** olmasından ibarettir.

1) Bütün hallerde ucüblüdürler. Mu'tezile ^[185] ve Kaderiyecilerdir ki, onlar fiillerinde hiçbir şekilde Allah'ın minnet hakkını tanımaz, yardım, tevfi̋k ve lûtfunu inkâr ederler. Bu, üzerlerini kaplayan bir şüpheden ileri gelir.

2) Bütün hallerde Allah'ın minnet hakkını düşünenler.İşte doğru yolda olanlar bunlardır ki, amellerindeki hiçbir şeyde uçbe düşmezler. Bu da ikram olundukları basiret ve (Allah tarafından) nail oldukları bir yardımdan ileri gelir.

3) Ehl-i sünnetin halk tabakasını teşkil eden bir topluluk vardır ki, bâzen Allah'ın minnet hakkını hatırlayarak ucübden kurtulur, bâzan da - arız olan bir gaflet, çalışmada bir durgunluk ve basiretteki noksanlıktan dolayı – gaflet ederek ucube düşerler.

Eğer: «Kaderiyye ve Mu'tezile'nin fiillerindeki durumları nasıldır?» dersen...

Bil ki; amellerinde çeşitli ihtilâflar vardır. Bâzıları demişlerdir ki: «Onların amelleri - itikatları o merkezde olduğu için - ibtâl olmuştur.» Bâzıları ise: «Bütün ameller ucübiye kayıtlanmadığı müddetçe İslâm fırkalarının herhangi birisine inanmakla hiçbir amel ibtâl olmaz» demişlerdir. Nitekim ehl-i sünnet i'tikadi; - Allah'a olan minnet borcunu ödemedikten sonra - bütün amellerde ucüb men'etmez.

AMELLERİN KABULÜNE MÂNİ OLAN DİĞER KÖTÜ HUYLAR

Eğer: «Ucüb ve riyardan başka amelin kabûlüne mâni olan şeyler var mı?» denilirse...

Cevaben şöyle derim : Evet, amellerin kabul edilmemesine bunlardan başka birçok mâniler vardır. Fakat bunları özellikle zikredişimiz, diğerlerine asıl sebep teşkil etmelerindendir.

Bâzi şeyhlerimiz kulun yaptığı ameli on şeyden koruması gerektiğini söylerler.

1) **Nifak.** (Allah'tan başkasına yaklaşmak).

2) **Riya.** (Hayırlı niyyetlerini göstermek suretiyle halkın teveccühünü kazanmak).

3) **Tahlit.** (Yaptığı amelle dünyevî veya uhrevî menfaat istemek).

4) **Yapılan iyiliği başa kakmak.**

5) **Başkalarına eziyet vermek.**

6) **Nedamet.** (Sonunda pişmanlık duyulacak bir harekette bulunmak).

7) **Ucüb.** (Kendinin iyi amellerini büyütme).

8) **Hasret.** (Salih amelleri kaçırmadan doğan pişmanlık).

9) **Tehavün:** (Allah'ın büyüttüğü ibâdetleri umursamamak).

10) **(Dinî husûslarda) insanların ayıplamasından korkmak.**

Sonra şeyhimiz bütün bu huyların zıddlarını ve amellere olan zararlarını saydı:

1) Nifakın zıddı «**amelde ihlâs**»dır.

2) Riyanın zıddı «**sewab talebindeki ihlâs**»dır.

3) Tahlîtin zıddı «**tefrîd**» (**ameli yalnız âhiret için yapmak**) tır.

4) Başa kakmanın zıddı «**yapılan ameli(n sevabını) Allah'a havale etmek**»tir.

5) Başkalarına eziyet vermenin zıddı «**amelleri** (iptâl edecek şeyden) **korumak**»tır.

6) Nedametın zıddı (güzel fiillere) «nefsi sebat ettirmektir.

7) Ucübün zıddı (Allah'a) «minnet borcunu anmak»tır.

8) Hasretin zıddı «hayrı ganimet bilmek»tir.

9) Tehâvünün zıddı (Allah'ın verdiği) «muvaaffakiyeti büyütme»tir.

10) (Dinî hususlarda) insanların ayıplamasından korkmanın zıddı, «(Allah'tan) korkmaktır.

Bil ki; nifak, ameli iptâl eder. Riya, reddine sebep olur. Minnet ve ezâ o anda sadakanın (sevabını) kökünden giderir. Bâzı meşâyihâ göre de sadakanın kat kat olan sevabını giderir.

Nedamete gelince.. - Bütün meşâyihın kavliyle - ameli mahveder. Ucüb amelin kat kat olan sevabını giderir. Hasret, tehâvün, (dinî hususlarda) insanların ayıplama korkusu, ameli(n sevabını) hafifletir ve ağırlığını giderir.

Derim ki; tahsilli kişilere göre (bir amelin) kabul ve reddi, o amele karşı ta'zîm göstermesine ve hafife almasına bağlıdır. Amellerin mahvolması demek, bilfiil veya onun sebebi ile meydana gelen menfaatlerin ibtâli, bâzan da kat kat olan sevabının ibtâli ile olur. Sewab: Aklın, yapılan fiilin

aynini, alâmetlerini ve durumlarını arzu ettiği bir menfaattir. Tez'îf ise, sevabın artmasıdır.

Rezanet, diğer bâzı durumlara göre değişik bir şekilde meydana gelen bir ziyadelihtir. Hayır ehlinden birine, sonra ana ve babaya, daha sonra da peygamberlerden birine ihsanda bulunmak gibi. Bir şeyde rezanet olabilir ama, tez'îf bulunamaz. Bu mânalardan araştırdığım şeylerin özeti budur. Bunu böylece bil. Tevfîk Allah'tandır.

RİYA VE UCÜBÜN İZAHİ

Yol kesilme ve telef olma ihtimali bulunan şu korkunç akabeyi de gayet itinalı bir şekilde geçmen lâzımdır. Gerçekten ibâdet sermayesine sahip olan birisi bütün bu akabeleri geçmiş ve bu meşakatlere tahammül etmiştir. Hattâ onun için ibâdetten, kıymetli ve şerefli bir sermaye meydana gelmiştir. Artık o bu sermayenin şu (altıncı) akabeden başka bir yerde (kaybolacağından) korkmuyor.

Bu geçitte - sermayesinin soyulmasından kaçınacağı -birçok eşkiyalar ve ibâdetini ifsâd edecek âfetlerin çıkmasından kaçınacağı birçok (amellerin) zayı olacağı yerler vardır.

Sonra, bunların tehlike yönünden en büyüğü ve vukuu yönünden en şümüllüsü «**riya**» ve «**ucüb**»den ibaret şu iki yol kesicidir. Bunların her biri hakkında muknî bir yolu anlatıyor ve senin için açıklıyoruz. Belki Allah'ın izniyle - inşâallah - ihtiyaçlarını giderir.

RİYA

Birinci esas: Bunun hakkında önce Allah'ın (c.c.) şu sözünü hatırlatıyorum : «**Allah, yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr(i) bütün bunların arasında durmadan iner. Allah'ın (bunları yaratması, O'nun) hakikaten her şeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakikaten her şeyi kaplamış bulunduğunu bilmeniz içindir.**»

[186]

Sanki Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

«Ben gökleri, yeri ve aralarında bulunan her şeyi san'atkârâne ve nadide bir şekilde yarattım ve senin nazarına arz etmekle iktifa ettim; ki, benim (her şeye) kaadir ve alîm olduğumu bilesin. Halbuki sen birtakım kusur ve noksanlıkla beraber iki rek'at namaz kılar ve benim sana nazar etmemle, seni bilmemle, seni övmemle ve mükâfatlandırmamla iktifa etmeyip hattâ - seni övmeleri için - halkın bilmesini istersin. Bu vefasızlık değil midir?

Hangi akıl sahibi bunun kendisi için yapılmasına razı olur? Yazık sana! (Bunun bir ayıp ve noksanlık olduğunu) düşünmüyor musun?»

İkinci esas: Birisinin çok nefis bir pırlantası olsa da - karşılığında bir milyon lira para alması mümkün iken -bunu bir liraya satsa; bu, büyük bir hüsrân, çok çirkin bir noksanlık değil midir? Sahibinin himmetinin adîliğine, bilgisinin kusurlu ve görüşünün zayıf olduğuna ve aklının azlığına apaçık bir delil olmaz mı?

İşte Allah'ın medhi, vereceği mükâfat ve sevabı karşısında kulun, yaptığı bir amel sebebiyle halktan nail olacağı medih ve dünyalık bir milyon ve daha fazlası yanında belki dünya ve onda bulunanların, onlardan daha çok ve büyüklerinin yanında bir liradan daha az değil midir? Bütün bu iyi ve değerli mükâfatları, âdî ve bayağı şeylerle kaçırmak apaçık bir hüsrân olmaz mı?

Sonra, şu âdî ve bayağı şeyler senin için çok gerekli ise, sen âhirete yönel, dünya sana tâbi olsun. Belki tek olan Allah'ı ara, her iki âlemi sana versin. Çünkü her iki âlemin sahibi odur. Nitekim bunun delili Cenâb-ı Hakk'ın :

«Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) dünyanın da âhiretin de mükâfatı Allah'ın nezdindedir. Allah hakkıyla işitici, kemâliyle görücüdür» ^[187] mealindeki emridir.

Peygamberimiz (s.a.v.) de: **«Muhakkak Allah Teâlâ âhiretle ilgili bir amel karşılığında dünyalık verir. Fakat dünya ile ilgili bir amel karşılığında âhireti vermez»** buyurmuşlardır.

O halde sen niyyetini hâlis kıldığın ve himmetini yalnız âhiret için verdiğin an, dünya ve âhiretin hepsi senin için meydana gelmiş demektir. Eğer sen dünyayı isteyecek olsan o anda âhiret senden gider ve çok defa istediğin gibi de dünyaya nail olamazsın. Nail olsan bile senin için ebedi kalmayacak. Böylece dünya ve âhiretini mahvedersin. Düşün, akıllı kişi!

Üçüncü esas : Kendisi için amel ettiğin ve senden razı olmasını istediğin kişi, bütün bu amelleri kendisi için işlediğini bilseydi elbette sana kızar, öfkelenir, seni hakîr görür ve hafife alırdı.

O halde akıllı bir kişi, gönlünü almak istediğini bildiği zaman kendisine öfkelenen ve tahkir eden birisi için nasıl gösteriş yapar?

Ey miskin! Öyle birisi için amel yap ki, onun için amel yaptığında, çalışmalarınla onu kasedettiğinde ve bununla onun rızâsını talep ettiğinde seni sevsin ve sana ikramda bulunsun. Hattâ seni memnun etsin ve bütün bunlardan müstağni kılsın. Bunlar ne büyük sözlerdir! Eğer düşünce biliyorsan bunları anlamağa çalış.

Dördüncü esas : Bir kimse dünyada en büyük bir melikin rızâsını kazanacak bir çalışma yapsa da bununla halk arasında bayağı bir meslek kabul edilen çöpçünün rızâsını almak istese; bu, onun akılsız, âdî görüşlü ve nasıbsız olduğuna delâlet eder. Ve: «Melikin gönlünü kazanman mümkün iken şu süpürgeciyi memnun etmeğe senin ne ihtiyâcın var?» denilir. Melikin sana öfkelenmesinden dolayı süpürgeci de sana kızacak olsa ve her ikisini de kaçırmış olsan (o zaman hâlin) nasıl olur?

İşte bu adamın hâli (ameli ile) riya yapanın hâline benzer. Âlemlerin rabbi ve hepsine kâfi olan Allah'ın rızâsını kazanmak mümkün iken, perişan, zayıf ve hakîr bir mahlûkun rızâsını kazanmağa ne ihtiyaç vardır?

Himmetler zayıfladığı ve basiretler köreldiği için muhakkak bir mahlûkun rızâsını kazanmak istiyorsan, sana yaraşan yol, bütün irade ve çalışmanla Allah'a yönelmendir. Muhakkak kalb ve alınlar onun kudretindedir. O, kalbleri sana yöneltir, gönülleri sana çevirir ve senin sevginle doldurur. Böylece kendi çalışman ve arzunla nail olamayacağın şeylere erişmiş olursun.

Eğer bunu yapmaz ve amelinle Allah Teâlâ'nın değil de mahlûkların rızâsını kazanmak istersen, Allah (c.c.) onların kalblerini senden uzaklaştırır, insanları senden nefret ettirir ve halkı sana karşı öfkelenendirir. Böylece hem Allah'ın gazabını hem de insanların öfkelerini üzerine çekmiş olursun.

NİYYETİNİ HAYRA YÖNELTEN KİŞİNİN AKİBETİ

Hasan-ı Basri'den şöyle dediği anlatılır:

— Bir kişi vardı: «Andolsun, Allah'a o kadar ibâdet edeceğim ki, her yerde onunla anılayım» derdi.

O, camiye herkesten önce girer ve en sonra çıkardı. Herkes onu, her zaman namaz kılar, günlerini oruç tutmakla geçirir ve zikir meclislerine devam eder görürdü.

Böylece yedi ay geçti. Halkın yanından geçtikçe: «Ne kadar riyakâr adam! Bu gösterisiyle Allah'tan utanmıyor mu?» derlerdi.

Bunun üzerine o adam nefsinin kötülemeğe başlayarak ona: «Ben (nefsimin) faydasız bir şey yaptığını görüyorum. Bundan sonra bütün amellerimi Allah için yapacağım» dedi. Ve önceden yaptığı amel üzerine - niyyetinin hayra dönmesinden başka - fazla hiçbir şey de ilâve etmedi.

Bundan sonra, o, halkın yanından geçtiğinde: «Allah filân adama rahmet etsin. Şu anda hayra yöneldi» derlerdi. Sonra **Hasan(-ı Basrî):**

«**Hakikat iman edip de iyi iyi işler yapanlar (yok mu?) çok esirgeyici (Allah) onlar için (gönüllerde) bir sevgi verecektir**» ^[188] mealindeki âyeti okuyarak: «**Allah onları sever ve mü'min kullarına da sevdendir**» dedi.

Şair ne kadar doğru söylemiştir:

«Ey ameli ile insanların medhini ve âhîret sevabını isteyen kişi! Muhal olan bir şeyi istiyorsun. Allah riyakârları hüsrana uğrattı. Çalışmalarını ve zahmetlerini boşa çıkardı. Kim Allah'ın rızâsını istiyorsa onun korkusundan amellerini ihlâs ile yapar. Cennet ve Cehennem onun emrindedir. (Amellerinle) onun rızâsını gözet; ki, sana ihsanda bulunsun. İnsanlar hiçbir şeye mâlik değildir. Sapıklık içerisinde olduğun halde (amellerinle) artık onları nasıl gözetiyorsun?»

UCÜB

Ucube gelince.. Onun hakkında da birtakım esaslar anlatacağız :

Birinci esas:

Kulun fiili Allah'ın rızâsına ve kabul edilmeye uygun düştüğü yerde değer kazanır. Nitekim bir işçinin bütün gün boyunca iki dirheme çalıştığını ve bekçinin de bütün gece boyunca iki danik'e ^[189] çalıştığını görürsün. Diğer san'at ve kazanç sahibleri de aşağı yukarı bunlar gibidir. Her biri gece-gündüz muayyen birkaç dirhem için çalışırlar.

Eğer bütün fiillerini Allah'a ibâdet etmeğe yöneltip Allah rızâsı için bir gün oruç tutsan, o günkü orucuna - Allah'ın rızâsına nail olduğu ve kabul ettiği müddetçe"- kıymet biçilmez.

Allah Teâlâ: «**Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir**» ^[190] buyurmuştur. Haberde de şöyle vârid olmuştur: «**Oruç tutan kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir kimsenin hatırına gelmeyen ni'metler hazırladım.**»

Çok büyük zahmetlere tahammül etmenle beraber kıymeti iki dirhem olan şu günün, yemeğini akşama kadar te'hîr ettiğin için, kazancı bu kadar kıymetli şeyler oluyor. Eğer bütün gece boyunca Allah için halisane ibâdet etsen, şeref ve nefaset bakımından o ibâdetine hiçbir kıymet biçilemez. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: ,

«**Artık onlar için, yanmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez.**» ^[191]

İşte kıymeti iki danik veya iki dirhem olan şu gecene bütün bu kıymet ve makamlar verilmiştir. Belki herhangi bir saatte kıldığın iki rek'at namaz,

hattâ bir nefeste söylediğin kelime-i tevhîd karşılığında bütün bu ni'metler verilir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: **«Kim de erkek olsun, kadın olsun (fakat) o mü'min olarak iyi amel (ve hareket)de bulunursa, işte onlar, içinde hesabsız rızıklara kavuşturulmak üzere, cennete girerler.»** [192]

İşte bu, dünya ehli ve senin yanında hiçbir kıymeti olmayan nefeslerinden bir nefes. Bunun gibi nice nefesler boş yere harcıyorsun. Ve nice zamanların faydasız olarak geçer. Bir nefesin bu kadar kıymetli olması Allah katında kabule şâyân olduğundan, onun kadrini yüceltti ve kendi lûtfu ile kıymetini artırdı.

O halde akıllı kişi kendi amelinin değersiz ve yetersiz olduğunu görmeli ve yalnız Allah'ın ona değer verip sevabını çoğalttığı için ona olan minnet borcunu ödemekten başka bir şey görmemeli; ibâdetleri Allah için olmaktan çıkaran ve onun rızâsına uygun düşmeyen şeylerden - değerini kaybetmemesi ve bayağı bir paradan ibaret olan aslına dönüşmemesi için - kaçınmalıdır.

Meselâ bir salkım üzüm ve bir demet çiçeğin pazarda kıymeti bir daniktir. Ancak birisi bunu bir melike hediye etse ve o da - değersiz olmakla beraber - bunu kabul etse, melik ona - memnun kaldığı için - bin dinar hediye verir. Böylece kıymeti bir (dirhem veya danık) olan bir salkım üzüm ve bir demet çiçek bir dinar olmuş olur. Şayet melik bundan memnun olmayıp kendisine iade etse bir dirhem veya bir danık gibi eski kıymetsiz değerine düşer.

İşte ibâdetler de böyledir. O halde uyan! Allah'a olan minnet borcunu gör! Ve ibâdetlerini Allah katında değersiz hâle getiren şeylerden koru!

İkinci esas: Bilirsin ki, melik dünyada birisine yemek veya içmek yahut elbise ya da bir miktar para gibi sayılı ve fânî şeyler verecek olsa, gece - gündüz onu bayağı bir şekilde çalıştırır. Ayakları uyuşuncaya kadar başucunda durur. (Herhangi bir şeye) binince önünden koşar. Bütün gece boyunca kapısında muhafızlık eder. Bâzan bir düşmanı çıkar da ona karşı savaşı ve hiçbir zaman yerine gelmeyecek kıymetli canını onun için feda eder. Hâsılı, bayağı bir menfaat karşılığında bütün bu hizmet, zahmet, tehlike ve zararlara tahammül gösterir.

Bununla beraber aslında o menfaati ona veren yine Allah'tır. O ise bunun için bir sebebedir. O Rabbin ki, seni yoktan var etti. Sonra seni normal bir şekilde büyüttü. Daha sonra da din ve dünya hususunda aklın almayacağı bir şekilde zahirî ve bâtınî ni'metler verdi. Yüce olan Allah şöyle buyurdu :

«Eğer Allah'ın (bunca) ni'metlerini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız. Hakikat, insan

çok zulümkârdır, çok nankördür. [193]

Sonra sen kalkıp iki rek'at namaz kılıyorsun. İlerde bunlara güzel sevab ve çeşitli mükâfatlar va'dedildiği halde, kıldığın şu iki rek'at namazı büyütmeğe kalkışıyor ve onunla böbürleniyorsun. Eğer düşünürsen bunlar akıllı kişilerin yapacağı iş değildir. (Bunlar ne kadar büyük sözlerdir!)

Üçüncü esas: Kendisine melik ve sultanların hizmet ettiği bir melik düşünelim. Baş ucunda vezirler ve büyük devlet adamları bulunur. Akıllı kişiler, filozoflar ona hizmet etmeyi üzerlerine alır, akıllı ve âlim kişiler onu övmek ister ve önünde büyük ve önder kişiler yürürler.

Şimdi böyle bir melik, halk tabakasından olan şehirli veya köylü birisine -şefkat ve merhamet ederek- kapısından içeriye girmeğe izin verse, hattâ onun hizmet ve medhini yapan melik, devlet adamı, büyük ve faziletli kişilere kavuşsa, yanında ona özel bir makam verse ve yaptığı hizmetler kusurlu olduğu halde onları memnunlukla karşılasa, bu iltifatlar karşısında onların her birisi için: «Bu bayağı adama melikin ihsan ve inayeti çok büyüktür» denmez mi?

Şayet şu bayağı adam kalksa da kusurlu hizmeti ile beraber melike minnet edecek, hizmetini büyütecek ve bununla böbürlenecek olsa, «şu adam ne kadar aptal!» veya «deli!» denmez mi?..

YÜCE MEVLÂMIZ

Bizim ilâhımız öyle bir meliktir ki, yedi kat gök, yer ve bunlarda bulunanlar onu tesbih ederler. Hiçbir şey hariç değil, hepsi ona hamd ile tesbih eder. O öyle bir mâbuddur ki, göklerde ve yerde bulunanlar isteyerek veya istemeyerek ona secde ederler.

Onun kapısının hizmetçileri, Cebrail, Mîkâil, İsrail, Azrail, Arşı yüklenen melekler, büyük melekler, rûhânî melekler ve sayısını yalnız Allah Teâlâ'nın bildiği, yüce makamlarında, tertemiz nefisler içinde büyük ibâdetlerle meşgul Melâike-i Mukarrebîn'dir.

Sonra yine onun kapısının hizmetçileri yüksek mertebe, yüce fazilet, iyi makam ve büyük rütbe sahibi Hz, Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, diğer nebi ve mürsellerle beraber - Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun - âlemlerin en hayırlısı Hz. Muhammed'dir. (s.a.v.)

Sonra büyük mertebe, temiz beden ve ibâdet ehli muttaki ve zâhid âlimlerdir. Onun kapısında hizmet edenlerin en aşağısı dünya melikleri ve sultanlarıdır. Zelîlâne ve yüz üstü düşerek ona secde ederler. Mütevâziyâne yüzlerini toprağa sürerler. İhtiyaçlarını ona ağlayarak ve yalvararak

bildirirler. Zelîlâne secde ederek kendilerinin kusurlu ve onun ma'bûd olduğunu itiraf ederler. Hattâ onlara bâzan bir defa nazar ederek kendi lûtfu ile ihtiyaçlarını görür. Veya kendi keremi ile hatalarını bağışlar.

İşte o bunca azamet, celâl, mülk ve kemâl sahibi olduğu halde - hakîr, ayıplı ve pis olmanla beraber - huzûr-i izzetine girmeye izin verir. Halbuki sen, belediye reisinin yanına girmek için izin istersin; bâzen sana izin verilmez. Nahiye müdürü ile konuşmak istesen, bâzen seninle konuşmaz. Şehrinde bulunan bir sultana yere düşerek secde ediversen, bâzen sana iltifat bile etmez. Halbuki, Allah (c.c.) kendisine ibâdet etmen, övmen ve hitabda bulunman için sana izin verdi.

Ona bir mes'ele götürsen ve anlatacak olsan, ihtiyaçlarını giderir ve sana gerekli olan şeyleri yerine getirir. Sonra, kusurlu olarak yaptığın ibâdetleri kabul ederek beşerin hayâline gelmeyecek sevablar ihsan eder.

Fakat bununla beraber sen, şu iki rek'at namazla böbürlenir, onu çok görür ve büyütürsün. Bunlarda Allah'a karşı olan üzerindeki minnet borcunu da görmezsin. Sen ne kötü bir kul ve ne câhil bir insansın! Yardım Allah'tandır. Şu câhil nefis ancak ona şikâyet edilir. Tevekkül de yalnız onadır! (Bu cümleler ne büyük sözlerdir!)

ALLAH'IN BİZE VERDİĞİ Nİ'METLER KARŞISINDAKİ DURUMUMUZ

Bunu diğer bir yönüyle ele alalım. Büyük bir melik kendisine hediye getirilmesi için izin verse; emirler, büyük insanlar, reisler, faziletli kişiler ve zenginler, değerli cevher, nefis yiyecek ve büyük mallardan müteşekkil çeşitli hediyelerle huzuruna girerler.

Eğer bu arada - bir danik veya iki arpa miktarı bir değere müsavi olan- bir demet baklası ile bir bakkal veya bir sepet üzümü ile bir köylü gelip huzuruna girerek çok hediyelerle gelen zengin ve büyüklerin arasına katılsa, melik o fakirin getirdiği hediye kabul eder, onlara kabul ve memnuniyet gözüyle bakar ve onun için nefis bir kaftan verilmesini ve ona iyilik yapılmasını emreder. Bu onun son derece fazilet ve kerem sahibi olduğunu göstermez mi?

Şimdi şu fakir getirdiği şeyle melike sitem edecek, onunla böbürlenecek ve onu büyütüp melike olan minnet borcunu anmayı unutacak olsa, ona, «şu adam deli, aklından zoru var» veya «çok terbiyesiz, câhil birisi» denmez mi?

Öyle ise gece kalkıp onun rızâsı için iki rek'at namaz kılıp fariğ olduktan sonra, o gecede yeryüzünde, karasında, denizinde, dağında ve şehrinde nice rablerine dosdoğru ibâdet edenler, nice sâdıklar, nice (azabından) korkanlar, nice (Allah'a) âşık olanlar, nice müctehidler ve nice niyazda bulunanlar Allah'a ibâdet etmekte olduklarını ve gecenin o saatinde Allah'ın kapısında huşu içinde, temiz dillerle, ağlar gözlerle, ma'mûr kalblerle, pâk gönüllerle ve temiz azalarla nicelerinin sofıyane ve halisane ibâdet ettiklerini düşün.

Kıldığın namaza gelince... Her ne kadar güzel, doğru ve halisane olmasına çalışsan bile, şu büyük melikin huzuruna lâıyk bir ibâdet yapılamaz ve orada arzedilen ibâdetler yanında belirli hâle gelemmez. Nasıl yapılsın ki, çeşitli ayıplarla karışık gafil bir kalb, çeşitli günahlarla pislenmiş necis bir beden, ma'sıyyet ve fuzûlî şeylerle karışık bir dille yapmıştın. Bu hâl ile onun huzuruna nasıl girilir ve ona nasıl hediye takdim edilir?

Şeyhimiz (r.a.) şöyle dedi:

«Ey akıllı kişi! Bak! Allah'a gönderdiğin herhangi bir namazına, zenginlerin evine gönderdiğin bir yemek kadar itina gösteriyor musun?»

Ebû Bekir el-Verrak da şöyle derdi:

«Her namaz kıldıktan sonra, zina eden kadının zinadan sonra utanmasından daha fazla utanırım» derdi.

Sonra, kerîm olan Allah - sırf kendi lütuf ve keremi ile - kıldığın şu iki rek'at namazın kadrini yüceltti ve ona sayısız mükâfatlar va'detti. Halbuki sen de onun kulusun ve onun verdiği rızıkla geçiniyor ve yaptığın ibâdetleri onun tevfiğ ve kolaylaştırması ile yapıyorsun. Bütün bunlarla beraber kalkıp bunlarla böbürleniyor ve Allah'a olan minnet borcunu unutuyorsun. Vallahi, doğrusu bu, çok taaccüb edilecek bir haldir ki, böyle bir şey, fikirsiz bir câhilden, zihinsiz bir gafilden ve hayırsız ölü bir kalbden başkasından meydana gelmez. Bu cümleler ne büyük sözlerdir!

Allah'tan kendi lütuf ve keremi ile hüsn-i kabul görmemizi niyaz ederiz.

GAFLET UYKUSUNDAN UYAN!

Bu sözlerden sonra, ben derim ki; ey insan! Bu akabeyi geçerken gaflet uykusundan uyan! Yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun. Zira şu akabe saadet yolunda karşına çıkan akabelerin en şiddetli, en zor, en acı ve en tehlikeli olanıdır. Çünkü geçen bütün akabelerin semeresi bunda nihayet bulur.

Eğer salimen kurtulursan ganimet ve kazanca erdin demektir. Eğer bunun aksi olursa bütün çalışmaların zayi olur, ümitlerin kırılır ve ömrün

mahvolur.

Bu akabede üç önemli esas toplanmıştır:

1) Mes’ele cidden çok incedir.

2) Aldanma şiddetlidir.

3) Tehlike büyüktür.

MES’ELENİN İNCELİĞİ

Riya ve ucüb, amellere gayet ince bir şekilde sızar. Bunu, dinî mes’eleleri gayet iyi bilen, basiretli ve kalbi uyanık olanlardan başkası anlayamaz. Hele câhil, ahmak ve uyuyan gafiller bunun farkına nasıl varabilirler?

Nişâbur’da bâzı âlimlerimizden dinlediğime göre, şöyle anlatırlardı:

Atâ es-Sülemî (r.a.) güzel bir elbiselik dokur. Sonra onu pazara götürerek müşteriye arzeder. Fakat alıcı «kumaşta şöyle - şöyle kusurlar var» diyerek ucuza almak ister. Bunun üzerine **Atâ** kumaşı alır ve oturup hüngür - hüngür ağlamaya başlar. Adam bunu söylediğine pişman olur ve özür dileyerek onu istediği fiata alacağını söyler. Atâ ona şöyle der:

«Mes’ele senin zannettiğin gibi değil! Ben dokumacıyım. Bu elbiseliği düzgün ve güzel dokumak, hattâ hiçbir kusuru bulunmaması için bütün gayretimi sarfettim. Kumaştan anlayan birine gösterilince benim anlayamadığım kusurları ortaya çıkardı. Acaba yarın Allah’a arzedilecek olan şu amellerimiz ne olacak? Onlarda, bizim gafil olduğumuz nice ayıplar, kusurlar meydana çıkacak!»

Bâzı sâlihlerden, şöyle dediği anlatılır:

— Bir gece seher vakti yol kenarında bulunan bir köşkte Sûre-i Tâhâ’yı okudum. Bitirdiğimde uyuyakalmışım. Rü’yâmda elinde bir kâğıt parçası ile gökten birisinin indiğini gördüm. Onu önüme serdiğinde üzerinde Sûre-i Tâ-hâ’nın ve her kelimenin altında da on sevab yazılı olduğunu gördüm. Fakat bir kelimenin silinmiş ve altında da hiçbir şeyin bulunmadığını görünce, dedim ki:

«Vallahi ben bu kelimeyi de okumuştum. Niçin silinmiş ve altına sevap yazılmamış?» O şahıs :

«Evet, doğru söylüyorsun. Hakikaten okudun. Biz de kaydetmiştik. Fakat Arştan bize: «O kelimeyi silin ve altına sevap yazmayın!» diye seslenildi. Biz de onu sildik.»

Rü’yâmda ağlamaya başladım ve :

«Bunu niçin yaptınız?» dedim. O da :

«Sen o kelimeyi okurken yoldan biri geçiyordu. Onun için sesini yükselttin. Böylece sevabı da gitti!» Bu cümleler ne büyük sözlerdir!

ALDANMANIN ŞİDDETİ

Çünkü riya ve ucüb bir anda meydana gelen büyük bir âfettir. Bâzan senin yetmiş senelik ibâdetini fesada verir.

Rivayet edildiğine göre, bir adam **Süfyân es-Sevrî** ve arkadaşlarına ziyafet verir. (Yemek esnasında) o adam ev halkına: «İlk haccımdaki getirdiğim tabağı değil de ikinci haccımdaki tabağı getirin» der. Bunun üzerine **Süfyân** ona bakar ve: «(Şu) miskin bu sözüyle iki haccını da mahvetti» der.

Aldanmanın diğer bir yönü de şudur:

Şu riya ve ucübden salim olan en ufak bir ibâdet, Allah katında nihayetsiz kıymeti haizdir. Şu âfetlerin isabet ettiği en büyük bir ibâdet ise - Allah imdadına yetişmediği müddetçe - hiçbir kıymeti haiz değildir. Nitekim Hz. **Ali'den** rivayet edildiğine göre, şöyle buyurmuştur:

«Makbul olan amel elbette küçümsenemez. Makbul olan amel nasıl küçümsenebilir?»

Nehâî'ye : «Şöyle şöyle bir amelin sevabı nedir?» diye sorulduğunda : «Kabul edildiği zaman sevabı sayılamaz» buyurdu.

Vehb (bin Mimebbih)'den şöyle dediği rivayet edilir:

— Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir kişi vardı. Yetmiş sene oruçlu olarak Allah'a ibâdet etti. Cumartesinden cumartesiye iftar ederdi. Allah'a bir istekde bulundu da bu isteği yerine getirilmedi. Bunun üzerine nefsinin levm etmeye başladı ve: «Senin yüzünden bu oluyor. Eğer sende hayır olmuş olsaydı isteğin yerine getirilirdi» dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona bir melek gönderdi ve o melek : «Ey Âdem oğlu! Nefsine hakaret ettiğin şu saat, geçmiş bütün ibâdetlerinden hayırlıdır!» dedi.

Ben de derim ki; akıllı bir kişi şu sözlere dikkatlice baksın. Aldanış olmaz mı? Birisi yetmiş sene çalışıp zahmet çekiyor; diğeri ise bir saat teşekkür ediyor ve bir saat teşekkür Allah katında yetmiş sene ibâdetten daha efdal oluyor.

İşte bu büyük bir aldanış değil midir ki, senin bir saatin yetmiş sene ibâdetten hayırlı oluyor da hiçbir ihtiyaç duymadan bunu terk ediyorsun?

Evet, vallahi, elbette o çok büyük bir aldanıştır! Ondan gaflet ise çok şiddetli bir hüsrandır! Kendisinde hem şöyle bir kazanç ve hem de tehlike bulunan bir huydan kaçınmak vâcibdir.

Şu ince meselelerde bu gerçeği ancak âbid kullardan basiretli olanlar görebilir. Evvelâ onlar şu sırları öğrenmeye gayret sarfederler. Saniyen, sonra onları gözetmeye ve muhafaza etmeğe çalışırlar. Zâhirde amellerin çokluğu onları müstağni kılmaz.

Onlar: **«i'tibar, kalbin safvet ve temizliğinedir; çokluğuna değildir»** derler. Ve yine derler ki: **«Bir tek pırlanta, bin tane boncuktan hayırlıdır.»**

Şu ince meseleler hakkında ilimleri az ve görüşleri kör olanlar bu mâna ve sırları anlayamaz ve kalbde bulunan ayıplardan gaflet gösterirler. Ve böylece nefislere - rükû', sücûd, yemek ve içmekten men'etmek vs. suretiyle - zahmet vermekle meşgul olurlar. Onları (ibâdetin) sayısı ve çokluğu aldatır. Onlar kalbde bulunan ihsan ve safvete hiç bakmazlar.

İçi boş olan ceviz sayısı bir fâide vermez. Temeli kuvvetli olmayan binanın tavanını yükseltmek fayda vermez.

Şu hakikatleri Allah'ı bilen mükâşefe ehlinde başkası düşünemez. Allah lûtfu ile hidâyet sahibidir.

TEHLİKENİN BÜYÜKLÜĞÜ

Bu da birkaç bakımdan dolaydır:

Birincisi: Ma'bûd öyle bir meliktir ki, onun celâl ve azametine nihayet yoktur. Ve onun senin üzerinde sayısız ni'metleri vardır. Senin ise gizli birtakım ayıplarla ayıplı ve birtakım belâlar isabet etmiş bulunan bir beden ve korkunç bir işin vardır.

Nefsin meylettği bir hatayı yapacak olsan, ayıplı bir beden, şerre meyyal ve kötülükle emreden bir nefisten âlemlerin rabbinin celâl, azamet ve yaptığı çokça ihsanına karşı yakışacak ve onun rızâsına mazhar olacak - safî ve (her şeyden salim - bir amel yapıp ortaya çıkarmağa muhtaç olur. Yoksa nefsin elden çıkmasına müsamaha göstermeyeceği büyük bir kazancı kaçırmış olursun. Hattâ bâzan güç yetiremeyeceğin musibetler sana isabet eder. Vallahi bu ise büyük bir iş ve korkunç bir tehlikedir.

Melikin celâl ve azametine gelince... O kadar büyüktür ki, melâike-i mukarrebîn gece - gündüz ayakta olarak onun hizmetindedirler. Hattâ onlardan bir kısmı - Allah onu yarattığı zamandan bu yana - ayakta, bir kısmı rükû'da, bir kısmı secde ve bir kısmı ise tesbih ve tehlille meşguldürler.

Ayakta duranlar kıyamını, rükû'da bulunanlar rükû'unu, secde bulunanlar secdesini, tesbih çekenler tesbihini ve tevhîdde bulunanlar

tevhidini s ura   fr l nceye kadar tamamlayamazlar. Sonra bu melekler Şu büyük hizmetten fariĒ olunca hepsi birden: **«Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Sana hakkıyla ibâdet yapamadık!»** diyerek nida ederler.

İŒte Peygamberlerin ulusu, yaratılmışların hayırlısı ve mahl katının en âlimi ve faziletlisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.) bile : **«Seni hakkıyla  vemem. Sen kendini  vd Ē n gibisin!»** buyurmuştur. Demek istiyor ki: «Senin l yık olduĒun bir senayı sana yapmaĒa kaadir deĒilim. Nerde kaldı ki sana l yık olan bir ibâdet yapabileyim.»

O, Şöyle buyuruyor:

«Hiçbir kimse kendi ameli ile cennete giremez!»

Bunun  zerine ash b: «Sen de mi (giremezsın) y  Res l llah?» diye sorduklarında; Peygamberimiz buyurdu:

«Evet, ben de (giremem). Ancak Allah beni de rahmetine daldırırsa başka.»

Nimetlere gelince... Allah Teâlâ'nın buyurduĒu gibidir:

«EĒer Allah'ın (bunca) nimetini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız.» [\[194\]](#)

 NSANLAR    D VAN HUZURUNDA HAşRED LECEKLER

Rivayet edildiĒine göre, insanlar    divan huzurunda haşr edilirler:

- 1) İyilikler divanı.
- 2) Kötülükler divanı.
- 3) Nimetler divanı.

İyilikler nimetlerle karşılaştırılır. Ve her bir iyiliĒe karşı bir nimet verilir. Nimetler iyiliklere galip gelinceye ve geriye kötülük ve günahlar kalıncaya kadar bu böyle devam eder. Onlar hakkında da Allah'ın dilediĒi tecelli eder.

Nefsin ayıb ve  fetlerine gelince... Onları, ibâdete mâni olan dört m nin dördüncüsünü izah ederken anlatmıştık. Bunda korkulacak husus şudur:

Kul - kusur ve âfetlerden gafil bir şekilde - yetmiş sene ibâdete çalışır ve zahmet  eker. Bâzan  yle olur ki, bunlardan hiçbiri kabul edilmez. Bâzan da senelerce zahmet  eker, (kötü bir hareketten dolayı) bir anda onu mahveder. Bütün bunlardan daha büyük bir tehlike ise şudur:

Bâzan Allah (c.c.) kuluna nazar eder ve kulunun, zahirini Allah'a, b t nını ise halka vermek suretiyle kendisine ibâdet ve itaat ederken insanlara karşı riyakârlık yapt Ēını görünce, onu rahmetinden - bir daha dönmemek şartıyla - uzaklaştırır. Bu durumdan Allah'a s Ēınırız.

Bâzı âlimlerden işittiğime göre, **Hasan-ı Basrî**'den şöyle rivayet ederlerdi:

Hasan-ı Basrî öldükten sonra rü'yâda görülür ve durumdan sorulur. O, şöyle anlatır:

— Allah (c.c.) beni huzuruna aldı ve şöyle buyurdu:

«Yâ Hasan! Hatırlıyor musun? Birgün mescidde namaz kılıyordun. İnsanlar sana gözlerini dikince namazını daha güzel bir şekilde kılmaya başladın. Eğer namazın evveli benim için ihlâslı olmasaydı elbette bu gün seni rahmetimden uzaklaştırır ve bir defa dahi olsa huzuruma çıkmadan men' ederdim!»

Durum çok ince ve çetin olduğundan dolayı, basiretli kimseler ona dikkatle bakar ve kendilerinden çok korkarlardı. Hattâ onlardan bâzıları, halka gösterdikleri hiçbir ibâdete iltifat etmezlerdi.

Rabia(-i Adeviyye)'den hikâye edildiğine göre, o, şöyle demiştir:

«**Meydana çıkan amellerimi hiçbir şey saymam.**»

Bir diğeri de: «**Kötülüklerini gizlediğin gibi iyiliklerini de gizle!**» demiştir.

Başka birisi de şöyle diyor:

«**Hayırlı amellerini örtmek senin için mümkün ise bunu yap.**»

Hikâye edildiğine göre, **(Rabia-i Adeviyye)**'ye: «Umduğun şeylerin çoğunu ne ile umuyorsun?» diye sorulduğunda : «**Amelimin büyüklük ve çokluğundan ümidimi keserek**» diye cevap verdi.

Hikâye edildiğine göre, **Muhammed bin Vâsi'** ile **Mâlik bin Dînâr** bir araya geldiklerinde; **Mâlik** : «**Ya Allah'a ibâdet, yahut cehennem!**» dediğinde; **Muhammed bin Vâsi**: «**Ya Allah'ın rahmeti, yahut cehennem!**» dedi. Bunun üzerine **Mâlik**: «**Senin gibi bir muallime ne kadar ihtiyâcım var!**» dedi.

Ebû Yezid el-Bestâmî'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:

— Otuz yıl ibâdetin meşakkatine katlandım. Bunun üzerine birisinin bana şöyle dediğini gördüm:

«Yâ Ebû Yezid! Allah'ın hazineleri ibâdetle doludur.

Eğer ona kavuşmak istiyorsan, daima zilleti ve hakîrliği ihtiyar et!»

Üstâd Ebü'l-Hasen'den dinledim. O, **Ebü'l-Fazl**'ın (r.a.) şöyle dediğini anlatırdı:

«Yaptığım ibâdetlerin Allah indinde kabul edilmeyeceklerini ben bilirim.»

«Kabûl edilmeyeceğini nereden bilirsin?» diye sorulduğunda :

«Bir amelin makbul olması için ne gibi şeylere muhtaç olduğunu biliyorum da ondan!» diye cevap verdi. Ve ilâve etti:

«Bil ki ben bu şartları yerine getirmiyorum. O halde anlıyorum ki onlar kabul edilmiyor.»

Ona: «O halde niçin yapıyorsun?» diye sorulduğunda; şöyle cevap verir:

«Umarım ki Allah (c.c.) bir gün beni ıslah eder. Ve böylece nefis hayırlı emelleri yapmayı i'tiyad hâline getirir de artık ben bu hayırlı amelleri başlangıcından almaya muhtaç olmam.»

İşte önder, mücâhid ve ileri görüşlü kimselerin hâli budur.

Sen şairin dediği gibi ol!:

«Nefsin için Allah ile sohbet yapmağı iste. (O zaman insanlarda) ümitsizlik belirir ve ümidler hüsrana uğrar. Eksiklikle ululuğa ulaşman ne mümkün? Çokça zahmet çektiler. Şansları da yardım etti.»

DEHŞETLİ VE CÂLİB-İ DİKKAT BİR HADİS

Sonra, burada Peygamberimizden rivayet edilen bir hadîsi yazmayı uygun gördüm. Biz onu birçok kitab(larımız)-da da anlatmıştık.

İbn-i Mübârek'in (r.a.) Hâlid bin Ma'dan'a isnâden rivayet ettiğine göre, o, Muâz'a : «Resûl-i Ekrem'den dinlediğin, ezberlediğin; dehşetli ve câlib-i dikkat olduğundan her gün hatırladığın bir hadîsi bana anlat!» dedi. Muâz «evet» dedi ve uzun müddet ağladıktan sonra :

«Resûlüllah'ı (s.a.v.) ve ona kavuşmayı ne kadar arzu ediyorum!» dedi. Daha sonra da şöyle devam etti:

— Bir ara ben Resûlüllah'ın (s.a.v.) yanındaydım. Bir bineğe bindi. Beni de arkasına bindirdi. Sonra bir müddet gittik. Başını göğe kaldırarak :

«Hamd, mahlûkatı hakkında dilediği gibi hükmeden Allah'a mahsûsdur» dedi. «Yâ Muâz!» Ben de: «Ey peygamberlerin efendisi, buyur!» diye cevap verdim.

«Sana bir şey anlatacağım. Bunu muhafaza edersen sana faydası dokunur. Zayi' edersen, Allah katında sonra bir hüccet olmaktan çıkar.

Yâ Muâz, Allah Teâlâ gökleri ve yeri yaratmadan önce yedi melek yarattı. Her gök için bir meleği bekçi yaptı. Ve göklerin her kapısı için - kapının büyüklüğüne göre- bu meleklerden bir kapıcı ayırdı.

Muhafız melekleri güneş gibi nurlu ve ziyâlı olan kulun amelini göklere çıkarırlar. Birinci kat göklere çıktıkları zaman, muhafız melekler o ameli tezkiye eder ve büyütürler. Fakat tam kapıya geldiğinde, kapıcı melek muhafız meleklerine:

«Bu ameli götürün, sahibinin suratına çarpın! Zira ben gıybet ile vazifeliyim. Gıybet edenlerin amelini buradan ileri geçirmememi Rabbim bana emretmiştir» der. (Bu böyle gider).

Sonra ertesi gün muhafız melekler başka birinin nurlu amelini getirir, tezkiye eder ve büyüttükten sonra ikinci kat göğe götürürler. Fakat tam kapıya geldiklerinde kapıcı melek:

«Durun! Götürün, bu ameli sahibinin suratına çarpın! Zira o, amelinde gösteriş yapardı. Riya ile karışık amelleri buradan ileri geçirmememi Rabbim bana emretmiştir» der. Akşam oluncaya kadar melekler o amelin sahibine lanet ederler.

Sonra muhafız melekler sadaka, oruç ve birçok iyiliklerden ibaret bir ameli alarak sevinçle yukarı doğru çıkarlar. Üçüncü kat göğe geldiklerinde kapıcı melek:

«Bu ameli götürün, sahibinin suratına çarpın! Ben kibre müvekkel bir meleğim. Kibredenlerin amelini buradan geçirmememi Rabbim bana emretti. O adam meclislerinde halka karşı kibirli davranırdı» der.

Sonra muhafız melekler namaz, oruç, hac ve umre gibi tesbih okuyan amelleri yukarıya doğru çıkarırlar. Yıldız ve inci danesi gibi parlak olan bu ameller dördüncü kat göğe vardıklarında buraya müvekkel melek :

«Durun! Götürün, bu amelleri sahibinin yüzüne çarpın! Ben ucbe müvekkel bir meleğim. Ucüblenenlerin amellerini buradan ileri geçirmememi Rabbim bana emretti. O adam bir amel yaptığında ucbü ona karıştırırdı.»

Yine Hafaza melekleri, bir kişinin kocası için süslenmiş bir gelin gibi amelini yukarıya doğru çıkarırlar. Cihâd, hac ve umreden ibaret olan ve güneş gibi parlayan bu güzel amel ile beşinci kat göğe geldiklerinde melek:

«Ben hased meleğiyim. Bunun sahibi, Allah'ın lûtfundan insanlara verdiği nimetlere hased ederdi. Rabbim bana, hasudun amelini buradan ileri geçirmememi emretti» der.

Yine Hafaza melekleri; abdest, birçok namaz, oruç, hac ve umreden ibaret olan ameli alıp altıncı kat göklere kadar yükseltirler. O kapıya müvekkel melek :

«Ben rahmet meleğiyim. Bu ameli götürün de sahibinin suratına çarpın. O, insanlara hiç merhamet etmezdi. Birisine bir musibet geldi

mi sevinirdi. Rabbim bana merhametsizlerin amelini buradan geçirmememi emretti» der.

Yine Hafaza melekleri, kişinin birçok nafaka, oruç, namaz, cihâd ve vera' gibi amellerini, gök gürültüsü gibi ses ve güneş gibi ziyası olduğu halde yedinci kat göğe kadar yükseltirler. O göğe müvekkel melek :

«Ben zikir meleşiyim. Yâni halk arasında bulunan şan ve şöhret meleşiyim. Bu amelin sahibi meclislerde anılmayı, akranları arasında yükselmeyi ve büyükler yanında itibar sahibi olmayı istedi. Rabbim bana, kendisi için yapılmayan amelleri buradan geçirmememi emretti. Allah için yapılmayan her amel riya'dır. Allah Teâlâ ise mürâiferin amelini kabul etmez» der.

Yine Hafaza melekleri devam ederek bir kulun namaz, oruç, zekât, hac, umre, güzel ahlâk, sükût durmak ve zikir gibi amellerini göklere yükseltirler. Her kapıdan geçer; göklerin melekleri onu teşyî' eder, uğurlarlar. Perdelerin hepsini aşar ve Allah Teâlâ'nın huzuruna yükselirler. Yalnız Allah rızâsı için hâlis amel olduğuna şehâdet ederler. Allah Teâlâ:

«Siz kulumun amelinin koruyucususunuz. Ben ise murakıbyım. O, bu amel ile beni murad etmedi; başkasına gösteriş yaptı. Benim lanetim onun üzerine olsun! İnsanları ve sizi aldattı. Fakat beni aldatamadı. Çünkü ben gayb âlemini bilirim. Kalblere de muttalîyim. Hiçbir şey bana gizli değildir. Geçmişte olanı nasıl biliyorsam gelecekte olacağı da öyle bilirim. Geçmiş nasıl biliyorsam geride kalanları da öylece bilirim. Öncekileri nasıl biliyorsam sonrakileri de öyle bilirim. Sır ve gizli şeyleri bilirim. O halde kulum beni ameliyle nasıl aldatabilir? Ben ise ayıpları bilirim. Lanetim üzerine olsun.»

(Yedi kat gökte bulunan) yedi melek ve ibâdetleri teşyî' edip uğurlayan üç bin melek:

«Ey Rabbimiz! Senin ve bizim lanetimiz onun üzerine olsun!»

Gök ehli de: «Allah'ın laneti ve bütün lanet edenlerin laneti onun üzerine olsun!» derler.

Sonra Muâz sesli bir şekilde ağlamağa başladı. Ve: «Yâ Resûlâllah! Bu anlattıklarından kurtuluş nasıl olur?» dedi. Peygamberimiz:

«Yakın İçerisinde nebine uy!» buyurur.

Muâz diyor ki:

— Resûl-i Ekrem'e : «Sen Allah'ın resulü, ben ise Muâz bin Cebel'im» dedim. «Ben nasıl kurtulabilirim?» Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu :

«Evet yâ Muâz, amelinde noksanlık varsa, insanları gıybet etmekten ve bilhassa kâmil-i Kur'ân olanlardan dilini koru. Ötekinin - berikinin kusurlarını aramaktan ziyade kendi kusurlarını gör. Başkalarını yermekle kendini tezkiye etme. Kendini başkalarından üstün tutma. Halk arasında tanınman için amelinle riyakârlık yapma. Âhiretini unutturacak şekilde dünyaya girme. Yanında biri varken başkası ile gizli konuşma. İnsanlara karşı böbürlenme (ki, dünya ve âhiretin hayrını kaybetmeyesin).

Meclisinde kötü söz söyleme (ki, kötü huyundan sakınmak mecburiyetinde kalmasınlar). Yaptığın iyiliği insanların başına kakma. Dilinle insanları (gıybet ve söverek) ayırma (ki, Cehennem köpekleri seni parçalamasın). Nitekim Allah Teâlâ:

«(Mü'minlerin canını) rıfk ile çıkaran (ölüm meleklerine (andolsun))»
[195] buyurmuştur.

(Yâ Muâz, bu «nâşitât»ın kimler olduklarını bilir misin? Onlar) kemikten eti söküp çıkaran (köpekler)dir.»

«Yâ Resûlâllah, şu saydığın güzel hasletleri yapmaya kimin gücü yetişir?» dediğimde:

«Yâ Muâz, bu anlattıklarım, Allah Teâlâ'nın müyesser kıldığı kimseler için kolaydır. Bunların içerisinde şunları yerine getirmen kâfidir: Kendin için istediğini başkaları için de istemek. Kendin için yapılmasını istemediğinin başkaları için de yapılmasını istememek. İşte o zaman selâmete erer ve kurtulursun» buyurdu.

Hâlid bin Ma'dan diyor ki:

«Muâz bu hadîsi Kur'ân'dan daha çok okur ve her meclisde anlatırdı.»

Ey insan! Hepimiz bu hadîsden kastedilen kişiler olarak, haberi dehşetli, tehlikesi büyük, te'siri acı, kalbleri hoplatan, akılları hayrete düşüren, sineleri daraltan ve korkudan insanı sıkıntıya sokan şu haberi iyice dinledin.

Şimdi sen, âlemlerin rabbi olan mevlâna dön. Gece -gündüz Allah'a sığınan ve ona yalvaranlarla beraber; tazarru' ve niyazda bulunarak ve ağlayarak onun kapısına devam et. Çünkü ancak onun rahmeti ile bunlardan kurtulur; tevfik, inayet ve nazar-i ilâhî ile bu denizden selâmete erersin. O halde gaflet uykusundan uyan. Her şeye hakkını ver. Şu korkunç akabede nefsinle mücadele et. Umulur ki helak olanlarla beraber helak olmazsın.

Bütün hallerde yardım Allah'tandır. O, yardımcılarının en hayırlısıdır. Ve yine o, merhametlilerin en merhametlisidir. Kudret ve kuvvet yüce olan Allah'ındır.

İNSANLARIN ÖVMESİNE VE BEĞENMESİNE ÖNEM VERMEMEK LÂZIMDIR

Hâsılı kelâm, eğer iyi düşünürsen Allah'ın büyüklüğünü ve mahlûkatın âciz, zayıf ve câhil olduğunu görüp onlara kalbinle yönelmezsin. (Yaptığın ibâdetten dolayı) insanların seni övmesine, beğenmesine ve büyütmesine önem verme. Bunlarda hiçbir fayda yoktur. Yaptığın ibâdetinle bunların hiçbirini murad etme.

Yine, dünyanın adiliğini, bayağılığını ve çabucak zevalini görür; ibâdet ederek bunları Allah'tan talep etmezsin. Ve de ki:

«Ey nefis! Âlemlerin rabbini övmek ve ona şükretmek; âciz, câhil, gerçekten amelinin kadrini bilemeyen, çektiğin zahmet ve yaptığın amelin hakkını veremeyen mahlûkları övmekten çok hayırlıdır. Hattâ bâzan onlar, senden bin derece aşağı olan birisini sana tercih eder ve ihtiyaçlı zamanlarda seni terkedip unuturlar. Artık bunu da yapamadıktan sonra, bunların elleri ve güçleri neye yeter? Sonra, onlar Allah'ın kudretindedirler. (Allah) dilediği ve dileyeceği gibi onların üzerinde tasarruf eder. Öyle ise ey nefsim, aklını başına al ve kıymetli ibâdetlerini onlar vasıtasıyla zayi' etme.»

Medhi büyük bir İftihar ve atâyâsı büyük bir ihsan vesilesi olan Allah'ın medhi seni fevtetmesin. Şair ne kadar doğru söylemiş:

«Senin rızân dışında gözlerin uyanık kalması bâtıl; seni kaybetmenin dışında onların ağlaması ise zâyî'dir.»

De ki: «Ey nefis! Ebedî cennet mi hayırlı, yoksa dünyanın haram bir bulaşığı ve fâni olan az bir menfaati mi? Sen bu ibâdetinle şu ebedî ni'meti kazanmağa muktedirsin. Himmeti bayağı, iradesi kötü ve fiilleri âdi olanlardan olma. Bir güvercinin, göklere yükselince nasıl değer kazandığını görmüyor musun? Sen de âlî himmetli ol. Kalbini, her şey yed'-i kudretinde olan Allah'a bağla. İbâdetinle zafere erdiğin şeyleri faydasız olarak zayi' etme.»

YAPILAN İBÂDETLER BİLE ALLAH'IN BİR Nİ'METİDİR

(Ey nefis!) Yine iyice düşünürsen, yaptığın ibâdetlerde bile Allah'ın nimetlerini ve büyük ihsanlarını görürsün:

Evvelâ: Sana imkân ve âlet verdi .

İkinci olarak: Bu ibâdeti yapabilmen için bütün mânileri ortadan kaldırdı.

Üçüncü olarak: Seni - ibâdet yapman için - tevîk ve yardımına mazhar kıldı, bunları kolaylaştırdı ve sana ibâdetleri sevdirdi.

Dördüncü olarak: Ne sana, ne de senin ibâdetine muhtaç olmadığı, bilâkis üzerinde çok nimetleri bulunduğu halde, şu basit ameline karşı - müstehak olmadığı halde -çokça medheder ve büyük sevablar verir.

Beşinci olarak: Yine bu basit amelin yüzünden sana teşekkür eder, seni över, medheder ve sever. İşte bunların hepsi yalnız Allah'ın lûtfu ile olur. Yoksa sen hangi hakla ve hangi ayıplı ve kusurlu amelinle bunlara nail olabilirsin?

Ey nefis! Yaptığın şu ibâdetine karşılık Kerîm ve Rahîm olan Rabbinin ihsanını düşün de ameline (böbürlenerek) iltifat etmekten utan. Her hâl ü kârda Allah'ın lütuf ve ihsanı üzerimizdedir. Bu ibâdetleri yaptıktan sonra kabul etmesi için Allah'a yalvarman ve yakarmandan başka bir meşguliyetin olmasın.

Allah'ın dostu Hz. İbrahim'in (A.s.) Kâ'be'yi yaptıktan sonra - kabul etmesi için - O'na nasıl yalvarıp yakardığını görmüyor musun?

«Ey Rabbimiz, bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyla işiten, kemâliyle bilensin sen» [\[196\]](#) dedi.

Duasını bitirdikten sonra da : «Ey Rabbimiz, duamızı kabul et!» [\[197\]](#) dedi.

Ey nefis! Eğer Allah şu küçücük ibâdetini kabul etmekle sana ihsanda bulunursa, nimetini (senin için) tamamlamış ve ihsanını bolca vermiş olur. Bu ne büyük saadet, ne büyük devlet, izzet ve rif'attır!

(Ey nefis!) Senin için ne kadar atıyyeler, ni'metler ve kerametler süsledi ve bezedi. Eğer diğer yolda olursan, bu ne büyük hüsrân, ne büyük aldanış ve ne büyük mahrumiyettir!

Ey nefis! Himmet et ve (şu doğru yolda) gayret sarfet. Eğer bu hususa devam eder ve tâatinden fariğ olup Allah Teâlâ'dan yardım dileyerek bu hususu kalbinde tekrar edersen, halka ve nefse yönelmeden (halka karşı) gösteriş ve ucüble meşgul olmadan çevirir, bütün hallerde Allah'ın ni'metlerini hatırlamak, ibâdet ve tâate sarılmak hususunda seni sırf ihlâsa yöneltir. Senin için umulan ayıpsız tâat, şübhe olmayan hâlis hayrat, noksansız, makbul ibâdet vesair tâatler hâsıl olur.

Bu gibi ibâdetler ömründe sadece bir kere hâsıl olsa bile, onun hakikatte sevabı çoktur. Ömrüme kasem ederim ki, bunun sayısı her ne kadar az olsa da, mânası çok, kıymeti büyük, faydası fazla ve akıbeti güzeldir.

Bu gibi tâatlerin benzerine muvaffak olmak büyük bir izzettir. Bu husûsda Allah'ın kula olan fazlu keremi elbette çoktur.

Âlemlerin rabbi olan Allah'ın kabul ettiği hediyeden daha büyük hangi hediye olabilir? Muzdariblere icabet eden Allah'ın kabul buyurup medhettiği amelden daha kıymetli hangi amel olabilir? Âlemlerin sahibinin seçip razı olduğu sermayeden daha aziz hangi sermaye vardır?

Ey miskin, düşün! Hüsrana uğrayanlardan olmadan sakın.

İş yukarda anlatıldığı şekilde cereyan ederse, muhlislerden, (azabından) korkanlardan, ihsanını hatırlayanlardan ve razı olunmuş kullardan olursun.

Bu korkulu akabeyi de bitirmiş ve âfetlerinden kurtulmuş oldun. (Akabenin) hayır ve semerelerini, kurtuluşa erdiğin halde, onun keramet ve saâdetiyle ebedî (diyara) göndermiş oldun.

Allah Teâlâ ismet, ihsan ve keremiyle tevfiğ sahibidir. Kuvvet ve kudret ancak yüce Allah'tandır.

YEDİNCİ AKABE HAMD VB ŞÜKÜR AKABESİ

Ey insan! - Allah sana ve bize muvaffakiyet versin. Bu akabeleri kat'ettikten, (sevabını yok edici) âfetlerden salim olan şu ibâdetlerden maksadına kavuştuktan sonra, şimdi şu büyük ni'mete karşı Allah'a hamd ve şükretmen ve ona minnet borcunu ödemen lâzımdır.

İki sebepden dolayı Allah'a hamd ve şükretmen lâzımdır:

Birincisi: Büyük nimetin devamı için.

İkincisi: Nimetin artması için.

Nimetin devam etmesine gelince... Çünkü nimetler şükürle kayıtlıdır. Onunla nimetler devam eder ve baki kalır. Onu terketmekle de zail olur ve değişir. Allah Teâlâ buyuruyor ki:

«Bir kavim, özlerindeki (güzel halvet ahlâkı) değiştirip bozuncaya kadar Allah şübhesiz ki onun (halini) değiştirip bozmaz.» ^[198]

«Fakat o, Allah'ın ni'metlerine nankörlük etti de Allah da ona (halkın) işlemekte ısrar ettikleri (kötülükler) yüzünden açlık ve korku libâsını (giydirip olanca acıları) tattırdı.» ^[199]

«Eğer şükreder, îman ederseniz, Allah sizi neye azaba uğratsın?» ^[200]

Peygamberimiz (s.a.v.) de: «Ni'metlerin de -vahşî hayvanların kaçanı gibi - kaçanı vardır. Öyle ise onu şükür bağı ile bağlayınız» buyurmuştur.

ŞÜKRETMEKLE Nİ'MET ARTAR MI?

(Şükürle) nimetin artması hususuna gelince... Mademki şükür nimetin bağıdır; o halde şükür, nimetin artmasını sağlar. Allah Teâlâ buyurur:

«Andolsun, şükrederseniz elbette sizi(n nimetinizi) artırırım.» ^[201]

«Hidâyeti kabul edenler(e gelince): Allah onların muvaffakiyetini artırmış.» ^[202]

«Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(-e gelince :) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.» ^[203]

Hakîm olan Allah, kuluna verdiği ni'metin şükrünü edâ ettiğini görünce ona diğer bir ihsanda bulunur. Ve onu o nimete lâîk görür. Şayet kul nimetin hakkını yerine getirmez ise nimeti ondan keser.

NİMETİN KISIMLARI

Sonra, nimetler iki kısımdır:

1 — **Dünyevî nimetler.**

2 — **Dinî nimetler.**

Dünyevî nimetler de iki kısımdır:

1) Faydalı nimet.

2) Allah'ın zararlı şeyleri kuldan defetme nimeti.

Faydalı nimet: Sana yararlı ve faydalı olanı vermesidir.

Faydalar da iki kısma ayrılır:

a) Sağlıklı ve sıhhatli bir vücûd.

b) Yemek, içmek, giymek, nikâh ve diğer faydalı ve zevk verici nimetler.

Defetme nîmeti: Senden bozuk ve zararlı şeyleri uzaklaştırmasıdır.

Bu da iki kısımdır:

Birincisi: İçten gelen felç ve sair âfet ve hastalıklardan seni salim kılması.

İkincisi: Dıştan gelen çeşitli mâni veya insan, cin, yırtıcı hayvan, haşarat vs. gibi zararlı şeyleri def'etmesidir.

Dinî nimetlere gelince... Onlar da iki kısımdır:

1) Tevfîk (hidâyet) nimeti.

2) İsmet (koruma) nimeti.

Tevfîk (hidâyet) nimeti: Allah'ın önce seni İslâmın, sonra Hz. Peygamber'in yoluna, sonra da ibâdet yapmağa muvaffak kılmasıdır.

İsmet (koruma) nimeti: Önce seni küfür ve şirkten, sonra bid'at ve sapıklıktan, daha sonra da diğer günahlardan korumasıdır.

Bunların tafsîlâtını ancak bu nimetleri sana veren ve her şeyi bilen (Allah) sayar. Nitekim şânı yüce olan Allah şöyle buyurmaktadır:

«Eğer Allah'ın (bunca) nimetini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız. [204]

Bütün bu nimetlerin - sana verildikten sonra - devamı ve hayâlinin sayamıyacağı ve erişemeyeceği bir şekilde her yönden artması tek bir şeye bağlıdır: O da Allah'a şükür ve hamd etmektir. Şükür ve hamd hasleti için bu kadar kıymetli ve bu kadar faydalı şeyler veriliyor. O halde hiç gaflet göstermeden bu hasleti yapmak ne kadar yerindedir. Çünkü o çok pahalı bir pırlanta ve çok değerli kimyevî bir maddedir. Hidâyet Allah'tandır.

ŞÜKRÜN HAKİKATİ, MÂNASI VE HÜKMÜ

Eğer: «Hamd ve şükürün hakikati, mânası ve hükmü nedir? denilirse...

Bil ki; âlimler hamd ile şükürü izah ederken aralarını tefrik ederek: «Hamd, tesbih ve tehlil cümlesindendir» derler. Böylece hamd, zahirî amellerden olur. Şükür ise sabır ve tefvîz (ısmarlama) cümlesindendir. Böylece şükür de bâtinî amellerden olur. Çünkü şükür küfrün karşılığı; hamd ise fevmin (kınama) karşılığıdır.

Bir de hamd, daha umumî ve daha şümullüdür. Şükür ise daha az ve daha husûsîdir. Allah Teâlâ buyuruyor:

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden azdır. [205]

Bunlardan anlaşılıyor ki, her ikisinin de ayrı ayrı mânaları vardır. Sonra hamd, birisine güzel bir hareket yaparak övmek mânasına da gelir. Şeyhimizin söylenmesi lâzım gelen sözleri bundan ibarettir.

Şükre gelince... Mânası hakkında (âlimler) çeşitli ve çok şeyler söylediler.

İbn-i Abbas'dan (r.a.) şöyle dediği rivayet edilir:

«Şükür; gizli ve aşikârda kâinatın rabbine bütün âzası ile ibâdet etmektir.»

Bâzı şeyhlerimiz de bu tarife yönelerek:

«Şükür; gizli ve aşikârda ibâdeti eda etmektir» dediler.

Sonra, bâzı şeyhlerimiz de: **«Şükür; gizli ve aşikârda ma'sıyyetten kaçınmaktır»** demeye yönelmişlerdir.

Diğer bâzı şeyhler de şöyle demişlerdir: **«Şükür; Allah'a ma'sıyyet olan şeyleri ihtiyar etmekten korunmaktır. Kalbini, dilini ve uzuvlarını - hiçbir şekilde Allah'a isyan etmemesi için - korursun.»**

Bununla, ilk önce zikredilen şeyhin sözü arasındaki fark şudur: Şeyh (r.a.) korunmayı ma'sıyyetten kaçınmaya ilâveten müsbet bir mâna kılmıştır.

Günahtan kaçınmak, ancak günaha çağırıldığında onu işlememekle mümkün olur. Yoksa kulun nefsi bununla meşgul olduğu müddetçe onun için (istenilen mâna) hâsıl olmaz ve küfrân-ı nimette bulunmaktan da kurtulamaz.

Şeyhimiz (r.a.): «**Şükür; nimet sahibini - verdiği nimet karşılığında - nimet sahibine cefâ ve küfrân-ı nimetten men'edecek şekilde ta'zîm etmektir**» demiştir.

Eğer: (Şükür:) iyilik edeni - yaptığı iyilik karşılığında -ta'zîm etmektir. O halde Allah'ın kulu için şükretme tabiri doğru olur, dersin, bu güzeldir.

Şükür bahsinde çeşitli izahlar vardır; ki, biz onları «**İhyâu Ulûmi'd-Dîn**» ve diğer kitaplarda anlattık. Ancak sözün özü şudur: Kuldan olan şükür; ona iyilik edene cefâ etmekten men'edecek bir ta'zîmdir. Bu ise onun iyiliğini anmak; şükredenin - şükrederken - hâlinin güzelliğini ve kâfirin - küfrân-ı ni'mette bulunurken - hâlinin çirkinliğini hatırlamakla olur.

Derim ki; en azından nimet sahibinin verdiği nimeti ile ma'siyyete tevessül etmemesidir. Nimet sahibinin verdiği nimeti ona isyan etmeğe silâh yapanların hâli ne çirkindir!

O halde kulun, hakikaten şükür farızasını yerine getirebilmesi için - kendisi ile Allah'a ma'siyyet arasındaki mâni -nimetlerini hatırlayarak Allah'a ta'zîm etmesidir. Kul böyle yaptı mı, şükür hakkındaki asıl olan şeyi yapmış demektir. Çünkü ibâdete çalışmak da nimetin haklarındandır. Öyle ise ma'siyyetten kaçınmak lâzımdır. Tevfîk Allah'tandır.

ŞÜKÜR NERELERDE YAPILIR?

Eğer: «Şükür nerelerde yapılmalıdır?» dersin...

Bil ki; onun yeri -kıymetleri nisbetinde- dînî ve dünyevî nimetlerdir.

Dünyada can veya çoluk - çocuk yahut mal hakkında meydana gelen şiddet ve musibetlere gelince... Bunlar karşısında şükürün icab edip etmediği hususunda çeşitli şeyler söylediler.

Bâzıları: «Kulun musibet ve şiddetlere karşı şükretmesi lâzım değildir. Belki bunlara karşı sabretmesi vâcibdir Şükre gelince, bu, nimetten başka bir şeye karşı yapılmaz.»,

Dediler ki: «Hiçbir musibet yoktur ki, onun yanında Allah'ın nimetleri bulunmasın. O halde musibetlere değil de onlarla beraber gelen nimetlere şükretmek lâzımdır.»

Bu nimetler **İbn-i Ömer**'in (r.a.) dediği gibidir:

«Mübtelâ olduğum bir belâyâ karşılık Allah'ın üzerimde dört tane nimetini gördüm :

- 1) Musibet dinimde olmadı.
- 2) O musibetten daha büyük bir musibet olmadı.
- 3) Ona rızâ göstermekten mahrum olmadım.
- 4) Onun karşılığında sevab umdum.»

Yine denilmiştir ki:

- a) Bu musibetlerin daimî olmayıp zail olması.
- b) Musibetin başkasından olmayıp Allah'tan gelmiş olması... bu nimetler arasındadır.

Eğer bu musibetler bir mahlûktan gelmiş olsaydı, bu onun lehine, senin aleyhine olmayıp belki senin lehine onun aleyhine olurdu. O halde kulun musibetle beraber gelen nimetlere şükretmesi lâzımdır.

Bâzıları da - ki şeyhimize göre mu'teber olan da budur - şöyle demişlerdir: «Dünya musibetlerine karşı kulun şükretmesi vâcibdir. Çünkü bu musibetler aslında nimettir. Zira onlar sonunda kulu büyük faydalara, bolca sevaba ve güzel karşılıklara götürürler; ki. bu musibetlerin zahmeti onların yanında hiçbir şey hükmünde kalır. Bunlardan daha büyük ne nimet olabilir?»

Bu, şuna benzer: Doktor sana şiddetli bir ağrıdan dolayı acı bir ilâç içirir. Veya tehlikeli ve büyük bir hastalıktan dolayı senden kan alır. Ancak bu, nefsinin sıhhate kavuşmasına, bedeninin selâmetine ve güzel yaşamana sebep olur. O halde onun acı ilâçları vererek veya kari alarak sana eziyet vermesi, hakikatte tam bir nimet ve apaçık bir ihsandır, her ne kadar görünüşte tabiatın nefret ettiği ve insanın vahşet duyduğu kötü bir şey olsa bile. Ve bunlar gittiği için hamd eder, belki ona imkân nisbetinde iyilik yaparsın. İşte bu musibetlerin durumu da böyledir.

MUSİBETLERE KARŞI NE YAPMAK LÂZIMDIR?

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sevinç verici şeylere karşı şükrettiği gibi musibetlere karşı da Allah'a nasıl hamd ettiğini görmüyor musun? O, şöyle buyurmuştur:

«Vermiş olduğu üzüntü ve sürura karşılık bütün hamd Allah'a (c.c.) mahsûsdur.»

Ve Allah'ın (c.c.) nasıl buyurduğunu görmüyor musun? :

«Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onlara birçok hayır takdir etmiş bulunur.»

[206]

Allah'ın hayır dediği bir şey, hayâlinin kavuştuğu şeyden daha çoktur.

Bu sözü söyleyenleri kuvvetlendiren şeylerden biri de şudur: Nimetin hayırdan ibaret olmasının sebebi, lezzet vermesinden ve tabiatı icabı nefsin arzu etmesinden dolayı değil, belki yüksek dereceler sağladığı içindir. Bunun için ona ziyadelik mânasında nimet ismi verilmiştir.

Şu halde kulun şeref ve mertebesinin yükselmesine sebep olan musîbet - görünürde musibet olmasına rağmen -hakikatte nimettir. Bunu da böyle bil.

ŞÜKRETMEK Mİ YOKSA SABRETMEK Mİ DAHA FAZİLETLİDİR?

Eğer: «Şükreden mi daha faziletlidir yoksa sabreden mi?» dersen...

Bil ki; bu husûsda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları «şükür daha faziletlidir» demişlerdir. Cenâb-ı Hak : **«Kullarımdan (hakkiyla) şükreden azdır»** [207] buyurduğuna göre onları en seçkin kullarından sayıyor.

Hz. Nuh'u (A.s.) medhederken de şöyle buyuruyor: **«(Şu) bir hakikattir ki (Nuh) çok şükreden bir kuldu.** [208]

Hz. İbrahim (A.s.) hakkında da :

«O, (Allah'ın) nimetlerine şükredendi. [209]

Ayrıca, şükreden kimse nimet ve afiyet içerisinde bulunduğundan dolayı: **«Bir nimetle nimetlenip de buna karşı şükretmem, bir musîbete mübtelâ olup da buna karşı sabretmemden bana daha sevimlidir»** denilmiştir.

Bâzıları da «sabretmek daha faziletlidir» demişlerdir. Çünkü sabredenin çektiği zahmet büyüktür. Öyle ise sevabı büyük ve makamı da yüksek olur.

Allah Teâlâ buyuruyor:

«Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O, ne güzel kuldu!» [210]

«Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir.» [211]

«Allah sabr(-u sebat) edenleri sever.» [212] Ben de derim ki; şükreden, gerçekten sabrediyor, sabreden de şükrediyor demektir. Çünkü şükreden kimse dünyada şübhesiz birtakım mihnetlerle karşılaşacak, onlara sabredecek ve feryâd ü figân etmeyecektir. Zira şükür, nimet sahibine isyan etmeye mâni olacak derecede iyilik yapan kimseye karşı ta'zîm etmektir. Şiddet göstermek de bir nevi isyandır.

Musibetlere karşı sabreden, birtakım nimetlerden boş kalmaz. Nitekim musibetler gerçekte -yukarıda anlatılan mâna bakımından - nimettirler. O

halde onlara karşı sabrettiği zaman o, hakikatte şükür demek olur. Çünkü o kimse nefsinin - Allah'a ta'zîmden dolayı - feryâd ü figân etmekten men etmiştir. Bu ise bizatihi şükürdür. Zira o da isyandan men' edecek bir ta'zîm demektir.

Bir de şükreden kimse, nefsinin - eğer ma'sıyyete sabreder, kendisini şükre sevkeder ve ibâdet yapmağa sabrederse - küfre düşmekten men eder. Böylece gerçekte sabretmiş olur. Sabreden kimse Allah'a ta'zîm eder. Hattâ bu ta'zîm onu, kendisine gelen musîbetlere feryâd ü figân etmekten men' ve sabretmeğe sevkeder. Böylece Allah'a şükreder ve gerçekte şükredenlerden olur.

Ayrıca nefsi - onun istemesi ile beraber - küfrân-ı nimetten men'etmek öyle bir musibettir ki, ona ancak şükredenler sabredebilir. Sabreden kimsenin muvaffak olması ve (isyandan kendisini) koruması öyle bir nimettir ki, ona ancak sabredenler şükredebilir. Öyle ise biri diğerinden ayrılmaz.

Bâzı âlimlerimizin ifadesine göre, bunların her ikisine (sabre ve şükre) sevkeden âmil birdir; ki o da düzgün görüşlü olmaktan ibarettir. Artık bütün bu sebeplerden dolayı biz «bunların biri diğerinden ayrılmaz» dedik. Şu cümleleri de böylece bil tevîk Allah'tandır.

HAMD VE ŞÜKÜR AKABESİNİ GEÇMEK İÇİN NE YAPMAK GEREKİR?

Ey kişi! Zahmeti az, faydası çok, aslı yüce ve rütbesi büyük olan şu hamd ve şükür akabesini kat'etmek için bütün gücünü sarfetmen lâzımdır. Dolayısıyla şu iki esası düşün:

Birinci esas : Nimet ancak onun kadrini bilene verilir. Onun kadrini de ancak şükreden bilir. Söylediğimiz bu sözün delili ise, Allah Teâlâ'nın küffâr ve onları reddetme hususunda hikâyeten anlattığı şu sözüdür:

«Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile - (sırf «Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu reva gördü?» desinler diye - işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?» [\[213\]](#)

Şu câhiller, büyük nimet ve iyi ihsanların ancak servet sahibi ve soylu kişilere verileceğini zannederek dediler ki: «Köle ve hürlerden müteşekkil şu fakirlere ne oluyor ki, kendi kanaatlerine göre, bu nimetler - bize değil de - kendilerine veriliyor?»

Bunu büyük görerek ve istihza yolu ile: «Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu reva gördü» [214] dediklerinde, Allah Teâlâ şu açık nükte ile onlara cevap vererek buyurdu : «Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?» [215]

Bunun tefsiri şudur:

Allah nimetini ancak onun kadrini bilene verir. Onun kadrini ise ancak ona nefsi ve kalbi ile yönelen, onu başkalarına tercih eden ve onu elde etme uğrunda üzerlerine aldıkları ağır yüklere aldırış etmeyenler bilir. Sonra (Hak) kapısında durarak ona şükrünü eda etmeye çalışırlar.

Ben şu zayıf kişilerin nimetimizin kadrini bilip şükrünü yerine getireceklerini ezelden bilirim. Onlar bu nimete sizden daha lâyıktırlar. Sizin zenginlik ve servetinizle; dünyadaki şöhet, debdebe, soy ve sopunuza itibar etmez. Siz bütün nimetlerindin, hak ve hakkı bilmek değil de - dünya, dünya metâi, soy-sop ve makamdan ibaret olduğunu zannedersiniz. Siz bunlara kıymet verir ve onlarla övünürsünüz. Peygamberlerin size tebliğ ettikleri dini, ilmi ve hakikati ancak bir ihsan karşılığı olarak kabul edersiniz. Sebebi ise bunları hakir görmeniz ve onlara az ehemmiyet vermenizdir.

Sizin şu zayıf gördüğünüz kişiler din ve hak uğrunda nefislerini öldürür ve o uğurda ruhlarını feda ederler. Dünyadan kaçırdıkları şeylere ve bunlarla beraber onlara düşman olanlara aldırmazlar. Tâ ki (ey câhillere), onların şu nimetin kadrini bildiklerini, nimetin büyüklüğünün kalblerine yerleştiğini, onlara - nimetlerin dışında - bütün şeyleri kaçırmanın kolay geldiğini ve o uğurda bütün zahmetlere katlanmanın onlara hoş geldiğini ve bütün ömürlerini nimetlere şükretmekle geçirdiklerini bilirsiniz. Bundan dolayı onlar ezelde şu yüce ihsan ve büyük nimete müstehak oldular da siz olamadınız. Bu cümleler ne büyük sözlerdir!

Sonra, ben de derim ki: Allah Teâlâ halktan her fırkaya dinî nimetlerden olan ilim veya amel nimeti vermiştir. Sen onları; gerçekte nimetin kadrini bilen, ona son derece hürmet duyan, onu elde etmek için çalışan, ona fazlası ile saygı gösteren ve o nimetin şükrünü yerine getiren kişiler olarak bulursun.

Allah'ın bunlardan mahrum bıraktığı kişilere gelince... Nimetin hakkında - ezelde sebkât eden bir kaderden sonra - yerine getirmedeki meyil ve ta'zîmin azlığındandır. Eğer halk ve sokak adamlarının kalbinde ilim ve ibâdete karşı olan saygı âlim ve âbidlerin kalblerinde bulunan saygı gibi

olsaydı; onlar pazarlarını ona tercih etmez ve bunu terketmek onlar için kolay olurdu.

Görmüyor musun, bir fakîh kendisi için karışık olan bir mes'eleyi öğrendiği zaman nasıl kalbi ferahlanır, sevinci artar ve onun yeri kalbinde ne kadar büyür? Hattâ o fakîh bin dinar bulacak olsa (sevinci) buna müsavi olamaz.

Bâzan fakîhi din hususunda bir mes'ele ilgilendirir; onun hakkında bir sene, belki on sene - hattâ yirmi ve daha fazla - düşünür ve bundan bıkkınlık ve usanç göstermez. Nihayet Allah onu bu mes'eleyi anlamaya muvaffak kılar. O anda fakîh bu anlayışı ihsan ve nimetlerin en büyüğü sayar ve kendisini bununla zenginlerin en zengini ve şerefliilerin en şerefliisi görür.

Bu mes'eleler gibi bâzı şeyler ilme bir fakîh kadar rağbet ve muhabbet gösterdiğini sanan esnaf ve tembel öğrenciye tebeyyün edecek olsa, gereği gibi ona kulak bile asmaz. Hattâ söz biraz uzanacak olsa usanır veya uyumağa başlar. Bu gibi mes'eleler onlar için vuzuha kavuşacak olsa, bunu büyük bir iş saymaz.

Yine böylece Allah'a yönelen kişiler riyazet, nefsi şehvet ve lezzetlerden koruma ve azaları - hareket ve hareketsizlik hâlinde - dizginleme hususunda nice zaman çalışır ve zahmet çekerler. Tâ ki Allah Teâlâ, âdâb ve erkânı ile iki rek'at namazı tamamlamaya onu muvaffak kılsın. Safvet ve halâvet içerisinde bir saat ona münâcaat edebilmek için nice zamanlar Allah'a niyazda bulunur. Ayda bir defa, belki senede bir defa -hattâ bütün ömründe bir defa - bunu yapmaya muvaffak olacak olsa, bunu en büyük bir nimet sayar. Ne kadar sevinir ve ne kadar Allah'a şükreder. Karşılaştığı zahmetlere, geceleri çektiği meşakkatlere ve terkettiği zevklere aldırış etmez.

Sonra, sen bâzı kimselerin ibâdete rağbet ettiklerini ve onlardan bir şeyler yapmak istediklerini zanneden kimseler görürsün. Ancak onlardan herhangi birisinin, böyle temiz bir ibâdeti elde edebilmek için, akşam yemeğinden bir lokma eksik alması veya kendisini ilgilendirmeyen bir kelimeyi veya bir saatlik bir uykuyu terketmesi gerekecek olsa gönülleri buna razı olmaz. Ve kalben bunu istemezler.

Kazârâ sâfiyâne bir ibâdet yapacak olsalar, onu büyük bir, iş saymaz ve onu yaptıklarından dolayı da çokça şükretmezler. Onların sevinçleri ve zahiren hamdetmeleri, ancak ellerine bir dirhem para geçtiği, veya bir parça ekmeği ve güzel çorbaları olduğu, yahut sıhhat içerisinde biraz fazla uyku

uyudukları zaman : «Elhamdülillah. Bunlar Allah'ın lûtfudur» demelerinden ibarettir.

Artık şu âciz ve gafil kişiler, saadete ermiş çalışkan kişilere müsavi olabilirler mi? Bundan dolayı o miskin kişiler bu hayırdan mahrum, saadete eren çalışkan kişiler ise zafere ermişlerdir. Keza Ahkemü'l-Hâkimîn bunu birbirinden ayırmıştır. Zaten en iyi bilen de odur.

Bütün bu yazdıklarımız, «**Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?**» [216] mealindeki âyetin izahından ibarettir. Bu izahatı iyice anla ve hakkını gözetmeğe çalış.

Bilmiş ol ki, sen temenni ettiğin hayırlı bir şeyden asla mahrum edilmezsin. Ancak nefsinden gelirse müstesna.

Allah'ın nimetlerinin kadrini bilebilmen için bütün gücünü sarfet ve o nimeti büyütmeğe çalış; ki, ona ve onun hakkını vermeğe lâayık olasın. Sonra, Cenâb-ı Hak bunu başlangıçta sana vererek ihsanda bulunduğu gibi, devamlı elinde kalması için de lûtf ve ihsanda bulunabilir. Nitekim ikinci esasta bunları anlatacağız. Zira Allah (c.c.) çok şefkatli ve merhametlidir.

İkinci esas: Nimet, onun kadrini bilmeyenlerden geri alınır. Onun kadrini bilmeyen ve o nimetin şükrünü edâ etmeyenler ise, onu inkâr eden nankör kişilerdir. Buna delil ise Cenâb-ı Hak'ın şu sözleridir:

«(Habîbim), onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de, o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu. Eğer dileseydik onu bu (âyetler)ile yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, nevasına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahud kendi haline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar güruhunun sıfatı budur. Artık sen (Habibim) kıssayı (onlara) anlat. Belki iyice düşünürler.» [217]

Bunun mânası şudur:

[Biz Azîmüşşân bu kula dinî bakımdan büyük nimetlerle ihsanda bulunduk. Bu sayede kul, huzurumuzda büyük rütbe ve yüce mertebelere yükseldi. Fakat o, nimetimizin kadrini bilmeyerek âdi ve basit olan dünyaya meyletti. Âdi olan şehvî arzularını tercih etti. Bütün dünyanın Allah (c.c.) katında din nimetlerinin en küçük nimetine denk olamayacağını ve onun yanında sivrisineğin kanadı kadar olsun bir değeri olmadığını bilmedi.

O, bu haliyle ikramı ihanetten; rahatlığı, meşakkatten; rif'atı hakaretten; şerefi de zilletten tefrik edemeyen köpek mesabesine düştü. O, her iki durumda da dilini sarkıtıp solur.

Köpek için bütün mes'ele bir lokma ekmeği veya sofradan kendisine atılan kemik parçasını yemekten ibarettir. Onu seninle beraber bir sedir üzerinde oturtmada veya önünde bulunan toprak ve pislik üzerinde durdurmada hiçbir fark yoktur. Onun bütün arzu ve isteği bir lokma ekme ve biraz kemik parçasıdır.

İşte şu kötü olan kul da nimetimizin kadrini bilmez ve ona verdiğimiz ikramın hakkını ödeyemez ise basireti körelir. Bulunduğu kurbiyet makamında, bizden başkasına meyllettiğinden ve bizim nimetlerimizi sayma yerine âdi dünya ve basit lezzetlerle meşgul olduğundan dolayı sû-i edebde bulunur.

Biz ona siyaset ve tedbir nazarıyla bakar, kendisini adalet meydanına getirir ve onun hakkında - celâlimize yakışır bir şekilde - emirler verip onu bütün ihsan ve kerametlerimizden soyup kalbinden ma'rifetimizi çıkarırız. O halde kendi lûtfumuzdan verdiğimiz her şeyden soyulmak suretiyle çıplak kalır. Böylece sahibi tarafından kovulmuş bir köpek ve isyankâr şeytan durumuna düşer.

Allah'ın gadabından ve acıtıcı azabından yine kendisine sığınırız. Çünkü o, bize karşı çok şefkatli ve merhametli'dir.

Sonra, vereceğim şu misâlde de iktifa etmeye çalış:

Herhangi bir melik kölelerinden birisine ikramda bulunup ona kendi özel elbiselerinden giydirse, onu yakınlarından yapsa, diğer hizmetçilerinden üstün tutsa ve ona daima kendi kapısı önünde durmasını emretse... Daha sonra onun için başka bir yerde bir saray yaptırılmasını emretse ve orası sedir, çeşitli sofra, cariyeler ve kölelerle, onun için donatılsa.. Hattâ o, padişaha hizmet ettikten sonra, dönüşünde orada melikler gibi hizmet ve ikram görse; buna karşılık hükümdara sadece bir saat veya daha az hizmet edip diğer bütün vakitlerini kendi sarayında geçirse... Şayet o köle, melikin kapısının yanında bir parça ekme yiyen bir seyyis veya kemik kemiren bir köpek görüp de hükümdarın hizmetini bırakarak onlara baksa ve kendisinde bulunan elbise ve ikramlara iltifat etmese... Böylece o seyyise doğru koşsa ve elini ona uzatarak ondan biraz ekme parçası istese, veya bir kemik parçası için köpeği sıkıştırmağa çalışsa.. Onlara gıpta etse ve onlarda bulunan şeyleri büyütse... Melik onu bu haliyle görünce:

«Şu adam ne kadar sefih ve âdi himmetli! Bizim kendisine yaptığımız ikramın hakkını bilmiyor. Ona kendi elbiselerimizden giydirmek ve onu yakınlarımızdan yapmak suretiyle kendisine karşı yaptığımız ikram ve iyiliğin kadrini göremiyor. Şu adam ne kadar âdi himmetli, câhil ve

düşüncesiz birisi! Üzerinde bulunan elbiselerini çıkarın ve onu kapımdan kovun!» demez mi?

Bu gibi nimet, hediye ve ihsanları, sonra kendisine va'dedilen ve hazırlanan büyük sevabları ve ebedî nimetleri görmezse, o zaman o nefis ne kadar bayağı ve o insan ne kadar kötüdür! Keşke yaptığı şeylerin tehlikesinin ne kadar büyük olduğunu bilebilse ve ne kadar kötü olduklarını anlayabilse!

Rahîm olan Allah'dan - kendisinin büyük lûtfu ve geniş rahmetiyle - bizi ıslah etmesini isteriz. Zira o Erhamü'r-Rahimîn'dir.

EN BÜYÜK Nİ'MET DİN Nİ'METİDİR

O halde ey insan, Allah'ın üzerinde bulunan nimetlerinin kadrini bilebilmen için bütün gücünü sarfetmelisin. Allah (c.c.) sana din nimetini ihsan ettiği zaman dünyaya ve dünya metâna meyletmekten sakın! Çünkü bunlara meyletmek, Allah'ın sana vermiş olduğu din nimetini tahkirden başka bir şey değildir. Allah'ın (c.c.) peygamberlerin efendisine şöyle buyurduğunu işitmedin mi? :

«Andolsun ki biz sana (namazın her rek'atında) tekrarlanan yedi (âyet-i kerime)yi ve şu büyük Kur'ân'ı verdik. Sakın (o kâfirlerden) bir takımlarını fâidelendirdiğimiz şeylere (servete ve saireye) iki gözünü dikip uzatma. Onların karşısında tasalanma. Mü'minler için de (şefkat) kanadını indir. Ve de ki: «Şüphesiz ben (evet) ben (üstlerine inecek azâb-ı ilâhîyi) açıkça haber verenim.» [\[218\]](#)

Bunun izahı şöyledir:

Kur'ân'a sahip olan herkesin, hakîr olan dünyaya - rağbet göstermesi şurada dursun - istihsân nazariyle bile bakmaması gerekir. Kur'ân gibi bir kitaba sahip olmadan dolayı daima Allah'a şükretsin. Çünkü o öyle bir nimettir ki, Allah'ın dostu Hz. İbrahim (A.s.) bu büyük nimeti, bate-sı Tarih b. Nahur'a nasib etmesini çokça istediği halde Cenâb-ı Hak bunu yapmadı. Yine Allah'ın sevgili kulu Hz. Muhammed (s.a.v.) amcası Ebû Tâlib'e bu büyük ni'meti ihsan etmesini çokça arzu ettiği halde Cenâb-ı Hak bunu yapmadı.

Dünya malına gelince... Allah (c.c.) onu mahlûkatının en zelili olan kâfir, Fir'avn, mülhid, zındık, câhil ve fâsık kişilere bolca verir. Tâ ki onlar buna dalsınlar. Mahlûkatının en şerefli olan nebî, seçkin, doğru, âlim ve âbid kullarından da bunu men'eder. Hattâ onlar bir parça ekmek ve yırtık bir elbiseden başka bir şey bulamazlar. Tâ ki, onları dünyanın pisliği ile

bulaştırmasın. Hattâ Cenâb-ı Hak Hz. Musa ve Hz. Harun’a hitaben şöyle buyurmuştur:

«Eğer dileseydim, sizi dünya ziyneti ile o kadar süslerdim ki, Fir’avn gördüğü zaman bunu yapmağa gücünün yetmiyeceğini anlardı. Fakat ben sizi bundan men’ ediyor ve sakındırıyorum. Şefkatli bir çoban devesini uyuzlu yerlerden nasıl sakınırsa, ben de velîlerime öyle yapar ve onları dünya nimetlerinden sakındırırım. İndimde hor ve hakîr olduklarından dolayı bunu yapmıyorum. Belki yaptığım iyiliklerden nasiblerini tamamlasınlar diye böyle yapıyorum.»

Allah Teâlâ buyuruyor:

«Eğer (bütün) insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsaydı, o çok esirgeyene (Allah’a) küfreden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık!» [\[219\]](#)

Şimdi sen - eğer basiretli isen - şu iki şey arasındaki farka bak ve de ki: «Hamd o Allah’a mahsûsdur ki, bize evliya vs seçkin kullarına ihsan ettiği gibi ihsan etti. Tam mânasiyle şükür, hamd, ihsan ve en büyük nimet olan İslâm vazifesini yerine getirebilmemiz için düşmanlarının fitnesini bizden men etti.» O çünkü İslâm - kadrini bilmekten âciz olmana rağmen - şükür vazifesini yerine getirmekten hiç usanmıyacağın ilk ve son işidir.

Gerçekten bil ki; eğer sen dünyanın başlangıcında yaratılmış ve o vakitten nihayetine kadar İslâm nimetinin şükür vazifesini yapmağa koyulmuş olsan, gene de bunun hakkından gelemez ve İslâm nimetiyle bulunan büyük lûtfun bâzı hukukunu bile yerine getiremezsin.

Ben de şöyle derim: Bil ki bu kitab - bilebildiğim kadarıyla - bu nimetin miktarını anlatmağa müsait değildir. Eğer bu husûsda binlerce sayfa yazacak olsam bildiğim şeyleri anlatmış olamam. Şunu da itiraf ederim ki, bildiklerim, bilmediklerimin yanında denizlerin yanında bir damla kadardır.

Yazık sana! Allah Teâlâ’nın peygamberlerinin efendisine ne söylediğini işitmedin mi? :

«İşte biz, sana da (habîbim) böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki (vahiyden evvel) kitâb nedir, îman nedir, sen bilmezdin.» [\[220\]](#)

Ve nihayet ona şöyle buyurdu :

«Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve (evvelce) bilmediklerini sana öğretti. Allah’ın senin üzerindeki lûtf-u inayeti çok büyüktür.» [\[221\]](#)

Allah bir kavme de şöyle buyurdu :

«Bil’akis sizi îmana muvaffak ettiği için size Allah minnet eder, eğer siz («inandık» demenizde) sâdık (insan)larsanız.»^[222]

Hız. Peygamber (s.a.v.) bir adamın: «Elhamdü lillâhi ale’l-İslâm» dediğini duyduğunda: «**Sen, Allah’ın (c.c.) senin üzerinde bulunan büyük bir nimetine hamdettin!**» buyurdu.

Müjdeci, **Hız. Ya’kub’un** (A.s.) yanına geldiğinde, Hız. Ya’kub (A.s.): «**Onu hangi din üzerine terkettin?**» dediğinde, müjdeci: «**İslâm dini üzerine!**» dedi. Bunun üzerine Hız. Ya’kub (A.s.): «**Şimdi nimet tamam oldu!**» buyurdu.

Denilmiştir ki; Allah katında : «Hamd, bize in’am ve bizi İslâm dinine hidâyet eden Allah’a mahsûsdur!» demekten daha sevimli ve şükrü yerine getirmek için bundan daha mükemmel bir söz yoktur.

İslâm için şükür hususunda gaflet göstermekten ve şu anda müslüman olmandan, Allah’ı bilmenden, hidâyete ermenden ve küfürden kurtulmandan dolayı gururlanmadan sakın! Çünkü böyle olmakla beraber emniyet ve gaflet göstermenin yeri yoktur. Zira bütün işlerde mu’teber olan, sonuçtur.

Nitekim Süfyân-ı Sevrî (r.a.): «**Dininden emin olan kimsenin arifliği silinir**» demiştir.

Şeyhimiz (r.a.) de : «**Kâfirlerin hâlini ve onların cehennemde ebedi kalacaklarını duyduğın zaman nefsinden emin olma! Çünkü iş tehlikelidir. Akıbetinin ne olacağını ve ezelde senin için ne takdir edildiğini bilemezsin!**» der.

O halde vakitlerinin safa ile geçmesine aldanma! Zira onun altında gizli âyetler vardır.

Bâzıları da : «**Ey kurtuluşa ermeden dolayı aklananlar! Muhakkak onun altında nice zorluklar vardır. Allah Teâlâ şeytanı - onun yanında lanetlik olduğu halde - çeşitli şeylerle; Bel’am bin Bâûrâ’yı da - Allah’a düşman olduğu halde -velayet nuru ile bezemişti!**» demişlerdir.

Hız. Ali’nin (R.A.) de şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Nice insanlar çeşitli nimetlerle aldatılırlar. Nice insanlar da halkın kendilerini medhettmeleriyle imtihan edilirler.

Niceleri de vardır ki, günahlarının örtülmesiyle mağrur olurlar.»

Zünnûn(-i Mısri)’ye: «**Kulun aldanmış olduğu şeyin en son noktası nedir?**» diye sorulduğunda : «**Nail olduğu lütuf ve kerametlerdir**» diye cevap verir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

«Biz onları, kendilerinin bilmeyecekleri bir cihetten, derece derece azaba yaklaşıyoruz.» [223]

Ma'rifet sahibi kişiler de bunu : «Nimetleri onlara tamamen verir, şükretmeği unuttururuz» şeklinde izah etmişlerdir. Nitekim şair de şöyle der:

«Günler güzel geçtiği için onlara hüsn-i zanda bulundun. Kaderin getirdiği şeyin kötülüğünden de korkmadın. Gecelerin selâmetle geçtiği için onlarla mağrur oldun. Halbuki tertemiz gecelerde kederler meydana çıkar.»

Bil ki; muhakkak sen (Allah'a) ne kadar yaklaşırsan, ma'ruz kaldığın musibet daha korkulu ve daha çetindir. Yaptığın ibâdet daha zor ve daha da incedir. Üzerindeki tehlike ise daha da büyüktür.

Nitekim: «Uçup (semâya doğru) yükselen kuş. uçuğu gibi (yere) düşer» denilmiştir.

O halde akıbetten emin olmaya, şükürden gaflet göstermeğe ve bütün hallerde (Allah'a) niyazı terketmeğe yol yoktur.

İbrahim bin Edhem şöyle derdi:

— Akıbetten nasıl emin olursun ki, **İbrahim Halîlullah**: «Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut!» [224] diyor Hz. Yûsuf (A.s.) da : «Benim canımı müslüman olarak al!» [225] diyordu. **Süfyân-ı Sevrî** de -sanki batmasından korktuğu bir gemide imiş gibi - daima : «Allah'ım! Kurtar, kurtar!» derdi.

Muhammed bin Yûsuf'dan bize kadar gelen bir habere göre, o, şöyle demiştir:

—**Süfyân-ı Sevrî'nin** bir gecesini düşündüm. Bütün gece ağlamıştı. Ona: «Günahların için mi ağlıyorsun?» dediğimde, o, eline bir saman çöpü alarak : «Allah'ın yanında günahın bir saman çöpü kadar değeri yoktur. Ben - Allah korusun imansız gitmemden korkuyorum!» dedi.

Ben de bâzı ariflerin şöyle söylediğini duydum :

—Bâzı peygamberler Allah'tan **Bel'am (bin Bâûrâ)'nın** durumunu ve onun bunca nimet ve kerametlerinden sonra Allah'ın rahmetinden kovuluşunu sorarlar. Allah Teâlâ da :«Verdiğim nimetlere karşı bir gün dahi olsa şükretmedi.Eğer bir defacık bana şükretseydi rahmetimden uzaklaştırmazdım!» buyurdu.

Ey insan, uyan! Şükür vazifesini samimiyetle yap! Din hususunda olan Allah'ın nimetlerine hamdet!

O nimetlerin en yücesi, İslâm ve Allah'ı bilmektir. En aşağısı ise, meselâ, bir defa tesbih çekmeğe muvaffak olmak veya seni ilgilendirmeyen

sözlerden korunmaktır.

Umulur ki Allah sana olan nimetlerini tamamlar ve seni ayrılık acısı ile mübtelâ kılmaz. Çünkü işlerin en acısı ve en çetini ikramdan sonra yapılan ihanet, yakınlıktan sonra kovulmak ve vuslattan sonra ayrılıktır.

Allah Teâlâ'nın yaptığı güzeldir. O, kerem sahibidir. O, şefik ve rahimdir.

GÜNAHTAN TEMİZLENMENİN VE İBÂDET YAPMAĞA MUVAFFAK OLMANIN ÇARESİ

Hâsılı kelâm, sen kalbinin sayamıyacağı ve vehminin alamıyacağı kadar üzerinde bulunan büyük ihsanlara ve yanında bulunan güzel nimetlere dikkatle bakar, hattâ şu çetin akabeleri aşarsan, ilim ve basireti bulur, günahlardan temizlenir, engelleri geçer, onları kaldırır, ibâdet yapmağa muvaffak olur ve seni yolundan alıkoyacak şeylerden kurtulursun. Artık senin için nice güzel hasletler, nice yüce mertebeler hâsıl olur. O hasletlerin evveli basiret ve Allah'ı bilmek, sonu ise Allah'a yaklaşmak ve şereflendirilmektir.

O halde aklının yettiği ve muvaffak olduğun nisbette o nimet ve ihsanları düşünür ve takatin nisbetinde Allah'a şükredersin. Bunun sebebi ise - onun in'am ve ihsan hakkını yerine getirmekte kusurlu olduğunu i'tiraf etmekle beraber - dilini ona hamd ve sena ile meşgul etmesi, kalbini onun azamet ve celâli ile doldurması, seni, seninle ona isyan arasına mâni olacak bir mertebeye kavuşturması ve imkân nisbetinde veya gücün yettiği kadar ona ibâdet etmeğe sevketmesidir.

Her ne zaman ona şükretmekte gaflet göstersen veya usansan ya da hata edecek olsan tekrar ona yönelir, çalışır, ona niyaz eder, sığınır ve vesile edinerek :

«Ey Allah'ım! Ey Rabbim! Lâyık olmadığım halde lûtfunla nasıl ihsan etmeye başladınsa; yine lââyık olmadığım halde lûtfunla nimetini tamaml!»

Der ve Allah'a, onun hidâyet tacını bulan, ma'rifet tadını tadan velîlerin nidası ile nida edersin.

Kendilerinin kovulma, i'tibardan düşme, (Allah'ın rahmetinden) uzak kalma vahşeti ve ayrılık acılığı korkusundan rahmet kapısına -yardım dileyerek- tazarru', ellerini ona uzatarak niyaz ve ıssız yerlerde :

«Ey rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi (Hak'dan) saptırma. Bize kendi canibinden bir rahmet ver. Şüphesiz bağışı en çok olan sensin, sen!» [\[226\]](#) diye nida ederler.

Ben de derim ki: - Allah daha iyisini bilir ya - bu âyetin mânası şöyledir: Senden olan bir nimete eriştiğimizde diğer bir nimeti arzu ettik. Çünkü sen şüphesiz cömert ve en çok bağış olansın. Bize başında en güzel bir şekilde ihsanda bulunduğu gibi sonunda da rahmetinle onu tamamla.

ALLAH'IN MÜSLÜMAN KULLARINA ÖĞRETTİĞİ İLK DUÂ

Duymadın mı? - Yazık sana - Allah'ın mahlûkatı arasından seçtiği müslüman kullarına ilk önce öğrettiği duâ, şu yüce sözüdür:

«**Bizi doğru yola ilet!**» ^[227] (Yâni «bizi doğru yolda sebat ve devam ettir!»)

İşte böylece ona niyaz edersin. Çünkü tehlike büyüktür.

Denilmiştir ki: «Arifler uzun bir tedkikden sonra dünyanın mihnet ve musibetlerini beş şeyde özetlemişlerdir:

- 1) Gurbette hastalanmak.
- 2) ihtiyarlıkta fakir olmak.
- 3) Genç iken ölmek.
- 4) Önceden görürken sonradan kör olmak.
- 5) Allah'ı bildikten sonra inkâr etmek.»

Bunlardan daha güzeli de şairin şu sözüdür:

«Ayrıldığı zaman her şeyin bir karşılığı vardır. Fakat Allah'ın dininden ayrılmanın hiçbir karşılığı yoktur.»

Başka bir şair de şöyle demiştir:

«Eğer dünya kişinin dinini (götürmeyip) bırakmışsa; dünyadan kaçırıldığı şeylerden dolayı zarar etmiş sayılmaz.»

Yine Allah'ın sana in'am ettiği nimete ve şu akabeleri kat'etmek için seni güçlendiren te'yidine karşı - verdiği nimetleri kökleştirmesi, arzu ve temenni ettiğinden daha fazlasını vermesi için- niyazda bulunmalısın.

Eğer böyle yaparsan şu tehlikeli akabeleri geçer, doğruluk ve ni'metin artmasından ibaret olan iki yüce hazineye kavuşursun. O halde senin için şu anda mevcut olan nimetler devam eder. Artık onların zevalinden korkmazsın. Henüz sana verilmemiş olan, istemesini ve temenni etmesini beceremediğin nimetleri sana artırır. Artık o nimetlerin kaçmasından korkmazsın.

Böylece sen ariflerden, ilmi ile amel eden âlimlerden, tevbe edenlerden, temiz kişilerden, dünyada kendisini ibâdete veren ve şeytanı kahreden zâhidlerden, gerçek müttakîlerden, uzun emelleri kısaltmışlardan, hayırlı işleri murad edenlerden, haşyet sahibi olanlardan, mütevâzilerden, tevekkül

edenlerden, tefviz edenlerden, (takdirine) rızâ gösterenlerden, sabredenlerden, (azabından) korkanlardan, (rahmetini) umanlardan, ihlâsla amel edenlerden, yapılan iyiliği yâd edenlerden ve âlemlerin rabbi olan Allah'ın nimetlerine şükredenlerden olursun.

Bütün bunlardan sonra da doğrulardan, iyilerden ve sâdıklardan olursun.

Bu sözleri iyi düşün! Tevfîk ve hidâyet sahibi Allahtır.

Eğer: «Durum böyle olursa çok az kişi ma'bûduna ve maksadına kavuşabilir» dersen...

Bil ki; Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden pek azdır.»^[228] «Fakat insanların pek çoğu şükretmez.»^[229] «Düşünmezler, bilmezler.»^[230]

Sonra bu, Allah'ın kolaylık verdiği kişiler için çok kolaydır. Kişiye çalışmak düşer, Allah'a ise hidâyet vermek. Allah Teâlâ buyuruyor ki :

«Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince..) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde ihsan sahipleriyle beraberdir.»^[231]

Âciz bir kul üzerine düşeni yaparsa; kudretli, zengin, kerîm ve rahîm olan Allah'a olan zannın nedir? (Yapmaz mı dersin?)

ALLAH DİLERSE HER İŞ KOLAYLAŞIR

Eğer: «Ömür kısa, şu akabeler ise uzun ve şiddetlidir. Şu şartların ikmâli ve bu akabelerin kat'edilmesi için ömür kâfi gelir mi?» dersen...

Ömrüme yemin ederek söylüyorum ki, gerçekten şu akabeler uzun ve bunlarda bulunan şartlar şiddetlidir. Fakat Allah Teâlâ isterse seçkin kullarına uzunluğunu kısa yapar ve zorlukları kolaylaştırır. Hattâ bunları kat'ettikten sonra : «Şu yol ne yakın, ne kısa ve şu iş ne basit ve ne de kolaymış!» der.

Bunun gibi, ben de şu gerçeğe vâkıf olduğum zaman şöyle demiştim

«Yol, işareti isteyenler için açıktır. Fakat kalbleri bu yolda kör görüyorum. Kurtulması gerekirken helak olanlara ve helak olması gerekirken kurtulanlara çok taaccüb ederim!»

Hattâ onlardan bâzıları şu akabeleri yetmiş senede, bâzıları yirmi senede, bâzıları on senede, bâzıları bir ayda, belki bir cum'a gününde, belki bir saatte kat'etmişlerdir. Hattâ Allah'ın husûsî bir tevfîk ve inayeti ile bir lâhzada kat'edenler vardır.

Ashâb-ı Kehf hâdisesini hiç düşünmüyor musun? Oradaki kaldıkları müddet ne kadar korkunçtur!

«Ve (zalim hükümdarın önünde) dikilip de: «Bizim rabbimiz göklerin ve yerlerin rabbidir. Biz ondan başkasına tanrı demeyiz. (Dersek) o halde, andolsun ki, hakikatden uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz ondan (Allah'dan) başka tanrılar edindiler. Bunların üzerine bari açık bir burhan getirselerdi ya. Artık Allah'a karşı yalan yere iftira edenlerden daha zalim kimdir?» dedikleri zaman onların kalblerini (sabr ve sebat ile tamamen Hakka) bağlamıştık.» [232]

İşte onlar için ma'rifet hâsıl olmuştu ve bu yolda bir takım hakikatleri görüverdiler. Ve bu yolu kat'ederek de (işlerini Allah'a) ısmarlayanlardan, mütevekkillerden ve doğru kişilerden olarak şöyle dediler;

«(Birbirine şöyle demişlerdi): «Madem ki siz onlardan ve Allah'dan başka tapmakda olduklarından ayrıldınız; o halde mağaraya (çekilip) sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin. İşinizden de size fâide hazırlasın.» [233]

Bütün bunlar, onlar için bir saat veya bir anda meydana geliverdi.

Kısa bir müddetten ibaret olan Fir'avn'ın sihirbazları hâdisesini hiç düşünmedin mi? Onlar Hz. Musa'yı (A.s.) gördüklerinde: «**Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine îman ettik**» [234] dediler. Hakikat yolunu görüp onu kat'ettiler. Bir saat, belki daha az bir müddet içerisinde Allah'ı tanıyanlardan, onun kazasına rızâ gösterenlerden, verdiği belâlara sabredenlerden, nimetlerine şükredenlerden ve Allah'a kavuşmayı şiddetle arzu edenlerden oldular. Bunun üzerine de: «**Dediler: «(Bunda) bize hiçbir zarar yok. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz!**» [235] diye nida ettiler.

İbrahim bin Edhem'in (r.a.) dünyadaki saltanatını terk edip şu yola girdiğini anlatmıştık. O, Belh'ten Merveruz şehrine gidinceye kadar (maneviyâtta o dereceye kadar ilerledi ki) Merveruz'da bir adamın köprüden çokça bir su içerisine düşeceğini görünce ona: «Dur!» diye bağırdı. Adam havada olduğu yerde kaldı. Böylece kurtuldu.

Basralı **Rabia**, yaşlı bir cariyeye idi. Basra sokaklarında dolaştırılırken - yaşlı olduğu için - kimse onu almak istemiyordu. Nihayet bazı tüccarlar ona acıyıp yüz dirheme satın alarak azad ettiler. O da bu yolu seçti ve ibâdete yöneldi. Aradan bir sene geçmeden (ma'rifet yolunda o kadar ilerledi ki) Basra'nın zâhidleri, kurrâları ve âlimleri - mertebesi büyük olduğu için - onu ziyaret etmeğe başladılar.

HER ŞEY ALLAH'IN TAKDİRİYLE OLUR

Ancak inâyet-i ilâhiyyeye mazhar olmayan, lütuf ve hidâyete eremeyen kişiler - kendi nefislerine bırakıldıkları için - bâzan şu bir akabenin herhangi bir yolunda yetmiş sene kalarak orayı kat'edemediler. Ve: «Şu yol ne kadar karanlık ve müşkül! Şu iş ne kadar zor ve çetin!» diyerek ağlayıp sızladılar.

Şu halde bütün şeyler bir esasa dayanır. O da : Yüce, bilici, âdil ve hakîm olan Allah'ın takdiridir.

Eğer: «Her ikisi de kullukta müşterek oldukları halde, neden şu Allah'ın tevîkına mazhar oluyor da bu olmuyor?» dersen...

Böyle bir soru anında sanki Allah tarafından şöyle bir nida gelir:

«Edebli ol Ve Rubûbiyyetin sırrı ile übüdiyyetin hakikatini bil!»: «**O, yapacağından mes'ul olmaz; fakat onlar mes'ul olurlar.**» [\[236\]](#)

Ben de derim ki: Dünyadaki şu yolun bir benzeri, âhiretteki sırat köprüsüdür. Onlardan bâzıları sırat köprüsünü ışık saçan yıldırım gibi; bâzıları esen rüzgâr gibi; kimi rahvan at gibi, kimi kuş gibi geçeceklerdir. Kimi yürür, kömür haline gelir. Kimi cehennemin sesini işitir. Kimisi de çengelle çekilerek cehenneme atılır. Bu yolun sâlikleriyle beraber dünyadaki durumu da böyledir. O halde burada iki **yol** vardır:

1) Dünya yolu.

2) Âhiret yolu.

Âhiret yolu : Nefisler içindir. Onu basiret sahipleri görür.

Dünya yolu: Kalbler içindir. Onun şiddetini de basiretli ve akıllı kişiler görürler.

Bu yola sülûk edenlerin durumları dünyada değiştiği için âhirette de değişiktir. Bunu iyi düşün. Bu sözler ne büyük sözlerdir! Tevfîk Allah'tandır.

ÂHİRET YOLU RÛHÂNÎ BİR YOLDUR

Sonra, bil ki; âhiret yolculuğuna sülûk etme babında işin hakikati şudur:

Bu yol, uzunluk - kısalık bakımından insanların yürüyerek kat'ettiği ve kişinin kuvvetli veya zayıf olmasına bağlı mesafelerden değildir. O yol, gönüllerin sülûk ettiği ruhanî bir yoldur; ki, onu îman ve basiret gereğince fikirlerle kat'eder.

O yolun aslı semavî bir nûr ve ilâhî bir nazardır; ki, kulun kalbinde vâki olur. Kul onunla bir defa nazar ettiği zaman dünya ve âhiretin gerçek yüzünü görür. Sonra, bâzan öyle olur ki, bu nuru kul yüz sene arar, fakat bulamaz; hattâ onun izine bile tesadüf edemez. Bunun sebebi ise talebdeki hatası, çalışmadaki kusuru ve bu yolu bilmemesidir.

Bâzı kişiler o yolu elli senede, bâzısı on senede, bâzısı bir günde ve bâzısı -Allah'ın inayeti ile- bir saat ve bir anda bulurlar. Hidâyetin sahibi Allah'tır. Fakat kul çalışmakla memur olduğundan, emredildiği şeyi yerine getirmesi gerekir.

Bütün bu işler taksim ve takdir edilmiştir. Allah hakîm-i mutlakdır. Dilediğini işler ve dilediği gibi hükmeder.

Eğer: «Bu iş bu kadar tehlikeli, bu kadar şiddetli ve şu zayıf insan da buna bu kadar muhtaç olduğuna göre, bu kadar amel, çalışmak ve şu şartları yerine getirmeğe sebep nedir?» dersen...

Allah'a kalem ederek derim ki; gerçekten bu sözünde çok doğrusun. İş şiddetli, tehlike ise büyüktür. Bunun için Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«Biz insanı, andolsun, meşakkat içinde yarattık.» [\[237\]](#)

«Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekden çekindiler, bundan endişeye düştüler. insan(a gelince : O tutdu) bunu sırtına yükledi. Çünkü o, çok zulümkâr, çok câhildir.» [\[238\]](#)

Bunun için Kâinatın Efendisi (s.a.v.):

«Benim bildiklerimi bilseydiniz, elbette az güler, çok ağlardınız!» buyurmuştur.

Rivayete göre gök tarafından bir münâdî şöyle nida eder:

«N'olurdu halk yaratılmasaydı! N'olurdu yaratıldıkları zaman niçin yaratıldıklarını bilselerdi! Ve n'olurdu bildikleri zaman bildikleri ile amel etselerdi!»

Selef-i Sâlih'in de böyle derdi.

Hiz. Ebû Dekir es-Sıddîk'dan rivayet edildiğine göre, o, azâb korkusundan : «N'olurdu yeşil bir ot olaydım. Hayvanlar beni yeseydi» derdi.

Hiz. Ömer'den rivayet edildiğine göre, o, birisinin : «İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel(ip geç)di ki (o vakit) o, anılmaya değer bir şey bile değildi!» [\[239\]](#) mealindeki âyeti okuduğunu duyunca: «N'olurdu o zaman tamam olaydı!» demiştir.

Ebû Ubeyde bin el-Cerrah (r.a.) : «N'olurdu ehlimin bir koyunu olaydım. Etimi parçalasaydı, çorbamı içseydi. Ve (n'olurdu) yaratılmasaydım!» dedi.

Vehb bin Münebbih'den rivayet edildiğine göre: «Âdem oğlu ahmak olarak yaratıldı. Eğer ahmak olmasaydı kolay kolay yaşayamazdı!» dedi.

Fudayl bin İyâd (r.a.)- «Ben melâike-i mukarrebîne, elçi olarak gönderilmiş bir nebîye ve sâlih bir kula imrenmem. Çünkü bunlar da kıyametin şiddetini müşahade etmeyecekler mi? Ben hiç yaratılmayana imrenirim!» demiştir.

Atâ es-Sülemî'den rivayet edildiğine göre, o: «Bir ateş yakılarak, her kim bu ateşe kendisini atarsa yok olacak» denilse, ateşe kavuşmadan sevinçten öleceğimden korkarım» dedi.

O halde ey adam, senin de dediğin gibi iş çok güç! Belki senin zannetiğin ve sandığından da güç. Fakat o ezeldeki takdiri; (hükmünde) azîz ve (her şeyi) bilen Allah'ın icra ettiği tedbiridir.

Kul için tek çıkar yol, bütün gücünü ubûdiyyet vazifesini yapmak için sarfetmek; Allah'ın dinine sımsıkı sarılmak ve daima ona niyazda bulunmaktır. Umulur ki ona merhamet eder de Allah'ın lûtfu ile azâbdan kurtulur.

NİÇİN İBÂDET YAPIYORUZ?

«Bu kadar amel, çalışma ve şu şartları yerine getirmeye sebep ne?» sözüne gelince... Bu, senin büyük bir gaflet içinde bulunduğuna delâlet eden bir sözdür. Belki doğru olan şöyle demendir: «Bütün amellerin, zayıf olan kulun istediği şeyin yanında değeri nedir?»

Biliyor musun, zayıf olan kul neler istiyor? İsteddiği şeylerin en küçüğü iki türdür:

- 1) Dünya ve âhirette selâmete ermek.
- 2) Dünya ve âhirette saltanata ermek.

Dünyadaki selâmete gelince... Gerçekten dünyanın âfet, fitne ve gaileleri o kadar çoktur ki, melâike-i mukarrebîn bile bunlardan kurtulamazlar. Hârût ve Mârût hikâyesini işitmişsindir.

Hattâ rivayet edildiğine göre bir kulun ruhu semaya doğru yükseldiği zaman gökteki melekler taaccüb ederek : «Bizim en hayırlılarımızın dahi bozulduğu dünyada bu adam nasıl kurtuldu?» derler.

ÂHİRETİN ÇOK ŞİDDETLİ OLUŞU

Âhiretin korku ve şiddetleri o derecededir ki, nebiler ve mürseller: «Nefsim, nefsim! Bu gün nefsimden başka hiçbir şey senden istemem!» diyerek ağlarlar. Hattâ rivayet edildiğine göre; bir adamın yetmiş peygamber sevabı olsa yine kurtulamıyacağını zanneder.

Şimdi bir kişi dünyanın fitnelerinden kurtulmak istese ve oradan, İslama sarılarak - hiçbir belâ isabet etmeden -salimen çıksa ve yine âhiretin korkularından kurtarıp da - hiçbir musibet isabet etmeden - salimen cennete girse, bu kolay bir iş olmuş demek değil midir?

Saltanat ve keramete gelince... Sultanlık, dilediğı gibi tasarrufdan ve istediğı şeyi yerine getirmekten ibarettir. Bu ise dünyada Allah'ın (c.c.) velî ve kazasına rızâ gösteren seçkin kullarının hakkıdır.

Kara, deniz ve yer onlar için bir adımlık bir mesafedir. Taş ve yağmur onlar için altın ve gümüş mesabesindedir. Cin, insan, hayvanat ve kuş onlara itaat ederler. Ne dilerlerse o olur. Çünkü onlar Allah'ın dilediğinden başka bir şey dilemezler. Allah'ın dilediğı ise olur. Halkın hiçbirisinden korkmazlar. Halbuki bütün halk onlardan korkarlar. Onlar Allah'tan başka hiçbir kimseye hizmette bulunmazlar. Allah'tan başka her şey onlara hizmet eder. Dünya melikleri şu rütbenin yanında yüzde biri kadar, hattâ ondan daha az ve daha da küçük kalırlar.

Âhiret saltanatına gelince... Allah Teâlâ : «Orada herhangi bir yeri gördüğün zaman (büyük) bir nimet, bol bir (ihtişam ve) saltanat görürsün» ^[240] buyuruyor. Allah'ın «büyük bir mülk» dediğinden daha büyük ne olabilir?

Sen de bilirsin ki, dünya bütünü ile beraber az bir şeydir. Baştan sona kadar bekası ise çok azdır. Şu az olan dünyadan her birimizin nasibi ise daha azdır. Çok defa içimizden biri şu küçük dünyadan az bir müddet zarfında ufak bir dünyalık elde edebilmek için mal ve canını sarfeder. Bunu elde edecek olsa insanlar tarafından çok görülür ve imrenilir. Onun uğrunda harcadığı mal ve canı hiç de çok görmezler. Bu. **İmriü'l-Kays**'den nakledilen şeye benzer. O, şöyle diyor:

«Arkadaşım yanında büyük kapıyı görünce ağlamağa başladı. Ve Kayser'e kavuşacağımızı anladı. Ben ona dedim ki: Gözlerin yaş dökmesin! Biz o mülke kavuşmayı veya ölmek suretiyle ma'zûr sayılmayı istiyoruz.»

ALLAH'IN DÜNYA VE ÂHİRETTE KULLARINA VERDİĞİ KIRK NİMET VE İKRAMI

Ebedî ve daimî olan cennette büyük bir mülk isteyen hâli nice olur? Bununla beraber Allah (c.c.) için kıldığı iki rek'at namazı veya infâk ettiği iki dirhemi yahut sabaha kadar uyumadığı iki geceyi çok mu görür? Asla!

Hattâ onun bir milyon nefsi, ruhu ve ömrü olsa; her ömrü de dünyanın ömrü kadar, daha büyük ve daha da çok olsa ve bütün bunları da şu yüce

maksat uğrunda harcasa, bu yine de az gelir. Şayet ondan sonra da maksada kavuşursa, elbette bu büyük bir ganimet ve (nimetleri) bolca veren Allah'tan bir lütuf olmuş olur. Öyle ise ey miskin, gaflet uykusundan uyan!

Sonra ben Allah'ın (c.c.) kula -ona itaat, hizmetine devam ve ömrünü bu yola koyduğu zaman- verdiği nimetleri düşündüm de kısaca onları kırk tane iyilik ve ihsandan ibaret buldum. Onlardan yirmisi dünyada; yirmisi de âhirettedir.

DÜNYAYA AİT OLAN İKRAMLAR

Birincisi: Allah'ın kulunu anması ve onu övmesidir. Âlemlerin rabbi olan Allah'ın kulunu anması ve övmesi ne büyük bir ikramdır!

İkincisi: Allah'ın ona teşekkür etmesi ve onu büyütmesidir. Şayet sana senin gibi zayıf olan bir mahlûk teşekkür etse ve seni büyütse elbette onunla şeref duyarsın. Evvel ve âhîrinin ilâhı seni övecek olsa artık nasıl olur?

Üçüncüsü : Allah'ın kulunu sevmesidir. Şayet seni bir mahalle muhtarı veya bir şehrin valisi sevecek olsa bununla iftihar eder ve nadir yerlerde bu sevgiden faydalanmaya çalışırsın. Âlemlerin rabbinin sevgisi artık nasıl olur?

Dördüncüsü : Onun bütün işlerini yürüten bir vekili olmasıdır.

Beşincisi: Rızkına kefil olmasıdır. Allah rızkı ona - zahmet ve meşakkat çekmeden - her hâlû kârda yöneltir.

Altıncısı: Kulun bütün düşmanlarına karşı koyacak ve ona kötü bir kasıtlı yönelecek olanları def edecek derecede yardımcısı olur.

Yedincisi: Onun dostu olur. Artık kul hiçbir halde vahşet duymaz. Bozulma ve değişmeden korkmaz.

Sekizincisi: Nefsin izzetli ve şerefli olmasıdır. Dünya ve dünya ehline hizmet etme zilleti ona erişemez. Belki dünyanın menk ve cebbarlarının ona hizmet etmesine bile razı olmaz.

Dokuzuncusu: Himmetin yüceliğidir. Dünya ve dünya ehlinin pisliklerine bulaşmaktan - akıllı kişilerin, çocuk ve kadınların oyununa girmekten sakındıkları gibi - sakınır. Dünyanın alâyiş ve boş şeylerine iltifat etmez.

Onuncusu: Kalb zenginliğidir. O, dünyada bütün zenginlerden daha zengin, nefsi hoş ve gönlü geniş olur. Malın varlığı onu sıkıntıya düşürmediği gibi yokluğu da onu üzmez.

Onbirincisi: Kalb nuru. Kalbinin nuru ile - başkalarının büyük bir gayret ve uzun bir ömür sarfederek ancak bâzılarına kavuşabildikleri - ilim, sır ve

hikmetlere kavuşur.

Onikincisi: Gönül ferahlığı. Kulun gönlü artık dünyanın mihnet ve musibetlerinden, insanların sıkıntı ve hilelerinden dolayı hayıflanmaz.

Onüçüncüsü: Heybet ve insanların kalblerinde hayır ve şerlilerin hürmet duyacağı bir mevki'dir. Bütün Fir'avn ve zalimler ondan korkarlar.

Öndördüncüsü: Kalblerde sevgi meydana getirir. Bütün kalblerin onu sevdiğini ve bütün insanların ona ta'zîm ve ikramda bulunduklarını görürsün.

Onbeşincisi: Söz veya nefis yahut hareket veya elbise ya da oturulan yer gibi bütün şeylerde umumî bir bereket meydana gelir. Hattâ çiğnediği toprakla bir günlük oturduğu evle ve sohbet ettiği insanla teberrük edilir.

Onaltıncısı: Karası ve denizi ile yer emrine âmâde olur. Hattâ dilerse havada uçar veya su üzerinde yürür ya da bir saatten daha az bir müddet zarfında yeryüzünü kat' eder.

Onyedincisi: Yırtıcı, vahşî, haşarat vs. hayvanlar emrine âmâde hâle gelirler. Vahşî hayvanlar onu sever ve yılan ona yaltaklık etmeye başlar.

Onsekizincisi: Yeryüzünün anahtarlarına mâlik olur. Eli ile yere vurduğunda -eğer isterse- iki hazine onun için vücûda gelir. Ayağı ile vurduğunda -eğer ihtiyâcı varsa - onun için akan bir göze vücûda gelir. Her ne zaman bir yere inse, istediği anda onun için bir sofraya gelir.

Öndokuzuncusu : Allah (c.c.) kapısında kumandan ve rütbeli bir kişi olur. Halk ona hizmet ederek Allah'a vesile talebinde bulunur; onun yüzü suyu ve bereketi hürmetine Allah'tan bütün ihtiyaçlarının görülmesini isterler.

Yirmincisi: Allah (c.c.) tarafından duaları kabul olur. Allah'tan her ne isterse onu verir ve kimin için şefaât dilerse kabul olur. Allah'a yemin edecek olsa dilediği yerine gelir. Hattâ onlardan öyleleri vardır ki, bir dağa işaret edecek olsa dağ yerinden oynar; dil ile istemeğe muhtaç olmaz. Hatırından bir şey geçecek olsa o anda hâzır olur; el ile işaret etmeye bile ihtiyaç duymaz. İşte bunlar dünyadaki ikramlardır.

ÂHİRETTEKİ İKRAMLAR

Yirmibirincisi: Evvelâ, peygamberlerin bile çokça korktukları ölümün şiddetini ona kolay eder. Hattâ onlar Allah'tan ölümlerinin kolay olmasını isterlerdi. Allah yolunun adamlarından bâzılarına ölüm, susuz birisinin tatlı bir suyu içmesi gibi kolay olur. Allah (c.c.) buyuruyor:

«Ki bunlar, meleklerin pâk ve âsûde olarak canlarını atacakları kimselerdir.» [241]

Yirmiikincisi: Ma'rifetullah ve îmanda sebat. Onların bütün korktuğu ve feryâd ettiği, bütün ağlayıp sızladıkları şey, sebat edip edemeyecekleridir. Yüce Allah buyuruyor:

«Allah, îman edenlere dünya hayatında da âhirette de o sabit söz(ler)inde, daima sebat ihsan eder.» [242]

Yirmiüçüncüsü : Rahatlık, güzel rızık, (cennetle) müjde, rızâ ve emniyet gönderir. Nitekim buyuruyor ki:

«Hakikat «Rabbimiz Allah'dır» deyip de sonra doğruluğu iltizcaz edenler (yok mu?) onların üzerlerine : «Korkmayın, tasalanmayın, va'd olunduğunuz cennetle sevinin!» diye diye melekler inecektir.» [243]

Âhirette ona yönelecek şeylerden korkmaz ve dünyada arkada bıraktığı şeylere de üzülmez.

Yirmidördüncüsü: Cennette ebedî kalır. Ve Allah'a ma'nen yakın olur.

Yirmibeşincisi: Gizli olarak ruhu için bir keşif meydana gelir. Bu sayede (onun ruhu) gök ve yerde bulunan melekler üzerinde ikram, lütuf ve nimetlerle yukarı çıkıverir.

Yerde de vücûdu için, cenazesine ta'zîm edilir, namazını kılanlar ve defni için koşanlar çok olur. Onlar bunu yapmakla büyük sevab umar ve onu büyük bir ganimet sayarlar.

Yirmialtıncısı: Kabir sualinin fitnesinden emin olur.

Yirmiyedincisi: Kabri genişleyip nûrlanarak kıyamet gününe kadar cennet bahçelerinden bir bahçe olur.

Yirmisekizincisi: Ruhu ünsiyet ve ikram içerisinde bulunur. Böylece sâlih dostları ile birlikte yeşil kuşların karnında Allah'ın onlara verdiği bir lütuf sebebiyle refah ve sevinç içerisinde kalırlar.

Yirmidokuzuncusu : Kaftan, tâc ve binek gibi çeşitli izzet ve ikramla hasredilir.

Otuzuncusu: Yüzü beyaz ve nurlu olur. Allah Teâlâ buyuruyor:

«Yüzler (vardır) o gün ter-ü tazedir. Rabbine bakacaklar.» [244]

«O gün yüzler vardır; parıl parıl parlayıcıdır, gülücüdür, sevinicidir.» [245]

Otuzbirincisi: Kıyamet gününün şiddetinden emin olur. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«O halde ateşin içine atılacak olan» kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü korkusuzca gelecek olan kişi mi?» [246]

Otuzikincisi: Amel defteri sağdan verilir.

Otuzüçüncüsü : Hesabı kolay görülür. Hattâ onlardan bâzıları hesaba bile çekilmez.

Otuzdördüncüsü : Terazî(nin sevab kefesi) ağır basar. Hattâ onlardan bâzıları (amellerinin) tartılması için hiç durmaz bile.

Otuzbeşincisi: Hz. Peygamberin Kevser havuzuna vararak oradan içer. Ondan sonra da ebedî olarak susamaz.

Otuzaltıncısı: Sırat köprüsünü geçer ve Cehennemden kurtulur. Hattâ onlardan bâzıları gönüllerinin dilediği nimetler içinde ebedî yaşarlarken cehennemin gizli sesini bile duymazlar. Ve ateş onlar için söndürülür.

Otuzyedincisi: Arafat meydanında nebî ve mürsellerin şefaati gibi şefaate eder.

Otuzsekizincisi: Cennette ebedî saltanata erişir.

Otuzdokuzuncusu : Allah'ın yüce rızâsına mazhar olur.

Kırkıncısı: Keyfiyetsiz olarak evvel ve âhîrinin ilâhı olan âlemlerin rabbini görür.

Sonra, ben de derim ki: Ben bunları - kusurlu ve noksan olmakla beraber - anlayışına göre ve bilgimin erişebildiği kadarıyla saydım. Fakat bununla beraber; kısa, veciz ve bâzı temel şeyleri zikretmekle kifayet ettim. Bunların bâzısını izah etmeğe bu kitabın tahammülü yoktur. Baksana, ben ebedî saltanatı bir atıyye ve ihsandan ibaret saydım.

Eğer huri, köşk, elbise vs. gibi şeyleri tafsilatıyla anlatmış olsaydım kırkın üzerine çıkardı. Sonra bunların her biri de birtakım tafsilâtı ihtiva eder; ki bunu, gayb ve şehâdet âlemini bilen, onun yaratıcısı ve mâliki ancak ihata edebilir. Bunu bilmek bizim için ne mümkün? Rabbimiz:

«Artık onlar İçin, yapmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez» ^[247] buyuruyor.

Sonra, Resûlüllah (s.a.v.): **«Orada (cennette) gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşerin hatırına gelmeyen şeyleri yarattı»** buyuruyor.

Müfessirler: **«De ki: «Rabbimin sözleri(ni yazmak) için (bütün) deniz(lerin suyu) mürekkebe olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz(ler) tükenir.»** ^[248] mealindeki âyetin tefsirinde diyorlar ki:

— Bu tükenmeyen sözlerden maksad, Allah Teâlâ'nın Cennet ehli için Cennet'te lütuf ve ikram ile söyleyeceği sözlerdir.

Nimetler böyle olursa biz beşer olarak onun bir milyonda bir cüz'üne nasıl kavuşabiliriz? Yahut onu mahlûkun bilgisi nasıl ihata edebilir? Asla! Belki akıl ve düşünceler onun yanında kısır kalır. Zaten böyle olması da doğrudur. O ise büyük bir lütfün, kadîm bir cömertliğin muktezası olarak her şeyi bilen yüce Allah'ın bir ihsanıdır.

KUL İÇİN LÂZİM OLAN DÖRT ŞEY

Bu büyük maksad için amel yapanlar amellerini yapsınlar; çalışanlar bütün gayretlerini sarfetsinler. Ve bilsinler ki; bütün bu amel ve çalışmaların hepsi, muhtaç oldukları, istedikleri ve arzu ettikleri şeylerin yanında çok küçüktür. Ve yine bilsinler ki; kısaca dört şey kul için lâzımdır:

a) İlim.

b) Amel.

c) İhlâs.

d) Korku.

Evvelâ yolu bilecek; yoksa o kör demektir. Sonra ilmi ile amel edecek; yoksa maksadına kavuşamaz. Sonra da ameli ihlâs ile yapacak; yoksa o aldatılmış demektir. Daha sonra da amelleri yok edici şeylerden emniyet buluncaya kadar korkacak ve kaçınacak; yoksa o kibirli birisidir.

Zünnûn (el-Mısri) ne kadar doğru söylemiş : «**Bütün halk ölüdür; ancak âlimler değil! Bütün âlimler uykudadır; ancak ümit ile amel edenler değil! Bütün amel edenler de (ameli ile) gururlanır; ancak ihlâs ile amel edenler değil! İhlâs ile amel edenlerin tümü de büyük bir tehlike üzerindedir!**»

Ben de derim ki; dört şeyden dolayı çok taaccüb edilir:

Birincisi: Âlim olmayan akıllı birisine. N'olaydı, o önündeki şeyleri bilmeye ihtimam gösterseydi! Ve yine o, ölümden sonra muttali' olacağı şeyleri, bu delil ve ibâdetlere bakarak, şu âyet ve korkutucu şeylere kulak vererek ve şu duyguları kalbde tahkik ederek anlamaya çalışsaydı! Allah Teâlâ buyuruyor:

«**Onlar (Allah'ın) göklerde ve yerdeki o muazzem mülk ü saltanat(ın)a, Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye, belki ecellerinin yaklaşmış olduğuna da hiç bakmadılar mı?**» [\[249\]](#)

«**Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmıyorlar) mı, büyük bir günde?**» [\[250\]](#) buyuruyor.

İkincisi: İlmi ile amel etmeyen âlim birisine. N’olaydı, o önünde bulunan büyük şiddet ve çetin akabelerden yakînen bildiği şeyleri tefekkür etseydi! İşte o öyle büyük bir haberdar ki, siz ondan kaçınıyorsunuz.

Üçüncüsü : İhlâs ile amel yapmayan birisine. O, Allah Teâlâ’nın : «**Artık kim rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetde (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın.**» [251] mealindeki âyetini düşünseydi ya!

Dördüncüsü : (Akıbetinden) korkmayan, ancak amelini ihlâs ile yapan birisine. N’olaydı, o Allah’ın (c.c.) seçkin, velî ve kendisi ile kulları arasında vazife yapanlara karşı yaptığı muameleyi görseydi! Hattâ o, mahlûkatın en şereflişine :

«**Andolsun ki (habîbim) sana da senden evvelki (peygamberlere de (şu) vahyolunmuştur: «Eğer (bilfarz Allah’a) ortak tanırsan, celâlim hakkı için (bütün) amel (ve hareketlerin boşa gider ve muhakkak hüsrana düşenlerden olursun!)**» [252] buyuruyor.

Hattâ rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.): «**Hûd (sûresi) ve kardeşleri [253] beni kocaltı!**» buyurmuştur.

Sonra, sözün kısası ve uzununu, Allah Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerîm’de zikrettiği dört âyette toplanmıştır:

1 — «**Yâ, sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?**» [254]

2 — «**Ey îman edenler, Allah’dan korkun! Herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’dan korkun; ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.**» [255]

3 — **Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince...)Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.**» [256]

4 — «**Kim savaşırsa [257] ancak kendisi için savaşmış olur. Zira Allah elbette (bütün) âlemlerden ganî (müstağni)dir.**» [258]

[184] Süre-i Şûra. ayet: 20

[185] Vâsıl bin Ata'ya tâbi olmuş kimselere denir. Sapık fırkaların birincisini teşkil eder. Vâsıl, Hasan-ı Basrî'nin talebelerinden idi. Büyük bir günâh işleyen mü'min olup olmaması mes'elesinden dolayı hocasına muhalefetle ders meclisini terkederek ayrıldı.

Vâsıl'ın i'tikadına göre büyük bir günâh işleyen kimse ne mü'min-dir, ne de kâfir. Bu kimse tevbesiz âhirete giderse ebedî cehennemde kalır.

Mu'tezile taifesi -insanlar, kendi ihtiyaşlarındaki olan fiillerini yaratırlar» diyerek bu fiillerde kaza ve kaderin te'sirini inkâr ettikleri için kendilerine «Kaderiyye- de denilir. (M)

- [186] Sûre-i Talâk, âyet: 12
- [187] Sûre-i Nisa, âyet: 134
- [188] Sûre-i Meryem, âyet: 96
- [189] Dirhemini altıda biridir, (m)
- [190] Sûre-i Zümer, âyet: 10
- [191] Sûre-i Secde, âyet: 17
- [192] Sûre-i Mü'min, âyet: 40
- [193] Sûre-i İbrahim, âyet: 34
- [194] Sûre-i İbrahim, âyet: 34
- [195] Sûre-i Nâziât, âyet: 2
- [196] Sûre-i Bakara, âyet: 127
- [197] Sûre-i İbrahim, âyet: 40
- [198] Sûre-i Ra'd, âyet: 11
- [199] Sûre-i Nahl, âyet: 112
- [200] Sûre-i Nisâ, âyet: 147
- [201] Sûre-i İbrahim, âyet: 7
- [202] Sûre-i Muhammed, âyet: 17.
- [203] Sûre-i Ankebût, âyet: 69
- [204] Sûre-i İbrahim, âyet: 34
- [205] Sûre-i Sebe âyet: 13.
- [206] Sûre-i Nisa, âyet: 19
- [207] Sûre-i Sebe âyet: 13
- [208] Sûre-i İsrâ âyet: 3
- [209] Sûre-i Nahl âyet: 121
- [210] Sûre-i Sad âyet: 44
- [211] Sûre-i Zümer âyet: 10
- [212] Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 146
- [213] Sûre-i En'am. âyet: 53
- [214] Sûre-i En'am, âyet: 53
- [215] Sûre-i En'am, âyet: 53
- [216] Sûre-i En'am, âyet: 53
- [217] Sûre-i A'râf, âyet: 175-176
- [218] Sûre-i Hicr. âyet: 87-89.
- [219] Sûre-i Zührûf, âyet: 33-34

- [220] Sûre-i Şûra, âyet: 52
[221] Sûre-i Nisa, âyet: 113
[222] Sûre-i Hucürât, âyet: 17
[223] Sûre-i Kalem, âyet: 44
[224] Sûre-i İbrahim, âyet: 35
[225] Sûre-i Yûsuf, âyet: 102
[226] Sûre-i al-i İmran, âyet:8
[227] Sûre-i Fatiha, âyet: 6
[228] Sûre-i Sebe âyet: 13.
[229] Sûre-i Bakara, âyet: 243
[230] Kur'ân'da. muhtelif yerlerde
[231] Sûre-i Ankebût, âyet: 69
[232] Sûre-i Kehf, âyet: 14-15
[233] Sûre-i Kehf, âyet: 16
[234] Sûre-i A'raf, âyet: 121 -122
[235] Sûre-i Şuara, âyet: 59
[236] Sûre-i Enbiyâ, âyet: 23
[237] Sûre-i Beled, âyet: 4
[238] Sûre-i Ahzab. âyet 72
[239] Sûre-i Dehr
[240] Sûre-i Dehr, âyet: 20
[241] Sûre-i Nahl, âyet: 32
[242] Sûre-i İbrahim, âyet: 27
[243] Sûre-i Fussilet, âyet: 30
[244] Sûre-i Kiyame. âyet: 22-23
[245] Sûre-i Abese, âyet: 38-39
[246] Sûre-i Fussilet, âyet: 40
[247] Sûre-i Secde, âyet: 17
[248] Sûre-i Kehf. âyet: 109
[249] Sûre-i A'râf, âyet: 185
[250] Sûre-i Muttaffifin, âyet: 4-5
[251] Sûre-i Kehf. âyet: 110
[252] Sûre-i Zümer, âyet: 65
[253] Buradaki Hûd sûresinin kardeşlerinden murad. Tirmizî'nin rivayetine göre: «Sûre-i Vakıa, Sûre-i Tekvîr ve Sûre-i Nebe'» dir. (m)
[254] Sûre-i Mû'minûn, âyet: 115
[255] Sûre-i Haşr. âyet: 18

[256] Sûre-i Ankebût, âyet: 69

[257] Düşmanla yahut nefsi ile

[258] Sûre-i Ankebût, âyet: 6

Allah Teâlâ: «**Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir**» buyurmuştur. Haberde de şöyle vârid olmuştur: «**Oruç tutan kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir kimsenin hatırına gelmeyen ni'metler hazırladım.**»

«Eğer Allah'ın (bunca) ni'metlerini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız. Hakikat, insan çok zulümkârdır, çok nankördür.

«Bir kavim, özlerindeki (güzel halvet ahlâkı) değiştirip bozuncaya kadar Allah şübhesiz ki onun (halini) değiştirip bozmaz.»

Sûre-i Kiyame. âyet: 22-23

Sûre-i Fussilet, âyet: 30

Sûre-i İbrahim, âyet: 27

Sûre-i Kehf. âyet: 110

Sûre-i Muttaffifin, âyet: 4-5

Sûre-i A'râf, âyet: 185

Sûre-i Kehf. âyet: 109

Sûre-i Secde, âyet: 17

Sûre-i Fussilet, âyet: 40

Sûre-i Abese, âyet: 38-39

Sûre-i Haşr. âyet: 18

Sûre-i Mû'minûn, âyet: 115

Buradaki Hûd sûresinin kardeşlerinden murad. Tirmizî'nin rivayetine göre: «Sûre-i Vakıa, Sûre-i Tekvîr ve Sûre-i Nebe'» dir. (m)

Sûre-i Zümer, âyet: 65

«Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onlara birçok hayır takdir etmiş bulunur.»

Sûre-i Ankebût, âyet: 6

Düşmanla yahut nefsi ile

Sûre-i Ankebût, âyet: 69

«Hakikat «Rabbimiz Allah'dır» deyip de sonra doğruluğu iltizcaz edenler (yok mu?) onların üzerlerine : «Korkmayın, tasalanmayın, va'd olduğunuz cennetle sevinin!» diye diye melekler inecektir.»

«Ancak sabredenlere ecirleri hesabsız ödenecektir.»

«Allah, îman edenlere dünya hayatında da âhirette de o sabit söz(ler)inde, daima sebat ihsan eder.»

Duasını bitirdikten sonra da : **«Ey Rabbimiz, duamızı kabul et!»** dedi.

«Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekden çekindiler, bundan endişeye düştüler. insan(a gelince : O tutdu) bunu sırtına yükledi. Çünkü o, çok zulümkâr, çok câhildir.»

Hız. Ömer'den rivayet edildiğine göre, o, birisinin : «İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel(ip geç)di ki (o vakit) o, anılmaya değer bir şey bile değildi!» mealindeki âyeti okuduğunu duyunca: «N'olurdu o zaman tamam olaydı!» demiştir.

«Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O, ne güzel kuldu!»

1) Bütün hallerde ucüblüdürler. Mu'tezile ve Kaderiyecilerdir ki, onlar fiillerinde hiçbir şekilde Allah'ın minnet hakkını tanımaz, yardım, tevfi̋k ve lûtfunu inkâr ederler. Bu, üzerlerini kaplayan bir şüpheden ileri gelir.

«Ey rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi (Hak'dan) saptırma. Bize kendi canibinden bir rahmet ver. Şüphesiz bağışı en çok olan sensin, sen!» diye nida ederler.

«Eğer Allah'ın (bunca) nimetini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız.»

«Biz onlardan (insanlardan) kimini kimi ile - (sırf «Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu reva gördü?» desinler diye - işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?»

2 — **«Ey îman edenler, Allah'dan korkun! Herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'dan korkun; ne yaparsanız hakkıyla haberdardır.»**

Allah Teâlâ : «Kim âhiret (ekimi) dilerse, onun ekinini artırırız. Kim de (sade) dünya ekimini isterse, ona da (yalnız) bundan verimiz. Âhirette ise onun hiçbir nasibi yoktur» buyuruyor.

«Allah sabr(-u sebat) edenleri sever.» Ben de derim ki; şükreden, gerçekten sabrediyor, sabreden de şükrediyor demektir. Çünkü şükreden kimse dünyada şübhesiz birtakım mihnetlerle karşılaşacak, onlara sabrecek ve feryâd ü figân etmeyecektir. Zira şükür, nimet sahibine isyan etmeye mâni olacak derecede iyilik yapan kimseye karşı ta'zîm etmektir. Şiddet göstermek de bir nevi isyandır.

Üçüncüsü : İhlâs ile amel yapmayan birisine. O, Allah Teâlâ'nın : **«Artık kim rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdetde (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) ortak tutmasın.»** mealindeki âyetini düşünseydi ya!

«O halde ateşin içine atılacak olan» kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü korkusuzca gelecek olan kişi mi?»

«Bil'akis sizi îmana muvaffak ettiği için size Allah minnet eder, eğer siz («inandık» demenizde) sâdık (insan)larsanız.»

3 — Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince...)Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.»

İşte kıymeti iki danik veya iki dirhem olan şu gecene bütün bu kıymet ve makamlar verilmiştir. Belki herhangi bir saatte kıldığın iki rek'at namaz, hattâ bir nefeste söylediğin kelime-i tevhîd karşılığında bütün bu ni'metler verilir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: **«Kim de erkek olsun, kadın olsun (fakat) o mü'min olarak iyi amel (ve hareket)de bulunursa, işte onlar, içinde hesabsız rızıklara kavuşturulmak üzere, cennete girerler.»**

Müfessirler: **«De ki: «Rabbimin sözleri(ni yazmak) için (bütün) deniz(lerin suyu) mürekkebe olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz(ler) tükenir.»** mealindeki âyetin tefsirinde diyorlar ki:

— Akıbetten nasıl emin olursun ki, **İbrahim Halîlullah: «Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut!»** diyor Hz. Yûsuf (A.s.) da : **«Benim canımı müslüman olarak al!»** diyordu. **Süfyân-ı Sevrî** de -sanki batmasından korktuğu bir gemide imiş gibi - daima : **«Allah'ım! Kurtar, kurtar!»** derdi.

«(Birbirine şöyle demişlerdi): «Madem ki siz onlardan ve Allah'dan başka tapmakda olduklarından ayrıldınız; o halde mağaraya (çekilip) sığın ki, Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin. İşinizden de size fâide hazırlasın.»

«Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) dünyanın da âhiretin de mükâfatı Allah'ın nezdindedir. Allah hakkıyla işitici, kemâliyle görücüdür» mealindeki emridir.

Bunu büyük görerek ve istihza yolu ile: **«Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu reva gördü»** dediklerinde, Allah Teâlâ şu açık nükte ile onlara cevap vererek buyurdu : **«Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?»**

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden azdır.

«Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve (evvelce) bilmediklerini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lûtf-u inayeti çok büyüktür.»

Hattâ rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.): **«Hûd (sûresi) ve kardeşleri beni kocalttı!»** buyurmuştur.

«Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince..) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde ihsan sahipleriyle beraberdir.»

«Andolsun ki biz sana (namazın her rek'atında) tekrarlanan yedi (âyet-i kerime)yi ve şu büyük Kur'ân'ı verdik. Sakın (o kâfirlerden) bir takımlarını fâidelendirdiğimiz şeylere (servete ve saireye) iki gözünü dikip uzatma. Onların karşısında tasalanma. Mü'minler için de (şefkat) kanadını indir. Ve de ki: «Şüphesiz ben (evet) ben (üstlerine inecek azâb-ı ilâhîyi) açıkça haber verenim.»

«Hidâyeti kabul edenler(e gelince): Allah onların muvaffakiyetini artırmış.»

«Edebli ol Ve Rubûbiyyetin sırrı ile übüdiyyetin hakikatini bil!»: **«O, yapacağından mes'ul olmaz; fakat onlar mes'ul olurlar.»**

Hz. Nuh'u (A.s.) medhederken de şöyle buyuruyor: **«(Şu) bir hakikattir ki (Nuh) çok şükreden bir kuldu.**

«Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(-e gelince :) Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz.»

«O gün yüzler vardır; parıl parıl parlayıcıdır, gülücüdür, sevinicidir.»

«Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmıyorlar) mı, büyük bir günde?» buyuruyor.

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden pek azdır.» «Fakat insanların pek çoğu şükretmez.» «Düşünmezler, bilmezler.»

«Eğer şükreder, îman ederseniz, Allah sizi neye azaba uğratsın?»

«Ki bunlar, meleklerin pâk ve âsûde olarak canlarını atacakları kimselerdir.»

«(Mü'minlerin canını) rıfk ile çıkaran (ölüm meleklerine (andolsun))» buyurmuştur.

Sûre-i Ankebût, âyet: 69

Kur'ân'da. muhtelif yerlerde

Sûre-i Bakara, âyet: 243

Sûre-i Sebe âyet: 13.

Sûre-i Fatiha, âyet: 6

Sûre-i al-i İmran, âyet:8

Sûre-i Yûsuf, âyet: 102

Sûre-i İbrahim, âyet: 35

Sûre-i Kalem, âyet: 44

Sûre-i Hucûrât, âyet: 17

«İşte biz, sana da (habîbim) böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki (vahiyden evvel) kitâb nedir, îman nedir, sen bilmezdin.»

«Biz onları, kendilerinin bilmeyecekleri bir cihetten, derece derece azaba yaklaşıtıyoruz.»

Sûre-i Nahl, âyet: 32

Sûre-i Dehr, âyet: 20

Sûre-i Dehr

Sûre-i Ahzab. âyet 72

Sûre-i Beled, âyet: 4

4 — «Kim savaşırsa ancak kendisi için savaşmış olur. Zira Allah elbette (bütün) âlemlerden ganî (müstağni)dir.»

«Andolsun ki (habîbim) sana da senden evvelki (peygamberlere de (şu) vahyolunmuştur: «Eğer (bilfarz Allah’a) ortak tanırsan, celâlim hakkı için (bütün) amel (ve hareketlerin boşa gider ve muhakkak hüsrana düşenlerden olursun!» buyuruyor.

Sûre-i Enbiyâ, âyet: 23

Sûre-i Şuara, âyet: 59

Sûre-i A’raf, âyet: 121 -122

Sûre-i Kehf, âyet: 16

Sûre-i Kehf, âyet: 14-15

«Eğer Allah’ın (bunca) nimetini birer birer saymak isterseniz (ne mümkün?) siz (onları) icmal suretiyle bile sayamazsınız.

Bil ki; bu husûsda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları «şükür daha faziletlidir» demişlerdir. Cenâb-ı Hak : «**Kullarımdan (hakkıyla) şükreden azdır**» buyurduğuna göre onları en seçkin kullarından sayıyor.

Bütün bu yazdıklarımız, «**Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?** mealindeki âyetin izahından ibarettir. Bu izahatı iyice anla ve hakkını gözetmeğe çalış.

Kısa bir müddetten ibaret olan Fir’avn’ın sihirbazları hâdisesini hiç düşünmedin mi? Onlar Hz. Musa’yı (A.s.) gördüklerinde: «**Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun’un Rabbine îman ettik**» dediler. Hakikat yolunu görüp onu kat’ettiler. Bir saat, belki daha az bir müddet içerisinde Allah’ı tanıyanlardan, onun kazasına rızâ gösterenlerden, verdiği belâlara

sabredenlerden, nimetlerine şükredenlerden ve Allah'a kavuşmayı şiddetle arzu edenlerden oldular. Bunun üzerine de: **«Dediler: «(Bunda) bize hiçbir zarar yok. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz!»** diye nida ettiler.

«Ve (zalim hükümdarın önünde) dikilip de: «Bizim rabbimiz göklerin ve yerlerin rabbidir. Biz ondan başkasına tanrı demeyiz. (Dersek) o halde, andolsun ki, hakikatden uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz ondan (Allah'dan) başka tanrılar edindiler. Bunların üzerine bari açık bir burhan getirselerdı ya. Artık Allah'a karşı yalan yere iftira edenlerden daha zalim kimdir?» dedikleri zaman onların kalblerini (sabr ve sebat ile tamamen Hakka) bağlamıştık.»

«Hakikat iman edip de iyi iyi işler yapanlar (yok mu?) çok esirgeyici (Allah) onlar için (gönüllerde) bir sevgi verecektir» mealindeki âyeti okuyarak: **«Allah onları sever ve mü'min kullarına da sevdendir»** dedi.

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden pek azdır.» «Fakat insanların pek çoğu şükretmez.» «Düşünmezler, bilmezler.»

«Onlar (Allah'ın) göklerde ve yerdeki o muazzem mülk ü saltanat(ın)a, Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye, belki ecellerinin yaklaşmış olduğuna da hiç bakmadılar mı?»

«Andolsun, şükrederseniz elbette sizi(n nimetinizi) artırırım.»

Dirhemini altıda biridir, (m)

Sûre-i Meryem, âyet: 96

Sûre-i Nisa, âyet: 134

Sûre-i Talâk, âyet: 12

Vâsıl bin Ata'ya tâbi olmuş kimselere denir. Sapık fırkaların birincisini teşkil eder. Vâsıl, Hasan-ı Basrî'nin talebelerinden idi. Büyük bir günâh işleyen mü'min olup olmaması mes'elesinden dolayı hocasına muhalefetle ders meclisini terkederek ayrıldı.

Vâsıl'ın i'tikadına göre büyük bir günâh işleyen kimse ne mü'min-dir, ne de kâfir. Bu kimse tevbesiz âhirete giderse ebedî cehennemde kalır. Mu'tezile taifesi -insanlar, kendi ihtiyarlarındaki olan fiillerini yaratırlar» diyerek bu fiillerde kaza ve kaderin te'sirini inkâr ettikleri için kendilerine «Kaderiyye- de denilir. (M)

Sûre-i Şûra. âyet: 20

Sûre-i Secde, âyet: 17

Sûre-i Zümer, âyet: 10

«Fakat o, Allah'ın ni'metlerine nankörlük etti de Allah da ona (halkın) işlemekte ısrar ettikleri (kötülükler) yüzünden açlık ve korku

libâsını (giydirip olanca acıları) tattırdı.» (

«(Habîbim), onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de, o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu. Eğer dileydik onu bu (âyetler)ile yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, nevasına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahud kendi haline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar güruhunun sıfatı budur. Artık sen (Habibim) kıssayı (onlara) anlat. Belki iyice düşünürler.»

Sûre-i Nisâ, âyet: 147

Sûre-i Nahl, âyet: 112

Sûre-i Ra'd, âyet: 11

Sûre-i İbrahim, âyet: 40

Sûre-i Bakara, âyet: 127

Sûre-i Nâziât, âyet: 2

Sûre-i İbrahim, âyet: 34

Sûre-i İbrahim, âyet: 34

«O, (Allah'ın) nimetlerine şükredendi.

«Artık onlar için, yanmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez.»

Sûre-i İbrahim, âyet: 7

«Bizi doğru yola ilet!» (Yâni «bizi doğru yolda sebat ve devam ettir!»)

Sûre-i Mü'min, âyet: 40

Sûre-i Zümer âyet: 10

Sûre-i Sad âyet: 44

Sûre-i Nahl âyet: 121

Sûre-i İsra âyet: 3

Sûre-i Sebe âyet: 13

Sûre-i Nisa, âyet: 19

Sûre-i Sebe âyet: 13.

Sûre-i İbrahim, âyet: 34

«Eğer (bütün) insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet hâline gelmeyecek olsaydı, o çok esirgeyene (Allah'a) küfreden kimselerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarını, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık!»

Sûre-i Ankebût, âyet: 69

Sûre-i Muhammed, âyet: 17.

Sûre-i Nisa, âyet: 113

Sûre-i Şûra, âyet: 52

Sûre-i Zührûf, âyet: 33-34

Sûre-i Hicr. âyet: 87-89.

Sûre-i A'râf, âyet: 175-176

Sûre-i En'am, ayet: 53

Bunu büyük görerek ve istihza yolu ile: **«Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu reva gördü»** dediklerinde, Allah Teâlâ şu açık nükte ile onlara cevap vererek buyurdu : **«Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?»**

Sûre-i En'am, ayet: 53

1 — «Yâ, sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?»

Kulun fiili Allah'ın rızâsına ve kabul edilmeye uygun düştüğü yerde değer kazanır. Nitekim bir işçinin bütün gün boyunca iki dirheme çalıştığını ve bekçinin de bütün gece boyunca iki danık'e çalıştığını görürsün. Diğer san'at ve kazanç sahipleri de aşağı yukarı bunlar gibidir. Her biri gece-gündüz muayyen birkaç dirhem için çalışırlar.

Sûre-i En'am, ayet: 53

Sûre-i En'am. ayet: 53

«Kullarımdan (hakkıyla) şükreden pek azdır.» «Fakat insanların pek çoğu şükretmez.» «Düşünmezler, bilmezler.»

Sûre-i Âl-i İmrân, âyet: 146

«Ey Rabbimiz, bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyla işiten, kemâliyle bilensin sen» dedi.

— Akıbetten nasıl emin olursun ki, **İbrahim Halîlullah: «Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut!»** diyor Hz. Yûsuf (A.s.) da : **«Benim canımı müslüman olarak al!»** diyordu. **Süfyân-ı Sevrî** de -sanki batmasından korktuğu bir gemide imiş gibi - daima : **«Allah'ım! Kurtar, kurtar!»** derdi.

4 — «Kim savaşırsa ancak kendisi için savaşmış olur. Zira Allah elbette (bütün) âlemlerden ganî (müstağni)dir.»

Birinci esas: Bunun hakkında önce Allah'ın (c.c.) şu sözünü hatırlatıyorum : **«Allah, yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr(i) bütün bunların arasında durmadan iner. Allah'ın**

(bunları yaratması, O'nun) hakikaten her şeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakikaten her şeyi kaplamış bulunduğunu bilmeniz içindir.»

Kısa bir müddetten ibaret olan Fir'avn'ın sihirbazları hâdisesini hiç düşünmedin mi? Onlar Hz. Musa'yı (A.s.) gördüklerinde: **«Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbine îman ettik»** dediler. Hakikat yolunu görüp onu kat'ettiler. Bir saat, belki daha az bir müddet içerisinde Allah'ı tanıyanlardan, onun kazasına rızâ gösterenlerden, verdiği belâlara sabredenlerden, nimetlerine şükredenlerden ve Allah'a kavuşmayı şiddetle arzu edenlerden oldular. Bunun üzerine de: **«Dediler: «(Bunda) bize hiçbir zarar yok. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz!»** diye nida ettiler.

«Yüzler (vardır) o gün ter-ü tazedir. Rabbine bakacaklar.»

«Artık onlar İçin, yapmakda olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) kendilerine neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez» buyuruyor.

Âhiret saltanatına gelince... Allah Teâlâ : **«Orada herhangi bir yeri gördüğün zaman (büyük) bir nimet, bol bir (ihtişam ve) saltanat görürsün»** buyuruyor. Allah'ın **«büyük bir mülk»** dediğinden daha büyük ne olabilir?

«Biz insanı, andolsun, meşakkat içinde yarattık.»

SONSÖZ

Ayağımızın kaydığı ve kalemimizin hakkı tecâvüz ettiği bütün şeylerden, amellerimize uymayan sözlerimizden, noksanıyla beraber Allah'ın dini için ilimden iddia ve izhâr ettiğimiz hususlardan ve yazdığımız kitabda yahut söylediğimiz söz ve ifade ettiğimiz ilimde bizi tasannu' ve gösterişe sevketmiş olan bütün tehlikelerden dolayı Allah'tan istiğfar dileriz.

Ey kardeşlerim! - Bizim ve sizin - kendi rızâsı için öğrendiklerimizle amel etmemizi ve onların aleyhimize davacı olmamasını O'ndan isteriz. Amellerimiz O'na yöneldiği zaman onları iyi amellerle tartmasını dileriz. Çünkü O, kerîmlerin en kerîmidir.

Şeyh (Ebû Hâmid el-Gazâlî) dedi ki:

— İşte âhiret yoluna sülûk etmenin keyfiyetinin şerhi hakkında anlatmayı düşündüğümüz, bunlardan ibarettir. Ve böylece maksada kavuşmuş olduk.

Hamd o Allah'a mahsusdur ki, ni'metiyle iyi şeyler tamamlanır ve lûtfu ile bereketler iner. Çokça salât ve selâm, yüce ma'bûda çağırان ve beşer olarak doğanların en hayırlısı olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve onun âline olsun.